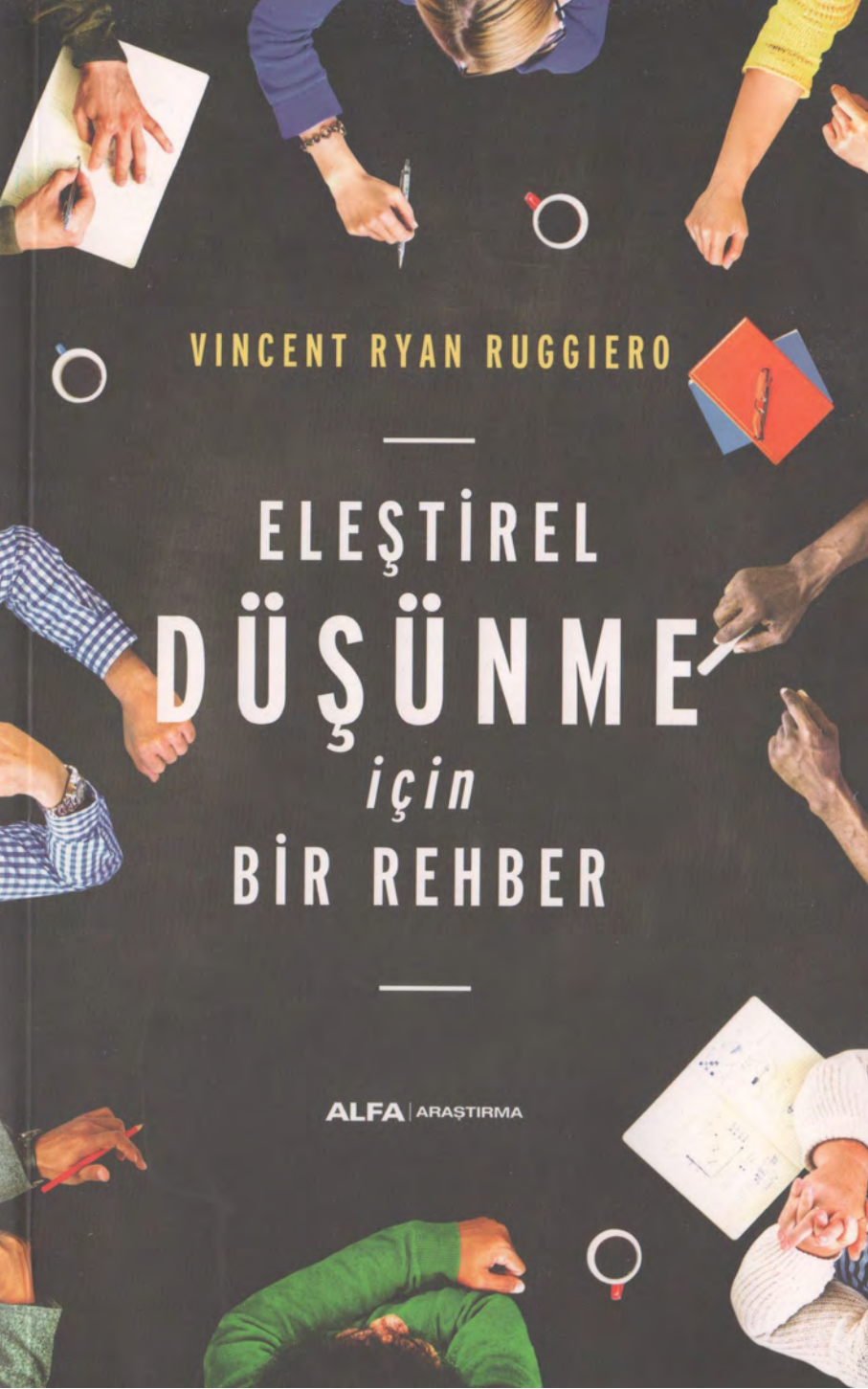

VINCENT RYAN RUGGIERO
ELEŞTİREL
DÜŞÜNME
için
BİR REHBER
ALFA | ARAŞTIRMA

Eleştirel Düşünme İçin Bir Rehber
© 2016, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Beyond Feelings A Guide to Critical Thinking
© 2004, 2007, 2009, 2012, The McGraw-Hill Companies, Inc

Kitabın Türkçe yayın hakları Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak
Genel Müdür Vedat Bayrak
Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu
Çeviri Çağdaş Dedeoğlu
Kitap Editörü Hasan Aksakal
Kapak Tasarımı Füsun Turcan Elmasoğlu
Sayfa Tasarımı Mürüvet Durna

ISBN 978-605-171-580-3
1. Basım: Kasım 2017

Baskı ve Cilt
Melisa Matbaacılık
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul
Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29
Sertifika no: 12088

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34110 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00
www.alfakitap.com - info@alfakitap.com
Sertifika no: 10905

VINCENT RYAN RUGGIERO

ELEŞTİREL DÜŞÜNME *için* BİR REHBER

Çeviri
Çağdaş Dedeoğlu

ALFA | ARAŞTIRMA

Bu kitapta detaylandırılan yeteneklerini sessizce
ortaya koyuşu, bana, ailesine ve onu tanıyan
herkese ilham kaynağı olan
Howard Trumble'ın anısına.

İÇİNDEKİLER

Çevirenin Önsözü, 9
Önsöz, 15
Teşekkür, 19
Giriş, 21

I- BAĞLAM, 25

1. Bölüm	SEN KİMSİN?	27
2. Bölüm	ELEŞTİREL DÜŞÜNME NEDİR?	47
3. Bölüm	GERÇEKLİK NEDİR?	69
4. Bölüm	BİLMEK NE ANLAMA GELİR?	92
5. Bölüm	GÖRÜŞLERİN NE KADAR İYİ?	111
6. Bölüm	KANIT NEDİR?	132
7. Bölüm	İDDİA NEDİR?	149

II- GÜÇLÜKLER, 163

8. Bölüm	TEMEL SORUN: "BENİMKİ DAHA İYİ"	165
9. Bölüm	BAKIŞ AÇISI HATALARI	179
10. Bölüm	YÖNTEMSEL HATALAR	200
11. Bölüm	İFADE HATALARI	218
12. Bölüm	TEPKİ HATALARI	232
13. Bölüm	HATALAR DİZİSİ	246

III- BİR STRATEJİ, 265

14. Bölüm	KENDİNİ BİLMEK	267
15. Bölüm	GÖZLEMCİ OLMAK	276
16. Bölüm	MESELE SEÇİMİ	287
17. Bölüm	ARAŞTIRMA YÜRÜTMEK	296
18. Bölüm	YARGIYA ULAŞMAK	317
19. Bölüm	DİĞERLERİNİ İKNA ETMEK	335

Dizin, 363

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Şu anda elinizde tuttuğunuz kitabın Türkçeye çevrilmesi fikri Eleştirel Düşünme, Yaratıcılık ve Girişimcilik dersini üniversitede ilk kez vermeye başladığım dönemde, girıştiğim kaynak arayışları sonucunda ortaya çıktı. Arayışlarım sırasında, eleştirel düşünme alanında daha önce Türkçeye çevrilmiş bazı kaynaklara rastlamış fakat karşılaştığım içerikten tam olarak tatmin olmamıştım. O esnada *Duyguların Ötesinde* derin fakat kolay anlaşılabilir bir eser olarak dikkatimi çekti. Söz konusu kitap eleştirel düşünme için bir rehber olma iddiası taşıyordu. Sonraki dönemde öğrencilerimle bu kitap çerçevesinde gerçekleştirdiğimiz tartışmalar bir yandan oldukça keyifli, diğer yandan da düşündürücüydü. Keyifliydi, çünkü öğrencilerin birçoğunun felsefeye, yani düşünmeye ne kadar aç olduğunu görmek umut vericiydi. Düşündürücüydü, çünkü ülkemizde buna benzer bir öğrenme sürecinden geçememiş milyonlar vardı.

Evet, Soğuk Savaş yıllarında doğmuş milyonları kastediyorum. "Sen karışma," "sen anlamazsın," "küçüksün daha," "kendi işine bak," "üzerine vazife olmayan işlere karışma," "aman evladım" diyen milyonları... "Bana dokunmayan yılan bin yaşasın" diye bir söz de Türkçeye girmiş durumda. Tüm bunların yanı sıra "emir demiri keser," "emir büyük yerden," ya da "kocaya karşı gelinmez," "babaya, anneye karşı gelinmez" gibi iktidarın sorgulanamaz oluşunu ima eden ifadelerle de sıklıkla karşılaşıyoruz. Bunlar insanın inanç

ve fikir sahibi olmasını, inanç ve fikirlerini özgürce savunmasını ve sonuçta hayatını kendisi gibi yaşamasını zorlaştıran kavramsallaştırmalar... Beğenmediği –ve aslında aşina olmadığı– herhangi bir inanç, fikir ya da eylemi tartışmak ve eleştirmek yerine görmezden gelmek, engellemek ve hatta sahibini öldürmek tercihlerine yönelen bir insan tipiyle karşı karşıyayız. Kitabı çevirmeyi biraz da bu nedenle istedim. Belki bu şekilde tartışma kültürünün ve eleştirel düşünme pratiğinin üniversitenin dışına taşarak toplum geneline yayılmasına bir nebze katkıda bulunabilirim. Burada iki temel tespiti önemsiyorum. Öncelikle eleştiri kötü bir şey değildir. İkinci olarak da insan inanç, fikir ve eylemleri hakkında eleştirel bir biçimde düşünebilmelidir. Bunun adı özgürleşmedir.

Nur Vergin, *Siyasetin Sosyolojisi* başlıklı kitabında, "özgürlükleri keşfetmiş olan Aydınlanma, disiplini de icat etmiştir" der.[1] Bu ifadeye kısmen katılmakla birlikte eksik kaldığını düşünüyorum. Aydınlanma bazı özgürlükleri insanın önüne koyarken, diğer bazılarını ise ortadan kaldırmıştır. Disiplini ise icat etmemiş, sadece yeniden tanımlamıştır. Aydınlanma, insana aklını kullanma cesareti aşılarken, önceki yüzyılların iman esaslı çerçevesi yerine ve ona alternatif gibi görünen akıl esaslı bir çerçeve sunmuş ve şöyle seslenmiştir insana: "Dünyaya bu yeni çerçeveden bakmalısın." Peki, ama nasıl?

Batılı düşünme tarzı disipline edici bir rasyonellik anlayışından beslenir ve bu anlayışı besler. Bahse konu anlayış, çerçeveleyip dışında bırakmaya yatkındır ve bu, tektanrıcı dinlerin ortaya çıkışından itibaren insanın alışık olduğu bir durumdur. Bu açıdan Aydınlanmanın getirdiği yenilik, sadece çerçevenin adının değiştirilmesidir; çerçevenin yoktan var edilmesi değil. Aydınlanmayı önceleyen Rönesans ve Reform süreci, devletin, Kiliseden ayrılmasına yol açarken Kilise tarafından çizilen çerçeveye alternatif bir çerçevenin kral iktidarının gölgesinde çizilmesi sonucunu doğurmuş,

1 Nur Vergin, *Siyasetin Sosyolojisi*, İstanbul, Doğan Kitap, 152.

Aydınlanma ise bu çerçevenin burjuva ideolojisi tarafından yeniden çizilmesi anlamına gelmiştir. Marx ve Engels, *Komünist Manifesto*'da burjuvanın başkaldırısını bu nedenle alkışlamış, lakin söz konusu başkaldırının devrim iktidarına dönüştüğü ilişkiler konusunda okuyucuyu uyarmışlardı.[2] Haklı çıktılar.

İslam coğrafyasında ise yukarıdaki deneyimin ara aşaması yaşanmamış gibi. İman esaslı çerçevenin dönüşümünde Rönesans, Reform ve Aydınlanmayı tam olarak yaşayamadan kapitalist dönüşümü yaşamak durumunda kalan bu coğrafya, dini de içine alan kültürün sağladığı iktidar olanakları açısından Batılı ama bilim ve teknoloji bağlamında Batının gerisinde. Bu açıdan "Ortadoğu aslında Doğulu değildir" denilebilir. Batılı olmayı beceremeyiş –kısmen becermek de istememiş– bir Orta Dünya[3] var karşımızda. Bu açıdan "Batının ahlakını değil, bilim ve teknolojisini almak" deyiminin tam tersinin gerçekleştiği söylenebilir. Bilim ve teknolojiden yoksun (ki felsefe ve sanat da eklenebilir listeye) bir burjuva ahlakı Orta Dünyaya akmış durumda. Türkiye'nin hem Batı ile Doğu arasında hem Kuzey ile Güney arasında kalışı bu nedenle coğrafi bir durumdan fazlasına işaret etmektedir. Elimizdeki kavramların çoğu Batıda üretilmiş olup henüz pek de farkında olmadığımız ya da görmezden gelmek istediğimiz tartışmaların sonucunda ortaya çıkmışlardır.

Immanuel Kant, *Saf Aklın Eleştirisi*'nde, kavramların düşünmeye hizmet ettiklerini söyler.[4] Kavramlarla düşünme arasındaki ilişkinin daha fazla irdelenmesi gerektiği kanaatindeyim. Kitabın çevirisi sırasında dikkatimi çeken ve üzerine düşünme fırsatı yakaladığım birkaç noktayı bura-

2 Karl Marx-Frederich Engels, *Manifesto of the Communist Party*, Şubat 1848, https://www.marxists.org/archive/marx/works/download/pdf/Manifesto.pdf (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2017).

3 Tamim Ensari, *İslam'ın Bakış Açısından Dünya Tarihi*, İstanbul, Pegasus, 2015.

4 Immanuel Kant, *Critique of Pure Reason, Second Division, "Transcendental Dialectic," Book I, "The Concepts of Pure Reason,"* çev. F. Max Müller, New York, The MacMillan Company, 1922 [1896], 253 [312]

da paylaşmak istiyorum. İlk nokta, *argument* ile *assertion* sözcüklerinin kullanılışındaki tercihimle ilgili. *Argument* sözcüğünü bile isteye *iddia* şeklinde çevirdim ve başına "bilimsel" sözcüğünü eklemedim. Bu tercihin arka planında, iddianın bilimsel veya felsefi temellere dayanabileceği ve bilimsel veya felsefi akıl yürütme yollarından geçilerek ortaya konulmamış iddiaların toplumda saygı görmemesi gerektiğine dair bir anlayış yatmaktadır. *Assertion* sözcüğünü *sav* şeklinde Türkçeleştirirken de aynı anlayışı temel aldım.

Öte yandan gerçeklik ve doğru arasındaki ilişki ile buna bağlı çeviri tercihlerim üzerinde biraz daha fazla durmalıyım. İngilizcede true, truth, correct, real, reality vb birbirine yakın anlamda sözcükler mevcut. Türkçede de gerçeklik, hakikat, doğru ya da yanlış sözcüklerini çokça kullanıp birbirleriyle ilişkileri hakkında pek düşünmüyoruz. Bu çeviriyi fırsat görüp söz konusu ilişki hakkında bir tanım denemesinde bulunabilirim. Gerçek (real) ve gerçeklik (reality/truth), kendimizi ve çevremizi algılarken dayandığımız esaslar, Hakikat (Truth) bu esaslar arasında hiyerarşik olarak en tepeye yerleştirdiğimiz ve değişmez gördüklerimiz –ki genellikle bu değişmezliğin ifadesi Tanrı olagelmiştir–; doğru (true / correct) veya yanlış (false / wrong) ise gerçekliği ifade edişimizin mantıki değerine ilişkindir. Hakikatin "H"sinin (ve Truth'un "T"sinin) büyük yazılması hayattaki gerçekliklerin insan için "dokunulmaz" oluşuyla ilgilidir. Fakat Hint düşünür Rabindranath Tagore'un dediği gibi, "Evrenin Hakikati, insan Hakikatidir."[5] Dolayısıyla insana ait hiçbir gerçekliğin tanımlanması için ayrıca Hakikat ifadesine gerek olmadığını düşünüyorum. Bu nedenle *truth* sözcüğünü *gerçeklik* olarak çevirmeyi tercih ettim. Burada önemsediğim iki nokta, insanın, gerçekliğini kurgulama süreci ve bu kurguya başkaları tarafından saygı duyulmasıdır.

---

5 "When Einstein Met Tagore: A Remarkable Meeting of Minds on the Edge of Science and Spirituality," *Brainpickings*, Nisan 2012, https://www.brainpickings.org/2012/04/27/when-einstein-met-tagore/ (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2017)

Örneğin dağın eteklerindeki bir köyde doğmuş çocuğu ele alalım. Dağın ve ovanın anlamlarının çocuktaki karşılıkları hakkında düşünelim. Çocuğun küçük yaştan itibaren gerçekliği algılayışı nasıl şekillenebilir? Bu çocuğa dağın ve ovanın farkını nasıl anlatabiliriz? Dahası çocuğun bir gün dağın yamacından aşağı baktığında gerçekliğin ani dönüşümüne maruz kalmasını engellemek için ne yapılabilir? İnsan kendisine öğretilene inanır. Dolayısıyla söz konusu çocuğa dağın eteğinde doğup büyüdüğü ve dağ ile ovanın kavramsal içerikleriyle diğer ilgili kavramlar öğretilmezse çocuğun gerçekliği en basit ifadeyle eksik kalacaktır. Daha ciddi meselelerde ise travma kaçınılmazdır.

Gerçekliğin öğretilenler ışığında keşfedilmesine bağlı bir diğer çıkarım, başkalarının gerçekliklerine saygı duyulması gerektiğidir. Öte yandan göreceli olan doğru değil, gerçekliktir. Yukarıda bahsedilen çocuğun gerçekliği, onun algısına bağlıdır ve saygı duyulması gereken nokta burasıdır. Ancak bu, çocuğun gerçekliğinin her zaman doğru olduğu anlamına gelmez, sadece ona ait olduğu anlamına gelir ki bu aidiyetin nasıl oluştuğunu yazar, kitabın ilgili bölümünde gözler önüne sermektedir. Söz konusu tartışma, ahlaki doğrular açısından daha da zordur. Hatta işin içine evrensellik-tikellik ayrımı girince durum daha da zorlaşır. Gerçekliğimiz içinde doğru kabul ettiğimiz tikel ahlaki önermelerin evrensel ahlaki önermelerle ilişkisini nasıl kurabiliriz? Bu soruyu önemsiyorum ve eleştirel düşünmenin bu soruya verilecek bir yanıt için elzem olduğuna inanıyorum. Algıladığımız gerçekliğin, sırf onu algıladığımız için gerçek kabul edilmesi ve buna saygı gösterilmesi gerektiğini düşünmekle birlikte, söz konusu kişisel hikâyenin doğru olmayabileceğini ve dahası gerçekliğin her zaman değişebileceğini de vurgulamak istiyorum. Ancak söz konusu değişim ve farkındalığın temel aktörü, bireyin kendisi olmalıdır.

Bu önsözün bir başlığı olsa sanıyorum "Gerçekliğin İnşasında Düşünme Biçimimiz" olabilirdi. Yukarıdaki tartışmaların kitabı mutlak biçimde takip edilecek bir rehber

olmaktan çıkaracağını umuyorum. *Duyguların Ötesinde* "nasıl düşünmeliyiz" gibi iddialı bir soruya yanıt vermeye çalışırken, yazıldığı dönemin bilimsel ve pedagojik üslubunu da ister istemez yansıtmaktadır. Diğer taraftan elinizdeki kitabın belki de en güçlü yanı, yazar Ruggiero'nun verdiği yüzlerce örnek ışığında birbirinden farklı ne kadar çok görüşün var olabildiğini okuyucuya göstermesidir. Örneklerin daha çok Amerika Birleşik Devletleri'nden ve Yahudi-Hıristiyan kültürlerinden seçilmesi Türkçe okuyucusu için ilk anda uygunsuz gelebilir. Fakat ben bunu, meselelere eleştirel bir gözle bakabilmek için bir avantaj olarak görme taraftarıyım. Buradan çıkacak kısadan hisseyi kendi adıma iki cümleyle özetleyebilirim. Kendimize yönelmesini istemediğimiz hiçbir davranış biçimini başkalarına yöneltmemeliyiz. Bunu fark edebilmek içinse belli bir bilinç düzeyine ulaşmalıyız, eleştirel bir biçimde... Bu eleştirel bilincin oluşmasında bir küçük tuğla olarak gördüğüm bu kitabın Türkçeye kazandırılmasına aracı olan Alfa Yayınlarına teşekkür ediyorum.

Çağdaş Dedeoğlu

ÖNSÖZ

1975 yılında, bu kitabın ilk baskısı çıktığında, hâkim entelektüel odak hâlâ öznellikti, yani duygular. 1960'lardan miras bu odak, özünde akılcılığa ve onu önceleyen davranışçılığa karşı gerekli bir tepkiydi. Söz konusu odak aslında şunu ilan ediyordu: "İnsanlar robot değildir. Fizyolojilerinin toplamından daha fazlasıdır. Umutları, hayalleri ve duyguları vardır. Herhangi iki insan birbirine benzemez – her biri özel bir bakış açısına, dünyayı algılamanın kendine has yoluna sahiptir. İnsanlığa dair, söz konusu öznel tarafı görmezden gelen herhangi bir bakış çarpıtmadan öteye gidemez."

Tüm değerine rağmen, duygulara bu denli odaklanış çok ileri gitti. Diğer çoğu hareket gibi, aşırı bir görüşe karşı bir tepki olarak başlayan hareketin kendisi aşırı bir görüş haline geldi. Bu aşırılığın sonucu, düşünmenin ihmali oldu. Bu kitap söz konusu ihmale bir cevap olarak tasarlandı. Birinci baskının girişinde, kitabın mantığı aşağıdaki gibi açıklanmıştı:

"Öznellik vurgusu tehlikeli bir aşırı basitleştirmeyi düzeltmeye hizmet etti. Fakat daha kötü bir duruma, yani düşünmenin ihmaline, yol açmaksızın uzunca bir süre için devam ettirilemeyecek bir tür tepkiydi. İki nedenle daha kötüydü. İlk olarak, manipülasyon çağında yaşadığımız için. Güvenilmez satıcı ve demogog orduları, duygularımızı ve bilinçaltı ihtiyaçlarımızı hedef alarak bizi, yüzeyselin derin, zararlının yararlı, kötünün ise erdemli olduğuna ikna etmek

üzere psikolojinin zengin kaynaklarıyla birlikte hazırda beklemektedir. Duygular, özellikle böyle bir manipülasyona karşı korunmasızdır.

İkinci olarak, modern hayatın neredeyse bütün önemli alanlarında –hukuk, tıp, yönetim, eğitim, bilim, iş dünyası ve devlet işleri– bilgiye dayanan fikirlerin dikkatli bir biçimde toparlanıp tartılmasını, olası sonuçların veya eylemlerin ölçülü bir biçimde değerlendirilmesini ve en iyi sonucun veya en uygun eylemin akla uygun bir biçimde seçilmesini gerektiren ciddi sorunlar ve karmaşık meselelerle karşılaştığımız için...

[Bugünün üniversite öğrencisi] öznelliği küçümsemeye değil, ona fazla değer vermeye şartlanmıştır. Dolayısıyla onun duyguları bakımından şımartılmaya ihtiyacı yoktur. Bunun yerine, duygularını nasıl sınıflandıracağına, onların ne dereceye kadar dış etkilerle şekillendirildiğine nasıl karar vereceğine ve söz konusu duygular birbiriyle veya diğer insanların duygularıyla çatıştığında onları dikkatlice nasıl değerlendireceğine dair eğitilmeye ihtiyaç duymaktadır. Kısacası eleştirel bir biçimde düşünmek üzere eğitilmeye ihtiyaç duymaktadır.[1]

Birçok insan, hissetme ve düşünmenin birbirini karşılıklı olarak dışladığına inanarak ikisi arasında bir seçimi zorlamak gibi talihsiz bir eğilime sahip. Bu görüşe göre, eğer birisine odaklanırsak diğerini reddetmemiz gerekmektedir. Fakat bu görüş yersizdir. Hissetme ve düşünme birbirini mükemmel bir biçimde tamamlar. Daha plansız bir biçimde ortaya çıkan duygu, sonuçlara ulaşmak için mükemmel bir başlangıçtır. Daha planlı bir biçimde ortaya çıkan düşünce ise en iyi ve en uygun hissin tanımlanmasına olanak sağlar. İkisi de doğaldır.

Fakat düşünme, hissetmeye göre daha az kendiliğindedir. Düşünmeyi iyi bir biçimde yapabilmek, sistematik bir yaklaşım ve rehber eşliğinde bazı pratikler gerektirir."

---

1 Kitabın orijinalinde, yazar, 1975 yılında, İngilizce *he* sözcüğünün sadece erkek için değil, her iki cinsiyet için de kullanılması nedeniyle aynı kullanımı tercih ettiğini açıklamaktadır –çn.

Düşünmeye dair temel eğilim 1970'lerin ortalarından beri hatırı sayılır derecede değişti. Eleştirel düşünmenin, eğitimde ciddiye alınması gereken önemli bir yetenek olduğu görüşü artık azınlıkta değil. Var olan derslere eleştirel düşünme hedefleri eklenmesi, hatta düşünmeyle ilgili özel derslerin hazırlanmasını dile getiren yüzlerce ses de koroya dahil olmuş durumda. Yeni binyılın zorluklarının, duyguların ötesine geçerek net, tarafsız ve eleştirel bir şekilde problem çözme ve karar alma noktasına ulaşabilen zihinleri talep ettiği konusunda artık çok az anlaşmazlık söz konusu.

Bu Baskının Özellikleri

Duyguların Ötesinde'nin bu baskısı, önceki baskıların temel düzenini sürdürmektedir. Birinci kısım eleştirel düşünmenin gerçekleştiği psikolojik, felsefi ve toplumsal bağlamı açıklamakta ve söz konusu düşünme biçimini geliştiren alışkanlık ve eğilimleri tanımlamaktadır. İkinci kısım öğrencilerin, düşünmeye dair bazı yaygın hataları fark edip onların üstesinden gelmelerine yardım etmektedir. Üçüncü kısım ise sorunlarla adım adım ilgilenebilmek noktasında bir stratejiyi ortaya koymaktadır.

Fakat kitabın genel yapısında, çoğu, eleştirmenlerin faydalı önerileri doğrultusunda, birtakım değişiklikler yaptım.

- Bölüm 1'e yeni bir alt başlık olarak "Fikirlerin Etkisi" eklendi.
- Bölüm 3'e yeni bir alt başlık olarak "Sebep ve Etkiyi Anlamak" eklendi.
- Bölüm 15'e, gözlemin değerine ilişkin yeni örnekler eklendi.
- Bölüm 17'ye "Bilgi kaynaklarınızı değerlendirin" alt başlığı genişletildi.
- Birkaç "Görüş Farkı" alıştırması eklendi.

Geçmişte olduğu gibi, yine George Orwell'in bilgece tavsiyesine uymaya çalıştım: "Gündelik İngilizcede başka bir karşılığını bulabildiğin hiçbir yabancı ifade, bilimsel sözcük

veya jargonu kullanma." Bu her zaman kolay olmadı. Mantıkçılar, kendilerine *argumentum ad hominem* (iddia sahibine saldırmak), *non sequitur* (tutarsız iddia – sebebin illa o sonucu doğurmak zorunda olmaması) ve "affirming the consequent" (sonucu doğrulama) gibi kavramlar öğretildiğinde, doğal olarak, bunları kullanmak ister. Söz konusu kullanıma dair iddialar bize kendilerini kabul ettirmeye çalışır: "Bunlar en açık terimler. Şımarıklara katılıp öğrencileri bunlardan mahrum bırakmayın." Zayıf zamanlarda bu iddiaların cazibesine yenildim (bir önceki baskıya kadar, örneğin *enthymem. Mea culpa...* terimi kullanmaya devam ettim.) Fakat bu terimleri kullanma isteğimin ardında yatan gerçek sebep, açık oluşları mı? Biz profesörlerin, bilgisiyle hava atması ya da öğrencilerimizi geçmişte maruz kaldığımız türde güçlüklerden korumakta isteksiz olmamız mümkün müdür ("Biz acı çektik, onları çekmeli")? Bana öyle geliyor ki modern kültür eleştirel düşünmenin önüne zaten yeterince engel çıkartmaktadır.

Yukarıda ifade edilen yalın dile bağlılık, ileri götürmek mümkün müdür? Evet, mümkündür ve bazıları kavram olarak *çıkarımlar*dan kaçınıp yerine sonuçlardan bahsederken bunu yaptığımı düşünecektir. Ama ben onlarla hemfikir değilim. Sözlük yazarları, bu iki kavram arasındaki farkın çok ince olduğuna, dolayısıyla böyle bir ayrıma zaman harcamamanın daha akıllıca olduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca biraz farklı bir sebeple, mümkün olan her yerde, *değerler* kavramını kullanmaktan kaçınmaktayım. *Değer* sözcüğü görecilikle fazlaca ilişkilendirildiği için, bu bağlamda kullanımı, iddiaların kalite olarak birbirinden farklı olabileceği fikrinin altını oyabilir. Çoğu öğrenci için, *değer* sözcüğü şu düşünceyi tetikler: "Herkesin kendi değerlerine sahip olma hakkı vardır ve bu değerler zaman içinde 'açıklanmaya' ihtiyaç duysa da hiçbir zaman sorgulanamazlar." Bu düşünce eleştirel düşünmeye ket vurmaktadır.

TEŞEKKÜR

Bu baskının hazırlanmasına katkı sağlayan herkese teşekkürlerimi sunmak isterim. Özellikle taslağı gözden geçiren aşağıdaki isimlere teşekkürler:

Anna Villegas, *San Joaquin Delta College*
Aimee Bissonette, *Inver Hills Community College*
James Kruser, *Alfred State College*
Sue Crowson, *Del Mar College*
Erin Murphy, *University of Kentucky*
Adrian Patten, *University of Cincinnati*
Dedaimia Storrs Whitney, *Franklin College*
Lisa Weisman-Davlantes, *California State-Fullerton*
Geoffrey Philip Bellah, *Orange Coast College*
Karen Hoffman, *Hood College*
Aimee Ross-Kilroy, *Loyola Marymount University*
Deanna Davis, *College of the Canyons*

Ayrıca Delta College'tan John Augustine, International Institute of the Americas'tan Lori Ebert, Cerro Coso Community College'tan John Garcia, Shasta College'tan Michael Small, Montcalm Community College'tan Joel Brouwer, Riverside Community College'tan Cynthia Gobatie, yine Cerro Coso Community College'tan Anne Benvennti, Cumberland University'den Fred Heifner Jr. ve University of Southern Indiana'dan Phyllis Toy'a minnettarım.

GİRİŞ

Eleştirel Düşünme, size, eleştirel düşünme konusunu tanıtmak üzere tasarlanmıştır. Konu ilk ve ortaöğretim seviyesindeki çoğu okulda dikkate alınmadığı için, sizin için yeni olabilir. Doğrusu, son zamanlara kadar, çoğu üniversite de konuya çok az önem verdi. Son 40 yıldır hâkim vurgu nesnellikten ziyade öznellik, düşünceden ziyade duygu olageldi.

Öte yandan geride kalan son birkaç on yılda, Amerikan okullarına ilişkin birkaç çalışma eleştirel düşünme ihmalini eleştirmişti. Söz konusu ihmalin aşılması noktasında, artan sayıda eğitimci ve iş dünyasından, endüstri kollarından ve uzmanlıklardan öncü, yeni derslerin ve eğitim materyallerinin geliştirilmesi için uyarılarda bulundu.

Eleştirel düşünmenin, okumakta olduğunuz bölümden bağımsız olarak, üniversitede alacağınız en önemli derslerden bir tanesi olduğunu söylemek abartılı bir ifade olmayacaktır. Okuldaki çalışmalarınız kalitesi, kariyerinizdeki çabanız, kamusal hayata katkınız, kişisel meseleleri ele alınışız – hepsi sorun çözme ve karar alma yeteneğinize bağlı olacaktır.

Kitap üç ana kısımdan oluşmaktadır. İlki "Bağlam", *bireysellik, eleştirel düşünme, gerçeklik, bilgi, görüş, kanıt* ve *iddia* gibi önemli kavramları anlamanıza ve eleştirel düşünmeyi engelleyen eğilim ve fikirlerin üstesinden gelmenize yardımcı olacaktır. İkinci kısım "Güçlükler", düşünmede en

çok karşılaşılan hataların fark etmeyi ve bunlardan kaçınmayı öğretecektir. Üçüncü kısım "Bir Strateji", sorunları ve konuları ele alışta kullanılacak belirli yetenekleri edinmenize yardımcı olacaktır. Bu kısım bir yandan kendi kişisel entelektüel zayıflıklarınızı tespit edip bunların üstesinden gelmenize hizmet edecek ipuçlarını, diğer yandan daha gözlemci olmak, konuları netleştirmek, araştırma yapmak, kanıtları değerlendirmek, diğer insanların bakışlarını analiz etmek ve mantıklı yargılara varmak için gerekli teknikleri içermektedir.

Her bir bölümün sonunda, sizi eleştirel düşünmeye zorlayacak ve yeteneklerinizi test etmenize yardımcı olacak birkaç uygulama bulacaksınız. Bu uygulamalar hem güncel hem de zamandan bağımsız sorunlar ve konuları kapsamaktadır. Her bir bölümün son uygulaması, sizi, bilgiye dayanan görüşlerin hakkında bölünmüş durumda olduğu önemli bir meseleyi değerlendirmeye davet etmektedir.

Bazen öğrenciler bir ders kitabının sayfa sayfa okunması gerektiği, önce ilerideki sayfaları okumanın gizli bir kuralı çiğnediği fikriyle hareket eder. Bu görüş yanlıştır. Öğrencilerin sahip oldukları bilgi birbirinden oldukça farklıdır; bir öğrencinin çok iyi bildiğini diğer öğrenci üstünkörü bilir ve bir üçüncü ise hiç bilmez. Ne zaman ileriki bir bölümdeki bir açıklamaya bakmak ister veya buna ihtiyaç duyarsanız, muhakkak bakın. Diyelim ki siz bir cümle kurdunuz ve arkadaşınız "bu, göreceliktir, açık ve basit" dedi. Eğer siz, arkadaşınızın tam olarak ne dediğinden emin değilseniz, indeksten "görecelilik" kavramına bakın, ardından kavramın bulunduğu sayfaya gidip onu bulun.

İleriye bakmak, sayfa sonu uygulamalara ilişkin kavram ve yöntemler söz konusu olduğunda, özellikle sağduyulu bir hareket olur. İntihal böyle bir kavramdır. Eğer neyin intihale girdiği, onun neden kabul edilemez olduğu ve ondan nasıl uzak durulabileceği konularında net değilseniz, hemen şimdi öğrenmek için birkaç dakikanızı ayırın. İkinci Bölümün

sonunda yer alan, "İntihalden Kaçınmak" alt başlığına göz atın. Benzer şekilde, kütüphane ya da internet araştırması yapmak isteyecek kadar yeterli değilseniz, 17. Bölümü şimdi okumak iyi bir fikir olabilir. Böyle yapmak, sizi, ev ödevlerinizi yaparken zamandan ve emekten epeyce tasarruf ettirebilir.

I
BAĞLAM

Bir konunun uzmanı olmak isteyen kimse önce onun araç ve kurallarını anlamalıdır. Bu; golf, halıcılık, pilotluk ya da beyin ameliyatı için olduğu gibi, eleştirel düşünme için de doğrudur. Fakat eleştirel düşünmede araçlar maddesel nesneler değil, kavramlardır ve kurallar fiziksel olmaktan çok zihinsel performanslarda hüküm sürer.

Bu ilk kısım yedi önemli kavramın –*bireysellik, eleştirel düşünme, gerçeklik, bilgi, görüş, kanıt* ve *iddia*– her birini ayrı bir bölümde incelemektedir. Bu kavramların çoğu o kadar tanıdık ki onları incelemeye ne gerek olduğunu merak edebilirsiniz. Söz konusu incelemeye üç sebeple gerek var. Öncelikle bu kavramlar hakkında inanılanların çoğu yanlıştır. İkincisi her kim onları dikkatlice ele alırsa bu kişi her seferinde yeni kavrayışlarla ödüllendirilir. Üçüncüsü bu kavramla ilgili bilginiz ne kadar eksiksiz olursa düşünmede o kadar yetkin olursunuz.

1. Bölüm

SEN KİMSİN?

Birinin, "Sen kimsin" diye sorduğunu düşünün. Bu soruya basitçe adınızı söyleyerek cevap verebilirsiniz. Fakat karşınızdaki kişi, kim olduğunuza dair bütün hikâyeyi merak etseydi, soruya cevap vermek daha zor olurdu. Bu durumda, açıkçası boyunuz, yaşınız ve kilonuzla ilgili detayları vermeniz gerekirdi. Ayrıca bütün hassasiyetlerinizi ve tercihlerinizi, daha önce hiç kimseyle paylaşmadığınız gizlilikte olanları bile –sevdiklerinize duygusal yakınlığınız; ilişkili olduğunuz insanları mutlu etmeye yönelik arzunuz; ablanızın eşinden hoşlanmayışınız; en sevdiğiniz içeceğe, giyim markasına ve müziğe olan düşkünlüğünüz– buna eklemeniz gerekirdi.

Eğilimleriniz de gözden kaçmış değil – meseleler karmaşık hale geldiğinde oluşan sabırsızlığınız, bazı derslere karşı isteksizliğiniz, yüksekten, köpekten ve topluluk önünde konuşmaktan korkmanız. Liste uzayıp giderdi. Listenin tamamlanabilmesi için, tüm özelliklerinizi –sadece fiziksel değil, duygusal ve entelektüel olanları da– içermesi gerekirdi.

Bütün bu bilgiyi sağlamak biraz zevksiz bir iş olabilir. Fakat düşünün ki soruları soran kişi hâlâ meraklı ve sormaya devam ediyor: "Nasıl olduğunuz kişi haline geldiğiniz?" Sabrınız hâlâ taşmadıysa şu şekilde bir cevap verebilirdiniz: "Böyleyim, çünkü böyle olmayı seçtim, çünkü diğer hassasiyet, tercih ve eğilimleri değerlendirdim ve seçimimi yap-

tım. Seçtiklerim, tarzıma ve kişiliğime en uygun olanlar." Bu cevap gayet doğal ve kısmen doğru da... Fakat daha geniş anlamda, doğru değil. Dünyanın üzerimizdeki etkisi birçoğumuzun hayal edebileceğinden çok daha fazla...

Zaman ve Mekânın Etkisi

Sadece *Homo sapiens* denilen belirli bir türün üyesi olmakla kalmayıp bu türün tarihinin belirli bir zamanında ve gezegenin belirli bir yerinde var oldunuz. Söz konusu zaman ve mekân, her biri deneyiminizi sınırlandırıp düşünce alışkanlıklarınızı etkileyen özel durumlar, anlayışlar, inançlar ve gelenekler tarafından tanımlanmıştır. Şayet sömürgecilik zamanlarında Amerika'da yaşasaydınız, kadınların, jüri görevinden, yasal sözleşme düzenlemekten, mülk edinmekten ve oy vermekten muaf tutulmasına karşı, muhtemelen herhangi bir tepkiniz olmayacaktı. 19. yüzyılda yaşasaydınız, çocukların eğitim almak yerine ebeveynleri tarafından günde 16 saat çalıştırılmasına bir tepkiniz olmayacağı gibi ergenlik döneminin özel ihtiyaçlarına dair de herhangi bir düşünceniz olmayacaktı (1904 yılına kadar ergenlik kavramı ortaya atılmamıştır.)[1]

Ortadoğu'da büyüseydiniz, sohbet ettiğiniz kişilere Amerika'da alışılageldiğinden daha yakın duracaktınız. Hindistan'da büyüseydiniz, eşinizin, ebeveynleriniz tarafından seçilmesinden memnun olacaktınız. Eğer anadiliniz İspanyolca olsaydı ve makul derecede İngilizce bilseydiniz, muhtemelen İngilizce konuşma dilindeki bazı deyimler kafanızı karıştıracaktı. Chevrolet Novas'ın, başlangıçta, Meksika'da çok az satmasının sebebi, *no va*nın İspanyolca "çalışmıyor" anlamına gelmesiydi ve Perdue tavukları da belli bir şüpheyle (veya daha kötüsü) karşılanmıştı. Çünkü şirketin sloganı –"Sert bir adamı çıtır tavuğa götürür"– İspanyolcada "tahrik olmuş bir adamı şefkatli tavuğa götürür" haline gelmişti.[2]

---

1 Bu bölümün telif hakkı MindPower, Inc.'e (2010) aittir. İzin alınarak kullanılmıştır.

2 Peggy Rosenthal aynı görüngünün biraz farklı bir tanımını önermekte-

Avrupa, Asya ve Güney Amerika'da büyüyen insanlar, dakiklik konusunda farklı fikirlere sahiptir. Daniel Goleman'ın açıkladığı gibi, "ABD'deki bir iş görüşmesi için beş dakika geç fakat kabul edilebilirdir, fakat Arap ülkelerinde yarım saat normaldir." İngiltere'de yemeğe davet edilen bir kişinin 5 ila 15 dakika arasında gecikmesi 'uygun' iken bir İtalyan iki saat geç gelebilir, Somalili daha geç kalabilir, Javalı ise hiç gelmez ki zaten daveti sahibinin yüzü düşmesin diye kabul etmiştir.[3] Farklı etnik köken, farklı lezzet anlayışı anlamına da gelir. Canınız, New York sığır eti ve patates kızartması yerine, "çiğ maymun beyni" veya "deve dışkısında tütsülenmiş ve kanında temizlenmiş deve sütünden peynir topları" çekebilir.[4] Sosyolog Ian Robertson, küresel beslenme farklılıklarını kısa ve öz bir biçimde ifade etmiştir: "Amerikalılar istiridye yer fakat salyangoz yemez. Fransızlar salyangoz yer fakat çekirge yemez. Zulular çekirge yer fakat balık yemez. Yahudiler balık yer fakat domuz yemez. Hindular domuz yer, fakat sığır yemez. Ruslar sığır yer fakat yılan yemez. Çinliler yılan yer fakat insan yemez. Yeni Gine'nin Jale kabilesi insanları lezzetli bulur."[5] [Not: Hindularla ilgili referans yanlıştır.]

---

dir: "Kelimelerimizi seçip onlara kesin anlamlar verdiğimizi düşündüğümüzde bile bundan çok daha fazlası (veya azı) anlamına gelebilirler ve onları düşünmeden özensizce kullandığımızda ise düşünceleri taşımaya devam ederler. Farkında olmadığımız bu düşünceler, kastetmediğimiz bu anlamlar bizi bazı inanç ve davranışların içine çekerler. Nereye gittiğimizi fark etsek de etmesek de." Rosenthal, *Words and Value: Some Leading Words and Where They Lead Us*, New York, Oxford University Press, 1984, viii.

3 Bir çocuğun, öğretmeninin "oyun oynarken neden bu kadar kirlendin" sorusuna cevabı, *non sequitur* örneğidir. Çocuk, "çünkü zemine senden daha yakınım" şeklinde yanıt verdi. Başka bir örnek, bir tıp otoritesinin, bir yaralının tedavisi hakkında 1622'de yazmış olduğu sonuç cümlesidir: "Eğer yara büyükse hastanın yaralandığı *silah* [vurgu eklenmiştir] her gün, aksi halde her iki veya üç günde bir vaftiz edilmelidir." Tıbbi konudaki alıntı Christopher Cerf ve Victor Navasky, *The Experts Speak: The Definitive Compendium of Authoritative Misinformation*, New York, Villard, 1998, 38.

4 Bkz. Buck v. Bell, 1927.

5 Stephen Jay Gould, *The Mismeasure of Man*, New York, W. W. Norton, 1981, 335.

Toparlamak gerekirse farklı bir çağda ve kültürde yaşamak, sizi farklı birisi yapacaktı. Bulunduğunuz zaman ve mekânın değerlerine karşı isyan etseniz bile söz konusu değerler sizin hayat bağlamınızı temsil edecekti. Diğer bir deyişle, bunlar hâlâ sizin tepkilerinize etki edecekti.

Fikirlerin Etkisi[6]

Bir fikir ortaya atıldığında, onunla yakından ilişkili fikirler de, mantıklı ve kaçınılmaz olarak, aynı anda aktarılır.[7] Mantık alanında bu ilişki, Latince "takip eder" anlamına gelen *sequitur* kavramıyla ifade edilir. (Zıtlı "takip etmez" anlamında, *non sequitur*dur.)[8]

Örneğin çoğu öğretmen ve ebeveynin gençleri cesaretlendirmek üzere dile getirdikleri şu fikri düşünün: "Kendine inanırsan her konuda başarılı olabilirsin." Bu cümleden, başarı için inanç dışında *hiçbir şey*in –ne yetenek ne de sıkı çalışma– gerekli olmadığı anlamı çıkartılabilir. İki fikrin eşdeğer olmasının sebebi, anlamlarının birbiriyle ayrılmaz bir biçimde ilişkili oluşudur.[9]

Kendisiyle birlikte aktarılan fikirlerin bir fikre anlam olarak yakında bağlı olmasına ek olarak, bir fikir başka fikirleri de ima edebilir. Örneğin erdem ve ahlaksızlık arasında gerçekte bir fark olmadığı fikri, insanların ortak ahlak standartlarıyla sınırlı hissetmemesi gerektiğini ima edebilir. Samuel Johnson, "eğer ki o, erdem ve ahlaksızlık arasında bir fark olmadığını gerçekten düşünüyorsa, niçin onun evimizden ayrılışı kaşıkları saymamıza neden oluyor" cümlesini kurarken aklındaki bu imaydı.

Karşılaştığımız fikirlerin, onlarla yakından ilişkili anlam ve imalarının tamamıyla farkında olursak, mantıklı olanı

---

6 Michael D'Antonio, *The State Boys Rebellion*, New York, Simon & Schuster, 2004, s. 5, 18.

7 James M. Henslin, *Sociology: A Down-to-Earth Approach*, 7. baskı, New York, Pearson, 2005, s. 87, 302.

8 Henslin, *Sociology*, 401.

9 "Kişinin kendine inanması başarının önemli bir öğesidir" cümlesi çok farklıdır, çünkü inancın başarının tek öğesi olmadığını belirtmektedir.

mantıksız olandan, akıllıca olanı aptalca olandan ve yararlı olanı zararlı olandan kolayca ayırt edebiliriz. Çoğu durumda fikirleri dış görünüşleriyle değerlendirir, onların ilişkili olduğu anlam ve imalar hakkında çok az düşünce üretiriz veya hiç düşünce üretmeyiz. Biz farkında olsak da, olmasak da zamanla eylemlerimiz, bu anlam ve imalarla şekillenir.

Fikirlerin insan yaşamındaki etkisini görmek için, psikolojide bir yüzyıl önce popüler olmuş ve etkisi bugün de devam eden bir fikrin –"zekâ, genetik olarak belirlenir ve artırılamaz"– yol açtığı olaylar zincirine bakın.

Bu fikir araştırmacıları zekâyı ölçen testler geliştirmeye itti. En ünlü (oldukça kusurlu) test Beyaz Amerikalı yetişkinlerin ortalama zekâ yaşının 13 ve göçmenler arasında, Rusların ortalama zekâ yaşının 11,34; İtalyanların ortalamasının 11,01; Lehlerin ortalamasının 10,74 ve Afrika asıllıların ortalama zekâ yaşının 10,41 olduğunu tespit etmişti.

Eğitimciler test sonuçlarını okudu ve şöyle düşündü: "Öğrencilerin zekâsını artırmaya çalışma gayretleri boşuna." Bu nedenle akademik müfredatın yerine mesleki müfredat getirdiler ve öğrencilere yargılama süreci yerine olguları öğreten bir yöntemi sahiplendiler.

Kanun koyucular test sonuçlarını okudu ve "zekâsı aşağı seviyede olanların ülkeye girmelerine engel olmak için bir şey yapmalıyız" diye düşündü. Bu nedenle Güney ve Orta Avrupalılara karşı ayrımcı bir tavırla göç kanunlarını değiştirdiler.

Uzunca bir süreden beri insan türünün refahına kafa yoran Öjeni (eugenics) yanlıları, test sonuçlarını can alıcı bir uyarı olarak değerlendirdi. "Zekâ artırılamıyorsa, bu durumda, daha yüksek zekâya sahip insanlar arasında üremeyi teşvik etmenin ve düşük zekâ seviyesindekileri ise üremekten vazgeçirmenin yollarını bulmalıyız" diye düşündüler.

Öjenik kaygılar birtakım eylemlere yol açtı. Margaret Sanger'in Planlı Ebeveynlik Programı aşağı sınıfları gebelik kontrolüne zorluyordu. Diğerleri, Virginia başta olmak üzere, zorunlu sterilizasyonu[10] yasallaştırmayı başardı. Yargıç Oliver Wendell Holmes Jr. "üç nesil embesil yeter"

10 Üremenin engellenmesi için kullanılan bir yöntem.

derken Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi Virginia Eyalet Kanununu onayladı.[11] Gelecek 50 yıl boyunca, içerisinde "bekâr annelerin, seks işçilerinin, adi suçluların ve disiplin sorunu bulunan çocukların" da bulunduğu 7500 kadın, sterilize edildi.[12] Dahası 1950 itibariyle, çoğu görece olarak normal, 150.000'in üzerinde sözüm ona "özürlü" çocuğun hukuki ehliyeti sınırlandırıldı. Söz konusu çocuklar, "lobotomi, elektroşok ve sterilizasyonu içeren izolasyon, aşırı kalabalık, zorla çalıştırma ve fiziksel tacize maruz kaldı."[13]

Bu sırada yöneticiler test sonuçlarını okudu ve "işçilerin zihinlerini fabrika kapısında bıraktıklarından ve önceden belirlenmiş görevlerini düşünmeksizin yerine getirdiklerinden emin olmalıyız" diye düşündü. Bu nedenle, buna uygun kanunları çıkardılar. On yıllar sonra, Erward Deming, işçileri karar alma mekanizmasına dahil etmek üzere "kalite kontrolü"ne ilişkin fikirlerini ortaya attığında, yöneticiler bu test sonuçlarını hatırladı ve Deming'in tavsiyesini görmezden geldi. (Bunun aksine, Japonlar, Deming'in fikirlerini olumlu karşıladı ve sonuçta bazı endüstrilerde Amerika ile rekabette öne çıktı.)

Yukardakiler, kalıtımsalcılığın (hereditarianism) en açık örnekleri ama tabii ki tek örnekleri değil. Diğer örnekler arasında, ırksal ve etnik azınlıklara karşı ayrımcılık ve buna cevaben hükümetin sıklıkla ataerkil denilebilecek politikaları sayılabilir. (Bazı tarihçiler kalıtımsalcılığı Nazi Almanya'sındaki soykırımla ilişkilendirmektedir.)

Karşılaştığınız sayısız fikir, inanç ve davranışlarınızı – bazen yavaşça, bazen köklü bir biçimde– benzer şekilde etkileyecektir. Bu durum, söz konusu fikirlerle bilinçli bir biçimde karşılaşmasınız da gerçekleşebilir.

---

11 Daniel Goleman, *Vital Lies, Simple Truths*, New York, Simon & Schuster, 1985, s. 209.

12 Henslin, *Sociology*, s. 5, 56.

13 Aktaran David G. Myers, *Social Psychology*, 4. baskı, New York, McGraw-Hill, 1993, s. 186–87.

Kitle Kültürünün Etkisi

Geçen yüzyıllar boyunca aile ve öğretmenler, çocuklar üzerindeki hâkim, bazense tek etkendi. Bugün ise kitle kültürünün (görsel basın, gazeteler, dergiler, internet ve pop müzik) yarattığı etki çok daha fazla.

18 yaşında bir genç ortalama 11.000 saatini sınıfta ve 22.000 saatini televizyonun önünde geçirmektedir. Bu genç muhtemelen 13.000 derse girmişken 750.000'den fazla reklam izlemiştir. 35 yaşında, aynı kişi, 20.000'den az derse girmiş, buna rağmen yaklaşık 45.000 saat televizyon ve 2 milyona yakın reklam izlemiştir.

Kitle kültürünün üzerimizde ne gibi etkileri vardır? Buna cevap vermek için sadece basında geniş çapta kullanılan biçim ve aletleri dikkate almak yeterlidir. Modern reklamcılık, halkı, ünlülerin slogan ve tanıklıklarıyla sıklıkla bombalar. Bu yaklaşım, duygulara seslenerek ürün ve servislere ilişkin suni ihtiyaçlar yaratmak üzere tasarlanmıştır. Sonuçta, çoğu insan, söz konusu girişimlere, duygusal bir şekilde, düşünmeden ve safça yanıt verme alışkanlığı geliştirir. Ayrıca bu insanlar, evde ve okulda öğretilenlerden çok farklı değerler edinme eğiliminde olur. Reklamlar, sıklıkla, oyunu çalışmaktan daha tatmin edici, arzuların esiri olmayı otokontrolden daha cazip ve materyalizmi idealizmden daha anlamlı gibi gösterir.

Televizyon programcıları izleyicilerin ilgisinin azalmasını önlemek için, araba kazaları, şiddet ve cinsel karşılaşmalar gibi sahne geçişleri ve duyusal söylemleri sıkça kullanır. Sonra sıkça reklam arası verirler. Bu yazar televizyon izleyicilerinin maruz kaldığı dikkat geçişlerini analiz etmiştir. Heyecanlı bir programda, örneğin kamera açısı değişimleri,[14] olay örgüsünde bir karakter (altplan) grubundan diğerine geçişler, şimdiki zamandan geçmişine veya kurguya geçişler (flashback), "son dakika haberi"ne, reklama ve bir reklamdan

14 Bu değişim genellikle iki veya daha fazla kamera kullanılarak bir kameradan diğerine geçilmesi şeklinde gerçekleştirilir.

diğerine geçişler ve sonunda programa dönüşler, dikkat geçişleri arasında sayılabilir. Ayrıca reklam kuşağında da dikkat geçişleri söz konusudur. Ben, reklam kuşağı hariç olmak üzere, saatte 78 dikkat geçişi buldum ki reklam kuşağındaki geçişler, 6 ile 54 arasında değişmekte olup 15 saniyelik bir reklamdaki geçiş sayısı ortalama 17'dir. Dikkat geçişlerinin toplam sayısı saatte 800'ün üzerine ve dakikada 14'ün üzerine çıkmaktadır.[15]

Yukarıda ifade edilen manipülasyon, çoğu insanın olgun bir dikkat süresi geliştirmesini engellemektedir. İnsanlar, sınıfta ve işyerinde de, televizyon izlerken duydukları aynı sürekli heyecanı duymayı ummaktadır. Bu, şüphesiz, karşılanamaz bir talep olmasına rağmen, bu talebi karşılayamayan öğretmenler sıkıcı, işler ise tatmin edici olmaktan uzak şeklinde yaftalanır. Bu insanların, düşünmelerini gerektirecek kitapları okuyacak sabrı olmadığı için çoğu yayınevi, ciddi kitaplar yerine ünlülerin yazdığı hafif tarifelere yönelmiş durumdadır.

Yazarlar ciddi konularda kaleme aldıkları kitaplarını yayımlatmayı başardıkları bazı durumlarda, bu kez, kendileriyle gerçekleştirilen tanıtım röportajlarında, kısa, vurucu yanıtlar vermek durumunda kalır – ki bazen bu yanıtlar doğruluk pahasına verilir. Yazarlara söyleşiler konusunda koçluk yapan bir adam müşterilerinden birine şöyle bir tavsiye vermişti: "Eğer sana bütçe açığının iyi mi, yoksa kötü mü olduğunu sorarsam 'ekonomiyi canlandırır fakat bir yük de getirir' dememelisin. 'Müthiş bir fikir' ya da 'çok kötü bir fikir' demen gerekir."[16] (*Çeviri*: "Dengeli bir yanıt verme. Aşırı basitleştirilmiş bir yanıt ver ki bu farkına varılmana yol açsın.")

---

15 Saatte 11 civarında reklam dakikası vardır ki kesin süre, ilgili ağ ve programa göre değişir. Böylece, dakika başına dört oranıyla, saat başına toplam reklam sayısı 44 olarak hesaplanır. Buna göre, reklamlar dışındaki 78 geçiş ve reklam sırasındaki 748 geçiş (reklam başına 17 geçiş x saatte 44 reklam) toplamı 826 geçiş yapar.

16 Aktaran James Fallows, *Breaking the News: How the Media Undermine American Democracy*, New York, Pantheon Books, 1996, s. 117–18.

Gazetecilik de keza sansasyonalizmin girdabında. Bir gazete editörünün gözlemlediği gibi, "Gazeteciler, 1'den 10'a uzanan bir cetvelde, daha fazla insanın bulunduğu 3 ya da 7 (daha ılımlı pozisyonlardır) ile ilgilenmeyip 1 ya da 9'dakileri bulmaya uğraşır."[17] Bir başka gazeteci ise şunu iddia etmektedir: "Haberler artık daha az kanıtlanmış olgu ve daha fazla görüş içermektedir. Gazeteciler, bize, bilmemiz gereken kanıtlanmış olguları anlatmak yerine işin eğlencesine kaçmaktadır."[18]

Günümüz politikacıları, insanları, gazetecilerden de daha saldırgan bir biçimde manipüle etmektedir. Bazı politikacılar, kendi fikirlerini açıklamak yerine, insanların ne düşündüğünü öğrenip onların fikirlerini paylaşma iddiasındadır. Çoğu politikacı hangi mesajın "satacağını" anlamak için anket ve odak grup çalışmaları yapacak insanları işe almaktadır. Hatta daha da ileri giderek belirli sözcüklerin etkisini ölçmektedir. Bu nedenle, bugün "güven", "aile", "karakter" ve "değerler" hakkında çok fazla şey duymaktayız. Siyaset bilimi profesörü Larry Sabato, Clinton'ın duruşması sırasında, danışmanlarının *özel hayat* ifadesini tekrar ve tekrar kullandıklarını –James Carville, dört dakikalık bir konuşmada tam altı kez kullanmıştı– hatırlatır. Çünkü danışmanlar, bunun, insanları, Başkanın yalancı şahitliğinin çok da önemli bir sonucunun olmadığına ikna edebileceğini biliyordu.[19]

Manipülasyon "Bilimi"

İnsanların düşünce ve eylemlerini etkileme çabaları, şüphesiz, çok eski zamanlara dayanır, ama manipülasyon, Rus psikoloji profesörü Ivan Pavlov'un, şartlı (öğrenilmiş) refleksler üzerine araştırmasını yayımladığı 20. yüzyılın başlarına kadar bir bilim halini almamıştı. Pavlov, bir köpeği zil çalarak beslediğinde, ortada yemek olmaksızın zilin sesini

17 Cole Campbell (ed.), *The Norfolk Virginian-Pilot*, aktaran Fallows, *Breaking the News*, s. 246.

18 Ellen Hume, "Reliable Sources," CNN, 22 Haziran 1999.

19 Larry Sabato, "60 Minutes," CBS, 4 Temmuz 1999.

duyan köpeği, salyasını akıtmaya şartlandırdığını bulmuştu. Amerikalı psikolog John Watson, Pavlov'un bulgularından etkilendi ve bunları insan davranışına uyguladı. En ünlü deneyinde, Watson bir bebeğin, bir laboratuvar faresine dokunmasına izin verdi. Önce, bebek korkusuzdu. Fakat sonra Watson bebeğin fareye dokunmak üzere yaklaştığı her seferinde metale bir çekiçle vurdu; sonuçta bebek korktu ve ağladı. Zamanla bebek sadece fareyi değil, kıllı herhangi bir canlıyı gördüğünde ağlamaya başladı.[20] Watson'ın çalışması, ona "davranışçılığın babası" unvanını kazandırdı.

Daha az bilinense, Watson'un davranışçı ilkeleri pazarlamaya uygulamasıdır. Watson kariyerinin sonraki bölümünü reklam ajansları için çalışarak geçirdi ve kısa bir süre içinde, tüketicilere seslenmenin en etkili yolunun zihin değil duygulardan geçtiğini fark etti. Reklamcılara, "[Tüketiciye] Onun korkuya kapılmasına yol açacak, onu hafifçe tahrik edecek, şefkat veya aşk dolu bir tepkiyi tetikleyecek ya da derin bir psikolojik ihtiyacı, alışkanlığı fitilleyecek şeyler söyle" tavsiyesinde bulundu. Tüketiciye yönelik eğilimi belki de en iyi biçimde, bir mağazanın yöneticilerine yaptığı sunumda kullandığı şu cümlede ifade edilmiştir: "Yeşil kurbağa psikolog için neyse, tüketici de üreticiler, mağazalar ve reklamcılar için odur."[21]

Watson bu stratejileri gazete ve radyo çağı olan 1920 ve 1930'larda ortaya atmıştı. Televizyonun icadından beri söz konusu reklam stratejileri daha karmaşık ve etkili bir hale büründü; öyle ki politik ve toplumsal gündemlere sahip çoğu kişi ve grup, bu stratejileri benimsedi. Stratejiler birkaç nedenle işe yaradı ki, önde gelen neden insanların manipülasyondan etkilenmediklerine inanmalarıydı. Bu inanç, çoğu araştırmacının gösterdiği gibi yanlıştır. Örneğin Solomon

20 Modern etik normlar, bir bebeğin böyle bir deneyde kullanılmasına izin vermezdi.

21 Diane F. DiClemente ve Donald A. Hantula, "John Broadus Watson, I-O Psychologist," Society for Industrial and Organizational Psychology, http://siop.org/tip/backissues/ TipApril00/Diclemente.htm.

Asch, sadece bir dizideki sözcüklerin yerlerini değiştirerek insanların tepkilerinin değiştirilebileceğini göstermiştir. Asch, çalışma katılımcılarından, bir kişiyi, bir dizi sıfat çerçevesinde değerlendirmelerini istedi. Dizide, olumlu sıfatları öne koyduğunda –"zeki, gayretli, fevri, eleştirel, inatçı, kıskanç"– katılımcılar olumlu bir değerlendirmede bulundu. Dizide sözcük sırası, "kıskanç" başa ve "zeki" sona gelecek şekilde, tersine çevrildiğinde, katılımcılar olumsuz bir değerlendirmede bulundu.[22]

Araştırma, benzer şekilde, insan hafızasının da manipüle edilebileceği gösterdi. Bir sorunun sorulma şekli kişinin hafızasındaki detayları değiştirebilir, hatta kişinin *hiçbir zaman yaşanmamış bir şeyi hatırlamasına* yol açabilir![23]

Şüphesiz, reklamcılar ve politik veya toplumsal gündeme sahip insanlar, duyguları tetiklemek ve/veya zihnimize yeni fikir tohumları ekmekle yetinmez. Ayrıca onları sürekli tekrarlayarak etkilerini pekiştirmeye çalışırlar. İnsanlar bir sloganı ya da konuşma konusunu ne kadar çok duyarsa söz konusu slogan veya konuşma konusu o kadar tanıdık hale gelir. Çok geçmeden, bu, dikkatli bir düşünmeyle ortaya konulan fikirlerden ayırt edilemez olur. Maalesef "paketleme çoğunlukla o kadar etkili bir biçimde yapılır ki izleyici, dinleyici ya da okuyucu tamamen kendi kararını veremez olur. Bunun yerine, paketlenmiş görüşü, DVD'yi DVD oynatıcısına yerleştirir gibi zihnine yerleştirir. Sonra bir tuşa basar ve uygun görünen her an söz konusu görüşü 'yeniden çalar.' Düşünmek zorunda kalmaksızın kabul edilebilir bir performans sergilemiş olur."[24] Çok değer verdiğimiz ve güçlü bir biçimde savunduğumuz inançların çoğu, zihnimize yukarıdaki gibi ekilmiş olabilir.

---

22 Aktaran Richard Nisbett ve Lee Ross, *First Impressions. Human Inference: Strategies and Shortcomings of Social Judgment*, Englewood Cliffs, N.J., Prentice-Hall, 1980, s. 173.

23 Bkz. örneğin Elizabeth F. Loftus, *Eyewitness Testimony*, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1996.

24 Mortimer J. Adler ve Charles Van Doren, *How to Read a Book*, New York, Simon & Schuster, 1972, s. 4.

Uzun yıllar önce, Harry A. Overstreet, "Görüş iklimi, fiziksel bir iklim gibi, oldukça ikna edicidir; öyle ki onun içinde yaşayanlar ve başka bir iklimi tanımayanlarca kanıksanmıştır" demişti.[25] Kitle kültürünün yükselişi ve manipülasyonun karmaşık bir biçimde kullanılışı, bu tespiti, bugün her zamankinden daha ilgili kılmıştır.

Psikolojinin Etkisi

Zamanımızın toplumsal ve psikolojik teorilerin, inançlarımız üzerinde de etkisi vardır. Birkaç on yıl öncesine kadar, insanlar, kendi kendini disipline etmeye, kendi kendini eleştirmeye ve kendini geri planda tutmaya teşvik edildiler. Aynı insanlar özverili olmaya çalışmak, kendini tanımanın peşinde olmak, öz-saygının korunduğundan emin bir tarzda davranmak için teşvik edildiler. Benmerkezcilik ayıp kabul edildi. Onlara, "çok çalışmanın, başarıya yol açtığı ve sonuçta tatmin ve özgüven getirdiği" söylendi. Genel olarak büyükanne ve büyükbabalarımız bu öğretileri içselleştirmişlerdi. Bu öğretilere itibar ettiklerinde gururlu, itibar etmediklerinde ise utanmış hissettiler.

Bugün, teoriler değişti –aslında neredeyse tamamen tersine döndü. 19. yüzyıl hicivcisi Ambrose Bierce tarafından "hatalı bir değerlendirme" olarak tanımlanan kendine saygı, şimdi, mecburiyet olarak görülmektedir. Benmerkezcilik ayıp olmaktan çıkıp bir erdeme dönüştü. Artık hayatlarını başka insanlara yardım etmeye adayanlar, zamanında kahramanca ve mübarek görülen insanlar, insanları mutlu etme hastalığına tutulmuş kabul edilmektedir. Başarı ve mutluluk için formül, kendimizle ilgili iyi hissetmekten başlamaktadır. Okulda yetersiz öğrencilere, işyerinde karşılaştıkları zorlukları göğüsleyemeyen işçilere, uyuşturucu madde bağımlılarına, suçlulara– evet hepsine, tipik olarak, öz-saygı eksikliği teşhisi konulmaktadır.

Ek olarak, kendi dönemlerinin toplumsal ve psikolojik teorilerini içselleştiren büyükanne ve büyükbabalarımız gibi,

25 Harry A. Overstreet, *The Mature Mind*, New York, Norton, 1959, s. 136.

günümüz Amerikalılarının çoğu öz-saygı mesajını içselleştirmiştir. İnsanların, kahvelerini yudumlarken ya da talk şovlarda bu konu hakkında konuştuğunu defalarca duyabiliriz. Öz-saygıyla ilgili öğretilere karşı eleştiriler genellikle kabul edilmemektedir.

Peki, öz-saygı teorisi apaçık değil mi? Hayır. Yeteneklerimiz hakkında olumsuz bir algı şüphesiz performansımıza engel olacaktır. Dr. Maxwell Maltz bir eğitimcinin, öğrencilerin öz-imgelerini (self image) değiştirerek dersler notlarını artırmaları noktasında yarattığı mükemmel sonuçları açıklamaktadır. Eğitimci, çocukların, kendilerini belirli bir konuda (ya da genel olarak) aptal hissettiğinde, bilinçsiz olarak bu öz-imgelerini onaylayan şekilde davrandıklarını gözlemlemiştir. Aptal olduklarına inanmakta ve buna göre davranmaktadırlar. Çocukların çabalarının altını oyanın, herhangi bir yetenek eksikliği değil yenilgiyi kabullenen tutum olduğu fikrinden hareketle eğitimci, onların öz-imgelerini değiştirmeye koyuldu. Söz konusu değişimi başardığında gördü ki *öğrenciler artık aptalca davranmıyor!* Maltz, bu ve diğer örneklerden, deneyimlerimizin nasıl bir çeşit hipnotizma şeklinde çalışarak kendimize ilişkin çıktılar doğurduğu ve bizi, buna uygun davranmaya yönelttiği sonucunu çıkarttı.[26]

Öz-saygının çoğu taraftarı, Maltz'ın, özgüvenin, başarının önemli bir bileşeni olduğuna dair ispatından daha uzağa gidip öz-saygının fazlası diye bir şey olmadığını iddia ettiler. Ancak araştırmalar bu iddiayı desteklememektedir. Mesela tanınmış araştırmacı psikolog ve pozitif psikoloji olarak bilinen hareketin kurucusu Martin Seligman öz-saygıya yönelik modern vurgunun, depresyon da dahil olmak üzere bireysel ve toplumsal sorunları *çözmek* bir yana, bunlara bizzat *sebep olduğuna* dair kayda değer kanıta atıfta bulunmaktadır.[27]

---

26 Maxwell Maltz, *Psycho-Cybernetics*, New York, Pocket Books, 1969, s. 49–53.

27 Martin E. A. Seligman, *Learned Optimism: How to Change Your Mind and Life*, 2. baskı, New York, Free Press, 1998, s. 288.

Maltz'ın, güven eksikliğinin performansı engellediğini belgeleyen çalışması değerli bir görüştür. Fakat bu araştırma daha küresel bir kavram olan öz-saygının neden bu kadar hâkim hale geldiğini açıklamamaktadır. Bu sorunun yanıtı, insani psikoloji (humanistic psychology) uzmanı Abraham Maslow'un çalışmasının popülerleşmesinde gizlidir. Maslow insani ihtiyaçlar hiyerarşisi dediği şeyi, temelinde fizyolojik ihtiyaçları (yemek ve içmek) bir piramit şeklinde tanımlamıştı. Bunların üzerinde, azalan bir sırayla, emniyet ihtiyaçları, ait olma ihtiyacı ve sevgi, saygı ve onaylanma ihtiyacı ve estetik ve zihinsel ihtiyaçlar (bilgi, anlama vb) yer almaktadır. Piramidin tepesinde, kendimizi gerçekleştirme, potansiyelimizi yerine getirmeye dair ihtiyaçlar bulunmaktadır. Maslow'a göre, alt seviyedeki ihtiyaçlar, üst seviyedekilerden önce karşılanmalıdır. Öz-saygı başarıdan önce gelir fikrinin, Maslow'un teorisinden nasıl çıktığı kolaylıkla görülebilir.

Tabii başka teoriler de benimsenebilirdi. Dikkat çekici bir tanesi, Avusturyalı psikiyatrist Viktor Frankl'in teorisidir ki, bu Maslow'unkiyle hemen hemen aynı dönemde geliştirilmişti. Söz konusu teori, Frankl'in profesyonel pratiğine ve Hitler'in konsantrasyon kamplarında edindiği deneyime dayanmaktaydı. Frankl bir insani ihtiyacın, kendi gerçekleştirmeden daha yukarı seviyede yer aldığını savunur: *kendini aşmışlık*, yani insanın kendisiyle ilgili dar kabulün üzerine çıkma ihtiyacı. Frankl'e göre, "ilkel antropolojik olgu [odur] ki insan olmak, kişinin her zaman yönlendirilmesi, kendisinden başka bir şeyi veya birini işaret etmesidir: ulaşılacak bir anlam veya karşılaşılacak bir başka insan, hizmet edilecek bir sebep veya sevilecek bir kişi." Bir kişi, "kendisini unutarak ve feda ederek, dikkate almayarak ve dışarıya odaklanarak" tam anlamıyla insan olur.

Kendini gerçekleştirmeyi (veya mutluluğu) yolculuğumuzun doğrudan nesnesi yapmak, Frankl'in gözünde kesinlikle kendi kendini engelleyen bir durumdur; böyle bir yerine getirme, ancak "kendini aşmışlığın öngörülmemiş bir etkisi"

olarak ortaya çıkar.[28] Frankl, hayata ilişkin uygun bakış açısının, onun bize ne *verdiği* değil, bizden ne *beklediği*yle ilgili olduğuna inanır; hayat bizi, "onun sorunlarına, doğru yanıtları bulmak ve [her birimiz için] sürekli olarak belirlediği görevleri yerine getirmek noktasında sorumluluğu" kabul etmemiz için her gün –hatta her saat– sorgular ve zorlar."[29]

Anlamı bulmak, Frankl'in teorisine göre, "gerçeğin içindeki olasılığı algılamayı" ve "yerine getirilmesi [kişisel] varoluşa anlam katabilecek" görevleri aramayı içerir. Fakat bu tarzdaki bir algılama ve arama kişinin kendisine odaklanışı sebebiyle kesintiye uğrar: "Modern edebiyat kendini ifade etme –kendini gösterme değil– olgusuna teslim oldukça ve bununla yetindikçe, yazarının anlamsızlık ve saçmalık hissini yansıtır. Daha önemlisi, kendisi de saçmalık yaratır. Bu, anlamın icat edilemeyecek fakat keşfedilmesi gereken bir olgu olması ışığında anlaşılabilirdir. His yaratılamaz; gayet iyi bir biçimde yaratılabilir olan safsatadır."[30]

Frankl ile tamamen hemfikir olmasak da bir şey açıktır: eğer geçen birkaç on yılda, Frankl'in teorisi, Maslow'un ve diğer insani psikologların teorilerine göre daha fazla dikkate alınsaydı, günümüz Amerikan kültürü önemli derecede farklı olurdu. Tutum, değer ve inançlarımız açısından –ne kadar derinden olacağını sadece hayal edebiliriz– hepimiz etkilenmiş olurduk.

Birey Olmak

Tartıştıklarımız ışığında, bireyselliği, doğuştan sahip olduğumuz bir şey değil, sonradan ulaştığımız – veya daha eksiksiz bir biçimde, *kazandığımız* bir şey olarak değerlendirmeliyiz. Bireysellik diğer insanların ve şartların etkisinden uzak durmanın mümkün olmadığının farkına varışla başlar.

---

28 Viktor Frankl, *The Unheard Cry for Meaning*, New York, Simon & Schuster, 1978, s. 35, 67, 83.

29 Viktor Frankl, *Man's Search for Meaning*, New York, Washington Square Press, 1963, s. 122–23.

30 Frankl, *Unheard Cry*, s. 39, 90, 95.

Bireyselliğin özü dikkattir. Aşağıdaki rehber buna ulaşmanıza yardım edecektir:

1. *Herhangi bir kişi, mesele veya durum karşısında ilk tepkinizi geçici kabul edin.* Ne kadar cazip olursa olsun, tepkinizi test edene kadar sahiplenmeyi reddedin.
2. *Neden yaptığınız şekilde tepki verdiğinize karar verin.* Tepkinizi bir başkasından –ebeveyn veya bir arkadaş, bir ünlüden veya televizyondaki kurgusal bir karakterden– ödünç alıp almadığınızı düşünün. Mümkünse bu şekilde tepki vermenize hangi özel koşulların neden olduğunu belirleyin.
3. *Söz konusu kişi, mesele veya durum karşısında verebileceğiniz diğer tepki seçeneklerini düşünün.*
4. *Diğer tepkilerden bir tanesinin sizin ilk tepkinizden daha uygun olup olmadığını kendinize sorun.* Bu soruyu yanıtladığınızda, sizi koşullandıran etkilere direnin.

Birey olduğunuzu iddia etmekle kalmayıp gerçekten öyle olduğunuzdan emin olmak için yukarıdaki adımları, kitaptaki çalışmanız boyunca ve ayrıca gündelik hayatınızda uygulayın.

Uygulamalar

Not: Düşünme (ve yazma) yeteneklerinizi geliştirmenin en iyi yollarından bir tanesi, gözlemlerinizi, sorularınızı ve fikirlerinizi bir günlüğe kaydetmek ve sonra, zaman ilerledikçe, bunlara dönüp bakmaktır – gözlemlerin anlam ve uygulanışı hakkında düşünmek, soruları yanıtlamak, fikirleri detaylandırmak (ve mümkünse bunlara karşıt fikirler geliştirmek) ve görüşlerinizi kayıt altına almak. Pahalı olmayan bir ciltli veya spiral defter bunun için yeterli olacaktır. İyi bir yaklaşım, sayfanın sol tarafına ilk gözlemlerinizi, sorularınızı ve fikirlerinizi not edip sağ tarafı daha sonraki analiz ve yorumlar için boş bırakmak olabilir. Bu yansıtıcı sürecin değeri o kadar büyük ki, öğretmeniniz bunu dersin

zorunlu bir parçası haline getirmese bile böyle bir günlük tutmayı değerlendirmelisiniz.

1. Bölümde tanımlanan dikkat geçişleri hakkında kısa bir çalışma yapın. Yarım saatlik bir şovu kaydedin. Sonrasında şovu iki kez yeniden izleyin, ilkinde program içerisindeki geçişleri reklamları dışarıda bırakarak sayın ve ikinci seferde sadece reklamlardaki geçişleri sayın. Gerekli sayısal verileri not edin ve sınıfta paylaşmaya hazır olun.
2. Yukarıdaki uygulamada ulaştığınız bulguları paylaşın. Söz konusu bulguların eğitim, iş ve aile hayatı için yansımalarını tartışan birkaç paragraf yazın.
3. Çoğu insan, tasarının içme suyunun galonuna, keyifle, 6-7 $ ödemekte, fakat benzinin galonuna 3 $ ödemeleri gerektiğinde homurdanmaktadır. Bu bölümde okuduğunuz herhangi bir şey, bunun neden böyle olduğunu anlamanıza yardımcı olur mu?
4. Geçen elli yılda, Maslow'un kendini gerçekleştirme ve popüler kültürün öz-saygı vurguları yerine, Frankl'inin kendini aşmışlık ve kişisel sorumluluk vurgusu hâkim olsaydı, Amerika'nın ne kadar farklı olabileceğini hayal edin. Toplumumuzun bugün farklı olabileceği konulara ilişkin elinizden geldiğince uzun bir liste yapın ve bunların her birinin faydalı mı, yoksa zararlı mı olacakları hakkında yorumda bulunun. Görüşlerinizi sınıftaki tartışmada açıklamak üzere hazır olun.
5. En azından bir saat boyunca, müzik kanallarından bir tanesini –MTV, VH1, CMT, BET– izleyin. Videolarda erkek ve kadınların nasıl tasvir edildiğini analiz edin. Önemli detayları not edin. Örneğin erkeklerin, güç rollerinde kadınlardan daha çok tasvir edilip edilmediğini ve kadınların, erkek arzusunun nesnesi gibi gösterilip gösterilmediğini gözlemleyin. Hangi tutum ve değerlerin aktarıldığına karar verin. (İzlerken kaydetmeyi isteyebilirsiniz ki, böylece izlediğinize geri dönmek, önemli kareleri daha detaylı bir analiz

için durdurmak ve gözlemlerinizi daha sonraki atıflar veya sınıf gösterimlerinde ve tartışmalarında kullanmak üzere saklayabilirsiniz.)

6. Bir arkadaşınıza, "kendine has kimliğini –duyarlılık, tercih ve tutumlarını– nasıl edindiğini" sorduğunuzu varsayın. Sonrasında arkadaşınızın şöyle yanıt verdiğini varsayın: "Ben bir bireyim. Hiç kimse, beni etkilemez. Kendimle ilgili olanı kendim hallederim, bana uygun duyarlılık, tercih ve tutumları seçerim." Bu bölümde öğrendiklerinizi arkadaşınıza nasıl açıklardınız?
7. Kendinize, ben kimim sorusunu sorun. Bu soruya, her biri ayrı bir kâğıda olmak üzere, 10 yanıt yazın. Bu bölümün ilk üç paragrafını, yanıtlarınıza çerçeve oluşturmak üzere kullanın. Kâğıtları sizin için önem derecelerine göre sıralayın. Sonra sıralamanızı –yani hangi tanımlamanın neden sizin için önemli olduğunu– açıklayın.
8. Sizi şekillendiren çeşitli olumlu ve olumsuz etkenleri belirleyin. Genel etkenler kadar özel olanları, açık etkenler kadar gizli olanları da dikkate aldığınızdan emin olun. Bunların içinde hangi etken üzerinizde en büyük etkiye sahiptir? Etkenleri olabildiğince eksiksiz bir biçimde açıklayın.
9. Aşağıdaki her bir ifade için ilk tepkinizi not edin. Sonrasında bireyselliğe ulaşma konusunda, bu bölümde verilen dört adımı uygulayın.
   a. Sağlık hizmetlilerinin HIV/AIDS testinden geçmeleri gerekir.
   b. Çocuklar için güzellik ve yetenek yarışmaları yasaklanmalıdır.
   c. Ku Klux Klan gibi aşırı grupların, devlet mülkünde toplanmalarına ya da kentin sokaklarında gösteri yapmalarına izin verilmelidir.
   d. Birinci sınıf kompozisyon dersi, tüm öğrenciler için zorunlu ders olmalıdır.

e. Liseli ve üniversiteli atletler, anabolik steroit testinden geçirilmelidir.
f. Yaratılışçılık, lise biyoloji derslerinde öğretilmelidir.
g. Çok-eşlilik (polygamy) yasal olmalıdır.
h. Seçme yaşı 16'ya çekilmelidir.
i. Hapishane sistemi, mahkûmların rehabilitasyonu yerine cezalandırılmalarına daha çok ağırlık vermelidir.
j. Doktorlar ve klinikler, reşit olmayan kimselere, doğum kontrol araçlarının bulunduğu reçete yazacağı veya kürtaj hizmeti vereceği zaman, ebeveynleri haberdar etmek zorunda olmalıdır.
k. Bir erkeğin öz-saygısı, eşi kendisinden daha fazla para kazandığında ciddi biçimde zedelenir.
l. Kadınlar, erkeklere bağımlı olmaktan hoşlanır.

10. *Grup tartışması:* 9. uygulamadaki ifadelerden bazılarını sınıf arkadaşlarınızdan ikisi veya üçüyle bir araya gelin ve bireyselliğin gelişimiyle ilgili bu bölümde verilen dört adımı kullanarak tartışın. Grup fikirlerinizi sınıfla paylaşmaya hazır olun.

Görüş Farkı

Aşağıdaki paragraf önemli bir görüş farklılığını özetlemektedir. İfadeyi okuduktan sonra, kütüphane ve/veya interneti kullanarak bilgili insanların konu hakkında ne söylediklerine bakın. Bütün görüşleri incelediğinizden emin olun. Sonra her birinin güçlü ve zayıf yanlarını değerlendirin. Eğer bir görüşün tamamen doğru ve diğerlerinin yanlış olduğu sonucuna ulaşırsanız buna nasıl ulaştığınızı açıklayın. Eğer *genellikle olduğu*, gibi, bir görüşün diğerlerine göre daha anlamlı olduğu fakat diğerlerinin de bazı mantıklı yanlarının bulunduğu fikrine ulaşırsanız, diğer görüşlerden aldığınız noktaları *birleştirerek* kendi görüşünüzü inşa edin ve bu görüşün neden hepsinden daha mantıklı olduğunu açıklayın. Yanıtınızı, öğretim elemanının belirteceği şekilde, bir kompozisyon ya da sözlü sunumda ortaya koyun.

Yakalanan teröristler, askeri mahkemelerde mi, yoksa ceza mahkemelerinde mi yargılanmalıdır? Amerika Birleşik Devletleri, Küba'nın Guantanamo Körfezindeki askeri üssü, Irak Savaşında yakalananları tutmak üzere kullanmaya karar verdiğinde, çoğu insan bu kararı protesto etti. Bazıları, yakalananların savaş esiri değil, suçlu olarak değerlendirilerek bütün suçlulara ilişkin ABD Anayasası tarafından garanti altına alınan haklara uyulması gerektiğini iddia etti. Diğerleri, bu insanların, savaş suçlusu olarak değerlendirilmesi ve onlara, 1949 Cenevre Sözleşmeleri ile ifade edildiği şekilde muamele edilmesi gerektiğini iddia etti. Hükümetin kararını destekleyenler ise ele geçirilen teröristlerin ne suçlu ne de asker, "hukuksuz savaşçılar" olduğunu ifade edip her iki iddiayı da reddetti. Ayrıca farklı bir etiketin, Birleşik Devletler'e başka yükler getirerek terörizme karşı savaşı zorlaştıracağı ve böylece ulusal güvenliği tehdit edeceğini ekliediler.

Analizinize, "ele geçirilen teröristlerin durumu" ifadesini Google'da aratarak başlayın.

2. Bölüm

ELEŞTİREL DÜŞÜNME NEDİR?

Arthur birinci sınıftayken, öğretmeni, sınıftan "düşünmelerini" istedi ve şöyle dedi: "Evet, bu problemin çözmekte olduklarımızdan biraz daha zor olduğunun farkındayım fakat size, düşünmeniz için ek süre vereceğim. Şimdi düşünmeye başlayın."

Arthur bu sözcüğün kullanıldığını ilk kez duymamıştı. Bu sözcüğü evde defalarca duymuştu, fakat hiçbir zaman bu tarzda değildi. Öğretmen özel bir faaliyetten bahseder gibiydi, nasıl başlatıp durduracağını bilmesi gereken bir şeyden – tıpkı babasının arabası gibi. Biraz yüksek sesle "drrrrrrrrrrrrrrrr" mırıldandı. Kafası karıştığı için gürültü yaptığının farkında bile değildi.

"Arthur, lütfen gürültü yapmayı bırak da düşünmeye başla."

Utanmış ve tam olarak ne yapacağını bilmez bir şekilde sırasına baktı. Sonra, göz ucuyla yanındaki kızı fark etti. Kız gözlerini tavana dikmişti. "Belki de düşünmeye başlamanın yolu budur" diye düşündü. Arkadaşlarının, nasıl düşüneceklerini, o, geçen yıl kızamık olup evde yattığı sırada öğrenmiş olabileceklerine karar verdi. Böylece o da gözlerini tavana dikti.

İlköğretim ve lise yıllarında aynı yönlendirmeyi defalarca duydu. "Hayır, yanıt bu değil. Düşünmüyorsun – şimdi, düşün!" Ara sıra da öğretmenlerin yüksek sesli bir biçimde

kendine acıyan mırıldanmalarını işitecekti: "Bunu hak edecek ne yaptım? Bunlara ilköğretimde hiçbir şey öğretmiyorlar mı? Siz insanlar fikirlere önem vermez misiniz? Düşün, lanet olsun, düşün!"

Sonuçta Arthur bütün bu meseleyle ilgili suçluluk duymaya başladı. Açıktı ki düşünme, onun öğrenmeyi bir türlü beceremediği önemli bir faaliyetti. Belki de gereken beyin gücünden yoksundu. Ama yeterince kaynağa sahipti. Diğer öğrencileri izledi ve onlar ne yaptıysa aynısını yaptı. Bir öğretmeni ne zaman düşünmesini istese; yüzünü buruşturmakta, kaşlarını çatmakta, kafasını kaşımakta, çenesini ovuşturmakta, boşluğa ya da tavana bakmakta ve kendi kendine sessizce tekrar etmekteydi: "Hadi bakalım, şunun hakkında düşünmem gerek, düşün, düşün –umarım bana seslenmez– düşün." Her ne kadar Arthur bilmese de, bu diğer öğrencilerin kendilerine söyledikleri şeydi.

Sizin de deneyiminiz Arthur'unkine benzer olabilir. Diğer bir deyişle, birçok insan, düşünmenin ne demek olduğunu ve iyi bir düşünürü kötü bir düşünürden ayıran yetenekleri hiç açıklamadan sizden sadece düşünmenizi istemiş olabilir. Düşünmeye ilişkin yaygın, etkili bir eğitim, kural değil istisnadır. Bu durum ve bunun talihsiz sonuçları, insanlık durumunun başarılı gözlemcileri tarafından öne sürülmüştür:

> Bana göre, hayattaki en ilginç ve şaşılacak ikilem, neredeyse her insanın, bir yandan "mantık", "mantıklı akıl yürütme" ve "doğru akıl yürütme" konusunda sürekli ısrar ederken diğer yandan, bunu ortaya koymaktaki yeteneksizlikleri ve diğer insanlar tarafından ortaya koyulduğunda ise bunu kabul etmekteki isteksizlikleridir.[1]
>
> Söz konusu akıl yürütmelerimizin çoğu, şimdiye kadar inandıklarımıza inanmaya devam etmek için, uygun iddiaları bulmaya dayanmaktadır.[2]

1 Chester I. Barnard, *The Function of the Executive*, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1938, s. 303.

2 James Harvey Robinson, *The Practical Cogitator, or the Thinker's Anthology*, Charles P. Curtis Jr. ve Ferris Greenslet (ed.) içinde, Boston: Houghton Mifflin, 1945, s. 6.

> Net bir biçimde düşünme çok nadirdir, yalın bir düşünme de bir o kadar nadirdir. Hemen hepimiz zamanımızın çoğunda bütünüyle düşünmeyiz. İnanır ve hissederiz, fakat düşünmeyiz.[3]
>
> Zihinsel tembellik insanlarda en fazla görülen özelliklerden bir tanesidir.[4]

Herkesin öneminde hemfikir olduğu fakat çok az insanın uzmanlaştığı bu faaliyet nedir? Düşünme, en genel anlamıyla düş görmekten yansıtma ve analize çok sayıda faaliyet için kullanılan bir kavramdır. Aşağıda, *düşünme* için, *Roget's Sözlüğü*'nde verilen bazı eşanlamlı sözcükler sıralanmaktadır:

takdir etmek	danışmak	sanmak	akıl yürütmek
inanmak	tefekkür etmek	tasarımlamak	yansıtmak
aklını kullanmak	üzerinde durmak	tavassut etmek	dalıp gitmek
(fikir) bulmak	(fikri) sindirmek	kafa yormak	yorum yapmak
tasavvur etmek	tartışmak	ölçüp biçmek	farz etmek
değerlendirmek	dalıp gitmek	fark etmek	tartmak

Bütün bunlar, düşünmenin altında bulunduğu *başlık*lardır. Gerçekte onu açıklamazlar. İnsanların binlerce yıllık düşünme ile düşünmeye ilişkin konuşma ve yazma deneyimlerinin sonucunda ortaya çıkan durum, düşünmenin, birçok açıdan varoluşumuzun büyük gizemlerinden biri olduğudur. Hakkında önemli derecede bilgi edinilmiş olsa da hâlâ öğrenilecek çok şey var.

Zihin mi, Beyin mi, Yoksa Her İkisi de mi?

Çoğu modern araştırmacı, *zihin* sözcüğünü, insanın kafatasında yer alan ve yalnızca düşünmekten sorumlu olan fizik-

3 Leonard Woolf, aktaran Rowland W. Jepson, *Clear Thinking*, 5. baskı, New York, Longman, Green, 1967 [1936], s. 10.

4 Percey W. Bridgman, *The Intelligent Individual and Society*, New York, Macmillan, 1938, s. 182.

sel bir organ anlamında, *beyin* işe eşanlamlı kullanmaktadır. Bu alışkanlık yüzyıllar boyunca en büyük düşünürleri zorlayan bir problemin –zihin ile fiziksel olan arasındaki ilişkiye dair problem– hiç kimse bakmazken iyi kötü çözüldüğünü, rahatça, varsaymaktadır. Oysa söz konusu problem ve onunla uğraşmaya hayatlarını feda eden insanlar daha iyisini hak etmektedir.

Nöroloji, beynin bilişsel ve düşünme faaliyetleriyle ilgili bir dizi değerli görüş ortaya attı. Beynin sol lobunun aslen detaylı dil süreçleriyle ilgilendiği, analiz ve mantıklı düşünmeyle ilişkili olduğu; sağ lobun ise aslen duyumsal görüntülerle ilgilendiği, sezgi ve yaratıcı düşünmeyle ilişkili olduğu belgelendi. Her iki lobun arasında kalan bölümdeki –korpus kallosum– küçük bir demet sinir de belirli bazı işlevleri bir araya getirmektedir.

Yukarıdaki görüşleri açığa çıkaran araştırma beynin, düşünme için *gerekli* olduğunu gösterirken *yeterli* olduğunu göstermedi. Doğrusu çoğu filozof bunun hiçbir zaman gösterilemeyeceğini iddia etmektedir. Onlara göre, beyin ve zihin birbirinden kesinlikle farklıdır. Beyin maddeden meydana gelen *fiziksel* bir varlık olup çürümeye mahkûmken, zihin, *metafizik* bir varlıktır. Beyin hücrelerini en güçlü mikroskopla da inceleseniz hiçbir zaman bir fikir veya kavram –örneğin güzellik, hükümet, eşitlik veya aşk– göremeyeceksiniz; çünkü fikirler ve kavramlar, maddesel varlıklar olmayıp fiziksel bileşene sahip değildir. Öyleyse söz konu maddesel olmayan varlıklar nerede bulunmaktadır? Maddesel olmayan zihinde...[5]

Müteveffa Amerikalı filozof William Barrett, "Tarih esasen insan bilincinin serüvenidir" ve "İnsanlığın esas tarihi de zihnin tarihidir" önermelerinde bulunmuştu. Ona göre, "modern tarihin müthiş ironilerinden bir tanesi", varlığını insan bilincine borçlu olan bilimin, zihnin gerçekliğini red-

5 Bu karmaşık konunun dikkat çekici biçimde açık bir tartışması için bkz. Mortimer J. Adler, *Intellect: Mind over Matter*, New York, Macmillan, 1990.

detme cüretidir. Barrett'in ifade ettiği gibi, "evlat, ailesini reddetmektedir."[6]

Zihin hakkından yüzyıllardır ciddi bir biçimde tartışılan tek mesele, onun bir gerçeklik olup olmadığı iddiası değildir. Özellikle önemli bir mesele, zihnin, John Locke'un ifade ettiği şekilde, deneyimlerin üzerine yazıldığı boş bir levha gibi *pasif* mi, yoksa G. W. Leibniz'in iddia ettiği şekliyle, girişimde bulunmamızın ve özgür irademizi kullanmamızın aracı olarak *aktif* mi olduğudur. Bu kitap ikinci görüşe dayanmaktadır.

Eleştirel Düşünmenin Tanımı

İşe önce düşünmeyle hissetme arasındaki önemli ayrımı yaparak başlayalım. Bazen *düşünüyorum* ve *hissediyorum*, birbirinin yerine geçecek şekilde kullanılsa da bu alışkanlık bir karışıklığa yol açmaktadır. Hissetme, duygu, duyarlılık veya arzuyu yansıtan öznel bir tepkidir ve genelde bilinçli zihinsel bir eylem yoluyla değil, birden ortaya çıkar. Küçük düştüğümüzde sinirlenmek, tehdit edildiğimizde korkmak ya da aç bir çocuk resmi gördüğümüzde merhametli olmak için zihnimizi harekete geçirmeyiz. Duygular, kendiliğinden belirir.

Duygu, dikkatimizi, hakkında düşünmemiz gereken konulara yöneltmede faydalıdır; ayrıca çetin zihinsel görevleri tamamlamak için gerekli heves ve adanmışlığı da sağlayabilir. Fakat duygu, düşünmenin iyi bir ikamesi değildir, çünkü herkesçe bilindiği üzere, güvenilmezdir. Bazı duygular faydalı, onurlu, hatta asildir; diğerleri ise gündelik deneyimin gösterdiği gibi, böyle değildir. Sıklıkla bize zarar verecek şeyler yapmak isteriz –örneğin sigara içmek, güneş kremsiz güneşlenmek, profesörlerimize ya da işverenlerimize yalan söylemek veya kira parasını şans oyunlarında harcamak gibi...

---

6 William Barrett, *Death of the Soul from Descartes to the Computer*, Garden City, N.Y., Doubleday, 1986, s. 10, 53, 75.

Zinedine Zidane kendi neslinin en iyi futbolcusuydu ve çoğu uzman, onun son sezonunda (2006) Fransa'yı futbol başarılarının zirvesine –herkesin istediği Dünya Kupasını kazanmak– ulaştıracağını inanmıştı. Fakat sonra, final maçının sonuna doğru, yüz milyonlarca insanın gözü önünde İtalyan futbolcuya vahşice kafa attı. Hakem onu oyundan attı, Fransa maçı kaybetti ve *duygulara tek bir teslimiyet*, Zidane'nın inşa etmek için hayatını adadığı parlak kariyeri sonsuza dek lekeledi.

Hissetmenin aksine, düşünme bir sorunu çözmek, karar almak ya da anlayış geliştirmek üzere ortaya konulan bilinçli bir zihinsel süreçtir.[7] Duygu, kendini ifade dışında bir amaç gütmezken düşünme kendisinin ötesinde bilgi veya eylemi amaçlar. Bu, düşünmenin şaşmaz olduğu anlamına gelmez; aslında bu kitabın önemli bir kısmı, düşünmede karşılaşılan hatalara ve bu hatalardan nasıl uzak durulacağına ayrılmıştır. Tüm eksiklerine rağmen, yine de düşünme biz insanların eylemleri için en güvenilir rehberdir. Özetle, hissetmeyle düşünme arasındaki ilişkide, duygular, kendilerine güvenilmeden önce test edilmeye ihtiyaç duyar ve düşünme, onları test etmede en akılcı ve güvenilir araçtır.

Düşünmenin üç geniş kategorisi bulunmaktadır: yansıtıcı, yaratıcı ve eleştirel. Bu kitabın konusu eleştirel düşünmedir. Eleştirel düşünmenin özü *değerlendirme*dir. Eleştirel düşünme bu nedenle iddia ve argümanları test ettiğimiz ve hangilerinin değerli hangilerinin değersiz olduğuna karar verdiğimiz bir süreç olarak tanımlanabilir. Diğer bir ifadeyle, eleştirel düşünme yanıtlar için bir araştırmadır, *arayış*tır. Doğal olarak, eleştirel düşünmedeki en önemli tekniklerden bir tanesi irdeleyici *sorular* sormaktır. Eleştirel düşünmeyen bir kişi, kendi ilksel düşüncelerini ve diğer insanların cüm-

7 Düşünmenin resmi olmayan bazı tanımları dalıp gitmeyi de içermektedir. Buradaki kullanımda, bu tanım dışarıda bırakılmıştır, çünkü dalıp gitmek, çok az kontrol ettiğimiz veya hiç kontrol etmediğimiz zihinsel bir faaliyettir. Dolayısıyla dalıp gitmek, fikirlerin değerlendirilmesinde çok az kullanılır.

lelerini görünen haliyle kabul ederken eleştirel düşünürler tüm bu fikirlere, aşağıdaki biçimde meydan okur:

Düşünce	*Soru*
Profesör Vile kompozisyon notumda beni kandırdı. Bazı temalara, diğer bazılarından daha çok ağırlık verdi.	Herkesi aynı ölçüye göre değerlendirdi mi? Farklı ağırlıklandırmalar gerekçelendirildi mi?
Kadınlar işgücüne dahil olmadan önce daha az boşanma vardı. Bu, kadının yerinin evi olduğunu göstermektedir.	Boşanmalardaki artışta, bir başkasının değil de, bu etkenin sorumlu olduğunu nereden biliyorsun?
Üniversite eğitimi onun için ödediğiniz paraya değmez. Bazı insanlar üniversite eğitimi olmaksızın ulaşacakları maaştan gözle görülür bir maaş seviyesine hiçbir zaman ulaşmazlar.	Para eğitimin değerinin tek ölçüsü mü? Kişinin kendisi ve hayat hakkındaki anlayışı ile zorluklarla mücadele konusundaki yeteneğindeki artışa ne demeli?

Eleştirel düşünme, meseleleri analiz etmek üzere soruları devreye sokar. Mesela değerler konusunu düşünün. Tartışılma sırasında, bazı insanlar "Ülkemiz geleneksel değerlerini yitirdi" ve "Eğer aileler ve öğretmenler ahlaki değerlere vurgu yapsaydı, daha az suç, özellikle şiddet suçu olabilirdi" derler. Eleştirel düşünme ise bize aşağıdaki soruları sorduracaktır:

1. Değerler ve inançlar arasındaki ilişki nedir? Peki, değerler ve kanaatler hakkında?
2. Tüm değerler, *değerli* midir?
3. Ortalama bir insan değerlerinin ne kadar farkındadır? Çoğu insanın kendisini gerçek değerleriyle ele alması mümkün müdür?
4. Kişinin değerlerinin kaynağı nedir? Bireyin kendisi mi, yoksa dışarısı mı? Düşünce mi, yoksa duygu mu?
5. Eğitim, kişinin değerlerini değiştirir mi? Değiştirirse değişim her zaman iyiye doğru mu gerçekleşir?
6. Aileler ve öğretmenler, çocuklarının değerlerini şekillendirmeye çalışmalı mıdır?

Eleştirel Düşünürlerin Özellikleri

Eleştirel düşünmeyle ilgili olarak birtakım yanlış anlamalar mevcut. Bunlardan bir tanesi, inançları sebeplerle desteklemenin, birini eleştirel düşünür yapacağıyla ilgilidir. Görünürde herkes sebeplere sahiptir, fakat söz konusu sebepler zayıf olabilir. Eleştirel düşünme testi, sebeplerin iyi ve yeterli oluşuyla ilgilenir.

Diğer bir yanlış anlama, eleştirel düşünürlerin, hiçbir zaman diğerlerini taklit etmediklerine ilişkindir. Bu böyle olsaydı; her uçuk tip eleştirel düşünür olurdu. Eleştirel düşünme, alışılmış olup olmadıklarından bağımsız olarak yerinde kararlar vermek anlamına gelir.

Eleştirel düşünmenin, kişinin kafasında birçok doğru yanıta sahip olması anlamına geldiği de bir yanlış anlamadır. Tabii ki doğru yanıtlara sahip olmanın yanlış bir tarafı yoktur. Fakat eleştirel düşünme, yanıtların çok da hazır olmadığı zamanlarda onlara ulaşma sürecini içerir.

Bir başka yanlış anlama ise eleştirel düşünmenin öğrenilemeyeceği, birinin ona ya sahip olduğu ya da sahip olmadığı şeklindedir. Tersine, eleştirel düşünme, bir alışkanlık meselesidir. En dikkatsiz, dağınık düşünürler bile eleştirel düşünürün özelliklerini kazanarak eleştirel bir düşünür haline gelebilir. Bu her insanın eşit düşünme potansiyeline sahip olduğu anlamına gelmez, fakat herkes bu konuda önemli gelişme kaydedebilir.

Şimdiye kadar eleştirel düşünürlerin bir özelliğini not etti – uygun soruları sorma yeteneği. Bir diğeri, kişinin zihinsel faaliyetlerinin kontrolüdür. John Dewey, birçoğumuz farkına varmasak da zamanımızın önemli bir bölümünün, "üstünkörü zihinsel resimler, rastgele anımsayışlar, mutlu fakat temelsiz umutlar, uçuşan, yarı gelişmiş izlenimlerle" harcandığını gözlemledi.[8] Bu iyi düşünürler için de geçerlidir. Fakat bu kişiler, görüntülerin rastgele, yarı bilinçli geçişlerini istediklerinde nasıl durdurabileceklerini, nasıl özel bir meseleye odaklanıp onu dikkatlice değerlendireceklerini

8 John Dewey, *How We Think*, New York, Heath, 1933, s. 4.

ve onun hakkında karar vereceklerini zayıf düşünürlere göre daha iyi öğrenmişlerdir. Başka bir deyişle, nasıl düşüncelerinin sorumluluğunu alacaklarını ve zihinlerini pasif olduğu kadar aktif bir biçimde kullanacaklarını öğrenmişlerdir.

Aşağıda, eleştirel düşünürlerin, eleştirel olmayan düşünürlerde bulunmayan bazı ek özellikleri sıralanmaktadır:

Eleştirel Düşünürler...	*Eleştirel Olmayan Düşünürler...*
Kendilerine karşı dürüsttürler, bilmediklerini kabul eder, sınırlarını tanır ve kendi hataları hakkında dikkatli olurlar.	Olduğundan daha çok bilir gibi yapar, sınırlarını görmezden gelir ve görüşlerinin hatasız olduğunu varsayarlar.
Sorunları ve çelişkili durumları heyecanlı birer zorluk olarak görürler.	Sorunları ve çelişkili durumları, benliklerine yönelen birer sıkıntı veya tehdit olarak görürler.
Anlamaya gayret eder, merakı hep canlı tutar, karmaşıklık karşısında sabrını korur ve karışıklığın üstesinden gelmek için zaman harcamaya hazırdırlar.	Karmaşa karşısında sabırsızdırlar ve anlamak için çaba harcamak yerine kafası karışık kalırlar.
Yargıları kişisel tercihler yerine kanıtlara dayandırır, kanıtın yeterli olmadığı zamanlarda ise yargıda bulunmayı ötelerler. Yeni kanıtlar verilen yargının hatalı olduğunu gösterdiğinde, yargılarını gözden geçirirler.	Yargılarını ilk izlenimlere ve içgüdüsel tepkilere dayandırırlar. Kanıt miktarı ve kalitesini umursamayıp görüşlerine kararlılıkla tutunurlar.
Diğer insanların fikirlerine karşı ilgili ve bu yüzden aynı fikirde olmadıkları zaman bile söz konusu fikirleri dikkatlice okumaya ve dinlemeye isteklidirler.	Kendileri ve kendi görüşleri tarafından işgal edilmiş durumdadırlar ve başkalarının görüşlerine özen göstermeye istekli değildirler. Fikir ayrılığının ilk işaretiyle birlikte, "bunu nasıl çürütebilirim" diye düşünmeye eğilimindedirler.
Aşırı görüşlerin (muhafazakâr veya liberal olsun) çok nadir doğru olduklarının farkındadırlar, bu yüzden onlardan sakınır, tarafsız kalmaya çalışır ve dengeli bir görüş benimserler.	Dengeli olma ihtiyacını görmezden gelir ve kendi görüşlerini destekleyen görüşleri tercih ederler.
Duyguları tarafından kontrol edilmek yerine, onları dizginleyip kontrol etmeyi ve eylemden önce düşünmeyi alışkanlık haline getirirler.	Duygularını izleyip düşünmeden eylemde bulunmaya eğilimlidirler.

Arzu edilen özelliklerin gösterdiği gibi, eleştirel düşünme, zihinsel disipline bağlıdır. Etkili düşünürler, zihinsel yaşamları üzerinde kontrol sahibidir, düşünceleri tarafından yönlendirilmeyip onları yönlendirirler ve test edip onaylayana kadar hiçbir fikri –kendi fikirleri dahil– kabul etmekten kaçınırlar. John Dewey söz konusu zihinsel disiplini özgürlükle eşitlemiştir. Öyle ki zihinsel disiplinden mahrum kişilerin, özgür kişiler olmayıp heves ve şartların esiri olduklarını iddia etmiştir:

> Bir kişinin eylemleri, düşünceli çıkarımları rehber edinmemişse düşüncesiz dürtüler, dengesiz arzular, kapris veya anın şartları tarafından yönlendirilirler. Engellenemeyen ve yansıtıcı olmayan dışsal eylemi beslemek, insanı arzu, his ve şartların insafına bırakır ki bu köleliği teşvik eder.[9]

Sezginin Rolü

Sezgi genellikle bir şeyin anında algılanması veya kavranması şeklinde tanımlanır, yani bir şeyi *aklı kullanmaksızın* hissetmek veya anlamak. Bazı gündelik deneyimler bu tanımı destekler görünmektedir. Bir yabancıyla tanıştığınız anda hayat arkadaşınız olacağını "bilmiş" olabilirsiniz. Bir araba satıcısı ağzından çıkan fiyatın son, minimum fiyat olduğunu söylerken içinizden bir ses yalan söylediğini fısıldayabilir. Bir dersin ilk gününde, o derste başarılı olamayacağınıza dair güçlü bir hisse kapılabilirsiniz.

Bazı önemli keşifler aniden gerçekleşmiş görünmektedir. Örneğin Alman kimyager Kekule zor bir kimya probleminin yanıtını sezgisel bir biçimde bulmuştu. Gündüz uykusuna daldığı bir sırada oldukça yorgundu. Rüyasında kuyruğunu yutan bir yılan gördü ve bu görüntü, ona, atomlardan oluşan bir zincir değil de halka şeklindeki benzen molekülünün yapısı hakkında ipucu verdi.[10] Alman yazar Goethe, yakın bir arkadaşının intiharını öğrendiğinde, çalışmalarından bir ta-

9 Dewey, *How We Think*, s. 88–90.

10 R. W. Gerard, "The Biological Basis of Imagination," *Scientific Monthly*, Haz 1946, s. 477.

nesi için biriktirdiği önemli miktarda materyali düzenlemekte büyük güçlük çekiyordu. Haberi duyduğu anda, materyali nasıl düzenleyeceğine dair plan detaylı bir şekilde zihninde belirdi.[11] İngiliz yazar Samuel Taylor Coleridge (*Antik Denizcinin Şiiri*ni [*Rime of the Ancient Mariner*] lisede okumuş olabilirsiniz) 200-300 mısralık yeni ve karmaşık bir şiir tamamen zihninde olacak bir şekilde rüyasından uyanmıştı.

Böylesi örnekler sezginin, akıl yürütmeden çok farklı olduğunu ve ondan etkilenmediğini gösteriyor gibidir. Fakat bu çıkarımı kabul etmeden önce, aşağıdaki olguları dikkate alın:

> Yenilikçi fikirler, eğitimli, aktif zihinleri sever. Bir konuda tamamen eğitimsiz birisinin ona dair yeni ve önemli bir keşif yapması olağan değildir. Nitekim Kekule tesisatçı, Goethe kitapçı ya da Coleridge berber olsaydı, oldukça muhtemeldir ki onları ünlü yapan sezgileri ortaya çıkmazdı.
>
> Bazı sezgilerin zamanla yanlış oldukları kanıtlanır. Şu çekici yabancı, hayat arkadaşınıza değil, kendisine karşı güçlü bir hoşnutsuzluk beslediğiniz birisine dönüşebilir. Araba satıcısının verdiği son fiyatın gerçekten öyle olduğu kanıtlanabilir. Ayrıca söz konusu derste zayıf almayıp gayet iyi bir iş çıkabilirsiniz.
>
> Sezgilerimizin kalitesi hakkında ortalama bir değerlendirme yapmak zordur, çünkü bir kumarbazın kayıplarını unuttuğu gibi, biz de yanlış çıkan sezgilerimizi unutma eğilimde oluruz.

Bu olgular bazı araştırmacıları, sezgiyi, basitçe düşünmenin sonucu olarak değerlendirmeye itti. Bu araştırmacılar muhtemelen yabancıda bir şeyin sizi çektiğini, satıcının söylediği ya da yaptığı bir şeyin samimiyetsiz geldiği, profesörde sizi korkutan bir yanın olduğunu söyleyeceklerdi. Her bir durumda, hızlı bir karar aldığınız –o kadar hızlı ki sonuçta düşündüğünüzün farkında değildiniz– şeklinde açıklama yapacaklardı. Yenilikçi fikirler konusunda ise araştırmacılar, insanlar, konulara ve problemlere kendilerini fazla

11 Gerard, "Biological Basis," s. 478.

kaptırdıklarında, onlar dikkatlerini başka tarafa çevirdikten uzunca bir süre sonra bile bilinçsiz zihinlerinin sıklıkla çalışmaya ettiğini söyleyeceklerdi. Dolayısıyla bir görüşün "yoktan var olmadığı" söylenebilir; aslında o, düşünmenin ertelenmiş bir sonucudur.

Sezgilere ilişkin doğru görüş hangisi? Sezgiler, düşünmeden farklı ve bağımsız mı, değil mi? Belki de şimdilik en sağduyulu yanıt, bazen bağımsız oldukları bazen de bağımsız olmadıkları şeklindedir. Ne zaman nasıl olduklarından emin olamayız. Bu nedenle onlara yaslanmak ihtiyatsız bir hareket olabilir.

Eleştirel Düşünmede Temel Faaliyetler

Eleştirel düşünmeden temel faaliyetler, sırasıyla, araştırma, yorumlama ve yargıya varmadır. Aşağıdaki tablo, her bir faaliyeti, diğer ikisiyle ilişkili olarak özetlemektedir.

Faaliyet	*Tanım*	*Gereksinim*
Araştırma	Kanıt, yani mesele hakkındaki kilit sorulara yanıt verecek veri bulma.	Kanıt ilgili ve yeterli olmalı.
Yorumlama	Kanıtın ne anlama geldiğine karar verme	Yorum rakip yorumlardan daha mantıklı olmalı
Yargıya varma	Mesele hakkında sonuca ulaşma	Sonuç mantık testini geçmeli.

Daha önce belirttiğimiz gibi, sorumsuz düşünürler, önce ulaşacakları sonuca karar verip buna uygun kanıtların peşine düşer. Üzerinde durmaya değer tek sonucun, konu veya meselenin ile onun olası çözüm ve önermelerinin titizlikle anlaşılmasına bağlı olduğunu fark edemezler. Yorum yapmak, tahminde bulunmak ve ön seziyle hipotez oluşturmak kabul edilebilir midir? Kesinlikle. Böyle faaliyetler, düşünme sürecine iyi bir başlangıç noktası sağlar. (Bunun yanı sıra, istesek de bundan sakınamayabiliriz.) Burada önemli olan, öz sezi ve hipotezlerin düşünmemizi manipüle etmesine ve çıkarımlarımızı ciddi biçimde yönlendirmesine izin vermemektir.

Eleştirel Düşünme ve Yazma

Yazma, iki genel amaçtan bir tanesi için kullanılabilir: Yeni fikirler keşfetmek veya bunları yaymak. Okullarda yapılan çoğu yazma faaliyeti, şüphesiz ikincisine girer. Fakat ilki de gerek ürettiğiniz fikirleri sıralamak gerekse yeni fikirlerin ortaya çıkmasını sağlamak noktasında çok faydalı olabilir. Bazı nedenlerle, bir fikri yazıya dökmek, başka fikirlerin akmasına yol açmaktadır.

Ne zaman fikir keşfetmek üzere yazmaya başlasanız, ele aldığınız konuya odaklanın, tüm düşünce, soru ve savlarınızı not edin. Yapı ve doğrulukla ilgili endişe etmeyin. Fikirler yavaş gelirse sabırlı olun. Eğer aniden, alelacele gelirse süreci yavaşlatmaya ve de herhangi birisini geliştirmeye çalışmayın; sadece hepsini kaydedin. (Daha sonra değerlendirme ve düzeltme için zaman olacak.) Zihninizin çabasını yönlendirin, fakat bilincinizin çekmecesindeki fikirlere karşı nazik olun. Sıklıkla onlar da değerini kanıtlar.

Eğer keşif yazınızı iyi bir şekilde yazdınız ve ürettiğiniz fikirler hakkında eleştirel bir biçimde düşündüyseniz, iletişim amaçlı yazma görevi daha kolay ve keyifli olacaktır. Geliştirmek ve düzenlemek için, dikkatlice ele alınmış daha çok fikriniz olacaktır.

Eleştirel Düşünme ve Tartışma[12]

En iyi haliyle tartışma anlayışı derinleştirir ve problem çözme ile karar almayı destekler. En kötüsüyle sinirleri yıpratır, düşmanlığa yol açar ve önemli meseleleri çözümsüz bırakır. Maalesef bugünün kültürün –radyo ve TV şovlarında– en çok öne çıkan tartışma modeli sıklıkla ikinci etkilere neden olur.

Çoğu sunucu konuklarının karmaşık sorulara basitçe "evet" veya "hayır" şeklinde yanıt vermelerini ister. Eğer konuk bu şekilde yanıt verirse aşırı basitleştirmeyle suçlanır. Eğer bir yanıt verirse bu kez sunucu "soruya yanıt vermiyorsunuz"

12 Bu bölümün telif hakkı MindPower, Inc.'e (2002) aittir. İzin alınarak kullanılmıştır.

diye bağırır ve soruyu kendisi yanıtlamaya koyulur. Sunucuyla hemfikir olan konuklar sıcak bir şekilde ağırlanır; diğerleri cahil veya yalancı olarak gönderilir. İki konuk tartışırken sık sık, biri söze karışmaya yeltenirken, diğeri "bitirmeme izin verin" şeklinde bağırır. Herhangi biri diğerinden bir şey öğrenmek için istekli değildir. Tipik bir biçimde, şov sona ererken sunucu katılımcılara "ateşli tartışma" için teşekkür eder ve gelecek sefer daha fazlası için izleyiciye söz verir.

Burada, sınıfta, iş yerinde ya da evde gireceğiniz tartışmaların, TV'de gördüklerinizden daha medeni, anlamlı ve verimli olmasını sağlamak için bazı basit adımlara yer verilmiştir. Bu adımları izleyerek çevrenizdeki insanlar için iyi bir örnek oluşturacaksınız.

Mümkün olan her zaman iyi hazırlanın. Her tartışmaya iyi hazırlanılamayabilir. Gündem genellikle iş ve topluluk buluşmasından birkaç gün önce dağıtılır. Üniversitede, dönemlik ders çizelgesi, dersin belirli bir gününde neyin tartışılacağına ilişkin güvenilir bilgi verir. Hazırlanmak için şu bilgileri kullanın: Öncelikle konu hakkında ne bildiğinizi düşünerek başlayın. Sonra bilginizi nasıl artırabileceğinize ve bunu yapmak için zaman ayıracağınıza karar verin. (Kütüphanede veya internette gerçekleştirilecek 15-20 dakikalık bir araştırma, neredeyse her konu hakkında önemli miktarda bilgi edinmeyi sağlayabilir.) Tartışmada dile getirilebilecek farklı bakış açılarını anlamaya çalışın ve her birinin görece değerlerini düşünün. Bu noktada çıkarımlarınızı kesinleştirmeyin, böylece diğerlerinin sunacağı olgu ve yorumlara açık olacaksınız.

Mantıklı beklentiler oluşturun. Daha önce hiç, diğerleri görüşleri terk etmediği ve sizinkileri sahiplenmediği için tartışmadan üzgün bir biçimde ayrıldınız mı? Birisi sizinle hemfikir olmayıp size görüşünüzü desteklemek için hangi kanıta sahip olduğunuzu sorduğunda saldırıya uğramış hissettiniz mi? Eğer her iki sorunun yanıtı da evet ise diğer insanlardan çok fazla beklentiye giriyor olabilirsiniz. İnsanların kolay ve hızlı bir biçimde fikir değiştirmesi çok na

dirdir, özellikle uzun süredir taşıdıkları kanılar söz konusu olduğunda... Bu nedenle, kendininkilerden farklı fikirlerle karşılaştıklarında, bu insanlar, doğal olarak kanıt duymak isteyecektir. Fikirlerinizin sorgulanmasını umun; yanıt verirken de sevimli ve minnettar olun.

Benciliği (egotism) ve kişisel gündemleri kapıda bırakın. Verimli bir tartışma karşılıklı saygı ve nezakete dayalı bir ortam gerektirir. Bencilik, diğerlerine karşı saygısız tutumlara yol açar – örneğin "diğer insanlardan daha önemliyim", "fikirlerim herhangi birinin fikirlerinden daha iyi" ve "kurallar bana işlemez" gibi. Diğer katılımcıdan hazzetmeme ya da bir bakış açışına dair aşırı heves gibi kişisel gündemler de kişisel saldırıya ve diğer görüşleri dinlemekte isteksizliğe yol açabilir.

Katkı sun fakat hükmetme. Eğer konuşmayı seven ve söyleyecek çok sözü olan bir karakterseniz, bir tartışmaya muhtemelen diğer katılımcılardan daha fazla katkı sunarsınız. Diğer yandan çekingen biriyseniz nadiren bir şey söylersiniz. Her iki kişi olmanın da yanlış bir tarafı yok. Fakat herkes fikirleriyle katkı sunduğunda, tartışmalar daha verimli olma eğilimindedir. Bunun gerçekleşmesi için konuşkan insanlar kendilerini biraz kısıtlamalı ve daha çekingen olanlar da düşüncelerini paylaşmanın sorumluluğunu almalıdır.

Konuşma sırasında dağınık üsluptan kaçının. Bir cümleye başlayıp birdenbire bir başka cümleye geçmek, sözcükleri mırıldanmak ya da kötü telaffuz etmek ve her ifade veya cümlede ("eee" gibi) sesli duraksamalar ya da ("bilirsin", "aynen" vb) anlamsız ifadelere yer vermek bu tarzda bir üslubun belirtileridir. Bunlar, insanları, mesajınızdan uzaklaştırır. Bu durumun üstesinden gelmek için konuştuğunuz zaman kendinizi dinleyin. Hatta (izinlerini alarak) arkadaşlarınız ve ailenizle konuşmalarınızın ses kaydını alın ve sonra kayıtta kendinizi dinleyin. Ne zaman tartışmaya girseniz, açıklık, doğruluk ve ifade tasarrufunu amaçlayın.

Aktif bir şekilde dinleyin. Katılımcılar birbirlerini dinlemediğinde tartışma seri monologdan biraz daha fazlasına

dönüşür. Her bir kişi sırası geldiğinde konuşur ve geri kalan söylenenleri dikkat almaz. Bu biraz da istemdışı gerçekleşir, çünkü zihin, fikirleri, en hızlı konuşmacının onları ifade edişinden bile daha hızlı işler. Zihniniz beklemekten yorulmuş ve ipinden kurtulmuş bir köpek gibi amaçsızca dolaşıyor olabilir. Böyle durumlarda, konuşanın ağzından çıkanı dinlemek yerine, giyimi veya saç modeli hakkında düşünebilir ya da camdan dışarı bakıp orada olanları gözlemleyebilirsiniz. Dinlemek için üstün bir çaba sergileseniz de konsantrasyonu kaybetmek kolaydır. Konuşmacının sözleri alâkasız bir anıyı canlandırırsa eski bir zaman ve mekâna gidebilirsiniz. Konuşmacı hemfikir olmadığını bir şey söylediğinde yanıtınız çerçevesini oluşturmaya başlayabilirsiniz. Dikkatinizi korumanın en iyi yolu, bu tip dikkat dağıtıcı şeylere karşı alarmda olmak ve onlara direnmektir. Konuşmacının zihnine girmeye, ne dediğini anlamaya ve onu, daha önce söylenenlerle bağlamaya çabalayın. Zihninizin başıboş dolaştığını fark ettiğiniz anda, onu hemen görevinin başına çağırın.

Fikirleri sorumlu bir biçimde yargılayın. Fikirler, derin olandan gülünç olana, yararlı olandan zararlı olana, asil olandan aşağılayıcı olana farklılık gösterir. Bu nedenle onları yargılamak gereklidir. Fakat adalet, yargılarınızı, fikirlerin genel güç ve zayıflıklarının dikkatli bir değerlendirmesine dayandırmanızı bekler. İlk izlenimlere veya duygulara değil... Özellikle de aşina olmadığınız ve sizinkilerle farklılık gösteren fikirleri ele alışta dikkatli olun, çünkü bunlar adil bir biçimde değerlendirmeye en çok direnebileceğiniz fikirlerdir.

Karşınızdakine bağırma ya da onun sözünü kesme dürtüsüne direnin. Karşımızdaki bağırma ve onun sözünü kesmenin kaba ve saygısız davranışlar olduğunu anladığınıza şüphe yok, lakin bunların, aynı zamanda, çoğu durumda entelektüel güvensizliğin işareti olduğunu fark ettiniz mi? Doğru. Eğer gerçekten fikirlerinizin mantıklı olduğunu düşünürseniz, sesinizi yükseltip diğer insanları susturmanıza gerek kalmayacaktır. Diğer şahıs bunu yapsa bile en iyi öz-

güven ve karakter göstergesi, ona karşılık vermeyi reddetmektir. Uzlaşılmaz olmadan hemfikir olmamayı kural haline getirin.

İntihalden Kaçınmak[13]

Fikirler bir kez sözcüklere dökülüp yayımlandı mı, *entelektüel mülkiyet* olur ve yazar, bir evi veya arabası üzerinde sahip olduğu hakların aynılarına bunlar üzerinde de sahip olur. Aralarındaki tek gerçek fark, entelektüel mülkiyetin para yerine zihinsel bir çabayla elde edilmesidir. Bir problemi çözmek veya bir fikri açık ve anlamlı sözcüklerle ifade etmek için bir kez olsun beynini zorlayan birisi, söz konusu çabanın zorluğunu takdir edebilir.

İntihal, kişinin, diğer insanların fikir veya sözlerini kendisininmişçesine ifade etmesidir. Açık ki bu hem çalma hem de kandırma temelinde saldırıdır. Akademik dünyada intihal etik bir suç olarak değerlendirilir ve bir not veya ders için notun düşürülmesi ve hatta kurumdan atılmayla cezalandırılabilir. Akademi dışında ise fikir ve sözlerin sahibi tarafından dava açılması istenildiği takdirde soruşturulacak bir suçtur. Her iki durumda da saldırgan onursuz ve rezil bir davranış sergilemiş olur. Aşağıdaki bazı örnekler verilmektedir:

- Güney Afrika'da bir üniversite, Profesör Marks Chabel'in, doktora tezinin önemli bir bölümünü Florida Üniversitesinden Kimberly Lanegran'dan aşırdığını öğrendiğinde onu kovdu. Dahası, üniversite, Chabel'e verdiği doktora derecesi de geri aldı.
- ABD Senatörü Joseph Biden'ın, 1988'de Demokratların Başkan adayı olmak için yarışırken, İngiliz politikacı Neil Kinnock ve Robert Kennedy'nin konuşmalarından pasajlar aşırdığı ortaya çıktı. Ayrıca hukuk fakültesindeyken hukuk metninden birkaç sayfayı aşırdığı da öğrenildi. Meydana gelen skandal, Biden'ın aday-

13 Bu bölümün telif hakkı MindPower, Inc.'e (2002) aittir. İzin alınarak kullanılmıştır.

lıktan çekilmesine yol açtığı gibi, itibarını lekelemeye devam etti.

- Tarihçi Stephen Ambrose'nin itibarı, yıllar boyunca farklı yazarların çalışmalarından intihal yaptığı suçlamalarıyla karardı. Başkan Lyndon Johnson'ın danışmanı tarihçi Doris Kearns Goodwin de kitaplarından bir tanesinde birden çok kaynaktan intihal yaptığı anlaşılınca benzer bir utancı yaşadı.
- İskoç tarihçi James A. Mackay, 1998'de, Alexander Graham Bell'in biyografisini kaleme aldığında, Robert Bruce, kitabın önemli ölçüde kendisi tarafından kaleme alınan ve kendisine Pulitzer Ödülünü getiren 1973 yılına ait biyografiden aşırıldığını kanıtladı. Mackay kitabını piyasadan toplatmak zorunda kaldı. (İlginç ki bu deneyimden hiç ders çıkarmayan Mackay, daha sonra John Paul Jones'un, Samuel Eliot Morison'ın 1942 yılına ait biyografisinden aşırarak yazdığı, biyografisini yayımladı.)
- *New York Times* raportörü Jason Blair, diğer raportörlerin hikâyelerini aşırdığı ve hikâyelerinde alıntı ve detaylar uydurduğu anlaşıldığında, pozisyonundan utanç içerisinde istifa etti. Hemen sonra, Blair'in haberlerini sorumsuzca değerlendirmeleri ve skandala yol açmaları dolayısıyla Blair'e en yakın iki kıdemli editör de istifa etti.

İntihale ilişkin bazı durumlar, bilinçli sahtekârlığa bağlanabilirken diğerleri dikkatsizlikle ilgilidir. Fakat çoğu, belki de en fazla, yanlış anlamaya bağlıdır. "Makalenizi kendi temelsiz görüşleriniz yerine araştırmaya dayandırın" ve "diğer insanların fikirlerini kendinizinmiş gibi sunmayın" şeklindeki iki ifade, özellikle herhangi bir netlik getirilmediyse, çelişkili görünebilir ve öğrencilerin kafasını karıştırabilir. Neyse ki her iki ifadeyi de intihal yapmaksızın dikkate almanın bir yolu var.

1. Adım: Bir başlığı araştırırken kaynaklarınızın ortaya koyduğu fikirleri kendi fikirlerinizden ayrı tutun. İşe, baş-

vurduğunuz her bir kaynağın kaydını tutmakla başlayın. İnternet kaynağı için, web sitesi adresini, parçanın yazarını ve başlığını ve siteyi ziyaret ettiğiniz tarihi kaydedin. Kitap için, yazarı, başlığı, yayın yerini, yayıncıyı ve yayın tarihini kaydedin. Dergi veya gazete makalesi için, yazarı, yayının adını ve yayın tarihini not edin. TV veya radyo yayını için, program başlığını, kanalı ve yayın tarihini kaydedin.

2. Adım: Her bir kaynağı okuduğunuzda, kendi yazınızda atıfta bulunmak istediğiniz fikirleri not edin. Eğer yazarın ifadeleri temiz ve kısaysa, *aynen* alın ve tırnak işaretiyle kullanın. Diğer türlü, *değiştirerek yazın* [*paraphrase*], yani yazarın fikirlerini kendi sözcüklerinizle ifade edin. Yazarın paragrafının bulunduğu sayfa numarasını da yazın.

Şayet yazarın fikirleri zihninizde bir tepkiyi –bir soruyu, söz konusu fikirle okuduğunuz başka bir şey arasında bağlantı kurmanızı ya da yazarın söylediğini destekleyen veya onunla çelişen bir deneyiminizi– tetiklediyse onu yazın ve parantez içerisinde gösterin ki, notlarınızı gözden geçirirken onun kendinize ait olduğunu fark edin. Bu iki adımı gösteren bir araştırma kaydı aşağıda örneklenmektedir:

> Adler, Mortimer J. *The Great Ideas: A Lexicon of Western Thought* (New York: Macmillan, 1992) Antik Yunandan bu yana çağlar boyunca filozofların, birtakım fikirlerin doğru olduğunu iddia ettiklerini söyler. Birçok ünlü düşünürün, doğrunun ne olduğu konusunda hemfikir olmalarının dikkate değer olduğunu söyler: "Düşünce ile gerçeklik arasındaki uygunluk." (s. 867) Ayrıca Freud'un bunu, doğruya ilişkin *bilimsel* görüş olarak kabul ettiğini söyler ve Freud'dan alıntı yapar: "Biz gerçek dışsal dünyayla uygunluğa gerçeklik deriz. Bu çalışmanın pratik değeri ilgimizi çekmediğinde dahi bu, bilimin amacıdır." (s. 869) [Doğru önermelerin olgulara uyduğunu, yanlış önermelerin uymadığını söylüyorum.]

Yukarıdaki kayda ne zaman baksanız, bugünden bir yıl sonra bile, bir bakışta hangi fikir ve sözlerin yazara ve hangilerinin size ait olduklarını söyleyebileceksiniz. Doğrudan alıntılanan dışındaki ilk üç cümle, yazarın ifadelerinin de-

değiştirilerek yazılmış halleridir. Sonraki doğrudan alıntıdır. Parantez içindeki son cümle sizin kendi fikrinizdir.

3. Adım: Ödünç fikir ve sözleri çalışmanıza katarken alıntı ve değiştirerek yazma yöntemlerini tedbirli bir biçimde kullanın. Ek olarak, belirli yazarların hakkını teslim edin. Burada amacınız hangi fikir ve sözlerin kime ait olduğu noktasında hiçbir şüpheye yer bırakmamaktır. Resmi sunumlarda söz konusu tedbir, dipnotlar; resmi olmayanlarda basitçe yazarın ismini belirterek yapılır.

Aşağıda Mortimer Adler'den alınan bir materyalin bir kompozisyonda nasıl kullanılabileceği örneklenmektedir. (Dipnotta kullanılan formata dikkat edin.) İkinci paragraf sizin kendi fikrinizin nasıl genişletilebileceğini göstermektedir:

> Mortimer Adler, Antik Yunandan bu yana çağlar boyunca filozofların birtakım fikirlerin doğru olduğunu iddia ettiklerini açıklar. Fakat Adler birçok ünlü düşünürün doğrunun ne olduğu konusunda, iddia ettikleri şekilde, hemfikir olmalarının dikkate değer olduğunu söyler. Onlar doğruyu, "düşünce ile gerçeklik arasındaki uygunluk" olarak değerlendirir. Adler, Freud'un bunu, doğruya ilişkin *bilimsel* görüş olarak kabul ettiğini aktarır. Freud'dan şunu alıntılar: "Biz gerçek dışsal dünyayla uygunluğa gerçeklik deriz. Bu çalışmanın pratik değeri ilgimizi çekmediğinde dahi bu, bilimin amacıdır."*
>
> Doğruya ilişkin örtüşen bu görüş, doğru önermelerin olgulara uyduğu, yanlış önermelerin uymadığı şeklindeki ortak duyuyla da tutarlıdır. Örneğin "New York'ta bulunan Dünya Ticaret Merkezinin ikiz kuleleri 11 Eylül 2002'de yıkılmıştır" cümlesi yanlıştır, çünkü kuleleri bir önceki yıl yıkılmıştır. Ben bunun doğruluğuna samimi olarak inanabilirim, fakat inancım, meselenin doğrusunu hiçbir şekilde etkilemez. Neredeyse aynı şekilde, masum bir insan, bir suç nedeniyle hüküm giydiğinde, ne mahkeme kararı ne de dünyanın bunu kabulü, o insanı daha az masum yapmaz. Ne istersek düşünmekte serbest olabiliriz, fakat düşüncemiz gerçeği değiştiremez.
>
> *Mortimer J. Adler, *The Great Ideas: A Lexicon of Western Thought*, New York, Macmillan, 1992, s. 867, 869.

Uygulamalar

1. Okul yıllarınıza geri dönüp düşündüğünüzde, kendi deneyiminizin Arthur'unkine ne kadar yakın olduğunu açıklayın.
2. Konsantrasyon güçlerinizi düşünün. Önemli meseleler için kafa yormakta güçlük çeker misiniz? Görüntülerin rastgele, yarı bilinçli geçişlerinin düşünmenizi engellemesini önleyebilir misiniz? Bazı durumlarda, diğer bazılarından daha az kontrol sahibi misiniz? Açıklayın.
3. İyi eleştirel düşünürlerin, "Eleştirel Düşünürlerin Özellikleri" bölümünde ifade edilen özelliklerinden her biri için kendinize not verin. Hangilerinde en güçlü, hangilerinde en zayıfsınız? Eğer davranışınız, durumdan duruma değişiyorsa hangi olay ve şartların sizi en iyi ve en kötü zihinsel kaliteyi getirdiğini belirlemeye çalışın.
4. Konu ve sorunlara nasıl yaklaştığınızı düşünün. Herhangi bir konu veya soruna yaklaşım şeklinize dair bir alışkanlığınız var mı? Aklınıza önce görüntü mü gelir, yoksa sözcük mü? Sonra ne gelir? Ayrıca neden sonra gelir? Bu soruları tam olarak yanıtlayamıyorsanız, şu alıştırmayı yapın: Bu kitapta altı sayfa öncesine gidin, rastgele bir sözcük seçin, onu okuyun ve zihninizi, bu sözcüğü nasıl ele alıyor not edin. (Bu tarzda bir düşündüğünüz hakkında düşünme, başlangıçta biraz garip gelebilir. Şayet öyle gelirse bu alıştırmayı iki veya üç kez tekrarlayın.)
5. Aşağıdaki her bir cümleyi dikkatlice okuyun. Sonra iyi bir eleştirel düşünürün, bu cümlelere uygun olarak hangi soruları sorabileceğine karar verin.
   a. Televizyon bize yaralanma, ölüm ve yıkım resimleri göstererek savaşı sansasyonel biçimde ele alır.
   b. Ebeveynlerim o kadar katıdırlar ki, 16 yaşıma kadar flört etmeme izin vermediler.
   c. Ralph'in beni fark etmediğinden eminim, koridorda yanımdan geçtiğinde hiç konuşmuyor.

d. Haber ağıyla ilgili bir reklamdan: "Haberler günün her anı değişiyor, bu nedenle, gelişmelerden haberdar olmak için devamlı güncellemeye ihtiyacınız var."
e. İsa'nın duasını öğrencilere nakledip sofra duası eden, Alabama'da bir eyalet ilkokulunda görevli öğretmenin ifadesi: "Öğrencilere, ihtiyaç duydukları iyi yaşama sahip olmak için birtakım değerler aşılamayı işimin parçası sayıyorum."

Görüş Farkı

İzleyen paragraf önemli bir görüş farklılığını özetlemektedir. İfadeyi okuduktan sonra, kütüphane ve/veya interneti kullanarak bilgili insanların konu hakkında ne söylediklerine bakın. Bütün görüşleri incelediğinizden emin olun. Sonra her birinin güçlü ve zayıf yanlarını değerlendirin. Eğer bir görüşün tamamen doğru ve diğerlerinin yanlış olduğu sonucuna ulaşırsanız buna nasıl ulaştığınızı açıklayın. Eğer *genellikle olduğu* gibi, bir görüşün, diğerlerine göre daha anlamlı olduğu fakat diğerlerinin de bazı mantıklı yanlarının bulunduğu fikrine ulaşırsanız, diğer görüşlerden aldığınız noktaları *birleştirerek* kendi görüşünüzü inşa edin ve bu görüşün neden hepsinden daha mantıklı olduğunu açıklayın. Yanıtınızı, öğretim elemanının belirteceği şekilde, bir kompozisyon ya da sözlü sunumda ortaya koyun.

> **Yasadışı göç sorununa ilişkin olarak Birleşik Devletler nasıl bir yaklaşım sergilemelidir?** Amerika'nın güney sınırında şiddet arttıkça ve ülkeye yasadışı girişler devam ettikçe Amerikalılar, federal hükümetlerin, sınır sorununu çözmekteki başarısızlığından dolayı sabırsız hale geliyorlar. Arizona Eyaleti, yasadışı giriş yapanları tutuklamak için eyleme geçti bile, fakat bu nedenle federal yargının alanına müdahale ettiği için eleştiriye maruz kaldı. Arizona'nın yaklaşımı en mantıklı olan mıdır? Değilse nasıl bir yaklaşım tercih edilebilirdi?

Analizinize, "Arizona yasadışı göçmenler" ve "sınır güvenliği meseleleri" ifadelerini Google'da aratarak başlayın.

3. Bölüm

GERÇEKLİK NEDİR?

Filozoflar yüzyıllar boyunca "gerçekliğin" var olup olmadığını tartıştı. İddia genellikle hatasız, şüpheye ve tartışmaya yer bırakmayan, insanların fikir ve teorilerinin doğruluğu veya yanlışlığının son karar merci olmuş, olan ve olacak her şeyin tam bir kaydı anlamında, büyük *G* ile yazılan Gerçeklik ile ilgilendi.

Böyle bir (aşkın) Gerçekliğin varlığını kabul edenler, onun fiziksel değil ruhani bir gerçeklik olduğuna inandılar. Öyle ki o, kutsal defter veya dosya dolabı değildi, zaman ve mekânın ötesindeydi. Söz konusu Gerçeklik tanrılar arasında bir anlayış birliği, Tanrı'nın zihninde bir fikir veya basitçe Gerçekliğin bütünü olarak değerlendirildi. İnsanlar Gerçekliği bilme noktasına gelebilir miydi? Kimisi, hayır dedi, hiçbir zaman. Diğerleri, evet dedi, fakat sadece ahirette. Diğer bazıları ise sadece insanların en zeki ve iyilerinin onu anlık olarak yakalayabileceğini ve insanlığın geri kalanının, bu özel insanlar üzerinden, ona ilişkin bir şeyler öğrenebileceğini söyledi.

Müthiş, her şeyi kapsayan Gerçeklik fikrini reddedenler, onun boş bir fikir olduğunu iddia ettiler. Bütün gerçeklik nasıl bu şekilde toparlanabilirdi ki? Daha da önemlisi, onun varlığına ilişkin ne tür bir olası kanıt sunulabilirdi? Bu şekilde akıl yürüten çoğu insan, Gerçeklik fikrini bir çeşit fel-

sefi güvenli şemsiyesi olarak görüp reddetti. Birkaçı daha da ileri giderek gerçekliklerin (büyük harf yok) varlığını da reddetti.

Çağımız tüm bu iddiaları miras aldı. Ama odak noktası değişti. Artık Gerçeklik ile pek fazla ilgilenmemektedir. Gerçeklik var olsa bile, bunun bize, dünyamızda ve hayatlarımızda çok az yardımı vardır. Çünkü bu, insan kavrayışının ötesindedir. Güçlü ve oldukça muhafazakâr dinsel görüşlere sahip çoğu insan bile artık Gerçeklik sorusunu, inanç anlayış ve pratiklerinin önemli bir öğesi olarak değerlendirmemektedir.

Öte yandan gerçekliğe, hatta gerçekliklere ilişkin soru, ortadadır ve bizim bu soruya ilişkin tavrımız, düşünme ve eylemi ele alışımızı etkilemektedir. Maalesef kavrama ilişkin, büyük ölçüde karanlık ve karışık kalan bir durum söz konusudur. Bu bölümün geri kalanı, buna ışık tutmaya çalışacaktır.

Bugünlerde, gerçekliğin göreceli ve öznel olduğu inancı modadır. "Herkesin kendi gerçekliğini yarattığı" söylenir "ve senin için doğru olan benim için olmayabilir." Bu cümlenin anlamı, olması gerekenden de ileri gider: "Burası özgür bir ülke ve neye istersem inanabilirim." Burada, *bir insanın düşündüğü her ne ise doğrudur* iması vardır. Şaşırtmayacak bir şekilde, bir insanın, bir mesele hakkındaki görüşünü eleştirmek kötü addedilir: "Hakkında konuştuğun benim gerçekliğim, ulan. Biraz saygılı ol."

Bu fikrin çıkarımları halen az sayıda insan, bazı sebeplerle, bunlara prim verse ve daha da azı bunların mantıklı olup olmadıklarını test etmeye ilgi duysa da epey sendelemektedir. Çıkarımlardan bir tanesi herkesin haklı olduğu, kimsenin yanılmadığıdır. Aslında hiç kimse *yanılamaz*. (Bunun, doğru/yanlış, çoktan seçmeli vb testlere karşı nasıl bir iddiası olabilir: "Profesör, yanıtlarım yanlış olamaz. Onlar benim gerçekliklerim!") Bir diğer çıkarım, herkesin algı ve hafızasının, hiçbir pot, hata ya da gaf olmaksızın, kusursuz çalıştığıdır. Ayrıca bir diğeri de hiç kimsenin, bir başkası-

nın "gerçekliklerini" benimsemediğidir. Gerçekliği yaratmak, ödünç alma fikrini devre dışı bırakır. Eğer gerçeklik içgüdüsel olarak kişiselse her insanın gerçekliği biricik olmalıdır. Hadi şimdi tüm bu çıkarımlara yakından bakalım.

Her Şey Nerede Başladı?

Eğer sadece yetişkinlik dönemimize odaklanırsak hiçbir dış etki ve yardıma gerek olmaksızın kendi gerçekliğimizi yaratma fikri kulağa mantıklı gelebilir. Fakat çocukluk dönemimizi dikkate aldığımız anda, bu fikir şüphe yaratır; çünkü çocuklukta –fiziksel, duygusal ve entelektüel– her açıdan bağımlıydık. Bildiğimiz ve inandığımız ne varsa başkalarının bize söylediklerdir. "Neden anne", "baba, neden" gibi sorular sorarız ve ebeveynlerimiz bu soruları yanıtlar. Bu yanıtları alır, yetişkinlikte ne kadar detaylandıracağımızdan bağımsız olarak inanç sistemimizin kurucu unsurları yaparız.

Tabii ki görececiler (relativistler), yetişkinlik döneminde, tüm o erken dönem etkileri geride bıraktığımızı iddia eder. Fakat bu, psikolojinin en temel ilkesini reddeder. İzleyen paragrafta, yazar, çocukluk psikolojisinin devam eden etkisini açıklamaktadır:

> Dünyayı görmeden önce bize onun hakkında bir şeyler söylenir. Birçok şeyi deneyimlemeden önce hayal ederiz. Ayrıca bu önyargılar, eğitim yoluyla doğrusunun farkına varılmazsa, bütün algı sürecini derinden etkiler. Söz konusu önyargılar, bazı nesneleri, farklılığa vurgu yaparak tanıdık veya yabancı şeklinde seçip ayırır. Bu yüzden biraz tanıdık olan çok tanıdık ve biraz yabancı olan keskin biçimde yabancı görünür. Bu önyargılar, gerçeklik bir dizinden belirsiz analojilere farklılık gösterebilecek küçük işaretler tarafından uyandırılır. Uyandırılan önyargılar, eski görüntülerle taze hafızaya akar ve hafızada diriltilmiş dünyayı tasarlar.[1]

Görmek, inanmaktır deyişini duymuşsunuz. Tersi, yani *inanmak, görmektir* de eşit derece doğrudur. Kendi biricik

1 Walter Lippmann, *Public Opinion*, New York, Harcourt Brace, 1922, s. 90.

algımız olarak değerlendirdiğimiz şey, az çok, diğer insanların fikir ve inançlarının izlerini taşır.

Mükemmel Olmayan Algı

Algı kusursuz mudur? Nadiren. Bir kere, algı, arzu, ilgi ve beklentilerden etkilenir: "Başlangıçtan itibaren, algı, seçicidir ve etrafımızdaki dünyayı basitleştirme eğilimindedir. Hafıza, süreci devam ettirir ve hızlandırır."[2] Ayrıca sınırlı odağında bile, algı, kusurludur. Bir sınav sorusunun yanıtının, ders kitabının belirli bir cümlesinde bulunduğundan emin bir üniversite öğrencisi, soruyu mükemmel bir özgüvenle yanıtlar. Ancak öğrenci düzeltilmiş sınavını geri alıp söz konusu sorunun yanlış olarak işaretlendiğini görünce alelacele kitabı açıp parçayı yeniden okuduğunda, orada tamamen farklı bir şey söylendiğini fark eder.

Sinemaseverler 1930'larda ve 1940'larda, Tarzan'ın ünlü çığlığıyla ağaçların tepelerinden salınarak kötüleri yakalamasından heyecan duyarlardı. Onlara Tarzan'ın hiçbir zaman o çığlığı atmadığını söyleseniz, size "yanlış, onu kendi kulaklarımızla işittik" diyeceklerdir. Ayrıca bu yine de yanlış değildir. Tarzan'ı ilk kez oynayan adamlardan bir tanesi olan Buster Crabbe'ye göre, söz konusu çığlık stüdyoda seslendirilmiştir. Çığlık, bir soprano, bir bariton ve bir domuz sesi olmak üzere üç sesin karışımıdır.

Eylül ayından ocak ayına kadar* her hafta en azından on kere insanın gözlem yeteneğinin mükemmel olmayışının altı, anlık tekrar (instant replay) denilen mucize teknolojiyle çizilmektedir. Herhangi bir yerde, bir dakika sonra yanlışlığı kanıtlanacak olmasına rağmen, ara sıra da olsa, "yanlış düdük" diye bağırmayan bir tek futbol taraftarı var mıdır? Tutucunun ayağının önce geldiğinden ya da hücumcunun dizinin topu kaybetmeden önce yere değdiğinden bir haftalık maaşa iddiaya girebilecek kadar emin olabiliriz. Sonra, po-

2 Gordon W. Allport ve Leo Postman, *The Psychology of Rumor*, New York, Russell & Russell, 1965 [1947], s. 100.

* Amerikan futbol liginde bir sezon boyunca –çn.

zisyonun tekrarı, bize, ilk algımızın ne kadar hatalı olduğunu gösterir.

Algı aşırılıkları, insan tanıklıklarıyla ilgilenenler –özellikle, dava avukatları, polis memurları ve psikologlar– tarafından kayıt altına alındı. Birtakım etkenlerin, yanlış görüp yanlış duymamıza yol açtığı iyice anlaşıldı. Karanlık, pus ya da tanık olduğumuza uzaklık, görüşümüzü engelleyebilir. Önemli bir anda kafamız karışabilir. Yorgun olduğumuzda ya da korku veya sinir gibi güçlü duyguların girdabında, olağan algılayışımız önemli ölçüde azalabilir. Ayrıca algıyla yorum birbirine karışabilir. Bir olayın belli bir şekilde ortaya çıkacağına ilişkin beklentimiz, olayın aslında ortaya çıkma şeklini algılayışımızı saptırabilir. İlgili kişi ve nesnelere karşı sadakat ve sevgide de görüşümüzü zedeleyebilir. Hoşlanmadığımız bir kişi yüksek sesle ve hararetli bir biçimde konuştuğunda, bu kişinin, dikkat çekmek için böyle yaptığını düşünebiliriz. Fakat bir arkadaş aynı şekilde davranırsa onu neşeli ve dışa dönük birisi olarak nitelendirebiliriz.

Mükemmel Olmayan Hafıza

Başlangıçta algımız kusursuz olsa bile hafızamız sıklıkla verileri zedeler. Detayları unuturuz ve ne olduğunu hatırlamaya çalıştığımız zaman, boşlukları doldurmak için hayal gücüne başvururuz. Başlarda böyle bir yeniden inşa sürecinin farkında olsak da, bu farkındalık zamanla solar ve orijinal algımızı hatırladığımıza inanma noktasına geliriz. Psikolog William James'in açıkladığı gibi,

> Yanlış hafızanın en sık rastlanan kaynağı, deneyimlerimizle ilgili olarak verdiğimiz hesaplardır. Bunları, her zaman, gerçeğinden daha basit ve daha ilginç hale getiririz. Gerçekte söylediğimiz ya da yaptığımızı değil de söylememiz ya da yapmamız gerekeni alıntılarız. İlk defa söylerken bunun tamamen ayırdında olsak da çok geçmeden kurgu, gerçeği, hafızadan defeder ve [onun yerine geçer]. Olmasını istediğimizi, eylemlerin olası [yorumlarını] düşünür ve kısa süre içinde, gerçekten olan şeylerle neyin gerçekleşmiş olabilece-

ğine dair düşüncelerimizi ayıramayız. Dileklerimiz, umutlarımız ve bazen korkularımız kontrol edici etkenlerdir.[3]

Bu yetmezmiş gibi, hafıza, zihnin dışından gelen kirleticilere karşı korumasızdır. Hafıza uzmanı Elizabeth Loftus, çocuklara bir dakikalık bir film gösterip "ayıyı gördünüz mü" veya "tekneyi gördünüz mü" diye sordu. Filmde ayı veya tekne olmamasına rağmen onları gördüklerini söylediler. Ayrıca yetişkinlere de bir otomobil kazası filmi gösterip onunla ilgili soru yöneltti. "Çarpmak" yerine "paramparça olmak" ifadesini kullanarak, izleyicilerin, arabanın hızına ilişkin tahminini değiştirmeyi ve gerçekte olmayan cam kırıklarına dair bir hafıza yaratmayı başardı. Bir başka deneyde, Loftus, üniversite öğrencilerinin ebeveynlerine, oğullarının ya da kızlarının çocukluklarından bazı olayları betimlemelerini istedi. Sonra her bir öğrenciyle bu olaylar hakkında konuştu fakat bir iki uydurma olayı da konuşmaya dahil etti. Sadece biraz ikna ile öğrenciler sahte olayları "hatırladılar", detayların üzerinde durdular ve bazı durumlarda, Loftus ne yaptığını açıkladığında bile, olayların uydurma olduklarına inanmayı reddettiler.[4]

Eksik Bilgi

Bir inancın kalitesi, önemli ölçüde, onu destekleyen bilginin kalitesine bağlıdır. Dünya, büyük ve gerçek, çok farklı yüzlere sahip olduğundan, bizim için, yanlış bilgiye maruz kalmak kolaydır. Yanlış tabelalar nedeniyle kaç sürücü yanlış yerden dönmektedir? Kaç insan yanlış otobüs veya trene binmektedir? Bazı servis çalışanlarının tavsiyesine bağlı olarak kaç araba sahibi lastiklere olması gerekenden fazla veya az hava basmaktadır? Yanlış bilgilendirme görece basit konular da bile bu kadar yaygınken hukuk, tıp, yönetim ve din gibi karmaşık konularda ne kadar daha yaygındır?

---

3 Aktaran Francis L. Wellman, *The Art of Cross-Examination*, New York, Collier Books, 1962, s. 175.

4 Elizabeth Loftus ve Katherine Ketcham, *Witness for the Defense*, New York, St. Martin's Press, 1991, s. 137.

Belirli bir alanda çalışmaya, şüphesiz, bir ömür vermek mümkündür. Fakat bu tarzda bir adanmışlığı sergileyenler bile konularıyla ilgili her şeyi bilemez. Her şey çok hızlı gerçekleşmeyi sürdürür. Bir izlesek de izlemesek de gerçekleşir. Kahve molası verdiğimizde veya tuvalete gittiğimizde, onları kapatma şansımız yoktur. Üç aydır evde olmayan bir üniversite öğrencisi, komşusunun karaağacını canlı bir biçimde resmedebilir, ama ağaç iki önce kesilmiş olabilir. Bir asker memleketiyle ilgili tam bir hafızaya sahip olabilir – her bir görüntü, ses ve koku ve eve döndüğünde ana caddenin kentsel dönüşüme kurban edildiğini, lisede takıldığı mekânın kapandığını ve en iyi arkadaşının garajının önünde yeni bir arabayı görebilir.

En Akıllı Bile Hata Yapabilir

Şimdiye kadar insanların, algıladıkları ve hatırladıkları şeylerin yanlış ve sahip oldukları bilginin de yine yanlış veya eksik olabileceğini tespit ettik. Fakat bu konular bireyleri ilgilendirir. *Grup* yargıları –en iyi düşünürlerin, kendi zamanlarının en akıllı erkek ve kadınlarının dikkatlice analiz edilmiş gözlemleri– hakkında ne söylenebilir? Bunlar daha mı iyidir? Neyse ki öyledir. Fakat onlar bile daha iyisini arzu etmemize yol açar.

Düşünüldüğünden çok daha sık bir biçimde, bir zamanlar, en fazla saygı duyulan zihinler tarafından gerçeklik olarak kabul edilen şeylerin sonradan yanlış oldukları kanıtlanır. Kesinlikle bazı örneklerden haberdarsınız. 17. yüzyılın başlarında, Galileo (Galilei), güneş sisteminin merkezinde Güneşin bulunduğunu iddia ettiğinde, sapkınlıkla suçlandı, hapis yattı ve hatasından dönmesi için baskı gördü. O zaman için, isimleri değerli her bir bilim insanı tarafından kabul edilen "gerçeklik", güneş sisteminin merkezinde Dünyanın bulunduğuydu.

Aşağıda, "gerçeğin" doğru olmayana dönüştüğü, daha önce duymamış olabileceğiniz bazı örnekler sıralanmaktadır:

- Uzun bir süre cerrahlar ameliyat sırasında giydikleri eldivenlerin üzerini pudralandılar. Sonradan pudranın zehirli olabileceğini keşfettiler. Bu yüzden nişastaya geçtiler ancak bir süre sonra onun da ameliyat hastası üzerinde toksin etkiye sebep olabileceğini anladılar.[5]
- Film otoriteleri, Charlie Chaplin'in geç dönem tüm filmlerine aşina olduklarından emindiler. Sonra, 1982'de, İngiliz görüntü arşivi mahzeninde, önceden bilinmeyen bir film keşfedildi.[6]
- Yüzyıllar boyunca tarihçiler, Vesuvius Dağının MS 79 yılında patlaması sırasında, komşu Herculaneum insanları kaçarken Pompei insanlarının kaçamadıklarına inandılar. Sonra, volkanik küllerin altında, çoğunun Herculaneum insanlarına ait sekiz vücudun (ve başka yüzlercesine ilişkin ipuçlarının) keşfedilmesiyle, onların da kaçamadıkları anlaşıldı.[7]
- Büyük ebeveynleriniz muhtemelen güneş sistemimizde sekiz gezegenin bulunduğunu öğrenmişlerdi. 1930'da Plüton'un keşfedilmesinden bu yana, ebeveynleriniz ve siz, dokuz olduğunu öğrendiniz. Sonra, Kaliforniya Üniversitesinden Joseph L. Brady on tane olabileceği önerisinde bulundu.[8] Fakat son dönemde Plüton listeden çıkartıldı.
- Doktor tarafından uzun yıllar ağrı kesici olarak kullanılan morfinin bağımlılık yaptığı anlaşıldı. Bağımlılık yapmayan bir ilaç için araştırmalar başladı. Morfinin yerini olması için bulunan neydi? Eroin![9]

---

5 *Time*, 14 Ağustos 1972, s. 52.

6 "Chaplin Film Is Discovered," *Binghamton* (New York) *Press*, 8 Eylül 1982, 7A.

7 "Town's Terror Frozen in Time," *New York Times*, 21 Kasım 1982, 4. kısım, s. 7.

8 "A Tenth Planet?" *Time*, 8 Mayıs 1972, s. 46.

9 Herrman L. Blumgart, "The Medical Framework for Viewing the Problem of Human Experimentation," *Daedalus*, Bahar 1969, s. 254.

Gerçeklik Yaratılmaz, Keşfedilir

Değerlendirmemizin ortaya koyduğu sonuçları gözden geçirelim. Birincisi fikir ve inançlarımız, özellikle çocukluk çağında, kaçınılmaz olarak diğer insanların fikir ve inançlarından etkilenir. İkincisi algı ve hafıza mükemmel değildir. Üçüncüsü edindiğimiz bilgi yanlış veya eksik olabilir. Ek olarak, 2. Bölümde değinildiği gibi, bazı insanların düşünme yetenekleri ne yazık ki zayıf ve etkisizdir. "Her insan kendi gerçekliğini yaratır" fikri ise gülünç olmaktadır. Biz tabii ki bir şey yaratmaktayız, fakat bu yaratılan, gerçeklik değildir. *İnançlar*dır, yani doğru olduğunu kabul ettiğimiz fakat kolaylıkla yanlış hale gelebilecek fikirler.

Peki, gerçekliğe ilişkin en mantıklı görüş nedir? Bir şeyin gerçekliği, *öyle olandır* –olguların, olması gereken düzende ve oranda olmasıdır. İnanç ve savlarımız, gerçekliğe uygun olduklarında doğru ve olmadıklarında yanlıştır.

Basketbolcu şutu atmadan önce süre doldu mu? Yerçekimi [kanunu] nasıl işler? Jant kapaklarını kim çaldı? Evrende zaman ve mekân sınırları var mıdır? Geçen hafta komşunla aranızdaki tartışmayı kim başlattı? Bu derste potansiyelini geliştirdin mi? Bu tip konularda gerçekliği aramak, olgulara uyan yanıtı aramaktır, yani *doğru* yanıtı.

Gerçeklik, merak ve gayret isteyen bir süreç olan *keşif* yoluyla kavranır. Gerçeklik, onu kabul etmemize bağlı değildir, ondan habersiz olduğumuzda ortadan kalkmaz ya da hüsnükuruntularımız nedeniyle başka bir şeye dönüşmez. Kral Tut'un mezarı, arkeologlar onu bulduklarında var olmadı; bulunduğu yerde keşfedilmeyi bekliyordu. Sahte sanat eserleri, insanlar aldatıldıkları için orijinal ya da aldatmaca ortaya çıktığı için sahte olmamaktadır. Sigara içmek, biz öyle olmasını tercih ettiğimiz için sağlığa zararsız hale gelmemektedir.

Gerçeklik hakkında karışıklığın çoğu, gerçekliğin tespit ve ifade etmenin zor olduğu karmaşık durumlardan kaynaklanmaktadır. Dünya dışı varlıklar tarafından uçurulan

UFO'ların gerçekte olup olmadığına dair soruyu düşünün. Soru sıklıkla ateşli bir şekilde tartışılsa ve insanlar gerçeği ifade eden savlar ileri sürseler de henüz, UFO'lar hakkında gerçekliği bildiğimize dair yeterli kanıt yok. Fakat bu, UFO'lara dair tek bir gerçekliğin olmadığı ve onların varlığına inananlarla inanmayanların eşit derecede haklı oldukları anlamına gelmez. Gerçeklik ne olursa olsun, ona henüz ulaşmadığımız anlamına gelir.

Benzer bir zorluk, çoğu psikoloji ve felsefe sorusunda da ortaya çıkar. Örneğin neden bazı insanlar heteroseksüel ve diğerleri homoseksüeldir? Suç işlemenin sebebi, genetik mi, çevresel mi, yoksa her ikisinin bileşimi midir? İnsanlar içgüdüsel olarak şiddete eğilimli midir? Ölümden sonra hayat var mıdır? Başarının temelinde ne yatar? Bu sorulara ve bu kitabın uygulamalarında karşılaşacağınız çoğu meseleye verilecek yanıtlar, sıklıkla eksik veya geçici olacaktır. Bu durum, yine de keşfedilecek gerçeklikler olduğuna dair inancınızı sarsmasın.

11 Eylül 2001'de, uçaklar Dünya Ticaret Merkezinin ikiz kulelerine ve Pentagon'a çarpıp binlerce insanın ölümüne yol açtığında, söz konusu olay resmi olarak terör saldırısı olarak sınıflandırıldı. Fakat çok geçmeden, ABD'nin en üst düzey yönetim kademesindeki insanların, Irak saldırısı için bir sebep yaratmak adına saldırıları planlayıp uyguladıklarına dair farklı bir teori ortaya atıldı. Bu komplo teorisi, film ve televizyon yıldızlarının ve en azından bir Kongre üyesinin de aralarında bulunduğu bir grup tanınmış kişi tarafından desteklendi ve dünyaya yayıldı. Fransa'da, örneğin teoriyi destekleyen bir kitap çok satan oldu. Mesele uluslararası bir tartışmanın konusu haline geldi –bazı ortamlarda, insanlar, fikirsel olarak hâlâ bölünmüş durumda. Fakat bildiğim kadarıyla, ABD'de veya dünyanın geri kalanında tek bir kişi bile, *her iki* görüşün de doğru olduğunu söylemedi –yani her iki taraf da kendi doğrusuna bağlı kaldı. Böyle bir şey olsaydı, o kişi saçma konuştuğu ve önemli bir meselenin önemini azalttığı için, her iki tarafın da gazabına uğrardı. 11 Eylül

gibi hayati meseleler söz konusu olduğunda, insanlar, *gerçekliği* bilmek ister, gerçekte olduğunu...

Doğru bir zihinsel çerçeveye sahip olmak, gerçekliği arayışınızı daha az sıkıcı hale getirebilir ve tarihteki büyük düşünürlerin deneyimlediği macera hissini size yaşatabilir. Bu arayışa başlamanın iyi bir yolu şu düşünceyi akılda tutmaktır: "Sınırlarım olduğunu ve kolayca yanlışlanabileceğimi biliyorum. Bulmak istediğim bütün yanıtları bulamayacağımı da kesinlikle biliyorum. Fakat biraz daha doğru bir şekilde gözlem yapabilir, meseleleri biraz daha adamakıllı tartabilir ve zihnimi daha dikkatli bir biçimde kullanabilirim. Bunları yaparsam gerçeğe biraz daha yaklaşmış olurum."

Bu, "herkes kendi gerçekliğini yaratır" veya "gerçeklik, nereden baktığınıza bağlıdır" demekten farklıdır ve bu çok daha mantıklıdır.

Sebep ve Sonucu Anlamak[10]

Gerçekliğin keşfindeki en önemli zorluklardan bir tanesi, sebep-sonuç ilişkisini belirlemektir. Maalesef böyle konularda yanlışlar yaygındır. Bir yanlış var olmayan bir sebep-sonuç ilişkisini görmektir. Bir diğeri sadece basit ve açık sebep-sonuç ilişkilerini görüp karmaşık veya gizli olanları kaçırmaktır. Bir üçüncüsü nedenselliğin sadece maddesel güçlerle ilgili olup insani meselelerle ilgili olmadığına inanmaktır. Bu tip karışıklıklardan uzak durabilmek için dört olgunun anlaşılması gerekir:

1. Bir olay, bir başka olaya sebep olmaksızın onu önceleyebilir. Bazı insanlar, bir olay, diğerini önceledğinde onun sebebi olduğuna inanır. Çoğu hurafe buradan beslenir. Örneğin ayna kırmanın, siyah kediyle karşılaşmanın veya merdiven altından geçmenin kötü şans getireceğine inanılır. Bu hataya düşmeniz için hurafelere inanmanız da gerekmez. Profesörün, dönemin başında planlamış olsa bile, habersiz

10 Bu bölümün telif hakkı MindPower, Inc.'e (2008, 2010) aittir. İzin alınarak kullanılmıştır.

quiz yapmasını iki önceki derste katılımın düşük olmasına bağlayabilirsiniz. Ya da borsadaki düşüşü, başka etkenler söz konusu olsa da, yeni başkanın göreve başlamasına bağlayabilirsiniz.

Önceki olayın kesinlikle sonraki olayın sebebi olduğuna dair inancın sorunlu yanı, bu tip düşünmenin, *rastlantı* olasılığını dikkate almamasıdır. Bu olasılık, "ilişki, nedenselliği kanıtlamaz" ilkesinin temelidir. Sebep-sonuç ilişkinin varlığı, rastlantıyı oyun dışına itmesi ya da en azından ona karşı ikna edici bir iddiada bulunmasına bağlıdır.

2. Her nedensellik, zorlama veya gereklilik içermez. *Nedensellik* kavramı, yaygın bir biçimde, maddesel bir gerçekliğe yol açan fiziksel bir eylemle ilişkilendirilir. Örneğin eve düşen bir yıldırımın yangına yol açması ve evi yakması, camdan kazayla düşen bir saksının zemine çarpması ve kırılması veya hızlı giden bir arabanın virajı alamayarak yolda yalpalaması ve ağaca çarpması gibi. Bu tip durumlarda, bilimsel bir ilke veya fizik kanun (yanma, yerçekimi, eylemsizlik) devreye girer ve etki kaçınılmaz veya en azından büyük oranda tahmin edilebilirdir.

Bu tip nedensellik geçerlidir, fakat bunun *tek* nedensellik tipi olduğunu düşünmek hatalıdır. Nedensellik, insani meseleler dediğimiz, özellikle duygu ve düşünceyle ilgili süreçlerde, maddesel olmayan gerçekliklere ilişkin olarak da ortaya çıkar. Bu tip nedenselliğin, bilimsel ilke veya fizik kanunlarla çok az işi vardır, neredeyse hiç kaçınılmaz değildir ve genelde tahmin edilmesi zordur. Aşırı basitleştirmeden kaçınmak için nedenselliği, hem bilimsel dünyayı hem de insani meseleler dünyasını kapsayacak şekilde tanımlamak zorundayız. Bunun için şöyle bir dipnot verilebilir: *Oxford İngilizce Sözlüğü*'nde, *sebep* sözcüğünün ilk tanımı "bir eylem, görüngü (phenomenon) ya da durumu ortaya çıkaran etkiyi üreten" şeklindedir. Burada, üzerinde durduğumuz, "ortaya çıkarmak" ile "etki üretmek" arasındaki ayrımdır. Bu nedenle, nedenselliği, *başka bir şeye sebep olan görüngü* olarak tanımlayacağız. Etki, birincil veya ikincil, doğrudan veya

dolaylı, zaman ve mekân açısından yakın veya uzak olabilir. Nedensellik ayrıca daha önce belirtilen yanma, yerçekimi ya da eylemsizlik örneklerinde olduğu gibi karşı konulamaz ya da izleyen satırlarda değinilecek aile eğitimi veya akranlarla ilgili örnekte olduğu gibi karşı konulabilir olabilir. Sonraki durumda ve fikirleri içeren diğer konularda sebep, etkinin ortaya çıkmasını *zorlamaz*, fakat *davet eder, cesaretlendirir* veya ona *ilham verir*. Aşağıdaki örnekleri değerlendirin:

> Zekânın genetik olarak belirlendiği fikri erken 20. yüzyıl eğitimcilerini düşünmenin öğretilemeyeceği ve bu nedenle, ezberci öğrenmeye ağırlık verip mesleki müfredatı genişletme sonucuna yöneltti.
>
> İnsanların doğal olarak iyi oldukları ve bu nedenle kötü eylemlerinden kişisel olarak sorumlu olmadıkları fikri, suçun ebeveyn, öğretmen ve topluma kaymasına ve savcıların, suçlulara daha yumuşak yaklaşmalarına yol açtı.
>
> Bir ırk veya etnik grubun diğerine üstün olduğu fikri, komşu ülkelere karşı askeri kampanyalara, ayrımcı kanunlara, köleliğe ve soykırıma yol açtı.
>
> 1960 ve 1970'lerin ABD'sinde popüler olan "otuzlarını geçen hiç kimseye güvenilmez" fikri, çoğu gencin, ebeveyn ve öğretmenlerinin tavsiyeleriyle geçmişin biriken aklını küçük görmesine neden oldu.
>
> Duyguların, davranış için güvenilir bir rehber olduğu fikri, birçok insanı, kısıtlamaları bir kenara bırakıp dürtülerini takip etmeye yöneltti. Bu değişimin, diğer toplumsal sorunların yanında, nezaket yoksunluğu, yol önceliği kavgası ve eşe karşı şiddete yol açtığı iddia edildi.
>
> Özgüvenin başarının ön koşulu olduğu fikri, geleneksel kendi kendini geliştirme fikrini değiştirdi, kendini kabul etmeye odaklı yüzlerce kitaba ilham kaynağı oldu ve eğitimlerin ev ödevi, not verme ve disiplin görüşlerine karşı daha hoşgörülü olmalarına yol açtı.

Bu örneklerin her birinde bir fikir, bir eylem veya inancın ortaya çıkışını etkiledi, yani ona sebep oldu. Şüphesiz, köşe yazarı George Will, "*Katil Doğanlar*'ı izlediği için kimse ölmez" iddiasına karşı çıkarken kafasında bu tarzda bir ne-

densellik vardı. Will, buna, "anti-Semitik Nazi gazetesi '*Der Sturmer*' okuduğu için kimse ölmedi ama gazetenin neden olduğu kültürel ortam, altı milyon Yahudinin ölümüne yol açtı"[11] şeklinde yanıt verdi.

3. İnsani meselelerde vahşi bir kart olarak özgür irade. Şimdiye kadar, nedenselliğin maddesel olaylarda zorlama veya gereklilik yoluyla, maddesel olmayan olaylarda, yani insani meselelerde ise *etki* yoluyla meydana geldiğini not ettik. Ayrıca insani meselelerde, etkiler bir noktaya kadar tahmin edilebilir olsa da, bu olasılık maddesel olaylara kıyasla çok düşüktür. Bu noktada tahmin edilebilirliğin neden düşük olduğunu düşünmemiz gerekmektedir. Yanıt, *insanların özgür iradeyle hareket etmeleridir*, yani insanlar en güçlü etkilere bile karşı çıkma kapasitesine sahiptir. Özgür iradenin kendisi, diğer bütün etkenlerin üstünde nedensel bir etkendir. Bu durum uyuşturucu satıcılığı ve seks işçiliğinin ana gelir kaynağı olduğu işlevsiz ve bozuk ailelerde ya da suça meyilli mahallelerde, en kötü şartlarda büyümüş insanların, neden tüm olumsuzluklara direnerek dürüst, çalışkan ve hukuka saygılı olduklarını açıklar. (Bu ayrıca ekonomik ve toplumsal açıdan daha şanslı bazı insanların söz konusu ideallerden yoksun olduklarını da açıklar.)

İnsanların, hayatın onlara sunduğu şartlara dair nadiren seçim yapabilecekleri, fakat özgür irade sahibi oldukları için, söz konusu şartlara verecekleri yanıtlara ilişkin her zaman seçim yapabilecekleri, haklı bir şekilde ifade edilmiştir. İnsani meselelerdeki sebep-sonuç ilişkilerine dair herhangi bir soruşturmada, özgür irade etkeni dikkate alınmalıdır. Ama özgür iradeye *sahip olmamız* onu *kullanacağımız* anlamına gelmez. Doğrusu bir etken bu kullanımı zorlaştırır. Söz konusu etken, alışkanlıktır.

Alışkanlık, tiryakileri sigara içmeye, yalancıları yalan söylemeye, bencil insanları bencillik yapmaya ve sayısız in-

11 Aktaran Robert H. Bork, *Slouching Towards Gomorrah*, New York, ReganBooks, 1996, s. 144.

sanı düşünmeksizin son modayı takip etmeye sürükler. Öncü tasarımcılar "etek boyu kısalmalı" dediklerinde, kadınlar razı olurlar. Bol, kemersiz kot pantolonlar moda olduğunda genç erkekler, pantolonlarının bel kısmı kalçalarının ortasına ve ağ kısmı da dizlerine kadar inmiş şekilde cadde boyunca salınırlar. Ünlü sporcular saçını kazıttıklarında sevenleri de kendi saçını kazıtırlar. Alışkanlığın gücüne direnmek her zaman mümkündür fakat hiçbir zaman kolay değildir.

Vazgeçilmesi en zor alışkanlıklar, zamanla artarak çoğalanlardır. Televizyon ve filmlerde artan şiddet ve seksin kabulünü düşünün. 1950'lerde, ekranda çok fazla şiddet ve seks gösterilmezdi, gösterilenler ise zararsızdı. Sonra, izleyicilere kan ve çıplak et görüntüleri verildi. Yıldan yıla bu tip sahnelerin sayısı arttı, kamera bunlara biraz daha yaklaşıp üzerlerinde daha uzun süre durdu. Zamanla bir tematik tabu bir diğerinin ardı sıra yıkıldı. Sonuçta şiddet ve cinsellik devreye girdi ve tecavüz, çocuk tacizi ve hatta yamyamlık bile gösterilir oldu. Daha yakın zamanda endüstri, duyulara saldırmak üzere yeni bir araç geliştirdi – tecavüz cinayetlerini olduğu gibi tasvir edip otopsilerdeki her bir kanlı detayı aşırı yakın çekimle gösteren, sıkça görsel geri dönüşlerle (flashbacks) izleyicinin zihninde şok edici detayları canlandıran adli programlar.

Başlangıçta şiddet ve cinsellik içeren içerik protestoları tetikledi. Fakat zamanla sansasyonel görüntüler tanıdık hale geldikçe, insanlar onları kabul etme alışkanlığı geliştirdiler ve protestolar azaldı. (Zamanla alışkanlık o kadar güçlü hale geldi ki seks ve şiddet görüntülerine karşı çıkanlar tuhaf olarak değerlendirilir oldu.) Bu olayda olan, insanların protesto özgürlük veya yeteneklerini yitirmeleri değil, protesto *eğiliminden* uzaklaşmalarıydı.

4. Nedensellik genelde karmaşıktır. Küçük bir çakıltaşı durgun suya düştüğünde, her yönde dalgacıklara sebep olur ve bu dalgacıklar suyun uzak mesafelerine kadar etkide bulunabilir. NASA araştırmacıları, benzer bir süreci atmosferdeki çalışmalarında bulmuştu: Havadaki aerosol denilen

küçük parçacıklar, kaynağından binlerce kilometre ötedeki bölgenin ikliminde dalgacık etkisi yapabilmektedir.

İnsani meselelerdeki etkiler de karmaşık olabilir. Kimyasal bir tesisin sahibi, maliyetleri kısmak için, kimyasalları, yakından geçen ve nehre bağlanan bir dereye bırakabilir. Bu eylem, nehrin kirlenmesi, balık ölümleri ve hatta tesisten uzakta yaşayan insanların kansere yakalanması gibi kişinin öngöremediği etkilere yol açabilir. Söz konusu etkilerin öngörülmemesi, gerçek olmadıkları sonucunu doğurmayacaktır.

Henüz gribe yakalanan bir kadın, hastalığının farkında olmayıp kalabalık bir uçakta hapşırarak, onlarca yolcunun mikrop kapmasına neden olabilir. Sonuçta bu insanlar işyerinde zaman kaybederler; bazıları hastanelik olabilir, bağışıklık sistemi güçlü olmayanlar ise ölebilir. Hiçbir mantıklı insan, durumu hakkında yetersiz bilgi sahibi olması sebebiyle, kadını, hapşırmasının yarattığı etkilerden dolayı kusurlu (ahlaken sorumlu) bulmayacaktır. Fakat yine de tüm bunlara onun neden olduğuna şüphe yoktur.

Bir araba geceleyin şehirlerarası yolda ilerliyor. Çorap söküğü gibi gelen olaylar zincirinde bir geyik yola atlıyor, sürücü freni köklemesine rağmen geyiğe çarpıyor ve onu öldürüyor, kaza yapan arabayı yakından takip eden bir başka araba ona çarpıyor ve arkadan gelen beş araba da aynı şekilde öndeki çarpıyor. Bu zincirleme olay sonucunda, sürücüler ve yolcular farklı şekillerde –emniyet kemeri takılı olanlar hafif, diğerleri ağır– yaralanıyorlar. Nedensel etkenleri tespit etme işi detayların dikkatli bir biçimde değerlendirilmesini gerektirir. İlk sebep geyiğin şanssız bir zamanda yol atlamasıydı, fakat bu tek sebep değildi. İlk sürücü geyiğin ölümüne yol açtı. Her bir sürücü ise kendi arabasının ön kısmında ve öndeki arabanın arka kısmında hasara yol açtı.[12] Emniyet

12 İlk bakışta, her bir olayda, öndeki sürücünün arkasındaki kazaya sebep olduğunu düşünülebilir. Fakat hukuk, her sürücüyü, durmak için yeterli bir takip mesafesini korumak ve kazayı engellemek noktasında sorumlu tutmaktadır.

kemeri takmayan yolcular ise takanlara göre çok daha ciddi şekilde yaralandılar.

Bu örnekler, sebep ve sonuçları araştırırken dikkatli olmanın önemline dair değerli bir ders içermektedir. Fakat bu ders, olayı, ortaya çıkan son etkiden geriye doğru ilk nedensel etkiye, yani temel sebebe kadar giden bir soruşturmayla daha da açık hale gelecektir.

Örneğin bazı gözlemcilere göre, Avrupa'daki Ortadoğu kökenli insanların sayısındaki aşırı artış zamanla o kadar görünür hale geldi ki, artık Avrupa'ya neredeyse "Avrabya" (Eurabia) denilebilir. Bu değişimin *sebebi* neydi? Analizciler Avrupalı şirketlerin on yıllarca, hükümetlerinin yardımlarıyla, yabancıları ülkelerinde çalışmaya davet ettiklerini ve işçilerin de ailelerini yanlarında getirip kendi yaşam alanlarını oluşturduklarını, kendi cami veya kiliselerini inşa ettiklerini ve kendi etnik kültürlerinin "tohumlarını attıklarını" bulguladılar. Bir sonraki soru ise hükümetlerin *neden* işçi akınını onayladıklarıdır. Bunun yanıtı Avrupa ülkelerinin yerli nüfusunun "yenileme seviyesine" yaklaşması veya bunun altına düşmesiyle uygun iş pozisyonlarını dolduracak, yaşlıların emeklilik ve sağlık hizmeti ödemelerini karşılayacak çok az Avrupa doğumlu işçinin bulunmasıdır.

Nüfustaki düşüşe ne *sebep* olmuştur? 1960'larda ve 1970'lerde etkili doğum kontrol yöntemlerinin erişilebilir ve her geçen gün daha fazla ailenin bu yöntemlere başvurur hale gelmesi. Daha fazla ailenin çocuk sayısını sınırlandırmasının *sebebi* neydi? Sebeplerden bir tanesi, kırdan kente yüzyıl boyunca devam eden göçün sonucunda çocuğun bir değer yerine yük haline gelmesiydi. Diğer sebepler, kendini gerçekleştirmeye artan vurgu ve çocuk yetiştirmeyi boğucu bir uğraş olarak görme eğilimiydi.

Sebep ve sonuçlara dair bu basit analizin bile gösterdiği gibi, karmaşık meselelere yönelik göstermelik tepkiler –bu örnekte, "Ortadoğulular Avrupa'yı ele geçirmeye çalışıyor" ya da "Haçlılar, tam tersi biçimde, yeniden buradalar" gibi– sadece yararsız olmayıp aynı zamanda adil de değildir. Aşağı-

daki uyarılar, analizlerde aşırı basitleştirmeden kaçınmanıza yardımcı olacaktır:

Olayların nadiren "öylece gerçekleştiklerini" hatırlayın. Olaylar belirli etkiler sonucu ortaya çıkar ve bu etkiler birincil veya ikincil, doğrudan veya dolaylı, zaman ve mekân açısından yakın veya uzak, ayrıca karşı konulamaz (zorunlu veya gerekli) veya karşı konulabilir (davet edilmiş, cesaretlendirilmiş veya ilham verilmiş) olabilir.

Özgür iradenin, insani meselelerde güçlü bir nedensel etken olduğunu unutmayın. Bu etken sıklıkla diğer sebeplerle iç içe girmektedir. Avrupa toplumundaki değişimlere ilişkin örnekte, insanların çiftlikten kente hareketi ve doğum kontrolü bireysel seçimlerken kentlerde daha fazla iş olanağı (ekonomik bir gerçeklik) ve doğum kontrolü teknolojisi (bilimsel bir gelişme) öyle değildir.

Olaylar zincirinde, bir sonucun sebep haline geldiğinin farkında olun. Örneğin Avrupa'daki nüfusun düşmesi yabancı işçilerin ithal edilmesine, bu durum doğma büyüme nüfusla yabancı nüfus oranının değişmesine ve bu ise zamanla kıtanın hâkim değer ve tutumlarının değişmesine neden oldu.

İnsani meselelerde, çıktıların tahmin edilemez olabileceğine dikkat edin. Bu yüzden sebepleri belirlerken, kesinlik yerine olasılığına yaslanmanız gerekmektedir (bilimsel ölçümlere uygun konularla ilgilenir gibi). Diğer bir deyişle, bir şeyi, sebep *olma ihtimalini olmama ihtimalinden yüksek* veya ihtimalin çok yüksek olduğu zamanlarda ise *ciddi biçimde olması muhtemel* şeklinde tasvir edebilirsiniz. Bu sonuçların her biri, bir ihtimalden daha fazla güce sahip olmasına rağmen kesin değildir. Aralarındaki fark, kabaca, yargılamanın yasal standartlarındaki fark kadardır: Standart, özel davalarda, "kanıtın ağır basması" veya "açık ve ikna edici kanıt" iken, ceza davalarında "makul şüphenin ötesinde" şeklinde daha çetin bir standarttır.

Gerçeğin peşinde, muhtemelen sebep-sonuç ilişkileriyle karşılaştığınızda, bu uyarıları akılda tutun.

Uygulamalar

1. Son dönemde karşınızdaki kişinin uygun olmayan bir biçimde "kendi doğrusuna" atıfta bulunduğu bir olayı düşünün. Söz konusu kişiye bu bölümde öğrendiklerini kendi cümlelerinizle aktardığınız iki veya üç paragraf yazın.
2. Sosyolojideki merkezi bir soru, toplumun nasıl şekillendiğidir. Alanda öne çıkan üç kişi, bu soruya, çok farklı yanıtlar vermiştir. Auguste Comte (1798-1857) toplumun üç adımda şekillendiğine dair bir öneride bulunmuştur: Dinsel, metafizik ve bilimsel. Herbert Spencer (1820-1903), Darwinci "doğal seçilimi" takip ederek en uygun olanın hayatta kaldığını iddia etmiştir. Karl Marx (1818-1883) ise toplumun, ekonomik sömürünün sonucu olarak sınıf çatışması yoluyla şekillendiğini ifade etmiştir. Göreceliğe –herkesin kendi gerçeğini yarattığına– dair inanç, kişinin bu üç görüşü analiz etme ve toplumun şekillenişini sorusunun peşinden gitme isteğini artırır veya azaltır mı? Yanıtınızı açıklayın.
3. İzleyen her bir pasajı okuyun ve ne kadar mantıklı olduğuna karar verip düşüncenizi açıklayın.

a "Herkesin kendi gerçeğini yarattığına" inananlar başkalarıyla asla tartışmaya girmemelidir. Girerlerse kendileriyle çelişirler.

b. Bir şeyi yapma isteği, onun henüz yapılmadığı inancına bağlıdır. Değerli bir şeyi, örneğin elmas bir yüzüğü, kaybeden herkes, onu bulana kadar sabırla ve hatta umutsuzca arayacaktır. Fakat sadece bir aptal aradığı şeyi bulduktan *sonra* da aramaya devam eder. Bu, gerçeklik arayışı gibi, diğer arayışlar için de farklı değildir. Bir kez onu bulduğumuzu düşünürsek aramayı bırakırız.

4. Yıllarca ilköğretim öğrencileri şu soruyla karşılaştılar: "Doğru veya Yanlış –Satürn gezegeninin en ünlü halkaları, katı maddelerden oluşur." "Doğru"yu işaret-

leyenler puan alamadılar, çünkü "gerçeklik" Satürn'ün halkalarının gaz veya tozdan oluştuğuydu. Sonra, 1973'te, radar incelemeleri, tüm yanlış yanıtların aslında doğru olduğunu ortaya çıkardı. Gerçekte Satürn'ün halkaları, katı maddeden oluşmaktaydı.[13] Bu karmaşık olay, *gerçeğin değiştiği* önerisinde bulunuyor görünmektedir. Gerçekten öyle midir? Açıklayın.

5. Sahne, yerleşkede, iki öğrencinin sorgulandığı güvenlik odası. Birkaç dakika önce, bu öğrenciler, kafeteryada, yumruk yumruğa kavga etmişler. Güvenlik görevlisi, tekrar tekrar kavganın nasıl başladığını soruyor. Hikâyeler çatışıyor. Çünkü her iki öğrenci de karşı tarafından saldırdığına gerçekten ikna olmuş görünüyor ve güvenli görevlisinin gerçeğini keşfetme umudu yok. Yine de keşfedilecek bir gerçeklik var mıdır? Yoksa her bir öğrencinin hikâyesinin birer gerçeği mi vardır? Bu bölüm, bu sorulara nasıl ışık tutar?
6. Dünyada çok az sayıda insanı etkileyen garip bir görüngü, bir süre, psikologların ilgilerini çekti. Söz konusu görüngü, Norveçlilerin "karanlık zaman" dedikleri, Kutup Dairesinin üstündeki bölgelerin yılın iki ayı boyunca sürekli karanlığa gömüldüğü zaman ortaya çıkmaktadır. Bunun insanlar üzerindeki etkilerinin şanssız, hatta tehlikeli boyutlarda olduğu keşfedildi. En kötü durumda, insanlar, ciddi bir uyanıklık, dinlenememe, korku, ölüm hakkında düşünceler tarafından çevrelenme ve hatta intiharı deneyimlemektedir. En iyi durumda ise insanlar odaklanma bozukluğu, yorgunluk, her şeye karşı isteksizlik, şüphe ve kıskançlığı deneyimlemektedir. Sebeplerin bir kısmı, uyku eksikliğine bağlanmaktadır. Gündüz ve gece döngüsüne alışmış insanlar, daimi karanlık karşısında afallamaktadır.[14] Bu görüngü gerçeğe iliş-

13 "Back to School," *New York Times*, 11 Mart 1973, 4. kısım, s. 4.

14 "The Murky Time," *Time*, 1 Ocak 1973, s. 57 vd.

kin ilginç bir test imkânı sunmaktadır. Söz konusu görüngünün, psikologlar tarafından fark edilip kabullenilmeden önce doğru olduğunu söylemek uygun mudur? Yoksa onlar farkına varınca mı görüngü doğrulandı? Ayrıca sizin bu görüngüye dair bakışınız nedir? Burada veya başka bir yerde okuyup ondan ilk kez haberdar olmadan önce, "sizin için doğru" değildi. Fakat bu onu daha az doğru yapar mı? Yanıtınızı bu bölüm çerçevesinde açıklayın.

7. Aşağıdaki diyalogları, bu bölümde öğrendikleriniz ışığında değerlendirin. Meseleyi yargılamak için yeterli bilgiye sahip değilseniz, biraz araştırma yapın.
   a. *Martha:* Kürtaj hakkında mahkemelerin ne söyledikleri umurumda değil, cenin, insan olduğundan kürtajı cinayet olduğundan eminim.
      Marian: Bu inanmak istiyorsan, inan. Sadece inancını başkalarına aşılayıp haklarını kullanmalarına engel olma.
      Martha: Anladığını sanmıyorum. Sadece benim rahmimdeki cenin değil, tüm kadınların rahimlerindeki ceninler de insan.
      Marian: Anlamsız. Başkasının rahminde olan bitene dair konuşmaya hakkın yok. Bu, onun işi. Sen, kendi işine bakmalısın.
   b. *Barbi:* İntihar hakkında televizyon programları gösterilmemeli.
      Ken: Niçin?
      Barbi: Çünkü bunlar insanların intihar etmelerine sebep oluyor.
      Ken: Saçma. İntihar trajedisine dair bir oyun ya da belgesel nasıl insanların intihar etmelerine sebep olabilir.
      Barbi: Nasıl olduğunu bilmiyorum. Belki bazı insanların zaten intihar düşüncesi var ve izledikleri bunu tetikliyor. Ya da intiharın eylemine odaklanıp trajedisini gözden kaçırıyorlar. Bütün bildiğim,

böyle programların verilmesinden sonra intihar çabalarının arttığı.

c. *Mabel:* Gazeteyi eline alır almaz astroloji köşesini açtığını fark ettim. Bu saçmalığa cidden inanıyor musun?
Alphonse: Saçmalık değil. Gezegenler, hayatlarımız üzerinde güçlü bir etkiye sahip ve doğumumuz esnasından bunların gökyüzündeki pozisyonları kaderimizi belirleyebilir.
Mabel: Bu sözleri bir doğa bilimleri öğrencisinden duyduğuma inanamıyorum.
Alphonse: Anlamadığın, astrolojinin bir bilim olduğu, hem de en eski bilimlerden bir tanesi.

d. *Jake:* "Gerçeklik Nedir" kısmı hakkında ne düşündün?
Rocky: Aptalca.
Jake: Ne demek istiyorsun?
Rocky: 1. Bölümle çelişiyor.
Jake: Çıkarımını anlayamadım. Çelişki nerede?
Rocky: 1. Bölümde, yazar, birey olmak uğraşmamız ve kendimizi düşünmemiz gerektiğini söylüyor. Şimdi ise kendisinin gerçeklik hakkındaki görüşünün doğru bizimkinin yanlış olduğunu ve onunkini takip etmemiz gerektiğini söylüyor. Çelişki burada.

8. *Grup tartışması:* Kaç defa daha önce doğruluğundan emin olduğunuz bir konuda yanıldığınızı anladınız? Bu tür deneyimleri iki veya üç sınıf arkadaşınızla tartışın. En etkileyici ve ilginç deneyimleri sınıfın geri kalanıyla paylaşmaya hazır olun.

Görüş Farkı

Aşağıdaki paragraf önemli bir görüş farklılığını özetlemektedir. İfadeyi okuduktan sonra, kütüphane ve/veya interneti kullanarak bilgili insanların konu hakkında ne söylediklerine bakın. Bütün görüşleri incelediğinizden emin olun. Sonra her birinin güçlü ve zayıf yanlarını değerlendirin. Eğer bir

görüşün tamamen doğru ve diğerlerinin yanlış olduğu sonucuna ulaşırsanız buna nasıl ulaştığınızı açıklayın. Eğer *genellikle olduğu* gibi, bir görüşün diğerlerine göre daha anlamlı olduğu fakat diğerlerinin de bazı mantıklı yanlarının bulunduğu fikrine ulaşırsanız, diğer görüşlerden aldığınız noktaları *birleştirerek* kendi görüşünüzü inşa edin ve bu görüşün neden hepsinden daha mantıklı olduğunu açıklayın. Yanıtınızı, öğretim elemanının belirteceği şekilde, bir kompozisyon ya da sözlü sunumda ortaya koyun.

2008 finansal krizinden kim sorumludur? Bu soru krizin sonuçlarının üstesinden gelinmesi ve bir daha gerçekleşmeyeceğinden emin olunması noktasında tartışmalarında merkezinde durmaya devam etmektedir. Yorumcular nedenler açısından bölünmüş durumda. Bazıları George W. Bush'un yönetimini, diğer bazıları Clinton yönetiminin politikalarını, diğerleri ise Wall Street yöneticilerinin hırsını sebep olarak göstermektedir. Öte yandan birçoğu, 1990'lar boyunca, bankaların insanlara ödeyemeyecekleri borçlar vermesine yönelik Kongre baskısına işaret etmektedir. Bazı yorumcular ise krizin köklerinin Carter yönetimi dönemine, özellikle 1977 yılına ait Toplumsal Yeniden Yatırım (Community Reinvestment) Yasasına uzandığını ifade etmektedir.

Analizinize, "Toplumsal Yeniden Yatırım Yasası," "finansal krizin sebepleri" ve "düşük gelir grubu mortgage krizi" ifadelerini Google'da aratarak başlayın.

4. Bölüm

BİLMEK NE ANLAMA GELİR?

Sally ödevinden kafasını kaldırdı ve oda arkadaşlarına "*mahcup* sözcüğünü nasıl telaffuz ettiklerini" sordu.

Nancy şöyle dedi: "Emin değilim. Sanırım, *c* ile yazılıyor. Ama gerçekten bilmiyorum."

Marie, kendini beğenmiş bir ifadeyle sırıttı: "Tahmin ediyorum telaffuz senin kalemin değil, Nancy. Doğru telaffuz *ç* ile olandır."

Bu sırada, Sally, sözlüğü açmıştı: "Emin olmak için yine de kontrol edeyim. Bakalım, *mahabharat, mahal*... İşte burada, *mahcup. C* ile yazılıyormuş. Sen haklıymışsın Nancy.

Ne olduğuna, gelin, yakından bakalım. Marie yanıtı *biliyordu* fakat yanıldı. Nancy *bilmiyordu*, fakat haklı çıktı. Kafa karıştırıcı. Şu *bilmek* denilen, ne tür bir şey olabilir? Biliyorken bilmiyorsun. Bilmezken biliyorsun.

Neyse ki sadece bu şekilde görünür. Karışıklık, bilmediğimiz zamanda, duyguların bilme eylemine eşlik etmesinden kaynaklanır. Marie söz konusu duygulara sahipti. O artık merak etmiyor ya da karışıklık yaşamıyordu; yanıttan emindi. Yine de yanıldı.

Bilmenin Gereksinimleri

Nancy, Marie'ye göre daha iyi durumdaydı, çünkü yanıtını doğruydu. Yine de bilmiyordu, çünkü bilmek doğru yanıttan

daha fazlasını içermektedir. Bilmek *bilgiye sahip olduğunuza dair farkındalığı* da içerir.

Şüphesiz, mesele, her zaman bir sözcüğün telaffuzu kadar basit olmaz. Sayısız detayın, karmaşık ilkelerin veya süreç adımlarının anlaşılmasını gerektirebilir. (Ayrıca yeteneğin – bir şeyin *nasıl* yapılacağını bilmeyi içerebilir. Fakat bu, sözcüğün, bizim burada dikkate aldığımızdan biraz daha farklı bir kullanımıdır.)

Bilmek genelde başka bir şeyi daha ima eder: Neyin nasıl bilindiğini ifade etme yeteneği. Fakat bu her zaman böyle değildir. Bilgimizi sözcüklere dökemeyebiliriz. Söyleyebileceğimiz en iyi şey, "sadece biliyorum, hepsi bu" veya "biliyorum, çünkü biliyorum" olabilir. Yine de bu yanıtlar zayıftır ve bilgimizi test etmek ya da ona ulaşmak isteyenleri nadiren tatmin eder.

Kendi Bilginizi Test Etmek

Aşağıda, bazı "bilinen gerçekler" sıralanmaktadır. Kaçını zaten bildiğinize ve sonra, mümkünse, bildiklerinizi nasıl biliyor olduğunuza karar verin. Resmi olmayan bu envanteri, bölüme devam etmeden tamamlayın.

1. Kadınlar çocuk bakar, fakat erkekler çocuk bakmaz.
2. Afrika kökenli Amerikalılar, Batı Amerika'yı yurt edinme sürecinde çok az yer almış veya hiç yer almamıştır.
3. Öfkeyi ifade etmek, onu azaltarak kendimizi iyi hissetmemize yol açar.
4. Püritenler, "aşırı ciddi, görgü kurallarına çok bağlı ve iffet taslayan bilgiçlerdi."
5. Kolomb, Yeni Dünyaya varmadan önce Amerikalı Yerliler birbirleriyle barış ve çevreyle saygılı bir uyum içinde yaşardı.
6. Alfred Kinsey'in insan cinselliğine ilişkin araştırması, titiz bir biçimde akademik ve nesneldir.
7. İşverenler para tasarruf etmek amacıyla diğer ülkelerden niteliksiz işgücü ithal etmektedir.
8. Köleliğin kökleri, sömürge Amerika'ya uzanmaktadır.

Bunların birçoğunu bildiğinizi düşünmemeniz şaşırtıcı olurdu. Her şeyden önce, birçok yazar bunlar hakkında yazdı ve söz konusu düşünceler halk arasında yaygın bir biçimde kabul gördü. Haydi, şimdi her birine biraz daha yakından bakalım.

1. Barbara Risman çocuk bakımı konusuna merak saldı ve bunun hakkında daha fazla araştırmaya karar verdi. Ulaştığı bulgular, halk arasındaki yaygın inanışı sarstı. Görünen o ki çocukların bakımından sorumlu erkekler veya yaşlı ebeveynler kadınlarla özdeşleştirilen çocuk bakımı özelliklerinin aynılarını sergilemektedirler. Buradan, söz konusu özelliklerin, kişinin cinsiyeti kadar hayattaki rolüne de bağlı olduğu sonucuna ulaştı.[1]
2. Afrika kökenli Amerikalıların Batı Amerika'daki yerleşim yerlerine ilişkin olgular, bilinenlerle çelişmektedir. Örneğin Teksas'ta sığır güden kovboyların %25'i Afrika kökenli Amerikalıdır ki, bu Los Angeles'ın asıl sakinlerinin %60'ıdır.[2] Bu olguların geniş çapta bilinmemesinin sebebi, tarih kitaplarında Afrika kökenli Amerikalılara ilişkin akademik bilginin ihmali olabilir.
3. Öfke konusunda da halk arasında yaygın inanış hatalıdır. Öfkeyle ilgili kanıtları gözden geçirdikten sonra Carol Tavris şunları söylemektedir: "Öfkenin dışavurumuna ilişkin ortaya konulan psikolojik sebepler, deneysel incelemelerin karşısında boşa çıkmaktadır. Kanıtlar ağırlıklı olarak tam zıddını göstermektedir: Öfkeyi açığa vurmak sizi daha öfkeli yapar, öfke tutumunu katılaştırır ve düşmanca bir alışkanlığın oluşmasına neden olur. Anlık hoşnutsuzluklarda sakin kalıp ilginizi öfkeniz yatışana kadar keyifli bir faali-

1 Barbara Risman, "Intimate Relationships from a Microstructural Perspective: Men Who Mother," *Gender and Society* 1 (1), 1987, s. 6–32.

2 S. Minerbrook, "The Forgotten Pioneers," *U.S. News & World Report*, 8 Ağustos 1994, s. 53.

yetle dağıtırsanız yüksek ihtimal daha iyi hissedecek ve bunu, ağız dalaşına girdiğiniz zamandan daha hızlı yapacaksınız."[3]

4. Püritenler seks için evliliği şart koşsalar da, konu hakkında açık bir biçimde konuşmaktan çekinmezler ve evlilik *içinde* iffet taslamazlar. Sorun, insanların, Püritenlerle Viktoryenleri karıştırmasından kaynaklanıyor görünmektedir.[4]
5. Bu da katıksız bir mittir. Az sayıda kabile tamamen barışçıydı ve çoğu sadece savaşçı değildi, aynı zamanda kadın ve çocukları katledip mahkûmlara işkence etmekteydi. Bazı kabileler, insanları kurban etmekte, yaşlıları öldürmekte ve yamyamlığı alışkanlık haline getirmekteydi. Doğaya ilişkin iddia edilen uyumlu saygıya rağmen, birçok kabile, araziyi ormansızlaştırmış ve hayvan sürülerini gereksiz yere öldürmüşlerdi.[5]
6. Alfred Kinsey'in insan cinselliğine ilişkin çalışması, yarım yüzyıl boyunca, nesnel, akademik ve tanımlayıcı olarak kabul edildi. Gerçekten, psikoterapinin, eğitimin ve hatta dinin temeli haline geldi. Şaşırtıcı bir biçimde, Judith A. Reisman ve Edward W. Eichel'e kadar kimse çalışmayı eleştirel gözle okumadı. Bu yazarlar, Kinsey'in çalışmasında, sonuçlarını önemli ölçüde etkileyen katı bir önyargıya sahip olduğunu belgelediler. Kinsey sadece heteroseksüelliğin olağandışı olduğu ve yalnızca şartlandırma ve engellemeden kaynaklandığı fikirlerini yerleştirmeye çalıştı. Ayrıca bir erkek ile bir kadın arasındaki ilişki artık iki erkek, iki kadın, bir insan ile bir çocuk veya bir insan ile bir hayvan arasındaki ilişkiden daha doğal değildi ve de biseksüellik insan cinselliği için norm olarak

3 Carol Tavris, *Anger: The Misunderstood Emotion*, New York, Simon & Schuster, 1982, s. 144.

4 Paul F. Boller Jr., *Not So: Popular Myths About America from Columbus to Clinton*, New York, Oxford University Press, 1995, 5. bölüm.

5 Boller, *Not So*, 2. bölüm.

kabul edilmelidir. Abraham Maslow, Kinsey'e, yaklaşımının bilimsel olmadığını gösterdiğinde, Kinsey onu görmezden geldi. Kinsey ensestin tatmin edici, zenginleştirici olabileceğini ve ebeveynlerin ve yasal otoritelerin iffet taslamalarından ötürü, çocukların, yetişkin cinsel yaklaşımlardan memnun olmadıklarını iddia etmeyi sürdürmektedir. Yazarlar ayrıca Kinsey'in araştırmasında, dokuz cinsel saldırganı, elle ve ağızla birkaç yüz bebeğin ve çocuğun orgazmı için kullandığını iddia etmektedir.[6]

7. Gerçekte işçileri taşımanın maliyetinin hesaba dahil edildiği çoğu durumda, ithal işgücü yerel işgücünden daha pahalıya çıkar. Örneğin Doğu Afrika'da bir tren yolu inşa etmek için yerel Afrikalılar yerine Hint işçiler tercih edilmişti. Benzer şekilde, sömürge Malayalılar yerine Çinli işçiler tercih edilmişti. Her iki örnekte de ithal işgücü kullanımının toplam maliyeti çok daha fazlaydı, *fakat iş başına birim maliyet daha azdı, çünkü ithal işçiler daha fazla üretirdi.* Bu ve diğer birçok örnekte, yabancı işgücünün yerel işgücüne tercih edilmesinin ana sebebi, yabancı işçilerin "daha gayretli, güvenilir, yetenekli ve dikkatli" olmalarıdır.[7]
8. Bu görüş de yine yanlıştır. Kölelik, İslamı, Budizmi ve Hıristiyanlığı önceleyen binlerce yıllık bir olgudur. Venedikliler, Yunanlar, Yahudiler, Hintler, Mısırlılar ve daha başkaları tarafından uygulanmıştı. Amerikalı Yerli kabileler, Kolomb'tan çok önce birbirlerini köleleştirmişti. Amerikalar tarafından ortaya konulan fark, köleliği *getirmek* değil, onu ortadan *kaldırmaktır.* Kölelik Batı Yarıkürede, Afrika, Asya ve Ortadoğudan on yıllarca önce ortadan kaldırılmıştır.[8]

---

6 Judith A. Reisman ve Edward W. Eichel, *Kinsey, Sex, and Fraud*, Lafayette, La., Huntington House, 1990.

7 Thomas Sowell, *Race and Culture: A World View*, New York, Basic Books, 1994, s. 92–93.

8 Sowell, *Race and Culture*, 7. bölüm.

Söz konusu sekiz öğeden, daha çok "bildikleriniz" ve "bilginizden" emin olduklarınız hakkında ifade edilen olguları duymak sizi daha çok rahatsız etmiş olabilir. Muhtemelen şöyle düşünüyor olabilirsiniz: "Bir dakika, bir hata olmalı. Ruggiero'nun atıfta bulunduğu insanlar da kim? Özgün akademisyenler mi? Hepsi hakkında bütünüyle şüpheciyim." Bu tepki anlaşılabilir, çünkü yanlış bir önermeye aşina olmak, onun doğru görünmesine yol açabilir. Yine de eleştirel düşünürlerin ipleri ellerinde tuttukları bir tepkidir. Antik Yunan filozofu Epiktetos'un uyarısı buraya denk düşer: "Kendini beğenmişlikten kurtul. Zaten bildiğini düşündüğün bir şeyi öğrenmeye başlaman imkânsızdır."

Halk arasındaki yaygın birtakım inanışları boşa çıkarttığımız için hâlâ rahatsız mısın? O zaman, çağlar boyunca, halk arasındaki yaygın olarak kabul gören, ağır cisimlerin hafif olanlara göre daha hızlı düştüğü ve beynin değil kalbin vicdanın yatağı olduğu şeklindeki bilgileri ele alın.[9] Makinelerin uçabileceği, insanların bir kasabadan diğerine iletişim kurabilecekleri veya insan vücudunun iç görüntülerini yaratabilecekleri şeklindeki fikirler de reddedilmişti. Bu tarzda bir "akıl" gerçekten öngörüsüzlüktür ve bize, bazı insanların, başkalarıyla birlikte benim bildiğimi düşündüğüm şey aslında öyle olmayabilir mi sorusunu sormaya istekli olmaması nedeniyle yakındır. Bu küçük soru eleştirel düşünmenin en faydalı araçlarından bir tanesidir.

Nasıl Biliyor Hale Geliriz?

Bilgiye etken ve edilgen biçimlerde ulaşabiliriz. Bilgiyi etken biçimde, tecrübe yoluyla, (bilimsel bir deneyde olduğu gibi) bir fikri test ederek ve ortaya koyarak veya akıl yürüterek ediniriz. Bilgiyi akıl yürüterek edindiğimizde, problemi analiz eder, bütün olguları ve olası yorumları dikkate alır, mantıklı bir sonuca ulaşırız.

9 A. E. Mander, *Logic for the Millions*, New York, Philosophical Library, 1947, s. 40–41.

Bir şeyin, birisi tarafından söylenmesi yoluyla da edilgen biçimde bilgi ediniriz. Sınıfta gerçekleşen öğrenmenin çoğu ve TV haberlerini izlediğimizde, gazete veya dergileri okuduğumuzda ortaya çıkan öğrenme edilgendir. Edilgen öğrenmeye şartlanmış olduğumuzdan, dostlarımızla ve çalışma arkadaşlarımızla gün içindeki iletişimimizde ona bağımlı oluşumuz şaşırtıcı değildir.

Maalesef edilgen öğrenmenin ciddi bir kusuru vardır. Edilgen öğrenme, bizi, bize söylenen şey, kulaktan dolma bilgiden veya söylentiden biraz daha güvenilir olsa da, onu düşünmeden kabul etmeye iter.

Daha önce hiç telefon oyununu oynadınız mı? Oyun, bir oyuncunun kâğıda diğer oyuncuların görmeyeceği bir mesaj yazmasıyla başlar. Sonra aynı oyuncu yanındakinin kulağı kâğıda yazdığı mesajı fısıldar. O oyuncu bir diğerine fısıldar ve oyunu oynayan herkes aynı şeyi yapar. Sondaki oyuncu duyduğu mesajı kelimesi kelimesine yazar. Sonra yazılan cümleler karşılaştırılır. Sıklıkla ilk mesaj bir oyuncudan diğerine geçerken fazlaca değişmiştir.

Bu günlük hayatta da olandır. Hiçbir sözcük bir diğeriyle tam olarak aynı anlama sahip değildir. Bu yüzden insanlar, basitçe, bir hikâyeyi tekrar ederken birebir alıntı yapmak yerine kendi cümlelerini kurarak hikâyeyi değiştirirler. Devamında, çoğu insan da kusursuz olmayan bir biçimde dinler. Ayrıca çoğu, hikâyeye kendi yaratıcı dokunuşlarıyla müdahale etmekten, onu, kendi kişisel tarzlarıyla damgalayıp geliştirmekten hoşlanır. Bu eğilim bilinçli veya bilinçsiz olabilir. Her iki durumda da sonuç aynı olur: Onu duyanlar, bildiklerini düşünürler.

Söz konusu süreç sadece insanlar arasındaki gündelik ilişkilerde geçerli değildir. Akademisyenler ve yazarlar arasında da rastlanır: "Bir yazarın görüş belirten cümlesi bir başkası tarafından bir olgu olarak tekrar ifade edilebilir ki bu ikincisi de bir üçüncü kişi tarafından otorite olarak alıntılanabilir ve bu, sonsuza kadar devam edebilir. Ta ki birisi

çıkıp ilk yazarın görüşlerine zemin oluşturan olguları ya da bu olgulara ilişkin yorumlarını sorgulayana kadar..."[10]

Bilmek Niçin Zordur?

Bilmenin zor oluşunun bir sebebi, uzun zamandır yanıtlanmayan soruların –Kansere ne sebep olur, eğitimde ne tür bir yaklaşım çocuklar için en iyisidir ve bireysel haklardan taviz vermeden suçu nasıl engelleriz gibi sorular– çözüme direnmeye devam etmeleridir.

Diğer bir sebep, gündelik olayların emsalsiz bir biçimde ortaya çıkmasıdır. Beynin ön lob denilen bölümü, insanlardaki öfkeyi şiddeti yatıştırmak üzere geliştirildiğinde, hastanın insani hassasiyetlerini çalan bir tedavinin etik olup olmadığı sorusu yükseldi. Kalp nakli ve yapay kalp birer gerçeklik halini aldığında, hangi hastalara öncelik verilmesi gerektiği meselesi ve bağışçının nasıl bulunacağı sorusu ortaya çıktı. Sigaranın sayısız ölümcül hastalığa davetiye çıkardığı kesinleştiğinde, TV izleyicilerini yanlış yönlendirip kandırarak kendilerine zarar vermelerine neden olan sigara reklamlarına izin vermenin mantığını sorgulamaya zorlandık. Yakın geçmişte sigaranın bir ortamda içmeyene de içen gibi zarar verdiği kanıtlanınca, sigara içenlerin ve içmeyenlerin kamusal yerlerdeki haklarıyla ilgili bir tartışma başladı.

Bilmenin zor oluşunun bir diğer sebebi, bir nesil diğerini takip ederken bilginin unutulması veya aptalca reddedilmesidir. Örneğin Antik Yunanlar, balinaların, dolayısıyla memelilerin solungaç yerine ciğerlere sahip olduklarını bilirlerdi. Fakat sonradan Romalılar balinayı balık olarak adlandırdılar ki, bu yanlış düşünce Batılı zihinlerde 17. yüzyıla kadar sürdü. Söz konusu yüzyılda birisi çıktı ve balinaların gerçekten memeli olduklarını önerdi, bir başkası bunu bir olgu olarak ortaya koydu ve Batı bilginin bir öğesini yeniden keşfetmiş oldu.[11]

---

10 Rowland W. Jepson, *Clear Thinking*, 5. baskı, New York, Longman, Green, 1967, s. 123.

11 Karl-Erick Fichtelius ve Sverre Sjolander, *Smarter Than Man? Intelli-*

Zamanımızda, "günah" ve "suç", kullanışsız ve hatta Viktoryen zamanlardan kalma zararlı kavramlar olarak görülmeye başlandı. "Yeni ahlak", insanların, mutluluk ve tatminin önünde engel teşkil eden bu bir kenara atmaları konusunda ısrar etti. Sonra, Amerika'nın önde gelen psikiyatrilerinden Karl Menninger, "günah" ve "suç" kavramlarının uygar bir toplum için iyi ve gerekli olduğunu iddia eden bir kitap yazdı (*Whatever Became of Sin*).[12] Diğer bir deyişle, çağımız bu kavramları çok hızlı ve biraz da aptalca bir biçimde reddettiğini söylüyordu.

Genellikle bilginin, sıkıcı kütüphanelerin tozlu raflarında saklanan ölü bir madde olduğu düşünülür. Kütüphanenin sakin atmosferi maalesef bir cenaze töreni veya kabristan izlenimi verebilir. Ancak görüntü yanıltıcıdır. Bu raflardaki fikirler çok daha canlıdır ve sıklıkla kızgın bir biçimde birbiriyle kavga etmektedirler. Aşağıdaki olayları değerlendirin.

Kolomb'un Avrupa, Afrika veya Asya'dan, Kuzey ve Güney Amerika'nın kıyılarına ayak basan ilk insan olduğu fikri sallantıdadır. Rakip fikir onu tekrar ve tekrar zorlamaktadır. (Kolomb teorisine karşı kanıtlar çoğalmaya devam etmektedir: Ekvador'da Antik Japon çömleğinin keşfedilmesi, İÖ 541'den Sidonlu gemicilerin, İS 200'de Yunanların ve Yahudilerin ve yine İS 874'te Vikinglerin ziyaretlerine ilişkin izler.[13] En son bir kanıt ise Çinlilerin İÖ 2500'de Amerika'yı keşfetmiş olabileceğini söylemektedir.)[14]

Kölelik ve yoksunluk tarihinin Afrika kökenli Amerikalıların Beyazlara göre daha az öz-saygıya neden olduğu fikri yerleşikti. Sonra bu fikre, Connecticut Üniversitesinden iki sosyolog, Jerold Heiss ve Susan Owens tarafından meydan

---

gence in Whales, Dolphins and Humans, Çevirmen Thomas Teal, New York, Random House, 1972, s. 147.

12 Karl Menninger, *Whatever Became of Sin?* New York, Hawthorne Books, 1973.

13 Thomas Fleming, "Who Really Discovered America?" *Reader's Digest*, Mart 1973, s. 145 vd.

14 "Scientists Say Chinese 'Discovered' America," *Star*, Oneonta, New York, 31 Ekim 1981, s. 2.

okundu. Yaptıkları çalışmalar, orta sınıfa mensup Afrika kökenli Amerikalıların öz-saygıları orta sınıfa mensup Beyazlarla neredeyse aynı ve alt sınıfa mensup Afrika kökenli Amerikalılarınkinin ise alt sınıfa mensup Beyazlardan *yüksek* olduğunu gösterdi.[15]

En küçük çocuk evden ayrıldığında orta yaşlı ebeveynlerin, özellikle annelerin, derin bir depresyona girdikleri ve kendileri için yaşamın sona erdiğini hissettikleri düşüncesine birçok insan inanmaktadır. Yine de en azından bir çalışma, bu düşünceye saldırmaktadır. Söz konusu çalışma pek çok ebeveynin tamamıyla depresyona girmeyip daha basit ve daha az talepkâr bir yaşama yöneldiklerini göstermektedir.[16]

Benzer şekilde, yakın zamana kadar çoğu bilim insanı bunaklığın beyinde sürekli ilerleyen ve tersine döndürülemez bir fiziksel bozulmanın sonucu olduğunu kabul etti. Sonra Alabama gaziler hastanesindeki araştırmacılar bunaklığın karışıklık, tanımama ve gerçeklikten uzaklaşma gibi belirtilerinin durdurabileceğini ve hatta "yaşlıyı, etrafıyla devamlı olarak temas halinde tutan basit bir program" yoluyla tersine çevrilebileceğini buldular.[17]

Atletlerin "nefes açması" ile ilgili yığınla kitap ve makale bulunmaktadır. Sonunda Utah Üniversitesinden Nyles Humphrey ve Robert Ruhling, gerçekte "nefes açma" diye bir şeyin olmadığını ve çoğu atletin deneyimlediği duyunun sadece psikolojik olduğunu kanıtladılar.[18]

Eğitici Bir Öykü

En gelişmiş ölçüm araçlarını tasarruflarında bulunduran otoriteler dahi kesinliğe ulaşma konusunda başarısız olurlar. Tasaday kabilesinin antropologları soktukları zor durumu düşünün mesela. 1960'ların sonlarında, Filipin Adası Mindanao'da keşfedildikleri zaman Tasadaylar, Taş Devrini

15 "Shibboleth Bites Dust," *Intellectual Digest*, Temmuz 1973, s. 68.
16 "Empty Nests," *Intellectual Digest*, Temmuz 1973, s. 68.
17 "Psychic Senility," *Intellectual Digest*, Mayıs 1973, s. 68.
18 *Time*, 20 Ağustos 1973, s. 67.

yaşıyorlar; ormanın derinliklerindeki mağaralarda oturuyor, tarımdan habersiz avcılık ve toplayıcılıkla geçiniyorlardı. Zamanın Diktatörü Ferdinand Marcos'un arkadaşı Manuel Elizaldo, hızlıca kabilenin koruyucusu, danışmanı ve büyüleyici bir dünyayla aracısı oldu. Birkaç antropolog ve diğer uzmanlar kabileyi ziyaret edip eserlerini, dil ve toplumsal yapılarını incelediler. Birkaç septiğin dışında çoğu akademisyen onların otantik Taş Devri insanları olduğuna hüküm verdi. *National Geographic* gibi saygın yayınlar Tasadaylar hakkında yazdılar ve dillerinde "silah", "savaş" ve "düşmanlık" gibi hiçbir sözcüğe yer olmayan, masum ve kibar insanlar olmalarına hayret ettiler.

1986'da, Marcos rejimi çöktükten sonra, İsviçreli bir gazeteci Tasadayları ziyaret etti ve onları evlerde yaşarken buldu. Kabile üyeleri, ona, hikâyelerinin Elizaldo tarafından özenle uydurulduğunu itiraf ettiler. İddialara göre, ne zaman mağaralara gidip ziyarete gelen gazeteci ve akademisyenler için Taş Devri oyunu ortaya koyacaklarını kendilerine söylüyordu. Elizaldo suçlamaları reddetti ve çoğu bilim insanının desteğini almayı sürdürdü. Etnik biyolog ve erken Tasaday araştırmacısı Douglas Yen, başlangıçta grubu komşu çiftçi kabilelerle ilişkilendirmişti, fakat şimdi Taş Devri koşullarının gerçek olduğuna inanmaktadır. (Küçük çocuklara işlenmiş pirinç gösterildiğinde hayrete düştükleri bir sahneyi alıntılamaktadır.) Dilbilimci ve bir başka erken Tasaday araştırmacısı Carol Molony da kabilenin özgünlüğüne inanmaktadır. Molony, kabile üyelerinin, yetişkinler gibi çocukların da, bütün tarımsal metaforları konuşmalarından ayıklayacak kadar müthiş oyuncular olmalarını gerektiğini iddia eder. Yerel rahip ve eski bir septik olan Fr. Sean McDonagh da Tasadayların otantik olduklarına inanır ve komşu kabilelerin de öyle olduklarını söyler.

Tartışmanın süregelen bir boyutu, Tasaday araçlarının otantikliğiyle ilgilidir. Filipinli antropolog Zeus Salazar, taşları tutamakla bağlayan gevşek kayışların Taş Devri yöntemlerinin bir taklidi olduğu iddiasını sürdürmektedir. Yine de

arkeolog Ian Glover böyle bir gevşekliğin otantik Taş Devri uygulamalarında da bulunduğunu söyler. Tasadayların kendi cümleleri, bulmacayı basitleştirmedi. Önce, NBC ve Filipin televizyonuna ilk hikâyenin doğru olduğunu ve sonra ABC ve İngiliz televizyonuna ise yanlış olduğunu söylediler.

Dışarıdan bir gözlemcinin, Tasaday hakkındaki gerçek hikâyeyi tüm karmaşıklığıyla *bilmesi* ne kadar olasıdır? Çok değil. Bu nedenle, bu ve benzer şekilde zor diğer örneklerde, sorumluluk sahibi insanlar, ne olduğunu bildiklerini iddia etmez. Bunun yerine, kanıtlar ışığında, gerçekleşmesi en *mantıklı* olan hakkında konuşurlar. Tasaday olayını etraflıca araştıran antropolog Thomas Headland olay hakkında böyle konuşmaktadır. Headland ortada muhtemelen bir kandırmaca olmasa da, aşırı abartılı yanlar, yanlış basın haberleri ve de antropologların kendi beklentilerinin olduğunu söyler. Ona göre, Tasadayların bir zamanlar, tarımla uğraşan komşu kabileye mensup olup birkaç yüzyıl önce oradan kaçmış (muhtemelen köle tüccarlarından korunmak amacıyla) ve nesiller boyunca ormanda saklanmaları nedeniyle sadece Taş Devrine gerilemekle kalmayıp daha gelişmiş durumlarına ait tüm hafızalarını yitirmiş olmaları mümkündür.[19]

İnanç Bir Çeşit Bilgi midir?

Bazı okuyucular, özellikle dinsel açıdan muhafazakârlar, bilgi hakkında şimdiye kadar söylenenlerin inanca yönelik bir itham olup olmadığını merak edebilirler. Bu ve önceki yüzyıllarda dini tamamıyla hurafe olarak değerlendiren entelektüellerin sayısına bakılırsa, söz konusu kaygı anlaşılabilir hale gelir. Fakat burada böyle bir itham amaçlanmamaktadır. Bilgi ve dinsel inanç arasındaki ilişki karmaşık ve üstü kapalıdır. *Dinsel inanç* ifadesi, tanımı itibariyle, kanıtlanamayan bir şeye yönelik inançtır. Bu, inancın doğru olmadığı söylemek anlamına gelmez, fakat *gerçekliğin kesin olarak ortaya konulamayacağı* anlamına gelir. Museviler (ve

19 Nova, PBS-TV, 21 Eylül 1993.

diğer birçoğu) Tanrı'nın Musa'ya On Emri verdiğine inanır, Müslümanlar Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna inanır, Hıristiyanlar İsa'nın Tanrı'nın Oğlu olduğuna inanır. Bilim, basit bir ifadeyle, bu inançlara uygulanabilir değildir. Felsefe bunların lehinde veya aleyhinde olacak şekilde tamamlayıcı iddialarda bulunabilir, fakat bunların doğruluğunu kanıtlayamaz ya da aksini ispat edemez.

Ünlü filozof Mortimer Adler inancın doğasına ilişkin oldukça kullanışlı bir görüş önermektedir:

> Birini [felsefe ve din arasındaki] darboğazdan geçirmek için, genellikle, "inanç sıçrayışı" denilen şeye ihtiyaç vardır. Fakat inanç sıçrayışı, Tanrı'nın varlığını onaylayacak yeterli kanıta sahip olmama durumundan bundan emin olma haline doğru bir ilerleme anlamında, genellikle yanlış anlaşılır. Burada mesele başkadır. İnanç sıçrayışı, yalın bir felsefî teolojinin ulaştığı sonuçtan, evrenin lütuf sahibi, adil ve merhametli Yaratıcısı olarak ortaya çıkan Tanrı inancına, sevilen, ibadet ve dua edilen Tanrı inancına doğru bir yolculuğa işaret eder.[20]

Dinsel açıdan muhafazakâr kimselerin bir başka kaygıları, bu bölümde ifade edilen felsefi pozisyona karşı inançlarından ödün verip vermediklerine ilişkin olabilir. Açık ki bu sorunun yanıtı, her birimiz için kişisel olmalıdır. Fakat yanıt vermeden önce, önde gelen Protestan akademisyen Mark Noll'un iddiasına kulak vermek iyi olabilir. Akademisyen, felsefi araştırmaya burun kıvıran Protestanların, kendilerini, tüm insanlar için hayati önem taşıyan meseleleri tartışmaktan alıkoymakla kalmayıp ayrıca "yaklaşık iki yüzyıldır Amerika'da Protestan deneyimi tanımlayan zihnin alışkanlıklarıyla" teması da yitirdiklerini söylemektedir. Bu, ona göre, trajik bir hatadır.[21]

---

20 Mortimer J. Adler, "A Philosopher's Religious Faith," *Philosophers Who Believe: The Spiritual Journeys of Eleven Leading Thinkers* içinde, Kelly James Clark (ed.), Downers Grove, Ill., InterVarsity Press, 1993, s. 215.

21 Mark A. Noll, *The Scandal of the Evangelical Mind*, Grand Rapids, Mich., Eerdmans, 1994, s. 238.

Bilginin Önündeki Engeller

Bilginin peşinden en iyi nasıl gidileceğini tartışmadan önce, bilgiye *engel olan* iki alışkanlığı düşünelim: varsayma ve tahmin etme. *Varsayma* bir şeyi verili almak –yani öyle olduğu kanıtlanmamış veya mantıklı bir şekilde karşı çıkılabilecek bir şeyi isteğe bağlı olarak doğru kabul etmektir. Varsayma genellikle bilinçsiz bir faaliyet olduğundan, sıklıkla varsayımlarımızın ve onların üzerimizdeki etkilerinin farkında olmayız.[22] Onaylanmamış varsayımların olumsuz etkisi, bilgiye ulaşmaya yönelik merakı bastırmalarıdır.

Çoğu insan örneğin bir balığın gündelik hayatı hakkında düşünmez. Ara sıra alışveriş merkezindeki evcil hayvan dükkânının önünde durur ve tropik balık akvaryumuna gözlerini dikerler. Fakat hiçbir zaman, balık topluluklarının toplumsal rolleri ve ilişkilerine dair bir merak göstermezler. Çünkü balıkların bu tür rol ve ilişkilere sahip olmadığını varsayarlar. Yine de sualtı sosyoloğu C. Lavett Smith'e göre durum şudur: "Berberlerin, polislerin ve çiftçilerin balık karşılıkları vardır. Bazıları her zaman hareket halinde ve diğerleri sabittir. Bazıları gece çalışır ve bazıları gündüz."[23]

Tahmin etme, önseziye bağlı iddiada bulunma veya doğru olduğundan emin olmaksızın bir yanıta prim vermedir. Genel, gündelik bir faaliyettir. Sınavlarına çalışan öğrenciler için, hayatta kalmanın son çaresidir. Ama tahmin etmeye örnek olarak daha keyifli bir konu olan bira içmeyi ele alalım. Bir süre önce, Kaliforniya'daki bir kolejdeki bir davranış bilimleri profesörü, öğrencileri arasında bira tadımı gerçekleştirdi. Mesele gerçekten iyi birayı kötü olandan ya da gözde biralarını diğerlerinden ayırıp ayıramayacaklarıydı. Çoğu öğrenci büyük ihtimalle bunu yapabileceğini tahmin eder ve tadıma katılanların birçoğu aslında öyle düşündü. Fakat söz konusu test, örnekler etiketlenmedi-

22 Elbette varsayımları, bilinç seviyesine çekip ifade etmek mümkündür. Varsayımlara çoğu bilimsel atıf, bu bağlamda gerçekleşir.

23 Herbert Kupferberg, "Why Scientists Prowl the Sea Floor," *Parade*, 29 Temmuz 1973, s. 12 vd.

ğinde, bir tek öğrencinin bile markayı tespit edemediğini gösterdi.[24]

Varsayma, merakı bastırdığı ve tahmin etme kanıtın önemini reddettiği için, ikisi de bilgiye yol açmaz. En güvenilir yaklaşım, bir şeyi bildiğini belirtirken dikkatli davranmaktır. Savlarınızın düzeyi açısından ihtiyatlı olun – kesin olarak emin olmadığınız her durumda imkân ve ihtimallerden bahsedin. "Biliyorum" demek yerine "düşünüyorum ki" veya "bana öyle görünüyor ki" gibi ifadeleri kullanın. En önemlisi, cehaletiniz noktasında, kendinize ve başkalarına karşı dürüst olun. Bilmediğini itiraf etmek, iyi niyet, dizginleme ve entelektüel dürüstlük göstergesidir. Bunlar, insanın zayıf değil güçlü yanlarıdır. Cehaletin itirafı, bilgiye doğru atılacak ilk temel adımdır.

Bu karaktersiz olmanız ve her söylediğinizi belkilerle kıvırmak anlamına mı gelir? Bu, eleştirel düşünürün kanaatlerini terk etmesi gerektiği anlamına mı gelir? Her iki soruya verilecek yanıt da ısrarcı bir *hayır*dır. Bu katı ve cesur ifadelere, onları, kanıtların izin verdiği durumlarda kullanmak üzere saklayacak kadar çok değer vermeniz gerektiği anlamına gelir. Benzer şekilde, kanaatlere de, onları, ancak yeterince bilgi sahibi olduğunuzda ortaya koyacak ve entelektüel dürüstlüğün gerektirdiği her seferinde düzeltecek kadar fazla değer vermelisiniz.

Uygulamalar

1. Yunan filozof Epiktetos'un şu cümlesini ele alın: "Zihindeki görünümler dört çeşittir. Şeyler, ya göründükleri gibidir, ya ne gördükleri gibidir ne değildir veya görünmedikleri gibidir ya da göründükleri gibi değildir. Tüm bu durumlarda doğru şeyi kastetmek, akıllı insanın görevidir." Bu cümle, bu bölümde öğrendiklerinizi pekiştirmekte mi, yoksa onlara meydan mı okumaktadır? Açıklayın.

24 "Beer Test," *Parade*, 13 Mayıs 1973, s. 4.

2. *Önyargı*'nın yazarı gazeteci Bernard Goldberg'in şu yorumunu okuyun: "İşte, gazetecilerin hiçbir zaman halka söylemedikleri küçük kirli sırlarından bir tanesi: haberci, kendi istediği şeyi –*herhangi bir şeyi*– söyleyecek bir uzmanı bulabilir! Sadece söylemesini istediğiniz şeyi söyleyecek uzmanı bulana kadar aramaya devam edin ve bulduğunuzda, onunla röportaj yapmak için kamera ekibinizle hemen yanında olacağınızı söyleyin. "Biliyorsunuz, sabit vergi oranının işe yarayacağınızı düşünüyorum, çünkü..." diyen bir uzman bulursanız ona teşekkür eder ve bir başka uzman aramaya koyulursunuz. Bu, gazetecilerin, nesnel habercilik kisvesi altında, kişisel görüşlerini hikâyeye sokma şekilleridir."[25] Bu cümlelerin, bu bölümün konusu açısından ne gibi çıkarımları olabilir? Yanıtınızı açıklayın.
3. Aşağıdaki her bir durumda, bir kişi, bir şeyi bildiğine inanmaktadır. Bu bölümde öğrendikleriniz ışığında, kişinin gerçekten bilip bilmediğini tartışın.
   a. Ted sabah gazetede yakın bir arkadaşının tutuklandığını ve birkaç dükkânı soymakla suçlandığını okur. Şok olur, annesine şöyle der: "Bu imkânsız. Polis bir hata yapmış olmalı. Bob ile kardeş kadar yakınız. Suçlu olmadığını biliyorum."
   b. *Ralph:* Harry, al benim deodorantımı kullan. Islaklığı gerçekten önlüyor.

   Harry: Hayır, sağol. Deodorantlarla ilgili şüphelerim var. Normal bir vücut işlevini durdurmaya çalışan her şey bana, oldukça zararlı gibi görünüyor. Kansere sebep olduğunu duysam şaşırmam.

   Raplh: Aptal olma. Kansere sebep olmadığını biliyorum. Bunun gibi ürünler satışa sunulmadan önce dikkatlice test ediliyor. Kansere sebep olsaydı, yasaklanırdı.
   c. *Jane:* Aspirinin kalp krizini engellediğine dair bazı kanıtlar olduğunu okudum.

25 Bernard Goldberg, *Bias: A CBS Insider Exposes How the Media Distort the News*, Washington, D.C., Regnery, 2002, s. 20.

Jenny: Bu oldukça anlamsız. Bunun olamayacağından eminim. Amcam çok fazla aspirin alırdı fakat geçen yıl kanserden öldü.

4. "Adam Yanlış Bir Tecavüz Suçlamasıyla Serbest Bırakıldı," "Geleneksel Fikir Çürütüldü," "Eski Yaver Kanun Yapıcılar Hakkında Yalan Söylediğini İtiraf Etti" – günlük gazeteler bunlar gibi sayısız hikâye içerir, bir hafta, bir ay ya da yıllar önce doğru "bilinen" bir şeyin nasıl yanlışlandığına dair hikâyeler. Bugünün ya da son günlerin gazetelerinde, buna benzer, en azından üç örnek bulun.
5. 19. yüzyıl Amerikan mizah yazarı Josh Billings, "birini aptal yapan bilmediği şey değildir, bildiğini sandığı şey insanı aptal yapar" diye yazmıştı. Bu gözlemin onaylandığı deneyimlerinizi mümkün olduğunca hatırlamaya çalışın.
6. ABD hükümetini, Amerikalı Yerli Hareketine karşı zorlayan bir dava, 1982'nin sonlarında Güney Dakota'da sessizce görüldü. Hükümet, Yerli Amerikalı grubun, 20 aydır süren Black Hills National Forest devlet arazisi işgalini bitirmeye çalışıyordu. Grup, arazinin, onlar için kutsal olduğunu –doğum yerleri, atalarının mezarları ve evrenin merkezi olduğunu– ve bu nedenle, kalıcı, dinsel temelli Yerli Amerikan topluluğa geri verilmesi gerektiğini iddia etti. Hükümet, grubun arazi üzerinde hiçbir yasal hakkı olmadığı iddiasını sürdürdü. Sizce bu gibi bir durumda ne gibi etkenler dikkate alınmalıdır ve nasıl bir çözüm adalete en iyi şekilde hizmet edebilir? Yanıt verirken bildiğiniz ile varsaydığınız, tahmin ettiğiniz veya düşündüğünüz arasındaki ayrımı gözettiğinizden emin olun. Bu soruları yanıtladıktan sonra, internette, hikâyenin en güncel halini araştırın. Bunun için, "Black Hills National Forest Amerikalı Yerli Hareketi" ifadesini kullanın.
7. Son yıllarda, meşru müdafaa hakkı hakkında çok fazla tartışma yaşanmaktadır. Çoğu, bu hakkın, kaldırılması gerektiğine inanmaktadır. Diğerleri ise söz konusu

hakkı, makul bir hukuk sisteminin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirmektedir. Sizin görüşünüz nedir? Yanıt verirken bildiğiniz ile varsaydığınız veya tahmin ettiğiniz arasındaki ayrımı gözettiğinizden emin olun. Bu konuda bilginiz sınırlıysa biraz araştırma yapmak isteyebilirsiniz.

8. *Grup Tartışması:* Aşağıdaki her bir ifadenin doğru olduğunu bilip bilmediğinize karar verin. Yanıtlarını iki veya üç sınıf arkadaşınızla tartışın. Bilmeyi, tahmin etmeden veya varsaymadan ayırdığınızdan emin olun.
   a. Çoğu suçlu, alt gelir grubundan gelmektedir.
   b. Afrika kökenli Amerikalılar, Beyazlara göre daha sık suça kurban olmaktadır.
   c. ABD Anayasası her vatandaşın silah taşıma hakkını korur.
   d. Gerçek hayattaki şiddetin sebebi, basındaki şiddettir.

Görüş Farkı

Aşağıdaki paragraf önemli bir görüş farklılığını özetlemektedir. İfadeyi okuduktan sonra, kütüphane ve/veya interneti kullanarak bilgili insanların konu hakkında ne söylediklerine bakın. Bütün görüşleri incelediğinizden emin olun. Sonra her birinin güçlü ve zayıf yanlarını değerlendirin. Eğer bir görüşün tamamen doğru ve diğerlerinin yanlış olduğu sonucuna ulaşırsanız buna nasıl ulaştığınızı açıklayın. Eğer *genellikle olduğu* gibi, bir görüşün, diğerlerine göre daha anlamlı olduğu fakat diğerlerinin de bazı mantıklı yanlarının bulunduğu fikrine ulaşırsanız, diğer görüşlerden aldığınız noktaları *birleştirerek* kendi görüşünüzü inşa edin ve bu görüşün neden hepsinden daha mantıklı olduğunu açıklayın. Yanıtınızı, öğretim elemanının belirteceği şekilde, bir kompozisyon ya da sözlü sunumda ortaya koyun.

Küresel ısınma tehdidi gerçek mi, yoksa hayal ürünü müdür? 1970'ler gibi yakın bir geçmişte, çoğu bilim insanı kü-

resel ısınmanın değil küresel soğumanın tehlikelerine ilişkin olarak uyarılarda bulunmaktaydı. Bugünse en geniş etkiye sahip uyarılar küresel ısınmayla ilgilidir. Örneğin Amerikan Meteoroloji Derneği baş araştırmacısı Bob Corell, yeryüzü buzullarının ciddi bir oranda erimekte olduğunu ve Kuzey Kutbu'nu çevreleyen buz kütlesinin şimdiden inanılmaz derecede battığını ifade etmektedir. Geçen 15 yılda, toplamda yaklaşık 105 milyon dönüm arazi erimiş durumdadır. Corell bu değişimin sebebinin insan faaliyetleri sonucu –özellikle fosil yakıtların yanmasıyla– ortaya çıkan karbondioksit olduğuna inanmaktadır. Sonuç olarak, gelecek 100 yılda deniz seviyesinin bir metre yükseleceğini ve ülkelerin kıyı bölgelerinin sular altında kalacağını tahmin etmektedir.[26]

Fakat tüm bilim insanları aynı fikirde değiller. Örneğin Massachusetts Institute of Technology (MIT) Atmosferik Bilimler Profesörü Richard Lindzen küresel ısınma iddialarını, "alarma yerleşik ilgi" yoluyla insanlara yutturulan "sahte bilim" olarak görmektedir. Lindzen söz konusu çevrelerin yayımladıkları veriler doğru olsa bile, bunların, ortaya konan sonuçları ve uğursuz tahminleri desteklemediklerini iddia etmektedir. Dahası, küresel ısınmaya ilişkin resmi görüşe meydan okumaya meyilli uzmanların, araştırma bütçelerinin kesilmesi ve yayınlarının engellenmesi tehditleri nedeniyle sessizliğe gömüldüklerini ifade etmektedir. İddiasını desteklemek üzere, kendi deneyimiyle başka bazı ülkelerden bilim insanlarının deneyimlerini aktarmaktadır.[27]

(2009'da bazı önde gelen bilim insanlarının, küresel ısınma tezini desteklemek üzere araştırma verilerinin manipülasyonuna göz yumduklarının, e-posta yazışmalarında ortaya çıkması, söz konusu meseleyi daha da zorlaştırmıştır.)

Analizinize, "küresel ısınma çelişkisi" ifadesini Google'da aratarak başlayın.

---

26 http://www.cbsnews.com/stories/2006/02/16/60minutes/main1323169.shtml (Erişim tarihi: 9 Ağustos 2006).

27 http://www.opinionjournal.com/extra/?id=110008220 (Erişim tarihi: 11 Temmuz 2006).

5. Bölüm

GÖRÜŞLERİN NE KADAR İYİ?

> Benim için gerçeklik değerlidir... Kalabalıkla birlikte koşup yanlış olacağıma doğru olup yalnız kalırım... Burada öngörülen fikirleri sürdürmem, bazı ahbaplarım tarafından hor görülmeme, aşağılanmama ve alay konusu edilmeme yol açtı bile. Tuhaf, garip, olağandışı görünüyorum... Fakat gerçeklik gerçektir ve tüm dünya onu reddetse de ben ona sadık kalacağım.[1]

Bunlar heyecan verici sözler. Bu sözlerin yazarını, ona dar bakış açılarını dayatmaya çalışan gericilere cesurca karşı koyarken hayal edebilirsiniz. Arka planda, neredeyse "Gözü Pek Adam," diye şarkı söyleyen bir koro duyabilirsiniz. Dik dur, cesur kahraman. Sakın vazgeçme!

Fakat bir dakika. Bu yazar kim ki? Ayrıca yiğitçe savunduğu görüş tam olarak ne? Adı Charles Silvester de Fort. Yukarıdaki alıntı, 1931'de yazdığı bir kitapçıktan. Israr ettiği görüş ise –sıkı durun- *yerkürenin düz olduğu.*

İnsanlar görüşlerini her daim ciddiye almıştır fakat bugün çoğu insan görüşlerini olağanüstü bir tutkuyla sahiplenmektedir. "Bir görüşe sahip olma hakkım var" ve "herkesin bir görüşe sahip olma hakkı vardır" gibi ifadeler yaygındır. Bir başkasının görüşünü sorguladığınızda, "bu, benim görü-

1 Alıntı: Martin Gardner, *Fads and Fallacies in the Name of Science*, New York, Dover, 1952, 1957, s. 12-13.

şüm" yanıtını almanız muhtemeldir. Burada mesaj, "konunun kapanmış olduğudur."

Bu mantıklı bir bakış mı? Başkalarının görüşlerine meydan okumak uygunsuz bir hareket midir? Yanıt meselenin türüne bağlıdır. Eğer ortada bir *zevk konusu* varsa standart iddiasız kişisel tercihtir. Agnes, Reginald'ı yakışıklı buluyorsa ve Sally onunla aynı fikirde değilse, anlamlı bir tartışma için gerçek bir zemin oluşmaz. Aynı şekilde Ralph pirinç jant kapaklı ve mor döşemeli turuncu bir Camaro için ölürken Carla ondan iğrenebilir. Bazı insanlar, sosisli sandviçlerine ketçap koyarken diğerleri hardal veya tatlı-ekşi sos tercih eder. Belki tam da o anda birisi, bir yerde, sosisliyi mayonez, yabanmersini veya ezilmiş brüksel lahanasıyla tüketiyordur. Ne olmuş? Ne olmuş? *Yaşasın farklılıklar!*

Bir de *görüş* teriminin şu çok farklı kullanımını düşünün: Bir gazete, Yüksek Mahkemenin tartışmalı davaya ilişkin verdiği görüşü haber verir. Açık ki yargıçlar kendi kişisel tercihlerini, salt beğeni ya da hoşnutsuzluklarını ifade etmediler. Ayrıntılı sorgulama ve müzakerelere dayanan zahmetli bir süreç sonunda ulaşılan *üzerine düşünülmüş yargılarını* ifade ettiler.

Eleştirel düşünme bağlamında, *görüş* terimi zevk ifadelerinden daha çok yargı ifadelerine karşılık gelir.[2] Bazı durumlarda, maalesef, kişinin yargısını mı, yoksa zevkini mi ifade ettiği açık değildir. Bir arkadaşınız, sinemadan ayrılırken size, "bu mükemmel bir filmdi" dediğinde, "filmi sevdim" de demiş olabilir, "sinematografik açıdan üst seviye bir filmdi" de. Sadece filmi sevdiğini söylüyorsa ve siz sevmediyseniz, anlaşmazlık kişisel zevk noktasında olacaktır ki bunun tartışılacak bir yanı yoktur. Öte yandan estetik bir yargıda bulunuyorsa kendisine mantık çerçevesinde, söz konusu filmin karşılayamadığı özel film standartlarına atıfta bulunarak meydan okuyabilirsiniz.

2 Tabii ki yargı ve zevk ifade edilmese de zihinde vardır. Ayrıca ifade edilseler de edilmeseler de kendi yargılarımızı değerlendirirken diğer insanların yargılarını ancak ifade edildiklerinde değerlendirebiliriz. Bu yüzden tanımımız ifade edilmiş yargılar üzerinde durmaktadır.

Herkesin bir görüşe sahip olma hakkı var mıdır? Özgür bir ülkede, buna sadece izin verilmez, ayrıca söz konusu hakkın kullanılması garanti altına alınır. Birleşik Krallık'ta, örneğin Dünyanın Düz Olduğuna İnanan Topluluk (Flat Earth Society) hâlâ vardır. Adından anlaşılacağı gibi, topluluğun üyeleri dünyanın yuvarlak değil düz olduğuna inanmaktadır. Bu ülkede de her birimiz, seçmekten memnun olduğumuz herhangi bir konuda garip bir pozisyon almakta özgürüz. Telefon operatörü "ilk üç dakikası 95 kuruş dediğinde," siz, "hayır, 28 kuruş olacak" diye yanıt verebilirsiniz. Servis istasyonu görevlisi "arabanın yağı çeyreğe düşmüş" dediğinde "hayır, üç çeyrek seviyesinde" diyebilirsiniz.

Bir görüşe sahip olma ve onu ifade etme özgürlüğü tabii ki istenilen sonuçları garanti altına almaz. Operatör telefonu yüzünüze kapatabilir ve servis istasyonu görevlisi size hoş olmayan bir şekilde yanıt verebilir.

Görüşlerine bağlı *eylemde bulunma* daha da az güvence içerir. 11 yaşındaki diyabet hastası oğullarını şifacıya götüren Kaliforniyalı çiftin durumunu düşünün. Şifacının oğlanı iyileştirdiğinden emin olduklarından insülin kullanmayı bırakırlar. Üç gün sonra oğlan ölür. Ebeveynler Tanrı'nın oğullarını dirilteceği şeklindeki görüşlerini ifade edip sarsılmaz inançlarını korudular. Polis onları kasıtsız cinayetten tutukladı.[3] Bu tip durumlarda kanun açık ve mantıklıdır: Başkalarına zarar vermediğimiz sürece görüşlerimiz çerçevesinde eylemde bulunmakta özgürüz.

Görüşler Yanlışlanabilir

Bir görüş sahibi olma konusunda özgürsek, onun doğru olması gerektiği sonucuna varmak cazip gelebilir. Fakat burada konu o değil. Özgür toplumlar, insanların, kaçınılmaz olarak, kendi fikirleri hakkında düşünme ve kendi seçimlerini yapma hakkına sahip oldukları şeklindeki gözleme dayanır.

3 "Couple Awaits Resurrection of Their Son," *Binghamton* (New York) *Press*, 27 Ağustos 1973, s. 11A. Ayrıca "Two Arrested in Son's 'Faith Heal' Death," *Binghamton* (New York) *Press*, 30 Ağustos 1973, 8A.

Fakat bu durum, hiçbir şekilde, düşüncelerin ve seçimlerin mantıklı olacağı anlamına gelmez. Fikirlerin nadiren eşit kalitede oluşu, eleştirel düşünmenin temel ilkesidir. Sorunlara yönelik çözümler pratik olanlardan olmayanlara, inançlar iyi tesis edilmiş olanlardan olmayanlara, iddialar mantıklı olanlardan olmayanlara ve görüşler bilgi temelli olanlardan olmayanlara farklılık gösterir. Eleştirel düşünme, daha değerli olanı değerli olandan ayırıp sonuçta en iyiyi tespit etmeye hizmet eder.

Görüşlerin yanlışlanabileceğine dair kanıtlar, çevremizi sarmış durumdadır. Hafta sonu içen birisi, hafta içi içmediği sürece alkolik olarak değerlendirilemeyeceğine ilişkin bir görüşe sahiptir. Çok yakıt harcayan bir araçta yakıt gösterge ışığı yanmış olmasına rağmen sürücü, 80 km daha gidebileceğine dair bir görüşe sahip olabilir. 16 yaşında okuldan ayrılan bir öğrenci erken yaşta iş piyasasına girmenin iş güvenliği sağlayacağına dair bir görüşe sahip olabilir. Bu görüşler, derinlemesine ve samimi bir şekilde sahiplenilse de, çoğunlukla yanlıştır.

Araştırmalar, insanlar nesnel bir yargıda bulunmak için özel çaba harcasa da yanılabileceklerini göstermektedir. Hataları, bazen, farkında olmadıkları zımni değerlendirmelerden kaynaklanmaktadır. Mesela Taster's Choice kahvesi çıkmadan önce, üç farklı etiketle test edilip numune alınmıştı: kahverengi, sarı ve kırmızı. Kahverengi etiketli kahveden deneyen insanlar çok sert olduğunu ve gece onları uyanık tuttuğunu ifade ettiler. Sarı etiketli kahveyi deneyenler onu hafif ve sulu buldular. Kırmızı etiketli kahveyi deneyenler ise onun tam olarak doğru sertlikte ve tatta olduğunu ifade ettiler. Her bir kaptaki kahve tümüyle aynı olmasına rağmen sonuç buydu. *İnsanlar, bilinçaltlarında, etiketin renginden etkilenmişlerdi.*[4]

4 20/20, ABC News, 22 Temmuz 1982.

Ahlaki Meseleler Üzerine Görüşler

Herkesin bir görüş sahibi olma hakkına dair anlayış, özellikle ahlak alanında güçlüdür. Doğru ve yanlış sorularının tamamen öznel ve kişisel olduğu kabul görür. Bu anlayışa göre, siz belirli bir davranışın gayriahlaki olduğuna inanırken ben ahlaki olduğuna inanıyorsam, her ikimiz de eşit derecede haklıyızdır. Sizin görüşünüz, "sizin için doğru" ve benimki de "benim için doğrudur."

Bu popüler bakış açısı fazlasıyla akla uygun ve açık fikirli görünebilir fakat tümüyle yüzeyseldir. Hemen her gün, mantıklı insanların bunu ihlal ettiği olaylar ortaya çıkmaktadır. Daha önce hiç hırsızlık, eşe yönelik şiddet veya tecavüzün ona inananların gözünde ahlaken kabul edilebilir olduğunu duymuş muydunuz? Birisi çocuk taciziyle suçlanırken vatandaşlar mahkemenin önünde ellerinde "pedofili bizim için yanlış olabilir, ama onun için doğru" yazan pankartlarla gösteri yapar mı? Eğer öğretmen sınavda kopya çektiğinizi fark ederse sizin amaca giden her yol mübah şeklindeki açıklamanızı kabul edecek midir? Şayet alkol metre testi sınıf arkadaşınızın kanında okul not ortalamasından daha yüksek seviyede alkolle araç kullandığını söylerse polis memuru onu kendi vicdanıyla baş başa mı bırakacaktır?

Gerçekte bütün profesyonel kurumlar ve şirketler, istenen veya yasak olan davranışları belirten etik kodlara sahiptir. Her ülke, ihlal edenler için kurallarla belirlenmiş cezaların bulunduğu bir hukuk yapısına sahiptir. Ülkeler arasındaki ilişkileri yöneten uluslararası hukuk bile vardır. Bütün bu kodlar ve yasal sistemler hiç yoktan doğmamıştır. Bunlar, ahlaki yargıların, bireylerin gündelik meselelerin doğru ve yanlışlığına karar vermek için kullandıkları aynı zihinsel faaliyetin ürünleridir. Ayrıca aynı sınırlılıklar ve eksikliklere muhataptırlar. Ahlaki meselelere ilişkin görüşler, diğer görüşler gibi, doğru veya yanlış olabilir.

Ahlaki yargımızın doğru olma ihtimalini artırmaya yönelik ölçütler var mıdır? Kesinlikle. En önemli ölçütler yükümlülükler, ilkeler ve sonuçlardır.[5]

Yükümlülükler: Yükümlülükler, davranışın önündeki kısıtlar, bir şeyi yapmamıza ya da ondan kaçınmamıza dair taleplerdir. En bilinen yükümlülük türü, sözleşme gibi resmi anlaşmalardır. Diğerleri, profesyonel ve iş temelli yükümlülükler ile arkadaşlık ve vatandaşlık yükümlülükleridir. İki veya daha fazla yükümlülük çatıştığında, en önemli olana öncelik verilmelidir.

İlkeler: Genel olarak ilkeler, kendi içimizde ve diğerleriyle daha yüksek derecede uyum getiren amaçlar, mükemmellik anlayışlarıdır. Etikte ayrıca insanlara saygı göstermemize yarayan özel kavramlardır. İlkelerin bazı öne çıkan örnekleri dürüstlük, namus, adalet ve hakkaniyettir. Bir durumda iki veya daha fazla ilke çatıştığında, en önemli olana öncelik verilmelidir.

Sonuçlar: Sonuçlar bir eylemin hem eylemde bulunanı hem de diğerlerini etkileyen yararlı veya zararlı çıktılarıdır. Herhangi bir sonuç değerlendirilmesi farklı biçimleri dikkate almalıdır: kişisel ve toplumsal, fiziksel ve duygusal, yakın zamanda ve uzak zamanda gerçekleşecek, amaçlanan ve amaçlanmayan, açık ve örtük, son olarak mümkün, olası ve kesin. Fayda getirecek eylemler, zarar getireceklere tercih edilmelidir. Sonuçların karışık (bazılarının yararlı, bazılarının zararlı) olduğu durumlarda tercih edilen eylem en çok iyiyi veya en az kötüyü getirendir.

Uzmanlar Bile Yanılabilir

Tarihte, uzman görüşünün hatalı görüş olduğu sayısız durum kayıt altına alınmıştır. Antik çağlarda, baş ağrısına kafatasının içindeki kötü ruhların neden olduğu, standart tıbbi

5 Yerin sınırlı oluşu, ahlaki yargı konusunda basit bir açıklamadan daha fazlasına izin vermemektedir. Kapsamlı bir tartışma için aynı yazarın kolektif kitabına bkz. *Thinking Critically About Ethical Issues*, New York, McGraw-Hill, 2008.

görüştü. Kabul edilen tedavi biçimi, kafatasının açılıp kötü ruhların salınmasından inek beyni ve keçi gübresinden yapılma ilaçların verilmesine farklılık gösterirdi. (Bazı Yerli Amerikan kabileleri, kunduz testislerini tercih ederdi.)[6]

İnsanların, çiçek hastalığı gibi hastalıklardan korunmak için aşılanması fikri 1700'lerde kolonilere ulaştığında, çoğu otorite, bunu saçma olarak nitelendirdi. Söz konusu otoritelerin arasında, Benjamin Franklin ve daha sonra Harvard Tıp Okulunu kuran birkaç başka adam da vardı.[7] Otoritelerin karşısında, görece az tanınan ve herhangi bir tıp diploması dahi olmayan bir adam durdu: Zabdiel Boylston. Kimin görüşü doğru çıktı? Uzmanların değil, Zabdiel Boylston'un.[8]

Nobel ödüllü bakteriyolog Dr. Robert Koch, 1890 yılında, tüberkülozu iyileştirebilecek bir madde bulduğunu rapor etti. Fakat söz konusu madde hastalara verildiğinde, daha ileri derece hastalığa, hatta ölüme neden olduğunu görüldü.

1904 yılında, psikolog G. Stanley Hall kadınların, özellikle erkeklerle, yorucu bir zihinsel faaliyete giriştiklerinde, memeli işlevini ve anneliğe ilgilerini yitirdikleri gibi doğurganlığın da düştüğü şeklinde profesyonel bir görüş ortaya koydu. Sonuçta çocukları olduğundaysa, çocuklar sağlıksız olma eğiliminde olacaktı.[9] Bugün bu fikir gülünçtür.

1919 ve 1922 yılları arasında, New York'taki Metropolitan Sanat Müzesi, uzmanlar tarafından, 3500 yıl öncesine ait bir Mısır mezarına ait otantik hazineler oldukları ifade edilen

---

6 "Aid for Aching Heads," *Time*, 5 Haziran 1972, s. 51.

7 1776 yılına kadar Amerika, modern anlamda tıp eğitiminin yapıldığı bir ülke değildi. Harvard Üniversitesi 1636 yılında kurulmasına rağmen başlangıçta tıp eğitimi verilmiyordu. Amerika'da ilk tıp okulu, Benjamin Franklin'in çabalarıyla 1765'te Philadelphia'da kurulmuş, Harvard Tıp Okulu ise 1782'de açılmıştır. Bkz. Tatu, L., Bogousslavsky, J., *War Neurology*, Basel, Karger, 2016, s. 94 -çn.

8 Francis D. Moore, "Therapeutic Innovation: Ethical Boundaries...," *Daedalus*, Bahar 1969, s. 504-5.

9 *Adolescence: Its Psychology and Its Relations to Physiology, Anthropology, Sociology, Sex, Crime, Religion, and Education*, Cilt 1 ve 2, New York, Appleton, 1904.

17 altın çömlek satın almıştı. 1982 yılında ise çömleklerin 20. yüzyıla ait kopyalar oldukları anlaşıldı.[10]

1928'de, torotrast denilen bir ilaç geliştirildi ve organların daha temiz X-ışını görüntüsünü almakta kullanıldı. 19 yıl sonra, doktorlar, söz konusu ilacın çok az bir miktarının bile kansere yol açtığını öğrendiler.

1959 yılında, talidomid adı verilen bir yatıştırıcı marketlerdeki yerini aldı. Çoğu doktor söz konusu ilacı hamile kadınlara yazdı. Sonra, çok sayıda bebek deforme olarak doğduğunda, tıp otoriteleri, sebebin talidomid olduğunu fark etti.

1973'te, arıtılmış radar haritalama teknikleri kullanan bilim insanları, Venüs'ün yüzeyi hakkında önceki iddiaların yanlış olduğuna karar verdiler. Yüzey, düşünüldüğü gibi, düzgün değil, kraterlerle oyulmuştu.[11]

1980'lerde ve 1990'larda, yayın ve seminer endüstrisinde en ateşli başlıklardan bir tanesi eş bağımlılıktı (co-dependency). Bir alkol veya uyuşturucu bağımlısıyla ilişkisi olan herhangi birinin, en çok, bilinçsizce kişinin alışkanlığını cesaretlendirerek veya kişinin teslimiyetine izin vererek sorunu katkı yaptığı düşünülürdü. Hemen akabinde, eş bağımlık fikri, kontrol dışı davranışla ilişkilendirilen her durum için tercih edilen teşhis oldu. Eş bağımlılar, kitaplar satın almaya, seminerlere katılmaya ve kötü durumdaki aile üyesiyle birlikte danışma seansına katılmaya ikna edildi. Sonra meraklı bir araştırmacı, Edith Gomberg, hareketin üzerinde yükseldiği zemine ilişkin bilimsel bir araştırma gerçekleştirdi. Bulduğu şey, hiçlikti... Kendi sözleriyle, "hiçbir anket, klinik araştırma, değerlendirme yoktu; sadece tanımlayıcı, izlenimci ifadeler."[12]

---

10 "Egyptian Artifacts Termed Fakes," *Star*, Oneonta, New York, 16 Haziran 1982, s. 2.

11 "Venus Is Pockmarked," *Binghamton* (New York) *Press*, 5 Ağustos 1973, 2A.

12 Aktaran Carol Tavris, *The Mismeasure of Woman*, New York, Simon & Schuster, 1992, 199.

20. yüzyılın büyük kısmında, evrensel olarak kabul edilen bilimsel görüş, mide ülserine, strese bağlı aşırı mide asidinin neden olduğuydu. Sonra Barry Marshall, ülsere, bakterilerin neden olduğunu ve antibiyotiklerle tedavi edilebildiğini gösterdi.

Jurassic Park filminde, kafasıyla ağaçların tepesine uzanan brontozoru hatırladınız mı? O sahne, iri dinozorların, yerden 10 metre ve daha fazla yükseklikteki yapraklarla beslendiğine dair geleneksel bilimsel görüşü yansıtmaktadır. 1999'da ise Kuzey Illinoisli araştırmacı Michael Parrish, büyük dinozorların boyun kemiklerini bilgisayarda modellediği bir araştırma yaptı. Bu sayede, söz konusu dinozorların hiçbir zaman kafalarını vücut seviyesinden daha yükseğe kaldıramadıklarını keşfetti. Eğer yapsalardı, boyun omurları kırılacaktı. Ayrıca arka bacakları üzerinde de duramazlardı, çünkü böyle bir durumda vücutlarındaki kan basıncı aşırı hale gelecekti.[13]

Yıllarca doktorlar, lifin, kolesterolü azalttığını ve kolon kanserine karşı koruma sağladığını söylediler. Zamanla yapılan tıbbi araştırmalar lifin, kolesterolü azaltmadığını gösterdi. Sonrasında ise araştırmacılar kolon kanserine karşı da koruma sağlamadığını ortaya koydular.[14]

Bugüne kadar çoğu uzman suçun sebebinin kötü toplumsal ortam ve dolayısıyla çözümün fakir mahallelerde toplumsal programlar gerçekleştirmek üzere milyonlar dökmek olduğuna ikna olmuştu. Diğer uzmanlar suçun sebebinin psikolojik danışmanlıkla düzeltilebilecek duygusal bozukluk olduğu konusunda eşit derecede ikna olmuştu. Fakat öncü bir araştırmacı, Stanton Samenow, her iki görüşe de karşı koydu. Samenow, "kötü mahalle, yetersiz ebeveyn, televizyon, okul, uyuşturucu veya işsizliğin" suç sebebi olmadığını iddia etti. Suçun sebebi suçlunun kendisiydi. Kanunu çiğnemesinin sebebi buna zorlanmış olması değil, bunu seçmesiydi.

13 Nation/World kısmı, *Tampa Tribune*, 2 Mayıs 1999, 24.

14 Consumer Reports on Health, Ağustos 1999, 1.

Bu seçimi, kendisini özel hissettiği ve hukukun üstünde gördüğü için yapmaktaydı. Samehow'a göre, davranışlarının sorumluluğunu kabul etmek, suçluların rehabilitasyonlarının kilit öğesiydi.[15] Samehow haklı mı? Zaman gösterecek.

Bugünkü uzman görüşlerinin, gelecekte başka araştırmacılar tarafından ters yüz edilmeyeceğinin garantisi yok. Fakat bazılarının öyle olacağından emin olabiliriz. Ayrıca ters yüz edilecek görüşler, bugünün tartışmasız biçimde kabul edilenleri bile olabilir.

Hata Türleri

Görüş, dört geniş hata türünden bir tanesi tarafından bozulabilir.[16] Bu sınıflandırmalar, açıklığa kavuşturmak için verilen örneklerle birlikte, aşağıdaki gibidir:

1. İnsan olma erdemi dolayısıyla tüm insanlar arasında yaygın olan hatalar veya hata eğilimleri (örneğin algıda seçicilik eğilimi, yargılamada acelecilik veya karmaşık gerçeklikleri aşırı basitleştirme)
2. Kişinin zihinsel alışkanlıkları veya şahsi eğilimleri, inançları veya teorileriyle ilişkilendirilen hatalar veya hata eğilimleri (örneğin önyargı sahibi birisine karşı, bir ırkın ya da dinin üyelerinin en kötüsünü düşünme alışkanlığı)
3. İnsanlar arası iletişimden ve dil sınırlılıklarından kaynaklı hatalar (örneğin bir düşünce veya duyguyu yetersiz bir şekilde ifade etme ve diğerlerinin hatalı izlenim oluşturmasına neden olma pratiği)
4. Belli bir çağın genel kabullerine dayalı hatalar (örneğin büyükbaba ve büyükannelerimizin zamanında otoriteyi sorgulamaksızın kabul etme eğilimi veya bizim kendimiz dışında hiçbir otoriteyi kabul etmeme eğilimimiz)

15 Stanton Samenow, *Inside the Criminal Mind*, New York, Times Books, 1984.

16 Burada ifade edilen sınıflandırmalar, Francis Bacon'un iyi bilinen "idollerinden" çıkarılmıştır. Bkz. *Novum Organum*, 1. Kitap, 1620.

Şüphesiz ki bazı insanlar hata yapmaya diğerlerine göre daha yatkındır. İngiliz filozof John Locke bu insanların üç gruba denk düştüğünü gözlemledi:

> Çok nadir akıl yürütüp çevrelerindekilerin –ebeveynler, komşular, din insanları veya imrendikleri ve saygı duydukları başka herhangi birisinin– yaptığı gibi düşünen ve eylemde bulunanlar. Böyle insanlar kendi kendilerine düşünmenin getireceği zorluktan sakınmak ister.
>
> Hayatlarını akıldan çok tutkunun yönetmesine izin verenler. Bu insanlar sadece önyargılarını destekleyen akıl yürütmenin etkisi altındadır.
>
> Samimi olarak akıl yürütse de mantıklı, genel sağduyudan yoksun olup meselenin tüm boyutlarına bakmayanlar. Bu kişiler tek tip insanla konuşma, tek tip kitap okuma ve dolayısıyla tek bir bakış açısını sahiplenme eğilimindedir.[17]

Locke'un listesine bir türü daha eklemeliyiz: Bir kez oluşturduktan sonra bir daha görüşlerini gözden geçirme zahmetine girmeyenler. Bu insanlar ise sıklıkla tümü içinde hata yapmaya en yatkın olanlardır. Dolayısıyla yeni kanıtlar ortaya çıksa da hatalı görüşlerini düzeltme fırsatından yoksun olurlar.

Bilgiye Dayanan veya Dayanmayan Görüşler

Uzmanlar da bizim gibi yanılabiliyorsa, neden onların görüşleri uzman olmayanlarınkilere göre daha değerli görülmektedir? Ele aldığımız örnekler ışığında, uzmanlara danışmanın zaman kaybı olduğu sonucuna varabiliriz. Hadi şimdi bazı durumlara bakıp bu sonucun mantıklı olup olmadığına bakalım.

Haşhaşın, kullanıcıları üzerindeki etkileri nelerdir? Bir kullanıcının görüşünü alabilir ya da geniş bir kullanıcı grubuna anket uygulayabiliriz. Fakat bir veya iki eğitimli gözlemcinin, haşhaş kullanımının etkilerine dair araştırma yapan bilim insanlarının görüşlerine başvurmak daha ihti-

17 John Locke, *The Conduct of the Understanding*, 3. kısım.

yatlı bir tavır olabilir. (En azından yukarıdaki gibi bir grup, ordu doktorlarından oluşan bir takım, aşırı miktarda haşhaş kullanımının, akciğerlerde ciddi hasara yol açtığını buldu. Ayrıca kullanıcının şizofreniye eğilimli olduğu durumlarda, haşhaş, hastalığın uzun süreli evrelerde görülmesine yol açabilmektedir.[18])

Dev bir yıldızımsı (quasar), evrenimizin en uç noktası denilebilecek bir yerde, bizden 10 milyar ışık yılı uzaklıkta konumlanmıştır.[19] (Uzaklığı mil cinsinden hesaplamak için ışık hızını, yani 186.000 mil/saniyeyi, bir günün saniye cinsinden ifadesiyle, yani 86.400 saniyeyle çarpın, sonra bu sonucu, bir yıldaki gün sayısıyla, yani 365 ile çarpın; son olarak da çıkan rakamı 10.000.000.000 ile çarpın. Astronomlar tarafından görülen noktasal ışık, tüm bu yıllar boyunca uzay boyunca ince bir çizgi çizerek ilerlemiş ve bize ulaşmıştır. Yıldızımsı belki de milyonlarca yıl önce, varoluşuna nokta koymuş olabilir. Olamaz mı? Biz onun farkına varana kadar milyonlarca yıl geçmiş olabilir. Bu yıldızımsı ya da genel olarak yıldızımsılar hakkında daha fazla şey bilmek istersek, caddenin köşesinde birini durdurup ona sorabiliriz ve bu insan görüş beyan etmekte özgürdür. Fakat bir astronoma sormak daha akılcı olacaktır.

Balinalar birbirleriyle iletişim kurabilirler mi? Kurabilirlerse mesajlarını ne kadar uzağa iletebilirler? Oto tamircimizin bu konuda bir görüşü var mıdır? Belki. Ayrıca manavımız, dişçimiz, bankacımız da görüş sahibi olabilir. Fakat bu insanların ne kadar zeki olduklarından bağımsız olarak balinalarla ilgili görüşlerinin bilgiye dayanma şansı düşüktür. Bu konuda görüşü değerli kimseler, balinalar hakkında araştırma yapmış olanlardır. (Araştırma yapmış olanlar bize, kambur balinaların çeşitli sesler çıkarabildiklerini söyleyecektir. Tıkırtı şeklindeki seslere ek olarak, bu balinalar, gıcırtı, patırtı ve ciyaklama şeklinde sesler çıkarmaktadır. 100

18 "Hashaholics," *Time*, 24 Temmuz 1972, 53.

19 Walter Sullivan, "New Object Seen on Universe Edge," *New York Times*, 10 Haziran 1973, 76.

ila 110 desibel arasındaki bu sesleri dakikada birkaç defa çıkardıkları ve 40.000 kilometre uzaklığa ulaştırdıkları kanıtlanmıştır.[20])

Benzer örnekler antikacılıktan etiğe, sanattan kriminolojiye bilginin her alanından verilebilir. Hepsi aynı görüşü destekleyecektir: Kendi fikrimizi oluşturmadan önce bilgili insanların görüşlerine başvurarak bakış açımızı genişletebilir, daha önce göremediğimiz detayları görebilir, farkında olmadığımız olguların farkına varabilir ve hata şansımızı azaltabiliriz. (Doğruluk *sigortaları* aramak aptallıktır – çünkü yoklardır.) Hiç kimse her konuda her şeyi bilemez; zaten bunun için yeterince zaman yok. Soruşturulan alanla özel olarak ilgilenmiş olanlara danışmak, bu nedenle bağımlılık ve sorumsuzluk değil, verimlilik ve akla uygunluk belirtileridir.

Bir görüşün bilgi temelli olarak değerlendirilmesi için, bizim söz konusu görüşe aşina oluşumuzdan veya görüşü taşıma süremizin uzunluğundan ya da istediğimizi düşünme hakkımızdan daha önemli bir sebebe dayanmalıdır. Kanıtların dikkatli bir biçimde değerlendirmesine dayanmalıdır. Ayrıca resmi konuşma ve yazışmada bir görüş ortaya koyduğumuzda onu yeterince desteklemeliyiz. Örneğin Ray Marshall ve Marc Tucker Birleşik Devletler'de öğretmenliğin fazla saygıdeğer bir meslek olmayışının sebebini çoğu öğretmenin geleneksel olarak kadın oluşuna bağladılar. Bu iddiayı desteklemek için yönetim yönergelerini ve felsefelerini alıntılayan, işe alım alışkanlıklarını gözler önüne seren (1870'te %59 iken 1920'de %86), müfredattaki önemli değişiklikleri detaylandıran, erkek ve kadınlar arasındaki maaş istatistiklerini karşılaştıran ve kadınların profesyonel seviyede maaş ve çalışma şartları pazarlığı konusunda görece güçsüzlüklerini ortaya koyan tarihsel gelişimin izlerini takip ettiler.[21]

---

20 Karl-Erick Fichtelius ve Sverre Sjolander, *Smarter Than Man? Intelligence in Whales, Dolphins and Humans*, Çevirmen Thomas Teal, New York, Random House, 1972, s. 135–36.

21 Ray Marshall ve Marc Tucker, *Thinking for a Living: Education and the Wealth of Nations*, New York, Basic Books, 1992, s. 17–20.

Bu örneğin gösterdiği gibi, görüşlerin sorumlu bir biçimde ifade edildiği çoğu durumda, görüşün kendisi sadece bir veya iki cümleyle ifade edilirken destekleyici detaylar paragrafları, sayfaları ve hatta bütün bir bölümü doldurmaktadır. Kendi analitik makalelerinizi yazarken bunu aklınızda tutun.

Görüşleri Sorumlu Bir Biçimde Oluşturma

İnsanları ineklerden ya da ağaçlardan çok daha karmaşık ve ilginç yapan şeylerden bir tanesi, onların görüş oluşturma kapasitesidir. Görüş oluşturma doğaldır. Bunu durdurmak istesek de yapamayız. Bunu istemeyiz de. Bu yetenek iki yanlıdır. Bizi, ya bilgeliğe ulaştırır veya yüzeyselliğe, hatta saçmalığa sürükler. İzleyen satırlarda, görüşlerinizin kalitesini artırmanıza yardımcı olacak bazı ipuçları verilmektedir:

1. *Görüşlerin nasıl oluştuğunu anlayın.* Diğer her insan gibi siz de sürekli algılama halindesiniz – yani duyular yoluyla veri toplamaktasınız. Ayrıca herkes gibi, siz de algılamalarınızın anlamını keşfetmeye yönelik doğal bir güdüye sahipsiniz. Bu güdü artırılmış veya bastırılmış olabilir, fakat tamamen kaybedilmesi mümkün değildir. Pratik açıdan, bu, *sürecin kontrolünü elinize alsanız da almasanız da* gördükleriniz ve duyduklarınız hakkında görüş üretmeye yardımcı olamayacağınız anlamına gelir. Kontrol sizde değilse zihinsel sisteminiz *eleştirel olmayan bir tarzda* çalışır. Burada, eleştirel olmayan üslupla bilinçli ve daha özenli *eleştirel düşünme üslubu* karşılaştırılmaktadır:

Eleştirel Olmayan Düşünme Üslubu	*Eleştirel Düşünme Üslubu*
Algıla	Algıla
Bir görüşün "akla gelmesine izin ver"	Meseleyi araştır
Görüşü destekleyen bilgiye odaklan	Alternatif görüşleri dikkate al
Sahip olduğun görüşü sürdür	Hangi görüşün en mantıklı olduğuna karar ver

2. *Kendi görüşlerini olgular biçimde ele almanın cazibesinde karşı diren.* Bu cazibe güçlü olabilir. Bir görüşü bir kez oluşturdunuz mu ona bağlı olmak doğaldır, tıpkı ebeveynlerin bebeğe bağlı olmaları gibi. Görüşünüzü ne kadar çok aklınıza getirip diğer insana açıklarsanız söz konusu bağ o kadar kuvvetlenir. Bir süre sonra meşruiyetini sorgulamak imkânsız hale gelir. Buna rağmen bazı görüşleriniz eleştirel olmayan bir tarzda oluşturulduğundan ve bu nedenle eleştirilmeleri gerektiğinden emin olabilirsiniz. Sorun şu ki hangilerinin eleştirilmeye muhtaç olduklarından emin olamazsınız. İhtiyatlı bir yaklaşım, her görüşü, el üstünde tutulanı bile, gerçeklikler yerine alışkanlık, dürtü, heves, kişisel tercih veya moda olan fikirlerin etkisine dayandığına dair bir kanıt ortaya çıktığı anda sorgulamaktır.
3. *Eleştirel olmayan tarzda düşünmenin devreye girmesine engel olmak için düşüncelerinizi denetleyin.* Bir kişi, yer veya olay hakkında izlenimler oluşturmaya başladığınız her an, Antik Yunan filozofu Epiktetos'un öğüdüne kulak verin: "İzlenimin canlılığına kapılıp gitme ve ona şöyle de, 'İzlenim beni biraz bekle. Ne olduğunu ve neyi temsil ettiğini görmeme izin ver. Seni denememe (test etmeme) izin ver.'" Bu yaklaşım, izlenimlerinizin, siz onların akla uygun olup olmadıklarına karar vermeden katılaşarak görüşlere dönüşmelerine engel olacaktır.

Bu üç adımı izleyerek görüşlerinizin kontrolünü elinize alacaksınız ki bu, onların sizi kontrol etmelerine karşı kaydadeğer bir avantajdır.

Uygulamalar

1. Üniversitenizde baş kütüphaneci olduğunuzu hayal edin. Bir fakülte üyesi, size Bill Katz ve Linda Sternberg'in *Kütüphaneler İçin Dergiler* isimli çalışmalarından alınmış kısa tanımlamalarla aşağıdaki gibi

bir önerilen dergiler listesi gönderiyor.[22]

The Nation. "Önde gelen liberal/solcu dergi ve diğer bütün liberal yayınların yargılanması gereken bir standart... küstah bir biçimde yandaş."

Human Events. "Editörün tarafsızlık iddiası yok.... Editörün notu kararlı bir biçimde muhafazakâr, özellikle Kongreyi tartışırken."

Free Inquiry: A Secular Humanist Magazine. "Dergideki makaleler güçlü bir biçimde DSHK'nın [Demokratik ve Seküler Hümanizm Konseyi] pozisyonunu yansıtmakta ve tam bir seküler hümanizmden daha çok düzensiz bir din olma eğiliminde."

Paidika: Pedofili Dergisi. "*Paidika* insan cinselliği çalışan akademisyenler kadar tarih ve kimliklerini keşfeden pedofili ve homoseksüelleri hedef alır."

Kütüphaneyi hangi dergilere üye yapacağınızı, hangilerine yapmayacağınızı ve hangisi hakkında karar vermek için daha fazla bilgiye ihtiyaç duyduğunuzu açıklayın. Daha fazla bilgiye ihtiyaç duyacak olursanız, o bilginin ne olabileceğini ve ona nasıl ulaşacağınızı açıklayın. (*Not:* Kütüphanenizde *Kütüphaneler İçin Dergiler*'in bir kopyası olabilir.)

2. Aşağıdaki meslek sahiplerinden hangileri, insanları, belirli bir koşu ayakkabı markasını almaya ikna etmede daha başarılı olabilir? Akıl yürütmenizi açıklayın.
   a. Deneyimli bir antrenör
   b. Olimpiyat şampiyonu bir koşucu
   c. Ayak hastalıkları uzmanı
   d. Pratisyen doktor
   e. ABD sağlık bakanı
3. Yukarıdaki listede yer verilen meslek sahiplerinden hangileri, koşu ayakkabıları hakkında en bilgili kişi olabilir?

22 Bill Katz ve Linda Sternberg Katz, *Magazines for Libraries*, New York, Bowker, 1992.

4. Hangi etkenler, 2. uygulamadaki meslek sahiplerinin açıklamalarını tehlikeye atabilir? Siz olsanız hangi meslek sahibinin açıklamasına daha çok güvenirsiniz? Açıklayın.
5. Bu yazar *görüş* sözcüğünü kullandığında, temel vurgusu aşağıdakilerden hangisinedir? Akıl yürütmenizi açıklayın.
   a. Bir tercih ifadesi
   b. Üzerine düşünülmüş bir yargı
   c. Gelişigüzel ulaşılmış bir bakış veya inanç
   d. Bağnaz bir pozisyon
   e. Desteklenemeyen bir pozisyon
   f. Yukarıdakilerin hepsi
   g. Yukarıdakilerin hiçbirisi
6. Güvenilir bir görüş oluşturma noktasında, bu yazar aşağıdakilerden hangisini en çok önemser? Akıl yürütmenizi açıklayın.
   a. Görüşlerinizi destekleyecek sebepler arayın.
   b. Uzmanlardan ve diğer kişilerden aldığınız girdileri ayırt edin.
   c. Diğer insanların görüşlerini reddedin.
   d. Görüşleri, yeni kanıta bağlı olarak sürekli yeniden değerlendirin.
7. Üçüncü sınıf bir lise öğrencisi, 35 yaşında dört çocuk annesi komşusunu yılsonu balosuna davet etti. Kadın evliydi ve kocası buluşmayı olumlu karşıladı. Fakat okul yönetimi, öğrenci baloya kadınla katılırsa dans kaydının reddedileceğine karar verdi.[23] Yönetimin kararı hakkında görüşünüz nedir?
8. Aşağıdaki diyalogu dikkatlice okuyun. Sonra, söylenenlerden herhangi bir şeyin bu bölümde anlatılanlarla çelişip çelişmediğine karar verin. Hatalı fikirleri belirtin ve neden hatalı olduklarını kendi kelimelerinizle açıklayın.

23 "A Current Affair," Fox TV, 28 Nisan 1989.

Fred: Bugün sınıftan gerçekten canımı sıkan bir tartışma vardı.

Art: Peki, ne hakkındaydı?

Fred: Ergenler arasındaki cinsel ilişki. Soru, canımızın istediği her an canımızın istediği kişiyle cinsel ilişkiye girmemizin ergenler için zararlı olup olmadığıydı. Bazıları evet dedi. Bazıları da şartlara bağlı olduğunu söyledi.

Art: Sen ne dedin?

Fred: Ben hiçbir şeyin kimseye bir zararının olmadığını, bu hikâyenin, bizi korkutmak isteyen ebeveynlerimiz tarafından kullanıldığını söyledim. Bunun üzerine öğretmen, fikrimi destekleyecek ne gibi bir kanıtımın olduğunu sordu.

Art: Ona ne yanıt verdin?

Fred: Hiçbir kanıta ihtiyacım olmadığını, çünkü bunun kendi *görüşüm* olduğunu söyledim. Cinsel ilişkinin kişisel bir konu olduğunu ve bu konuda istediğimi düşünebileceğimi söyledim. Görüşlerim herhangi birisininki kadar iyi.

9. Sizin veya tanıdığınız birisinin oluşturduğu bir görüşün sonradan yanlış çıktığı bir durum hakkında düşünün. Görüşü ifade edin ve hangi açıdan yanlış olduğunu açıklayın.
10. Aşağıdaki her bir soru çelişkili bir meseleye –yani insanlar arasında güçlü bir anlaşmazlığa neden olan bir meseleye– işaret etmektedir. Bu bölümde öğrendiklerinizi uygulayarak her bir mesele hakkında görüşünüzü belirtip destekleyin.
    a. Boşanma davalarında, mahkemeler, hangi ebeveynin çocuğun velayetini alacağı konusunda karar vermek için nasıl bir yol izlemelidir?
    b. Çocuklara kaç yaşına kadar dayak atılmalıdır (doğrusu hiçbir biçimde dayak atılmalı mıdır)?
    c. Tüm devletlerde alkol kullanma yaşı 16 mı olmalıdır?

ç. Varsa hangi durumda Birleşik Devletler ilk nükleer saldırıyı gerçekleştirmelidir?
d. Kötü ruhlar var mıdır? Varsa insan davranışlarını etkileyebilirler mi?
e. Sonuca giden her yol mübah mıdır?
f. Derslere düzenli devam etmek kişinin akademik başarı şansını artırır mı?
g. 50 yıl önce öğretmenlere bugünkünden daha fazla mı saygı duyulmaktaydı?
ğ. Hafta sonu çıkılan mekânlarda içilen içki, alkolik-lik sayılır mı?
h. Antisosyal davranış arttı mı, yoksa basın artık bunu raporlamakta daha mı iyi?

11. Aşağıdaki diyalogu dikkatlice okuyun. Sonra, olaya dair hangi görüşün daha mantıklı olduğuna karar verin. Görüşünüzü kuru bir tercih yerine kanıta dayandırdığınızdan emin olun.

Arka plan bilgisi: New York Rochester'dan bir avukat, barlardaki "bayanlar gecesi" organizasyonları sırasında kadınlardan içkilerin yarı fiyatının alınması uygulamasını mahkemeye taşıdı. Uygulamanın, erkeklere karşı bir çeşit ayrımcılık olduğunu iddia etti.[24]

Henrietta: Bu avukat feminizmle dalga geçiyor olmalı. Ciddi olamaz.

Burt: Neden olmalısın? Olay açıkça ayrımcılık.

Henrietta: Bak, her ikimizde barlarda "bayanlar gecesi"-nin neden organize edildiğini biliyoruz: Müşterileri etkilemek için bir numara. Kadınlar ucuz içki almak üzere barlara üşüşür ve erkekler de onlar orada oldukları için üşüşürler. Bu numaranın, çamur güreşi yarışmaları ve "bir tane fiyatına iki tane" verilen kokteyl saatlerinden bir farkı yok.

24 "Bars' Ladies' Nights Called Reverse Sexism," *Binghamton* (New York) *Press*, 12 OCak 1983, 5B.

Burt: Üzgünüm. Bu her iki cinsin de aynı parayla, bir tane fiyatına iki tane alabildiği kokteyl saatlerinden çok farklı. Bayanlar gecesi, cinsiyet temelinde bir çifte standarda neden oluyor ve bu cinsiyet ayrımcılığıdır, açık ve net.

Henrietta: Ve şimdi sen ayrımcılığın en büyük düşmanısın, öyle mi? Peki, niçin, erkeklerin yarı çıplak bir şekilde çamur güreşlerine katılmak noktasında eşit hakları olmayışından şikâyetçi değilsin? Ayrıca niçin kadınlara erkeklerle aynı işi yaptıkları halde onlardan daha az ödenmesini protesto etmiyorsun? Sahtekârsın Burt ve beni hasta ediyorsun.

Burt: Alay etmek için isim takma güçlü bir entelektüel zekânın işareti. Ayrıca bir avukatın protestosuna neden bu kadar duygusal yaklaştığını anlayamıyorum. Sanıyorum bu kadınların erkeklerden daha duygusal olmalarının bir kanıtı.

Görüş Farkı

Aşağıdaki paragraf önemli bir görüş farklılığını özetlemektedir. İfadeyi okuduktan sonra, kütüphane ve/veya interneti kullanarak bilgili insanların konu hakkında ne söylediklerine bakın. Bütün görüşleri incelediğinizden emin olun. Sonra her birinin güçlü ve zayıf yanlarını değerlendirin. Eğer bir görüşün tamamen doğru ve diğerlerinin yanlış olduğu sonucuna ulaşırsanız buna nasıl ulaştığınızı açıklayın. Eğer *genellikle olduğu* gibi, bir görüşün, diğerlerine göre daha anlamlı olduğu fakat diğerlerinin de bazı mantıklı yanlarının bulunduğu fikrine ulaşırsanız, diğer görüşlerden aldığınız noktaları *birleştirerek* kendi görüşünüzü inşa edin ve bu görüşün neden hepsinden daha mantıklı olduğunu açıklayın. Yanıtınızı, öğretim elemanının belirteceği şekilde, bir kompozisyon ya da sözlü sunumda ortaya koyun.

Birleşik Devletler'de hükümet, vatandaşların aleyhine olacak şekilde çok mu büyüdü? Çoğu insan öyle olduğunu iddia etmektedir. En fazla öne çıkan kaygılar, hükümetlerin finansal kurumların "kurtarılmasına," General Motors'un devrine ve sağlık hizmetleri hakkında kararnamelere müdahil olmalarıdır. Ayrıca federal, eyalet ve kent gelir vergileri;

mazot ve sigara vergileri; artan sayıda düzenlemeye –örneğin yemeklerin tuz ve yağ içeriğine, sigara kullanımına ve emniyet kemerine ilişkin düzenlemeler– işaret etmektedir. Hükümetin çok büyüdüğü iddiasına katılmayanlar, çevrenin korunması, ürün emniyetinin sağlanması ve yoksulluk ile ayrımcılığın üstesinden gelinmesine katkılarına işaret etmektedir.

Analizinize Google'da "sınırlı hükümet" ve "serbest girişim ekonomisi" ifadelerini aratarak başlayın.

6. Bölüm

KANIT NEDİR?

Bir görüşü ifade etmek, başkalarına bir konu hakkında ne düşündüğümüzü söylemek; kanıt sunmak ise bizim için mantıklı olduğunu düşündüğümüz şeyi başkalarına göstermektir. İlkokuldan beri bildiğimiz gibi, bir şeyin gösterilmesi, söylenmesinden daha ilginç ve etkileyicidir. Öyleyse neden birçok yazı ve konuşma, görüşleri, hiçbir kanıt olmaksızın veya çok az kanıtla istiflemektedir? 5. Bölümde gördüğümüz gibi, bunun bir sebebi, insan zihninin tam bir görüş fabrikası oluşudur ki, çoğu insanın paylaşacak tonlarca görüşü bulunmaktadır. Diğer bir sebep insanların, görüşlerini hatırlamaya eğilimli olup bu görüşleri edinme süreçlerini ise unutmalarıdır; tıpkı öğrencilerin uzunca bir süre sonra bir dersten aldıkları final notunu hatırlarken buna yol açan test ve ödev notlarını unutmuş olmaları gibi.

Bir başka ve birçok açıdan çok daha önemli bir sebep, bazı durumlarda hatırlamak için çok az kanıt bulunması veya hiç kanıt bulunmamasıdır. Diğer bir ifadeyle, görüş kayda değer hiçbir şeye dayanmamaktadır. Örneğin 1999'un başlarında, çoğu insan, William Jefferson Clinton'ın yalan beyanının "meclis soruşturması düzeyine yükselmeyeceği" görüşündeydi. Neden böyle düşündükleri sorulduğunda ise söz konusu savı aynı veya benzer sözcüklerle tekrar ettiler: "Yaptığı nedeniyle görevine son verilmemeli" veya "bu konu,

Hillary ile onun arasında." Bazıları konuyla ilişkili başka görüşler ileri sürdüler: "Bu sağcıların bir komplosu" veya "bağımsız savcı Kenneth Starr cadı avında." Neden böyle düşündüklerinden tam olarak *emin olmak* imkânsız olsa da görüşlerini, yarım düzine Beyaz Saray danışmanı ve sayısız Clinton destekçisi tarafından aralıksız olarak tekrar edilen sözcüklerin aynılarıyla ifade etmeleri, söz konusu görüşleri değerlendirmeksizin ödünç aldıklarını göstermektedir.[1]

Kendimizi bu insanlarla bütünüyle özdeşleştirebiliriz. Bizden görüşlerimizi desteklememiz istendiğinde, çoğumuzun itiraf etme gereği duyduğundan çok daha fazla sıklıkla, en gelişigüzel kanıtları sunabilmekteyiz. Kalınca kanıt dosyasının zihnimizin yanlış bölümünde dosyalandığı fikriyle kendimizi rahatlatabiliriz; fakat gerçek ihtimal, sadece gelişigüzel kanıtlara sahip olduğumuzdur. Eleştirel düşünürler de diğerlerine bulaşan bu kendini kandırma halinin cazibesine kapılabilirler, fakat onlar söz konusu cazibeye direnmenin değerini öğrenmişlerdir. Daha da önemlisi, onlar bir görüşü oluştururken, sahip oldukları kanıtların niceliğini ve niteliğini kontrol etme alışkanlığı geliştirmişlerdir. Ayrıca görüşlerini ifade etmeden önce kanıtlarını gözden geçirirler. Bu sırada harcanan zaman, ne hakkında konuştuğunu bilmenin getirdiği özgüven sayesinde fazlasıyla tazmin edilmektedir.

Kanıt Türleri

Size veya başkalarına ait görüşleri değerlendirmek için çeşitli kanıt türlerini anlamaya ihtiyacınız olacaktır. Bu, her bir türün değer ve sınırlılıklarını bilmeyi ve uygun soruları sormayı zorunlu olarak içerir. En önemli kanıt çeşitleri, *kişisel deneyim, yayımlanmamış rapor, yayımlanmış rapor, görgü tanıklığı, ünlü tanıklığı, deney, istatistik, anket, resmi gözlem* ve *araştırma incelemesi*dir.

---

1 Çoğu insanın bu görüşü pek fazla kanıt olmaksızın benimsemesi, söz konusu görüş için hiçbir kanıt sıralanamayacağı anlamına gelmez. Başkan Clinton'ın diğer destekçileri çok daha esaslı biçimde buna yanıt vermişlerdir.

Belirtmek gerekir ki, buradaki sıralama güvenilirliği temel alarak artan veya azalan bir sıralama değil, kabaca yapılmış bir aşinalık sıralamasıdır. Çoğu insan *kişisel deneyim* ile çok aşinayken, *araştırma incelemesi* ile çok daha az aşinadır.

KİŞİSEL DENEYİM

Kişisel deneyim, kütüphaneye gitmemize ya da internete girmemize gerek bırakmayan bir kanıt türüdür. Bu kanıt türünü her daim zihnimizde taşırız. Bu nedenle diğer tüm kanıt türlerinden daha büyük bir etkiye sahiptir. Tanıştığımız bireyler, içinde bulunduğumuz durumlar ve bize olanlar, duyduklarımızdan veya okuduklarımızdan daha özgün ve anlamlı görünür. Kişisel deneyimimize güvenimiz tamdır. Maalesef söz konusu güven, özel olaylara hak ettiklerinden daha fazla önem ve evrensellik atfetmemize neden olur. New York'ta bir taksiyle yolculuk ettiğimizde, New York taksicileri hakkında bilgi sahibi olduğumuzu düşünebiliriz. Koreli bir arkadaşımız varsa genel olarak Korelileri, hatta Asyalıları bildiğimizi düşünebiliriz. Fakat bir genellemenin bir veya birkaç örnekten fazlasına ihtiyacı vardır; kapsamlı genellemeler içinse bir düzine örnek bile yeterli olmayabilir.

Kişisel deneyimi –kendinize veya bir başkasına ait olsun- değerlendirirken şu soruları sorun: Olaylar tipik veya özgün müdür? Bir sonuca bağlamak için sayıca ve tür olarak yeterli midir? Unutmayın ki bir hikâyenin canlılığı ve etkileyici düzeydeki kalitesi sınırlı oluşunu değiştiremez.

YAYIMLANMAMIŞ RAPOR

Yayımlanmamış raporlar, diğer insanlardan duyduğumuz, genellikle bir dedikodu veya söylentiye dayanan hikâyelerdir. Bu türden raporlarla ilgili en ciddi sorun, doğrulanmalarının zorluğudur. Çoğu durumda, hikâyelerin ikinci elden mi, yoksa üçüncü, dördüncü ve hatta *beşinci* elden mi edinildiğini bilmeyiz. Ayrıca hikâyeler kişiden kişiye aktarılırken değişmektedir. Onları tekrar eden insanlar dürüst olmayabi-

lir ya da öyle olmaya çalışsalar da bazı sözcükleri yanlışlıkla anlatımlarının dışında bırakabilir, başkalarını ekleyebilir, detayları veya olayların oluş sırasını değiştirebilir.

Yayımlanmamış bir raporu değerlendirirken şu soruları sorun: Hikâyenin kaynağı nedir? Duyduğum anlatımın doğruluğunu nasıl teyit edebilirim?

YAYIMLANMIŞ RAPOR

Bu türden kanıt akademik kitaplardan, iş dergilerinden ve ansiklopedilerden dergi veya gazete yazılarına, haber yayımlarına ve radyo veya televizyon yorumlarına birçok basılı veya yayımlanmış işte bulunabilir. Akademik çalışmalarda kaynaklar genelde dikkatli bir biçimde dipnot ve kaynakçada belirtilir. Akademik olmayan çalışmalarda kaynak gösterme gayriresmi, bölük pörçük olabilir veya bazı durumlarda hiç kaynak gösterilmez. Kaynak gösterilmediğinde, yazarın veya yayımcının güvenilirliğini sorgulayabiliriz. Günümüz yayınlarında, özellikle akademik olmayanlarda, olgularla yorumlar birbirine karışmaktadır. Bu nedenle hangi ifadelerin kanıt niteliğinde olduklarının ve hangi ifadelerin kanıtla desteklenmeleri gerektiğinin açığa çıkarılmak üzere dikkatli bir okumaya ihtiyaç duyulabilir.

Yayımlanmış bir raporu değerlendirirken şu soruları sorun: Rapor, içerdiği bilginin tüm önemli bileşenlerine dair kaynaklara atıfta bulunmakta mıdır? (Öyleyse onları kontrol etmek isteyebilirsiniz.) Yazara dikkatli raporlama konusunda itibar edilebilir mi? Yayınevi ya da yayımcı kuruluşa güvenilirlik konusunda itibar edilebilir mi? Yayımlanmış rapordaki hangi ifadeler kanıt niteliğindedir ve hangileri bizzat kanıtla desteklenmelidir? (Bu soruyu bir başka şekilde de sorulabilir: Dikkatli bir kimse hangi ifadeleri sorgulayabilir? Yazar, bu sorgulamaları önceden fark edip tatmin edici bir yanıtlamakta mıdır?)

GÖRGÜ TANIKLIĞI

Görgü tanıklığı genellikle en güvenilir kanıt türü olarak kabul edildiğinden, söz konusu kanıtın, birkaç nedenden ötürü bazı durumlarda ciddi biçimde kusurlu olduğunu fark etmek şaşırtıcı gelebilir. Dışsal şartlar uygun olmayabilir –örneğin kaza sisli bir gece vakti geç bir saatte gerçekleşmiş olabilir ve görgü tanığı olaya uzak bir mesafede kalmış olabilir. Görgü tanığı yorgun veya alkol veya uyuşturucunun etkisinde olabilir; gözlemi, peşin hüküm ve beklentilerle şartlanmış olabilir. Dahası kişinin ne olduğuna dair anıları alt olaylarla karışmış olabilir. Böyle bir karışıklık, olayla yorum arasında belirli bir zaman geçtiğinde ciddi bir soruna dönüşebilir.

Görgü tanıklığını değerlendirirken şu soruları sorun: Olayı çevreleyen şartlar nelerdir, özellikle görgü tanığının zihin durumu algısını bozmuş olabilir mi? (Eğer böyle bir durum olasıysa olayın gerçekten olup olmadığını belirlemeye çalışın.) Olayın gerçekleşmesinden itibaren ne tür şartlar, örneğin olayla ilgili başka kaynaklardan çıkan yayınlar, görgü tanığının anılarını etkilemiş olabilir?

ÜNLÜ TANIKLIĞI

Ünlüler, gittikçe artan oranlarda, ticari ve bilgi içerikli reklamlarda, ürün ve hizmetleri desteklerken görünmektedir. Buna ek olarak radyo ve televizyon programlarına konuk olduklarında, haberlerde olup bitenler hakkında kişisel görüşlerini söylemeye teşvik edilmektedirler. Herhangi bir günde, birçok konunun yanı sıra din, adalet, eğitim, ekonomi, uluslararası ilişkiler, finans reformu kampanyası ve psikoloji hakkında konuşan şarkıcı, oyuncu ve sporculara rastlayabilirsiniz. Örneğin bir televizyon sunucusu, oyuncu konuğuna, şu soruyu sormuştu: "Şansın insan hayatında ne kadar büyük bir etkisi olduğuna inanıyorsunuz?"

Ünlülere, sizi eğlendiren kimseler olarak duyduğunuz saygı, onların röportajlarda konuştukları konu hakkında bilgi sahibi olduklarını varsaymanıza neden olabilir. Bu varsa-

yım sıklıkla yanlıştır. Gayet bilgili olabilir ya da sunucunun sorusuna hazırlıksız yakalanmış ve cahil görünmek istemediği için aklına ne gelirse söylüyor olabilirler. Bazı ünlüler, kendilerine verilen önemden öyle etkilenmiş olurlar ki söyledikleri her ne ise sırf onlar söyledikleri için bilgece olduğunu hayal ederler. Ürün ve hizmetler için yapılan tanıklık ifadelerinde, ünlülere, hakkında çok az şey bildikleri ya da hiçbir şey bilmedikleri ürünler hakkında bir şeyler söylemeleri için para ödenmiş olabilir.

Ünlü tanıklığını değerlendirirken şu soruları sorun: Ticari veya bilgi içerikli reklamlarda, ünlü, ücret almış bir marka yüzü müdür? (Bu sıklıkla reklamın sonunda küçük boyutlu bir yazıyla ifade edilir.) Talk şov yorumlarında, ünlü, görüşlerini desteklemekte midir –mesela işinin ehli insanlar tarafından yapılmış araştırmalara atıfta bulunmakta mıdır? Ayrıca sunucu böyle bir desteği sorgulamakta mıdır? Eğer tartışma ünlünün desteksiz fikirlerinden oluşan bir dizi savdan oluşuyorsa söz konusu ünlüye ne kadar hayran olduğunuzdan bağımsız olarak onu dikkate almamakla iyi edersiniz.

UZMAN GÖRÜŞÜ

Tahmin edebileceğiniz üzere, uzman görüşü genellikle şimdiye kadar değindiğimiz çoğu kanıt türüne göre daha güvenilirdir. Uzman görüşünün, kişisel deneyime göre avantajı, çoğu zaman, neyin özgün olup neyin özgün olmadığı sorusuna değinmesidir. Yine de uzman görüşü bile sürekli olarak güvenilirdir. Güvenilmezliğin en önemli sebebi, bilginin, neredeyse her alandaki hızlı yayılışıdır. Bir yüzyıl önce, birden fazla disiplinde uzmanlaşmak mümkündü. Bugünün akademisyenleri ise tipik bir şekilde *bir disiplinin dar bir boyutunda* uzmandırlar ve bu boyuttaki önemli gelişmelere ayak uydurma sürecinde zorluk yaşayabilirler. Maalesef, bazı insanlar, kendilerini her şeyin uzmanı olarak görmenin cazibesine karşı direnememektedir. Tanınmış bir astronom, örneğin popüler dergilerde yazılarını yayımlanıp etik, ant-

ropoloji ve ilahiyat üzerine görüşler ileri sürmeye alışmıştı.

Uzman görüşünü değerlendirirken şu soruları sorun: Kişi söz konusu geniş alandaki delillere ek olarak tartışılan özel mesele hakkında *belirli* bir uzmanlığa sahip mi? Alan dışından kimseler için bunu açığa kavuşturmak her zaman kolay değildir. Fakat bunun için iyi bir gösterge, kişinin sadece görüşlerini ifade etmekle kalmayıp bunları güncel araştırmalara atfen desteklemesidir. Ayrıca uzmanın para alıp almadığını sorgulayın. Para kabul etmenin illa uzman görüşünü lekelemesi gerekmez fakat kişinin nesnelliği hakkında bazı soru işaretleri uyandırabilir. Son olarak otoritelerin söz konusu uzmanın görüşüne katılıp katılmadıklarını sorgulayın.

DENEY

Geniş manada iki çeşit deney vardır. *Laboratuvar* deneyleri, araştırmacıların şartları değiştirerek sebep ve sonuçları daha net ortaya koymalarını mümkün kılar. Laboratuvar deneyinin dezavantajlarından bir tanesi, yapay olmasıdır. *Alan* deneyi, öte yandan doğal bir ortamda oluşma avantajına sahiptir; ancak araştırmacıların varlığı denekleri etkileyebilir ve bulguları zedeleyebilir.

Deneysel kanıtları değerlendirirken şu soruları sorun: Laboratuvar deneyi için, deney diğer araştırmacılar tarafından tekrarlandı mı? Alan deneyi için, başka araştırmacılar bağımsız bir biçimde, deneyin bulgularını onayladı mı? Eğer tekrarlama veya onaylama başarısızsa en iyisi, deneyin bulgularını kabulü erteleyin.

İSTATİSTİK

Geniş anlamda, *istatistik* terimi sayısallaştırılabilen her bilgiye uygulanabilir –örneğin küresel ısınma olgusunun varlığına karar vermek üzere ortalama sıcaklığın zamana göre değişimlerinin bilgisi. *İstatistik* terimi daha dar bir biçimde, bir grup hakkında gruptaki her bireyle iletişim kurarak veya aksi durumda açıklama yaparak elde edilen sayısal bilgi an-

lamında da kullanılabilir. ABD nüfus sayımı bu anlamda kullanımına örnek verilebilir. Diğer örnekler ABD senatörlerinin oy kayıtları, alkollü araba kullanmak nedeniyle gerçekleşen otomobil kazalarının oranı, geçen yüzyılın göç eğilimlerinde görülen dalgalanmalar, tek ebeveynli evlerde büyüyen evlenmemiş annelerin oranı ve belirli ırksal-etnik grupların karşılaştırmalı eğitim ve gelir seviyeleridir.

Joel Best'in dikkat çektiği gibi, "istatistiği, yarattığımız sayılar değil keşfettiğimiz olgular olduğunu" düşünsek de "istatistik bağımsız bir biçimde ortaya çıkmaz," sadece karmaşık bilginin bir özetidir. Ona göre, istatistiksel hatalar bazen kastidir; fakat daha sıklıkla "kafa karışıklığının, beceriksizliğin, hesap yapamayışın veya öne sürenlerin adil ve doğru kabul ettikleri ilke ve çıkarları onaylamak üzere seçici ve bilgiç bir çabayla üretilmiş sayılardır." Best herhangi bir istatistiki bilgiyi değerlendirmek üzere üç soru sormayı önermektedir: "Onu kim yarattı? Hangi amaçla yaratıldı? Nasıl yaratıldı?"[2]

İstatistiki bilgiyi değerlendirirken ayrıca şu soruları sorun: İstatistiğin kaynağı ne? Kaynak güvenilir mi? Veriler eski mi? Veriler toplandığından bu yana, herhangi bir önemli değişim yaşandı mı?

ANKET

Anketler, özellikle sosyal bilimlerde, profesyoneller tarafından en fazla kullanılan araçlar arasındadır. Anketlerden elde edilen veri ölçülebilir olduğundan, anketler genellikle istatistik üst başlığı altına yerleştirilirler. Fakat biz onları ayırt edici bir özelliklerine dikkat çekmek üzere ayrı ele alıyoruz: Anketler veriyi sıklıkla gruptaki (*nüfus* olarak bilinen) her bireyle değil, grubu temsil eden *örneklem* ile iletişim kurarak elde eder. Anketler telefon, e-posta ya da şahsi görüşme yoluyla yapılır. Örneklem, *rasgele*, *sistematik* (örneğin tele-

2 Joel Best, *Damned Lies and Statistics: Untangling Numbers from the Media, Politicians and Activists*, Berkeley, University of California Press, 2001, s. 27–28, 159, 161.

fon rehberinde her onuncu veya yüzüncü kişi gibi) veya *katmanlı* (grubu oluşturan üyelerin tam oranı; örneğin yüzde 51 kadın ve yüzde 49 erkek gibi) olabilir.

Joel Best, "çoğu toplumsal meseleye yönelik kamusal eğilimlerin, lehte veya aleyhte şeklinde basitçe sınıflandırılamayacak ya da tek bir anket sorusuyla ölçülemeyecek kadar karmaşık oldukları" konusunda uyarmaktadır. Dahası anketleri yapanlar, "soruların sözcüklere dökülme biçiminin sonuçları etkilediğini" ve dürüst olmadıkları takdirde, sorularını, kişisel gündemlerini destekleyecek biçimde çerçeveleyebileceklerini fark etmişlerdir.[3]

Bir anketi değerlendirirken şu soruları sorun: Örneklem gerçekten temsile uygun muydu? Bir başka ifadeyle, ankete dahil edilen toplam nüfusun tüm üyeleri, eşit derece seçilme şansına sahip miydi? Sorular açık ve net miydi? Yanlı değil de nesnel bir şekilde oluşturuldular mı? E-posta yoluyla uygulanan anketlerde ciddi sayıda kişi yanıt vermeyi başaramadı mı? Öyleyse yanıt vermeyenler, verenlerden ne kadar farklı olabilir? Ayrıca diğer anketler, söz konusu anketin bulgularını desteklemekte midir?

RESMİ GÖZLEM

İki tür resmi gözlem çalışması vardır. *Bağımsız* gözlemde, gözlemci, hakkında araştırma yapılan bireylerle etkileşimde bulunmaz. Bir çocuk psikoloğu, örneğin okul oyun bahçesini ziyaret ederek çocukların davranışlarını izleyebilir. *Katılımcı* gözlemde araştırmacı, araştırılan faaliyete dahil olur. Bir göçebe kabileyle aylarca yaşayan, onlarla birlikte yemek yiyen ve ortak faaliyetlerinde yer alan bir antropolog, katılımcı gözlemci olacaktır.

Resmi gözlemi değerlendirirken şu soruları sorun: Gözlemcinin varlığının, gözlemlenen davranışı bozması olası mıdır? Gözlem süresi, söz konusu sonuçlara ulaşılması için yeterli miydi? Sonuçlar aşırı genellemeye mi dayanmakta-

3 Best, *Damned Lies and Statistics*, s. 46–48.

dır? (Örneğin tek bir göçebe grup hakkındaki gözlemler, diğer göçebe grupların önemli farklılıklar gösterebileceklerini görmezden gelerek, tüm göçebe gruplar için genelleştirilmiş olabilir.)

ARAŞTIRMA İNCELEMESİ

Bu türden bir çalışma, konu hakkında dikkate değer miktarda çalışma önceden yapılmışsa ele alınır. Araştırmacı yapılmış tüm akademik çalışmaları değerlendirir, sonrasında özetler ve bulguları karşılaştırır. Genellikle onlarca, hatta yüzlerce çalışma değerlendirilir. Zorlu bir araştırma süreci, hemfikir olunan ve olunmayan noktaları ortaya çıkarır ve konu hakkında, güncel bilgi durumuna dair değerli bir bakış sağlar. Örneğin televizyonun yetişkinler üzerindeki etkisine dair araştırmaların inceleyen Victor Strasburger, aralarında biri 67 ayrı çalışmayı, diğeri 230 çalışmayı ve bir diğeri 188 çalışmayı kapsayan üç "süper çalışmanın" bulunduğu birçok çalışmayı değerlendirmiştir.[4]

Bir araştırma incelemesini değerlendirirken şu soruları sorun: Ele alınan araştırmalar dikkate alındığında, yazarın ulaştığı sonuçlar mantıklı görünmekte midir? Yazarın gözden kaçırdığı ilgili bir araştırma var mı? (Konuya uzak bir kimse olarak, ikinci soruyu kendi başına yanıtlamanızın imkânsız olduğunu düşünebilirsiniz. Ancak konuyu hem söz konusu araştırmalara hem de incelemeye aşina, alandan bir uzmana danışabilirsiniz.)

Ek bir başka soru ise her türden kanıta uygulanabilir: Bu kanıt, ele alınan meseleyle *ilgili* mi? İlgili değilse, başka açılardan ne kadar mükemmel olursa olsun, dikkate alınmayı hak etmiyor demektir. Burada, ilgisiz kanıt kullanımı nedeniyle oldukça kötü bir biçimde karmaşıklaşan güncel bir örnek verelim. Üniversite yöneticileri, öğretim üyelerinin yazma, konuşma ve eleştirel düşünme gibi derslerde

4 Victor C. Strasburger, *Adolescents and the Media: Medical and Psychological Impact*, Thousand Oaks, Calif., Sage Publishing, 1995, s. 30.

sınıf mevcudunun düşürülmesine ilişkin taleplerini yıllarca reddettiler. Yöneticiler, bunu yaparken, öğretim etkinliğinin sınıf mevcuduyla ilgisiz olduğunu, diğer bir ifadeyle öğretmenlerin 50 öğrencinin bulunduğu sınıfta da 15 öğrenciyle olduğu kadar etkin olabileceklerini söyleyen akademik çalışmalara atıfta bulundular. Ancak söz konusu akademik çalışmalara, sadece bilgi veren dersleri değerlendirmişti, yetenek geliştirmeye yönelik olanları değil. Ortaya konan kanıtın, ikinci grupla, yani yukarıdaki derslerle ilgisi yoktu.

Kanıtın Değerlendirilmesi

Hepimiz tümüyle nesnel olduğumuzu, bir meselenin her bir tarafına eşit mesafede durduğumuzu düşünmekten hoşlanırız. Ancak gerçekte bu nadir görülen bir durumdur. Bir mesele hakkında, değerlendirmemizin başında, henüz katı bir pozisyon almadığımızda dahi, genellikle hayat felsefemiz, politik veya toplumsal görüşlerimiz, ilgili meseleler hakkındaki fikirlerimiz veya belirli görüşlerle özdeşleşmiş insanlara yönelik tutumumuz dolayısıyla bir yöne veya bir diğerine kaymış oluruz. Bu durum *önyargı* olarak da bilinir, bazen o kadar hafiftir ki yargımızı çok etkiler veya hiç etkilemez. Diğer taraftan eleştirel düşünmeye kısa devre yaptıracak kadar ciddi olabilir. Bir meseleye ne kadar meyledersek düşünme defomuz o denli ihtimal haline gelir.

Önyargının, kanıt değerlendirmenizin altını oyduğunu nasıl söyleyebilirsiniz? Aşağıdaki işaretlerden bir veya birkaçına bakın:

- Değerlendirmenize bir tarafın haklı çıkmasını isteyerek yaklaşırsınız.
- Araştırmanıza, benzer görüşlerin doğruluğu kanıtlayacağını varsayarak başlarsınız.
- Meselenin sizin uygun bulduğunuz yanını destekleyen kanıtları arayıp ona karşı duranları görmezden gelirsiniz.
- Kaynakları, güvenilirlikleri ve araştırmalarının kalitesine göre değil de, düşünüşünüze uygunluğuna göre değerlendirirsiniz.

- Karşı olduğunuz görüşlere dair kanıtlarda kılı kırk yararken sizi destekleyen kanıtlarda eleştirel olmaktan uzak durursunuz.
- Önyargınıza karşı gelen bir kanıta karşı çıkarken, genelde analizi tamamlamadan tersini göstermeye çalışırsınız.

Önyargılarınızı ortadan kaldırmayı başaramasanız da *tespit* ve *kontrol* edebilirsiniz. Bu ise gerekli olan tek şeydir. Kanıt değerlendirmesinin amacı, gerçeği keşfetmektir; gerçeklik memnun edici olsa da, olmasa da... Bunu yapmanın tek yolu, adil bir biçimde değerlendirmektir. Böyle bir değerlendirme, bazen, dayandığınız (veya bizzat savunduğunuz) görüşün yanlış olduğunu sonucuna ulaşmanızı gerektirebilir. Kanıt böyle bir sonucu destekliyorsa, onunla yüzleşecek cesaretiniz olsun. Fikrinizi değiştirmek, onur kırıcı bir durum değildir, fakat yanlış bir görüşte, görünüşü kurtarmak adına sürdürmek, aptalca olmakla kalmayıp, entelektüel açıdan da ikiyüzlü bir davranıştır.

Yeterli Kanıtın Ölçüsü Nedir?

Kanıtınızın veya fikrini değerlendirdiğiniz kişinin kanıtının yeterli olup olmadığına karar vermek nadiren kolaydır. Karar verirken kanıtın hem niceliğini hem de niteliğini dikkate almanız gerekecektir. Bunun için basit bir formül yok fakat aşağıdaki genel ilkeler belirli durumlarda karar vermenize yardımcı olacaktır:

1. *Kesin bir yargıda bulunmaya izin veren kanıt yeterlidir.* Bir yargının doğru olduğunu arzu etmek, varsaymak veya iddia etmek, kesinlik oluşturmaz. Kesinlik, şüphe etmek için iyi bir sebep, bir tartışma zemini bulunmadığında ortaya çıkar. Ceza duruşmasında ikna olmak için standart, "mantıklı şüphenin ötesinde suçtur." Kesinlik, özellikle tartışmalı meselelerde, karşılanması çok zor bir standarttır. Bu nedenle genellikle daha makul bir standart oluşturmak zorunda kalırsınız.

2. *Kesinliğin ulaşılamaz olduğu durumlarda, meseleye dair bir görüş olasılık olarak daha güçlüyse kanıt yeterlidir.* Bu, söz konusu görüşün, rakip görüşlere göre açık biçimde daha mantıklı olduğu anlamına gelir. Hukuk davalarında, bu standart, "kanıtın üstünlüğü" olarak ifade edilir. Mantıklı oluşun *ispatlanması*, şüphesiz, onun sadece *öne sürülmesinden* oldukça farklıdır. Bir görüşün en mantıklı olduğuna, ihtimal dahilindeki tüm görüşler tespit edilip değerlendirildikten sonra karar verilir.
3. *Diğer tüm durumlarda, kanıt yetersiz görülmelidir.* Diğer bir ifadeyle, eğer bir kanıt bir görüşün rakip görüşlerden daha mantıklı olduğunu göstermezse ihtiyatlı tek hareket, yeterli kanıt ortaya çıkana kadar yargıyı askıya almaktır. Böyle bir kısıt özellikle belirli bir görüşün tarafındaysanız zor olabilir, fakat söz konusu kısıt eleştirel düşünürün önemli bir özelliğidir.

Uygulamalar

1. Çok uzun zaman önce, düşünme konusunda uzman birisi şu gözlemde bulunmuştu: "Eğitimli bir düşünürün, belki de en temel özelliği, eğitimsiz bir düşünürün yapma eğiliminde olduğu gibi, yeterli kanıt olmaksızın sonuca atlamamaktır."[5]

   Son dönemde çok az kanıtla veya hiçbir kanıt olmaksızın görüş ortaya koyduğunuz durumlar hakkında düşünün. Her bir durum için, ortaya koyduğunuz görüşü belirtin ve onu tam olarak desteklemek için ne tür bir kanıtın olması gerektiğini açıklayın.
2. Karikatürist Scott Adams, bir keresinde, "habercilerin, her gün, titizlikle hikâyelerin peşinde koşmak ile insanların kendilerine söylediklerini yazmak seçimiyle yüzleştiklerini" gözlemlemişti. "Her iki yaklaşıma da

5 W. I. B. Beveridge, *The Art of Scientific Investigation*, New York, W. W. Norton, 1951, s. 54.

aynı ücret ödeniyordu."[6] Bu tespit, şayet varsa, bu bölümle ne gibi bir ilgisi bulunmaktadır? Açıklayın.

3. Birkaç yıl önce ünlü bir televizyon oyuncusu, kendi şovunda iki lezbiyenin kamera önünde öpüştüğü bir bölüm de dahil olmak üzere bazı konuların tartışıldığı bir talk şova katıldı. Oyuncu bu görüşü destekledi: "Toplumumuzda, homofobinin gerçekten fazla olduğu ve geylere karşı suçların tüm zamanların en yüksek seviyelerine çıktığı zamanlardayız." Eğer talk şov sunucusu eleştirel bir düşünür olsaydı, bu noktada hangi soruları sorardı? Oyuncunun görüşünün mantıklı olup olmadığını değerlendirmek için ne türden kanıtlar yardımcı olurdu?
4. 5. Bölüm, 10. uygulamada, aşağıdaki her bir soruya bir görüşle yanıt verdiniz. Şimdi bu görüşleri ve onları için sunduğunuz kanıtları gözden geçirin. Her bir durumda, sunduğunuz kanıtı, *kişisel deneyim, yayımlanmamış rapor, yayımlanmış rapor, görgü tanıklığı, ünlü tanıklığı, deney, istatistik, anket, resmi gözlem* veya *araştırma incelemesi* şeklinde sınıflandırın. Kanıtınızın yeterli olup olmadığına karar verin. Yeterli olmadığına karar verirseniz, görüşünüzün tam olarak desteklenmesi için ne türden bir kanıtın gerekli olacağını açıklayın.
   a. Boşanma davalarında, mahkemeler, hangi ebeveynin çocuğun velayetini alacağı konusunda karar vermek için nasıl bir yol izlemelidir?
   b. Çocuklara kaç yaşına kadar dayak atılmalıdır (doğrusu hiçbir biçimde dayak atılmalı mıdır)?
   c. Tüm devletlerde alkol kullanma yaşı 16 mı olmalıdır?
   ç. Varsa hangi durumda Birleşik Devletler ilk nükleer saldırıyı gerçekleştirmelidir?

6 Best, *Damned Lies and Statistics*, s. 35.

d. Kötü ruhlar var mıdır? Varsa insan davranışlarını etkileyebilirler mi?
e. Sonuca giden her yol mübah mıdır?
f. Derslere düzenli devam etmek, kişinin akademik başarı şansını artırır mı?
g. 50 yıl önce öğretmenlere, bugünkünden daha fazla mı saygı duyulmaktaydı?
ğ. Hafta sonu çıkılan mekânlarda içilen içki, alkoliklik sayılır mı?
h. Antisosyal davranış arttı mı, yoksa basın artık bunu raporlamakta daha mı iyi?

5. 1. Bölüm, 9. uygulamada, aşağıda yer verilen her bir ifade için görüş ifade ettiniz. Her bir yanıtınızı yukarıdaki uygulamada verilen talimatlara uygun olarak gözden geçirin.
   a. Sağlık hizmetlilerinin HIV/AIDS testinden geçmeleri gerekir.
   b. Çocuklar için güzellik ve yetenek yarışmaları yasaklanmalıdır.
   c. Ku Klux Klan gibi aşırı grupların devlet mülkünde toplanmalarına ya da kentin sokaklarında gösteri yapmalarına izin verilmelidir.
   d. Birinci sınıf kompozisyon dersi tüm öğrenciler için zorunlu ders olmalıdır.
   e. Liseli ve üniversiteli atletler anabolik steroit testinden geçirilmelidir.
   f. Yaratılışçılık, lise biyoloji derslerinde öğretilmelidir.
   g. Çok-eşlilik (polygamy) yasal olmalıdır.
   h. Seçme yaşı 16'ya çekilmelidir.
   i. Hapishane sistemi, mahkûmların rehabilitasyonu yerine cezalandırılmalarına daha çok ağırlık vermelidir.
   j. Doktorlar ve klinikler, reşit olmayan kimselere, doğum kontrol araçlarının bulunduğu reçete yazaca-

ğı veya kürtaj hizmeti vereceği zaman, ebeveynleri haberdar etmek zorunda olmalıdır.

k. Bir erkeğin öz-saygısı, eşi kendisinden daha fazla para kazandığında ciddi biçimde zedelenir.

l. Kadınlar, erkeklere bağımlı olmaktan hoşlanır.

Görüş Farkı

Aşağıdaki paragraf önemli bir görüş farklılığını özetlemektedir. İfadeyi okuduktan sonra, kütüphane ve/veya interneti kullanarak bilgili insanların konu hakkında ne söylediklerine bakın. Bütün görüşleri incelediğinizden emin olun. Sonra her birinin güçlü ve zayıf yanlarını değerlendirin. Eğer bir görüşün tamamen doğru ve diğerlerinin yanlış olduğu sonucuna ulaşırsanız buna nasıl ulaştığınızı açıklayın. Eğer *genellikle olduğu* gibi, bir görüşün, diğerlerine göre daha anlamlı olduğu fakat diğerlerinin de bazı mantıklı yanlarının bulunduğu fikrine ulaşırsanız, diğer görüşlerden aldığınız noktaları ***birleştirerek*** kendi görüşünüzü inşa edin ve bu görüşün neden hepsinden daha mantıklı olduğunu açıklayın. Yanıtınızı, öğretim elemanının belirteceği şekilde, bir kompozisyon ya da sözlü sunumda ortaya koyun.

Asgari ücret kaldırılmalı mı? Geride kalan yarım yüzyıl boyunca hâkim görüş, asgari ücretin kaldırılmaması gerektiği oldu. Doğrusu, çoğu insan, ücretin düşük olduğunu ve artırılması gerektiğine inanmaktadır. Bu görüşü savunanlar, her işçinin "geçinmeye yetecek ücreti" hak ettiğine ve sadece hükümetlerin, işverenlerin bu yükümlülüğü yerine getirmelerini sağlayabileceğine dair ahlaki iddiayı dile getirmektedir. İddia sahipleri ayrıca yüksek başlangıç ücretlerinin işçileri daha çok çalışmaya ve yeteneklerini geliştirmeye teşvik edeceğine dair pratik iddiayı da öne sürmektedir. Asgari ücretin kaldırılması gerektiğine inananlar ise asgari ücretin dayatıldığı küçük işletmelerin, fiyatları artırmak zorunda kaldıkları ve tüketiciyi cezalandırdıklarını veya potansiyel işçiler için iş imkânlarını azalttıkları ve fırsatları sınırlandırdıklarını iddia etmektedirler. Bir ekonomist, asgari ücret yasasının, genç işçilere ve azınlık gruplarının mensuplarına zarar

verdiğini, çünkü "asgari ücret yasasının net ekonomik etkisi, daha az yetenekli, daha az deneyimli veya daha az tercih edilen işçilerin daha pahalı olmasıdır ki, dolayısıyla onların işten çıkmasına neden olacak şekilde maliyetlenmesidir."[7]

Analizinize Google'da "asgari ücretin artıları ve eksileri" ifadesini aratarak başlayın.

7 Thomas Sowell, "Ignoring Economics," http://www.realclearpolitics.com/Commentary/com-11_15_05_TS_pf.html (Erişim tarihi: 8 Temmuz 2006)

7. Bölüm

İDDİA NEDİR?

İddia sözcüğü farklı anlamlara sahip; bu nedenle öncelikli görevimiz bu anlamların her birini açıklığa kavuşturmak ve birbirinden ayrıldıkları noktaları ortaya koymaktır. Sözcüğün genel bir anlamı, "ateşli bir iddialaşma, tam bir ağız dalaşı içerisindeler" cümlesinde olduğu gibi "ağız dalaşı"dır. Ağız dalaşı düşünceden daha çok duygu ve sıklıkla gevezeliğe dönüşen ego çatışması içerdiğinden, *iddia*nın bu tanımının eleştirel düşünmeyle çok az ilgisi bulunmaktadır. Bu nedenle, amaçlarımız doğrultusunda, iddia, bir ağız dalaşı değildir.

*İddia*nın bir diğer anlamı, resmi tartışmalarda olduğu gibi, "iki veya daha fazla insan arasında görüş alışverişidir." Sözcüğün bu anlamında iddia, ideal biçimde, birbirinden farklı görüşlere sahip insanların bir mesele hakkında daha derin, daha doğru bir anlayış geliştirmek için işbirliğine dayanan bir girişimdir. Böylesi bir girişimde egolar kontrol altındadır ve herkes, haklı çıkmak istese de, yanlışlanmayı bekler. Herkes daha yüksek bir anlayış sürecinden geçtiği için kimse kaybetmez. Fakat ne yazık ki egolar kolaylıkla bastırılamaz. Bunun yanı sıra, çoğumuz tıpkı her atletik yarışta olduğu gibi her tartışmada da bir kazananın ve kaybedenin olması gerektiğine inanmaya şartlanmışızdır. Bu nedenle, çoğunlukla bilgimizi ve aklımızı geliştirmektense "rakibimi-

ze" karşı "puan toplamaya" daha fazla odaklanırız. Sonuçta en iyi çabalarımız bile idealden uzaklaşmaya başlarlar.

"İki veya daha fazla insan arasında görüş alışverişi" anlamında *iddia*, eleştirel düşünmeyle daha ilgili olsa da, sözcüğün başka bir anlamı eleştirel düşünür *olma* süreciyle çok daha ilgilidir. *İddia* burada, "bir yargıyı destekleyen akıl yürütme biçimi" anlamına gelir. "John'un ölüm cezası hakkındaki iddiası, Sally'ninkine göre daha ikna edici" dediğimizde, genel tartışmaya *bireysel* katkının kalitesine odaklanmış oluruz. Kitabın genelinde olduğu gibi bu bölümde de asıl derdimiz, bireysel iddiaların –başkalarının olduğu kadar kendinizin de– değerlendirilmesi olduğundan, bu, bizim odaklanacağımız tanımdır.

İddianın matematiksel semboller kullanılmaksızın hazırlanmış, bir çeşit sözel denklem olduğunu düşünmek faydalı olabilir. Sayısal bir denklem 1 + 1 = 2 ya da 2 – 1 = 1 biçimindedir. Sözel bir denklem de eksi, artı veya eşit işaretlerini kullanmaksızın benzer ilişkileri ifade eder. Şöyle bir örnek açıklayıcı olabilir:

Hukuk, öğretmenlerin, devlet okullarında sınıf dualarına rehberlik etmelerini yasaklamıştır.

Wynona devlet okulundaki sınıfında öğrencilere dualarında rehber etmektedir.

Bu nedenle Wynona hukuku çiğnemektedir.

Sayısal denklemler gibi, iddialar da basit ya da karmaşık olabilir. Bir sayısal denklemde, toplamın, birçok sayıdan (342 + 186 + 232 + 111 + 871) meydana gelmesi gibi, bir iddianın sonucuna da birçok öncülden (sav) hareketle ulaşılabilir. Ayrıca ilgili sütunda yanlış bir sayının bulunması nasıl toplamın yanlış olmasına yol açacaksa yanlış bir sav da yanlış bir sonuca neden olacaktır.[1] Sınıf ibadeti iddiasın-

1 Bunun tek istisnası saf rastlantıdır. Şunu iddiayı düşünün: "Açık ten rengine sahip insanlar, deri kanserine karşı, koyu ten rengine sahip insanlardan daha duyarlıdır. Florida'da, Michigan'a göre daha fazla açık ten rengine sahip insan var. Bu yüzden Florida'da deri kanseri oranı Mic-

da, hukukun, öğretmenlerin, öğrencilerin sınıf ibadetlerine rehber etmelerine izin verdiğini düşünmüş olsaydık, Wynona'nın hukuku çiğnemediği sonucuna varacaktık ki, ulaşılan sonuç yanlış olacaktı.

Fakat sayısal denklemler ve iddialar tamamen benzer değillerdir. Önemli bir farklılık olarak, iddia genellikle daha karmaşık ve test edilmesi daha zor olandır. C vitamini, nezleyi önler veya ciddiyetini azaltır mı? Televizyondaki şiddet gerçek hayatta şiddete neden olur mu? John F. Kennedy tek bir suikastçı tarafından mı öldürüldü? İsrail'in 2006'da Lübnan'ı bombalaması meşru muydu? Bu ve benzeri birçok konuda kanıt ya henüz tam değildir ya da yoruma açıktır.

Bir İddianın Bileşenleri

İddianın ele alınmasıyla en yakından ilişkilendirilen bilgi alanı mantıktır. Mantık, karmaşık konularla ilgilenen diğer alanlar gibi, kendine has bir terminolojiye sahiptir. Bu kitap, teorikten çok pratik olduğundan, kendimizi, bir iddianın bileşenlerine işaret eden terimlerle sınırlandıracağız: *öncüller* ve *sonuç*. Yukarıda yer verilen Wynona ile ilgili iddiada, "hukuk, öğretmenlerin, devlet okullarında sınıf ibadetlerine rehberlik etmelerini yasaklamıştır" ve "Wynona devlet okulundaki sınıfında öğrencilere ibadetlerine rehber etmektedir" ifadeleri, öncülleri oluşturmaktadır. "Bu nedenle Wynona hukuku çiğnemektedir" ifadesi ise sonuçtur. (*Bu nedenle* sözcüğü ve *bu yüzden* ya da *sonuçta* gibi sözcükler sıklıkla sonucu belirtmek için kullanılır. Bunların kullanılmadığı durumlarda, sonucu genellikle diğer savların hangi savı desteklediği veya pekiştirdiği sorusuna cevap vererek tespit edebilirsiniz.)

Mantıkçıların iddiaları değerlendirmek için kullandıkları bazı temel ilkeler şunlardır:

---

higan'dan daha yüksek." İddia kusurludur; çünkü ikinci öncül gerçekte temelsizdir. Yine de sonuç kazara doğru çıkmıştır.

1. Öncüller, *doğru* veya *yanlış* (hatasız veya hatalı) olabilir.
2. Öncülleri sonuca bağlayan akıl yürütme, *geçerli* veya *geçersiz* olabilir. (Mantıklı olması için, ifade edilen sonucun, ama sadece bu sonucun öncüllerden mantıklı bir şekilde çıkarsanması gerekir.)
3. Doğru öncüller artı geçerli akıl yürütme, *mantıklı* iddiayı verir.
4. Yanlış öncül veya geçersiz akıl yürütme, iddiayı *mantıksız* hale getirebilir.

Mantıksal düşünmedeki hatalar, matematikteki kadar yaygındır. Bu, diğer insanların düşünme süreci için olduğu kadar kendi düşünme sürecimiz için de doğrudur. Doğru sayıları dikkatlice toplamak için elimizden gelenin en iyisini yapmamıza rağmen sonucun yanlış çıkması gibi doğru bilgilerle yanlış sonuca ulaşma da mümkündür. Şüphesiz, *doğru* veya *tam olmayan* bilgiyle yola çıktığımızda veya *dikkatsizce* akıl yürüttüğümüzde hata olasılığı katlanır. İşte, dikkatsizce akıl yürütmeye ilişkin ilginç (ve esprili) bir örnek: Geç kalmayı alışkanlık haline getiren bir işçinin işinden kovulmasının ardından, avukatı, amirinin, işçiyi saat takması konusunda uyarmadığı için hatalı olduğunu iddia etti![2]

Fikir ve akıl yürütme sürecine ilişkin uygunsuz eğilimler de iddiada hataya neden olabilir. Örneğin ilk izlenimlerinizin şaşmaz olduğunu kabul ederseniz, onlara eleştirel olmayan bir şekilde yaklaşmanız, onları destekleyici kanıtları arayıp desteklemeyenleri reddetmeniz ve izlenimlerinizi şiddetle savunmanız olasıdır. Böyle bir yaklaşım sizi kendini kandırma ve başkalarının manipülasyonuna karşı savunmasız bırakır. Diğer taraftan ilk izlenimlerinize –kesinlikler yerine ilginç ihtimaller olarak– tereddütle bakar ve kararınızı vermeden önce, onları başka fikirlerle karşılaştırırsanız, kendinizi kandırma ya da başkaları tarafından kandırılmanız daha az olası olur.

---

2 Margaret A. Hagen, *Whores of the Court: The Fraud of Psychiatric Testimony and the Rape of American Justice*, New York, Harper Collins, 1997, s. 292.

İddiaları Değerlendirmek

İddiaları değerlendirmeye yönelik temel yaklaşım basitçe şu şekilde ifade edilebilir: *Öncüllerin doğru veya yanlışlığına ve bu öncüllerden yola çıkarak sonuca ulaştıran akıl yürütmenin geçerliliğine karar verin.* Her iki ölçütü de karşılıyorsa iddia mantıklıdır. İddia, açık ve tam olarak ifade edilmiş ve siz doğru soruları sormuşsanız, bu yaklaşımı izlemek nispeten kolaydır. Tabii ki öncüllerin doğruluğu ve yanlışlığını tespit etmek üzere biraz araştırma yapmanız gerekebilir. Aşağıda açık ve tam olarak ifade edilmiş iddia örneklerinden bazılarına yer verilmektedir:

İddia	*Sorular*
Tüm insanlar ölümlüdür.	Tüm insanlar ölümlü müdür?
Sokrates insandır.	Sokrates insan mıdır?
Bu nedenle Sokrates ölümlüdür.	Öncüllerde ifade edilenlerden bu sonuca mantıklı bir biçimde mi ulaşılmıştır? Eşit derecede iyi bir biçimde başka sonuca da ulaşılabilir mi?

Yorum: Öncüller gerçekten doğru. Ayrıca önerilen sonuca, ama yalnızca bu sonuca mantıklı bir biçimde ulaşılabilir. Dolayısıyla iddia mantıklı.

İddia	*Sorular*
Fiziksel gayret içeren herhangi bir faaliyet, tam anlamıyla spor olarak sınıflandırılır.	Fiziksel olarak yorucu olsa da spor olarak değerlendirilmeyen fiziksel faaliyet var mı?
Vücut geliştirme, fiziksel gayret içermektedir.	Vücut geliştirme, fiziksel gayret içermekte midir?
Bu nedenle vücut geliştirme, tam anlamıyla spor olarak sınıflandırılır.	Öncüllerde ifade edilenlerden bu sonuca mantıklı bir biçimde mi ulaşılmıştır? Başka bir sonuç da akla yatkın olabilir miydi?

Yorum: İkinci öncül doğru ve öncüllerden sonuca mantıklı bir şekilde ulaşılmış olsa da bu iddia mantıksızdır, çünkü ilk öncül yanlıştır. Piyano çalmak gibi çoğu fiziksel faaliyet fiziksel olarak yorucu olsa da hiçbir şekilde sporla ilgili değildir. Bu iddianın mantıksız olduğunu göstermenin, vücut geliştirmenin spor olarak sınıflandırılamaması gerektiğine kanıt oluşturmadığı akılda tutulmalıdır. Belki bazı başka iddiaların mantıklı olup olmadıklarını kanıtlamak daha zor olabilir.

İddia	*Sorular*
Suçlu insanlar genelde yalan makinesi testini geçemez.	Bu doğru mu?
Bruno yalan makinesi testini geçemedi.	Gerçekten testi geçemedi mi?
Bu nedenle Bruno suçlu.	Öncüllerde ifade edilenlerden bu sonuca mantıklı bir biçimde mi ulaşılmıştır? Başka bir sonuç da akla yatkın olabilir miydi?

Yorum: Her iki öncül de doğru. (Yetkililer, Bruno'nun testten aldığı puan hakkında yalan atabilir ama bunu yapmadıklarını varsayalım.) Yine de öncüller bu veya başka bir sonuca ulaşmayı mümkün kılacak yeterli kanıtı sunmamaktadır. *Masum* bir insanın da yalan makinesi testinde sorun yaşayıp yaşamayacağını bilmemiz gerekir. Sorun yaşıyorsa Bruno masum da olabilir.

İddia	*Sorular*
Başarı çok çalışan kişilerin yanındadır.	Her zaman öyle midir?
Jane başarılı.	Başarılı mı?
Demek ki Jane çok çalıştı.	Öncüllerde ifade edilenlerden bu sonuca mantıklı bir biçimde mi ulaşılmıştır? Başka bir sonuç da akla yatkın olabilir miydi?

Yorum: İlk öncül tamamen doğru değildir. Bazı insanlar çok çalışsalar da karşılaştıkları zorluğu aşmak için gereken yetenek veya deneyime sahip olmadıklarından, sonuçta bir şekilde başarısız olurlar. Dahası bazı insanlar, çok çalışmasalar da sahip oldukları zenginlik veya etki sebebiyle bir şekilde başarılı olurlar. İkinci öncülü doğru kabul etsek bile ilk öncül sebebiyle iddia yine de mantıksız olarak değerlendirilmelidir.

Daha önce hiç duyduğunuz bir iddiadan etkilenip, ardından aksi bir iddiayı duyduğunuzda ondan daha da fazla etkilendiğiniz oldu mu? Bu sıkça olur. Örneğin 2000 yılı Başkanlık seçimleri için gerçekleştirilen ön seçimler sırasında, aday George W. Bush'un geçmişte kokain kullanıp kullanmadığına dair bir soru ortaya atıldı. Bazı uzmanlar Teksas valiliği sırasında kokain kullanıcılarına karşı ağır cezaları da içeren bir yasaya imza attığını, dolayısıyla kendisi geçmişte kokain kullandıysa bunun ikiyüzlülük olacağını iddia ettiler. Söz konusu iddia kulağa hoş geliyordu. Fakat sonra başka uzmanlar, uyuşturucu kullanmış ve ondan uzak durmayı öğrenmiş bir kişinin, uyuşturucunun birey ve toplum için yarattığı tehlikeyi, onu hiç kullanmamış olana göre daha iyi bileceğini iddia ettiler. Alkolik birisinin, alkolün zararları konusunda, ağzına içki koymamış birisine göre daha yetkin olacağı, ıslah edilmiş bir suçlunun, suçun neden olduğu kötülüklere, yasalara saygılı bir vatandaştan daha aşina olacağı vs şeklinde akıl yürüttüler.

Her iki tarafı dinleyebilir veya en azından insanların diğer tarafın görüşü hakkındaki eleştirilerini dikkate alabilirseniz, iddiayı değerlendirişinizin daha etkili olabileceğini akılda tutun.

Daha Zor İddialar

Maalesef bütün iddialar, açıkça veya tam olarak ifade edilmiş değildir. İzleyen satırlarda, karşılaşabileceğiniz zor durumların başlıca türlerine ve onlarla başa çıkmak için bazı ilkelere yer verilmektedir.

İddia, **bir paragraftan uzun olduğunda,** sorularınızı sorup yanıtlamadan önce iddiayı özetleyin. Özetlemenin tehlikesi, şüphesiz, kişinin söylediğini tam karşılayamamanız olabilir. Yine de dikkatli olursanız, bu yanlıştan kaçınabilirsiniz.

Hangi ifadelerin öncül, hangisinin sonuç olduğundan emin olmadığınızda, kişinin tam olarak hangi iddiayı size kabul ettirmeye çalıştığını kendinize sorun. (Bu sonuçtur.) Sonra, bu fikri desteklemek üzere hangi nedenlerin sunulduğuna bakın. (Bunlar da öncüllerdir.)

Bir iddia, birden fazla öncülden oluştuğunda, sorularınızı her biri için ayrı ayrı sorup yanıtlayın. Çok öncül var diye yılmayın, sadece her seferinde bir tanesini ele alın. Alakasız öncülleri eledikten sonra, geri kalan öncüllerden sonuca mantıklı bir biçimde ulaşılıp ulaşılmadığına ve ulaşılan sonucun tek ihtimal olup olmadığına karar verin. Eğer birden fazla ihtimal varsa, ifade edilenin en akla yatkın sonuç olup olmadığına karar verin.

Birbirinin zıddı iddiaları değerlendirdiğinizde, her ikisi de ikna edici değilse (birisi teknik olarak mantıklı olsa da), üçüncü bir alternatifi aramaya koyulun. Genelde söz konusu alternatif her iki iddiadan da biraz alan iddiadır. On Emirin devlet okullarındaki sınıflarda sergilenmesiyle ilgili süregelen tartışma bunun için iyi bir örnektir.[3] Aşağıda meseleye dair yasal olmayan tartışmalarda sunulan tam anlamıyla birbirinin zıddı iddialar verilmektedir:[4]

Olumlu İddia	*Olumsuz İddia*
Devlet okulları (diğer okullar gibi) ahlaki değerleri teşvik etmelidir.	Devlet okullarında, hiçbir kültürel veya dinsel gruba ayrıcalık gösterilmemelidir.
On Emiri sergilemek, ahlaki değerleri teşvik edecektir.	On Emirin devlet okullarında sergilenmesi, Hıristiyan ve Musevilere ayrıcalık gösterilmesi anlamına gelecektir.

3 Geçmiş yıllarda ABD'de Hz. Musa'nın On Emirinin okul duvarlarına asılıp asılmaması tartışmaları gündemi meşgul etmişti -çn.

4 Bunlara ek olarak, şüphesiz, anayasallığı dikkate alan yasal iddialar bulunmaktadır.

Bu nedenle, devlet okulları, On Emiri sergilemelidir.	Bu nedenle, On Emir, devlet okullarında sergilenmemelidir.

Yorum: Bir alternatif, her iki iddiadan da yararlanmak fakat onların ötesine geçerek On Emirin farklı yorumlarının (birkaç farklı yorum mevcut) ve ayrıca diğer dinsel veya seküler ahlaki değer listelerinin de gösterilebileceğini iddia etmektir. Buradaki akıl yürütme, tüm bakış açılarına yer vermenin hepsini görmezden gelmekten daha az saldırgan olacağı ve bunun ayrıca ahlaki değerlerin önemine vurgu yapmak gibi ek bir fayda getireceğidir.

Bir iddia gizli **öncüller** içerdiğinde, onu değerlendirmeye başlamadan önce söz konusu öncülleri tespit edin. Gizli öncüller, iddia tasarlandığında ve ifade edildiğinde fark edilmeyen, ima edilmiş fikirlerdir. Gizli öncül doğruysa hiçbir zarar vermez. Fakat doğru değilse iddiayı sessizce tahrip eder. Aşağıda bu iddialara ilişkin bazı örnekler bulunmaktadır. Önce, her biri, bir gayriresmi tartışmada nasıl ortaya çıkabilecekse öyle gösterilmektedir. Sonra, iddia, gizli öncülleriyle birlikte bileşenlerine ayrılmaktadır. Eleştirel düşünmenin akla getirebileceği sorular, her bölümün karşısında gösterilmektedir.

1. *İddia:* Hiçbir zaman evlenmemeliydiler. Flörtleri sırasında birbirlerine karşı güçlü bir fiziksel çekim hissetmemişlerdi.

Bileşenler	*Sorular*
İfade Edilmiş Öncül: Birbirlerine karşı güçlü bir fiziksel çekim hissetmemişlerdi.	Birbirlerine karşı güçlü bir fiziksel çekim hissetmemişler miydi?
Gizli Öncül: Güçlü fiziksel çekim, evliliğin en önemli, belki de tek anlamlı temelidir.	Güçlü fiziksel çekim, evliliğin en önemli, belki de tek anlamlı temeli midir?
Sonuç: Hiçbir zaman evlenmemeliydiler.	Öncüller, bu sonuca neden olup bir başkasına olmaz mı?

2. *İddia:* Morton'un okulda neden beklentinin altında başarı elde ettiği belli. Öz-saygısı çok az.

Bileşenler	*Sorular*
İfade Edilmiş Öncül: Morton'un öz-saygısı çok az.	Morton'un öz-saygısı çok mu az?
Gizli Öncül: Başarı için öz-saygı gerekli.	Başarı için öz-saygı gerekli mi?
Sonuç: Morton'un okulda neden beklentinin altında başarı elde ettiği belli. (Bu cümle, "bu, neden öyle olduğunu açıklar" anlamındadır.)	Öncüller, bu sonuca neden olup bir başkasına olmaz mı?

3. *İddia:* O kitap yasaklanmalı, çünkü çocukları şiddete maruz bırakıyor.

Bileşenler	*Sorular*
İfade Edilmiş Öncül: O kitap çocukları şiddete maruz bırakıyor.	Kitap çocukları şiddete maruz bırakıyor mu?
Gizli Öncül: Şiddete maruz kalmak zararlıdır.	Şiddete maruz kalmak her zaman zararlı mı? (*Bazen* gibi sınırlandırıcı terimlerin yokluğunda, *her zaman* gibi bir genel terimin ima edildiğini akılda tutun.)
İkinci Gizli Öncül: Böyle bir materyale yönelik en iyi tepki, onu yasaklamaktır.	Böyle bir materyale yönelik en iyi tepki, onu yasaklamak mıdır?
Sonuç: Söz konusu kitap yasaklanmalı.	Öncüller, bu sonuca neden olup bir başkasına olmaz mı?

4. *İddia:* Saf su içmek sağlıklıdır ve Pristine Dağı Suyu da saf sudur, bu yüzden musluk suyu yerine onu içerek vücudum için iyi bir şey yapıyorum.

Bileşenler	*Sorular*
İfade Edilmiş Öncül: Saf su içmek sağlıklıdır.	Saf su içmek sağlıklı mıdır?
İfade Edilmiş Öncül: Pristine Dağı Suyu saf sudur.	Pristine Dağı Suyu saf su mudur?
Gizli Öncül: Musluktan gelen su, saf değil.	Musluktan gelen su, saf değil mi?
Sonuç: Musluk suyu yerine Pristine Dağı Suyu içerek vücudum için iyi bir şey yapıyorum.	Öncüller, bu sonuca neden olup bir başkasına olmaz mı?

Daha uzun paragrafların gizli öncül içerme ihtimallerinin daha az olacağı düşünülebilir. Ama durum öyle değildir. Bir iddiayı bir veya iki gizli öncülle ortaya koymak ve sonrasında, tespit veya ifade edilen bu öncüllere dokunmaksızın kitap uzunluğunda bir analizle paragrafı sonlandırmak mümkündür. Dolayısıyla paragraf ne kadar uzunsa, gizli öncülleri tespit etmek de o kadar zorlaşmaktadır. Değerlendirdiğiniz (veya oluşturduğunuz) paragrafın uzunluğu ne olursa olsun, gizli öncüllere dikkat edin.

Uygulamalar

1. Son zamanlarda izlediğiniz, tartışmalı bir meseleyi ele alan ve aynı fikirde olmayan iki veya daha fazla konuğu öne çıkaran bir televizyon programı düşünün. (Böyle programlara aşina değilseniz, kanal listesinden bir tanesini bulun ve bir bölümünü izleyin.) Programdaki etkileşimin ağız dalaşı mı, yoksa tartışma mı olduğuna karar verin. Yanıtınızı açıklayın.
2. Aşağıdaki soruların her biri, son yıllarda, ciddi kamusal tartışmaları ateşledi. Bunlardan bir tanesini seçin ve kütüphane veya internette konuyla ilgili olarak sadece olguları rapor eden bir haber yazısının karşısında bir görüşü ortaya koyan bir makale bulun. Sonra, bölüm içinde öğrendiklerinizi uygulayarak iddiayı değerlendirin. (Araştırma stratejileri için 17. Bölüme bakın.)
   a. Genç suçlulara da, yetişkinler gibi mi muamele edilmelidir?
   b. Eyalet yönetimleri ve/veya federal yönetim, ebeveynlere, çocuklarını istedikleri özel okula veya devlet okuluna gönderebilmeleri için senet imkânı sağlamalı mıdır?
   c. Hastalar sağlık kurumlarını dava edebilmeli midir?
   ç. Eyalet meclisleri ve federal meclis vergileri artırırken referanduma gidilmeli midir?

d. Marihuananın tıbbi amaçlarla kullanımı yasallaşmalı mıdır?
e. Polisin alkollü şoförlerin araçlarına el koymasına izin verilmeli midir?
f. Uzaktan öğrenim, geleneksel sınıfta öğrenme kadar iyi bir eğitim sağlamakta mıdır?

3. Yıllar önce "Railroad Killer" (Trenyolu Katili) olarak bilinen seri katil ortaya çıktığında, FBI yetkilileri suç mahallinde olup suçluyu görmüş olabilecek kişilerle görüşmüştü. Raporlar sonucunda, FBI, belirli bir tanıma uygun "Hispanik erkek" için "Aranıyor" posteri yayınladı. Basın toplantılarından bir tanesinde, bir muhabir FBI ajanına, aramalar sırasında şüpheliyi özellikle İspanyol olarak tasvir etmenin ayrımcılık olup olmadığını sordu. Siz FBI ajanı olsaydınız bu soruyu nasıl cevaplardınız? Cevabınızı bir iddia temelinde ortaya koyun.
4. Aşağıdaki iddiaları, bu bölümde öğrendikleriniz temelinde değerlendirin.
   a. ABD'nin savunma bütçesi sert bir biçimde kesilmeli, belki tamamen kaldırılmalı, çünkü eski Sovyetler Birliği artık ABD güvenliği için bir tehdit değil.
   b. Şu anki refah sistemi insanların öz-saygı ve özgüvenlerini kaybetmelerine yol açıp onları hükümete bağımlı hale getiriyor. Bütün bir sistem, sorumluluğa ve çalışkanlığa vurgu yapan bir sistemle değiştirilmeli.
   c. Okulun oyun sahasındaki takım seçmeleri, yeteneksiz çocuklar için utanç verici, hatta aşağılayıcı oluyor. Bu nedenle, söz konusu seçmelerin oyun sahasında yapılmaması teşvik edilmeli ve fiziksel eğitim sınıflarından kaldırılması sağlanmalıdır.
   ç. *Arka plan bilgisi: Öğrencileriyle çıkan öğretim üyeleriyle ilgili şikâyet almaları nedeniyle üniversite yöneticileri yerleşkede uygulanacak kuralları tartışıyorlar. Aşağıdaki iddiayı ortaya atıyorlar:*

Bekâr iki yetişkin insanın flört etmesinde bir sakınca yoktur. Bu yüzden öğretim üyelerinin 18 yaşını doldurmuş öğrencileriyle çıkması kabul edilebilir.

d. Bir yazılım programının kopyalanması, telif hakları yasasının çiğnenmesi demektir. Yine de ben kendi kullandığım yazılımın ücretini ödesem de bir dersi için programa ihtiyacı olan arkadaşımın para verecek durumu yok. Ona kendi programımın kopyasını verirsem arkadaşımın işi görülmüş olacak ve kimse zarar görmeyecek. (Şirket zaten arkadaşımdan para kazanamayacaktı, çünkü meteliksiz.) Bu yüzden ona programın kopyasını vermemi meşru görüyorum.

e. "Bütün insanlar eşit yaratılmıştır" der Bağımsızlık Bildirgesi. Yine de Amerikalıların çoğu fakirliğin, ayrımcılığın ve eğitim ve kariyer fırsatı eksikliğinin kurbanıdır. Ayrıca zengin ve toplumsal elitler ortalama vatandaş için ulaşılmaz olan adalet standardına parayla ulaşabilmektedir. Eşitlik bir mittir.

f. *Arka plan bilgisi: ABD'de bazı insanlar, Santeria diye bilinen kadim bir dinin mensuplarıdır. Bu dindeki inançlardan bir tanesi tanrı Olodumare'yi memnun etmek için hayvan kurban etmektir. Böylece ritüelin bir parçası olarak Santeria rahipleri, tavuk, güvercin, kaplumbağa ve keçilerin boğazlarını kesip kanlarını kil çömleklere akıtmakta ve etlerini de yemek üzere hazırlamaktadır. Çoğu Amerikalı bu ritüelden şikâyetçi olsa da destekçilerin iddiası şöyledir:*

ABD Anayasası dinin serbestçe yaşanmasını garanti eder. Bu, çoğunluğu memnun etmeyen dinleri dışarıda bırakmaz. Hayvan kurban edilmesi diğer vatandaşları ne kadar rahatsız etse de, yasa Santeria mensuplarının anayasal haklarını korumalıdır.

g. *Arka plan bilgisi: Son yıllarda çoğu kentte saldırgan dilencilikte –yoldan geçen kimseye yönelip para isteme pratiği– artış yaşanmaktadır. Bazı*

dilenciler insanların yolunu kesmekte ve ayrıca gözlerini korkutmaktadır. Aşağıdaki iddia bazı mahkeme kararlarında karşılık bulmuştur:

Dilencilik bir konuşma biçimidir. Konuşma [hakkı], Anayasa tarafından korunmaktadır. Bu yüzden dilencilik kısıtlanamaz bir haktır.

Görüş Farkı

Aşağıdaki paragraf önemli bir görüş farklılığını özetlemektedir. İfadeyi okuduktan sonra, kütüphane ve/veya interneti kullanarak bilgili insanların konu hakkında ne söylediklerine bakın. Bütün görüşleri incelediğinizden emin olun. Sonra her birinin güçlü ve zayıf yanlarını değerlendirin. Eğer bir görüşün tamamen doğru ve diğerlerinin yanlış olduğu sonucuna ulaşırsanız buna nasıl ulaştığınızı açıklayın. Eğer *genellikle olduğu* gibi, bir görüşün, diğerlerine göre daha anlamlı olduğu, fakat diğerlerinin de bazı mantıklı yanlarının bulunduğu fikrine ulaşırsanız, diğer görüşlerden aldığınız noktaları *birleştirerek* kendi görüşünüzü inşa edin ve bu görüşün neden hepsinden daha mantıklı olduğunu açıklayın. Yanıtınızı, öğretim elemanının belirteceği şekilde, bir kompozisyon ya da sözlü sunumda ortaya koyun.

Yanlış tıbbi tedavi nedeniyle açılan davalarda uygulanan para cezalarında kısıtlamaya gidilmeli mi? Son on yıllarda, jüriler, mahkeme kararlarındaki hasar tazminatına geniş "acı ve keder" miktarları ekleme eğilimindeler. Bu eğilime cevaben hukukçular, jürilerin ekleyebilecekleri miktarlara sınırlama getirilmesini önerdiler. Bu fikri ortaya atanlar, bunun önemsiz davaların sayısını azaltabileceğine, sağlık harcamalarını düşürebileceğine ve iyi hekimlerin tıbbi tedaviden vazgeçmesini önleyebileceğine inanmaktadır. Karşı görüştekilerse böyle bir düzenlemenin davacı tarafında adaletsizliğe ve tıbbi hataların görülmesinde artışa neden olacağını ifade etmektedir.

Analizinize Google'da "yanlış tedavi para cezalarının sınırlandırılmasının artıları ve eksileri" ifadesini aratarak başlayın.

II
GÜÇLÜKLER

İlk yedi bölüm düşünmenin gerçekleştiği bağlamın keşfine odaklandı. Artık popüler görüşlere bağlı olmaksızın, bireyselliğin otomatik olarak ortaya çıkmadığını, fakat tekrar ve tekrar kazanıldığını, eleştirel düşünmenin kendi fikirleriniz kadar başkalarının fikirlerine de uygulanabilir olduğunu, gerçeğin yaratılmaktan çok keşfedildiğini ve özgün bilginin anlaşılmasının zor olduğunu, görüşlerin, ancak kendilerini destekleyen kanıtlar kadar iyi olduğunu ve iddianın, puan kazanmak ya da bağırıp karşındakini susturmakla ilgili değil, doğru bilgi toplayıp mantıklı bir şekilde akıl yürütmeyle ilgili olduğunu biliyorsunuz.

Bu kısımda düşünmeye zarar verebilecek bazı hataları ele alacağız. Ayrıca bu hataları başkalarının yazı ve konuşmalarında nasıl tespit edip kendinizinkilerde nasıl bunlardan kaçınabileceğiniz üzerinde duracağız. En temel hata, "benim fikrim daha iyi" temelinde düşünme, insan doğamıza bağlı görünmekte ve bu hata türü, diğer hataların da yolunu açmaktadır. Diğer hatalar ise ortaya çıktıkları zamana göre gruplandırılmaktadır. *Bakış açısı hataları*, zihnimizde az veya çok süreklilik arz eden, gerçekliğe dair hatalı görüşlerdir. *Yöntemsel hatalar* özel bir konuyla ilgilenirken ortaya çıkar, *ifade hataları* düşüncelerimizi sözcüklere dökerken ve *tepki hataları* kişi, dile getirdiğimiz bir ifade veya iddiayı eleştirip ona meydan okurken ortaya çıkar. Son bölüm ise tüm bu hataların nasıl birlikte meydana gelebileceğini keşfeder.

8. Bölüm

TEMEL SORUN: "BENİMKİ DAHA İYİ"

> İnançlarımız, neden ve nasıl olduğunu kolayca bilmediğimiz bir biçimde özümsenmiştir... Fakat görüşlerimizin anlamlı olup olmadıkları konusunu gündeme getirelim... ve bir kere kendimizi onları savunmak üzere meşru olmayan bir hırsla dolu bulduk mu, onları, yumruk yediğimiz omzumuzu savunduğumuz gibi savunuruz. Onların ne kadar akla yatkınlıkları sorunu bizi ilgilendirmez. Gerçeği rakibimizden öğrenmeyi reddederiz.[1]

Yukarıdaki gözlem, inançları gözden geçirip geliştirmek yerine meşrulaştırmaya dönük pek bilindik eğilim hakkında düşünen bir akademisyen tarafından yapılmıştı. Bu eğilim kafa karıştırıcıdır. İnsanlar kişisel gelişime yönelik bir coşku gösterse ve kendi kendine yardımla ilgili kitap, video kaydı ve seminerlere milyarlarca dolar harcarsa da sanki zihinleri gelişmeye ihtiyacı yokmuş gibi davranır.

Bu eğilim, hepimizin az veya çok sahip olduğumuz, "benimki daha iyi" anlayışıyla ilişkilendirilebilir. Kendi sahip olduklarımızı, başkalarının sahip olduklarından daha çok sevmemiz doğal görülebilir.[2] Sahip olduklarımız, bizim

1 Edwin Arthur Burtt, *Right Thinking: A Study of Its Principles and Methods*, 3. baskı, New York, Harper & Brothers, 1946, s. 63.

2 Bu kuralın bir istisnası başkalarını *kıskandığımızda* ortaya çıkar. Fakat bu durum, burada dile getirilen hususla çelişmez.

uzantılarımızdır. Birinci sınıf öğrencileri, sınıf arkadaşlarına dönüp "benim babam seninkinden büyük", "benim ayakkabılarım daha yeni" ya da "benim boyama kalemlerim daha iyi" dediklerinde, sadece babaları, sadece ayakkabıları ya da sadece boyama kalemleri hakkında konuşmuş olmazlar. Kendileri hakkında bir şey söylemiş olurlar: "Bana bak. Ben özelim."

Birkaç yıl sonra, bu çocuklar, "benim arabam seninkinden daha hızlı", "benim tuttuğum takım bu yıl tüm kupaları silip süpürecek" ya da "benim notlarım Olivia'nınkilerden daha yüksek" demeye başlar. (Bu, öğrencilerin en önemli dualarından bir tanesidir. Kendilerini karşılaştırmaları gerektiğinde, genellikle, notları, kendilerininkinden daha düşük birini bulurlar.)

Sahip oldukları hakkında *konuşmanın* kibirli göründüğünü öğrendiklerinde bile öyle olduklarını *düşünmeye* devam ederler: "Benim evim daha pahalı, üye olduğum kulüp daha özel, eşim daha çekici, çocuklarım daha iyi yetişmiş, başarılarım sayısız ve fikirlerim, inançlarım ve değerlerim diğer insanlarınkinden daha kapsamlı ve derin."

Burada not düştüğümüz hususların hepsi, özellikle asil, erdemli ve hatta gerçekçi olmasa da doğaldır, sadece doğal. Söz konusu eğilim, insanlık kadar eskidir. Tarih, bunun sayısız örneğini kaydetmiştir. Örneğin çoğu savaş, "benimki daha iyi" temelinde düşünmenin bir türüyle ilişkilendirilebilir. Hicivciler, kalemleriyle konuya işaret etmişlerdir. Mesela Ambrose Bierce *Devil's Dictionary* (*Şeytanın Sözlüğü*) isimli kitabına *kâfir* sözcüğünü eklemiştir. Teknik olarak sözcük "bir dine inanmayan kimse" anlamına gelir. Fakat Bierce'ın tanımı söz konusu sözcüğünü kullananların eğilimlerine işaret eder. Ona göre, *kâfir*, "New York'ta, Hıristiyanlığa inanmayan kişidir; Konstantin'de ise ona inanan."[3]

Bir milyon lise son sınıf öğrencisi üzerinde uygulanan anketin sonuçları, "benimki daha iyi" temelinde düşünmenin

3 Ambrose Bierce, *Devil's Dictionary*, New York, Dover, 1958, s. 66.

etkisini gözler önüne sermektedir. Anket insanların kendilerini "ortalama üstü" olarak değerlendirip değerlendirmedikleri sorusuna odaklanmaktadır. Anketi yanıtlayanların tam yüzde 70'i liderlik yeteneği açısından "ortalamanın üstünde" olduğuna ve sadece yüzde 2'si ortalamanın altında olduğuna inanmaktadır. Dahası katılımcıların tamamı başkalarıyla iyi geçinme konusunda ortalamanın üstünde olduğunu, yüzde 60'ı en iyi yüzde 10'luk dilimde ve *yüzde 25'i en iyi yüzde 1'lik dilimde olduğunu* düşünmektedir.[4] (Belki bu abartılı görüş, çoğu öğrencinin, aldığı düşük notun hatasını öğretmene yüklemesinin de kısmen sebebidir.)

Çoğu insan için, çoğu zaman, "benimki daha iyi" eğilimi, diğer insanların da kendi sahip olduklarıyla ilgili aynı şekilde hissettiği ve bunun insan olmaktan kaynaklandığına dair bir farkındalıkla dengelenmektedir. Diğer bir ifadeyle, çoğu insan, kendimizi, kendimiz dışındaki her şeyden farklı bir biçimde, özel olarak gördüğümüzü ve kendimizle ilişkilendirdiğimiz her şeyin de zihnimizin bir parçası haline geldiğini fark etmektedir. Bu anlayışına sahip, makul derecede korkusuz ve özgüvenli insanlar, bu eğilimi kontrol edebilir. Sorun şu ki, bazı insanlar, her insanın, kendi penceresinden baktığını anlamaz. Onlar için, "benimki daha iyi", herkesin kendi sahip olduklarına dair geliştirdiği bir tutum değildir. Bunun yerine, kendi özel durumlarına has, yüce bir gerçektir. Psikologlar böyle insanları benmerkezci veya etnikmerkezci olarak sınıflandırmaktadır.

Benmerkezci İnsanlar

Benmerkezci kendini merkeze koyan, kendine odaklanan ve sadece kendi ilgi, ihtiyaç ve görüşleriyle ilgilenen anlamına gelir. Benmerkezci insanlar, Edmond Addeo ve Rovert Burger'ın kitaplarına ismini veren terimle açıkladıkları pratiğe, yani *benci-konuşma*ya (egospeak) eğilimlidirler. Onlara

4 Aktaran Thomas Gilovich, *How We Know What Isn't So: The Fallibility of Human Reason in Everyday Life*, New York, Free Press, 1991, s. 77.

göre, ben-konuşması, "başkalarının ne hakkında konuşmak istediklerine önem vermeksizin sadece kendi istediklerimiz hakkında konuşarak egomuzu şişirme sanatıdır."[5] Tartışmamız açısından daha önemli olan, benmerkezliliği neyin önceliği ve ona neyin sebep olduğudur: Benmerkezci insanların zihin alışkanlığı. Addeo ve Burger'ı izleyerek bu alışkanlığı *benci-düşünme* olarak tanımlayabiliriz.

Benci-düşünmenin bakış açısı çok sınırlı olduğundan, benmerkezci insanlar, olayları farklı pencerelerden görme konusunda zorlanırlar. Dünya onlar için yaratılmıştır; onların inanç ve değerleri etrafında tanımlanır: Onları rahatsız eden şey herkesi etmelidir; onlar için bir sonuç vermeyen şey kimse için önemli olmamalıdır. Bu tutum benmerkezci insanların gözlem yapmasını, dinlemesini ve anlamasını zorlaştırır. Değerli hiçbir şey sunmuyorlarsa neden insan, öğretmenleri ya da ders kitabı yazarlarını da içine alacak biçimde, başkalarını dikkate alma zahmetine girsin ki? İnsan kayda değer her şeyi zaten biliyorsa, öğrenmeye ne gerek var? Hatta kişinin kendi görüşü nihai ve şaşmaz karar merciiyse karmaşık meselelerin araştırılması, uzman görüşünün incelenmesi ve kanıtların değerlendirmesi için emek harcamaya ne lüzum var? Bu nedenle benmerkezci insanın eleştirel düşünmede uzmanlaşması zordur.

Etnikmerkezci İnsanlar

Etnikmerkezci, mensubu olduğu gruba aşırı odaklanan, onu aşırı şekilde merkeze koyan anlamına gelir. Burada "aşırı" sözcüğünün kullanılması önemlidir. Kendi ırksal-etnik grubumuzla, din veya kültürümüzle, etnikmerkezci olmadan da belli düzeyde bir aidiyet hissedebiliriz. Ayrıca hoşgörüyü unutmadan da aynı mirası ve bakış açısını paylaştığımız insan grubunu, diğer insan gruplarına tercih edebiliriz. Aşina olduğumuz, olmadığımıza göre, doğal olarak daha konfor-

5 Edmond G. Addeo ve Robert E. Burger, *EgoSpeak: Why No One Listens to You*, Radnor, Pa., Chilton, 1973.

ludur ve bunun tersini düşünmek kendimizi yanıltmaktır. Dolayısıyla Kore asıllı Amerikalıların daha çok birbirleriyle görüşmeleri ya da Polonya asıllı Amerikalıların yerel kulübünün İtalyanlara, Finlilere ve Afrika asıllı Amerikalılara davetiye göndermemesi gibi durumlar, etnikmerkezciliğin belirtileri olarak değerlendirilebilir.

Etnikmerkezci bireylerin, mensubu oldukları grupla normal düzeyde aidiyet ilişkisi kuran bireylerden ayıran iki husus bulunmaktadır: a) mensubu oldukları grup diğer gruplardan sadece farklı değil esasen ve tamamen üstündür, b) diğer grupların motivasyon ve niyetleri şüphelidir. Bu iki inanç, eleştirel düşünmeyi engelleyen önyargılar yaratır. Etnikmerkezci insanlar, diğer grupların görüşlerine meydan okuma eğilimindeyken kendi gruplarının görüşlerini sorgulamak istemezler. Sonuç olarak, karmaşık olaylara aşırı genelleştirmeyle yanıt vermeye yatkın olurlar. Meseleleri ele alışta, orta nokta bulmaya yönelmezler; her şey, her zaman tek taraflıdır, *kendi grup penceresiyle uygun olan taraf*. Onlar ayrıca uzun yıllar önce psikolog Gordon Allport'un açıkladığı gibi, diğer gruplarla ilgili olumsuz tektipleştirmeye giderler:

> İnsanlığı oluşturan büyük gruplarla ilgili olumsuz görüşlere sahip çıkarak yaşamı kolaylaştırırız. Örneğin tüm yabancıları kategori olarak reddedersem, onları ülkemden uzaktan tutmak dışında, onlarla uğraşmak zahmetine girmem. Sonra, bütün Afrika asıllıları aşağı ve sakıncalı bir ırk olarak etiketlersem vatandaşların onda birini rahatlıkla yok edebilirim. Katolikleri başka bir kategoriye koyarsam ve reddedersem, hayatım daha da basitleşir. Sonra Musevileri de tekrar kırparım ve dilimlere ayırırım... ve süreç böylece devam eder.[6]

Etnikmerkezci insanların önyargısı ek bir işleve de sahiptir. Topluma ilişkin, gerçek ve uydurulmuş sorunlar için, bir dış grubu suçlama ihtiyacına cevap verir. Herhangi bir

6 Gordon Allport, *The Nature of Prejudice*, Reading, Mass., Addison-Wesley, 1954, s. 355–56.

sorunu –sokak suçları, uyuşturucu satışı, hükümetteki yolsuzluk, politik suikastlar, iş grevleri, pornografi, yükselen gıda fiyatları– ele alın; suçlusu hazırdır: Sorumlu Museviler-dir ya da İtalyanlar, Afrika kökenli Amerikalılar veya İspanyollar. Etnikmerkezciler anlık teşhislerde bulunurlar; bunu yapmak, a kolonunu, b kolonuna eşleştirmek kadar kolaydır. Ayrıca öfke, korku, yetersizlik ve hüsranlarını kusacakları büyük bir hedefe sahip olurlar.

"Benimki Daha İyi" Temelinde Düşünmeyi Kontrol Etmek

Benmerkezci ve etnikmerkezci insanların aşırı "benimki daha iyi" tutumlarının, yargılarına ne yaptığı ortada. Onu, çoğunlukla düzeltmenin ötesinde büküp çarpıtırlar. Geri kalanımızın "benimki daha iyi" eğilimlerinin etkisi daha az belirgin olabilir fakat aynı oranda gerçektir.

Düşünme tercihimiz, bizi, kendi fikirlerimizdeki kusurları görmekten alıkoyabileceği gibi başkalarının fikirlerini fark edip onlardan istifade etmemizden de alıkoyabilir. Benzer şekilde, dinsel gururumuz, bizi, diğer dinlerin inanç ve ibadetlerini çok çabuk reddetmemize ve kendi dinsel tarihimizdeki hataları çok çabuk görmezden gelmemize yol açabilir. Politik parti tercihimiz, bize, düşük seviyedeki aday ve programları destekletebilir. Görüşlerimize bağlılığımız, bizi, diğer bakış açılarına kapatabilir, aşina olmadığımız gerçekliklere karşı kör edebilir ve dünün çıkarımlarının kölesi haline getirebilir.

Bundan başka, önyargılı görüşlerimize hitap edenleri eleştirmeden kabul etmeye hazır oluşumuz, bizi, kendi amaçları için manipüle edebilecek olanlara karşı savunmasız bırakır. Tarihçilere göre, Hitler tam da bu nedenle Almanya'da kontrolü ele geçirip dünyanın önemli bir kısmını yıkıma uğratmayı başarmıştı.

"Benimki daha iyi" temelinde düşünme, eleştirel düşünürler en temel sorundur, çünkü denetimsiz kaldığında, algıyı bozup yargıya zarar verebilir. Öznelliğe ne kadar fazla

saplanırsak eleştirel düşünmemiz o kadar az etkili olacaktır. Kusursuz nesnellik ulaşılmaz olsa da "benimki daha iyi" eğilimlerimizi kontrol altında tutarak belli bir nesnellik seviyesine ulaşabiliriz.

Bu bölümde, şimdiye kadar, "benimki daha iyi" tutumunun, *hiçbir zaman* bir meselenin nesnel ve doğru değerlendirmesi olamayacağına dair bir şey söylendi mi? Kesinlikle hayır. Düşünülecek olursa bu, görecilik yanılgısına düşmek demek olurdu (bu yanılgı 9. Bölümde tartışılmaktadır). İki veya daha fazla fikrin (inancın, teorinin, çıkarımın) rekabet halinde olduğu durumların büyük çoğunluğunda, bir tanesi diğerlerine göre daha mantıklı ve kanıtlarla desteklenmiştir. Dolayısıyla siz, eleştirel düşünür olmaya gayret gösteriyorsanız, ulaştığınız fikir, sıklıkla en iyisi olduğunu kanıtlayacaktır. Fakat bu karara, tam olarak bütün fikirler değerlendirildikten *sonra* ulaşılır. "Benimki daha iyi" temelinde düşünmeyle ilgili sorun, bizi değerlendirmeden yoksun bırakması ve fikrimizin en iyi olduğunu peşinen kabul etmemize yol açmasıdır.

"Benimki daha iyi" temelinde düşünmenin kontrolünü ele geçirmenin bir yolu, diğer insanlar gibi, bizim de onun etkisinde olduğumuzu ve bu etkinin gerçekten önem verdiğimiz meselelerde daha da fazlalaştığını akılda tutmamızdır. G. K. Chesterton'ın gözlemlediği gibi,

> Umursamadığımız konularda hepimiz kesin ve bilimseliz. Hepimiz Paraguay'dan yükselen vatansever konuşmadaki abartıyı hemen tespit ederiz. Deniz yılanı konusunda hepimiz ağırbaşlılığa ihtiyaç duyarız. Fakat kendimiz bir şeye inanmaya başladığımız an, onu kolayca abartmaya başlarız ve ruhlarımız ciddileştiği an, sözcüklerimiz biraz vahşi hale gelir.[7]

"Benimki daha iyi" temelinde düşünmeyi kontrol etmenin bir diğer yolu, onun varlığına dair işaretleri fark etmektedir.

---

7 G. K. Chesterton, *Charles Dickens*, New York, Press of the Readers Club, 1942, s. 15.

Bu işaretler hem duygu hem de düşüncelerimizde bulunabilir:

- *Duygularda:* Çok hoş, elverişli hisler; bir ifade veya iddiayla onu daha fazla değerlendirmeden hemen yüzleşme arzusu. Ya da hiç hoş olmayan, olumsuz hisler; bir ifade veya iddiaya ertelemeksizin saldırma ve onu açığa çıkarma arzusu.
- *Düşüncelerde:* "Uzmanlar böyle bir pozisyon aldıkları için mutluyum; bunu, çok öncesinde düşünmüştüm" ve "kanıtı analiz etmekle zaman kaybetmek yararsız, anlaşılmış olmalı" gibi fikirler. Ya da "bu görüş acayip, çünkü her zaman düşündüğüm şeye meydan okumakta, bu nedenle onu dikkate almayı reddediyorum" gibi fikirler.

Ne zaman kendinizi bu yollardan birisiyle tepki verirken bulursanız, "benimki daha iyi" temelinde düşünmenin kurbanı olduğunuzdan epey emin olabilirsiniz. Burada uygun tepki, buna direnmek ve kendinizi konuyu tarafsız değerlendirmeye zorlamaktır. Maalesef bunu başarmak kolay olmayacaktır; egonuz, "benimki daha iyi" dürtünüzü şımartacak bir düzeni sebep sıralayacaktır. Fakat eleştirel düşünür olarak ilerlemeniz, bunu başarmanıza bağlı. Gelecek dört bölümde ele alınacağı gibi, düşünmedeki diğer hatalar, "benimki daha iyi" tarafından hiç olmazsa kışkırtılmış hatalardır.

Uygulamalar

1. Belli bir iddiadan bulunan bir kişinin benmerkezci veya etnikmerkezci olduğuna karar verdiğinizi farz edin. Bu karar, iddiayı reddetmeniz için yeterli bir sebep midir? Öyleyse neden öyle? Öyle değilse neden öyle değil?
2. Bazı insanlar günümüz Amerikan kültürünün benmerkezciliği ve etnikmerkezciliği azaltmak yerine artırdığını iddia etmektedir. Şayet bu doğruysa, eleştirel düşünme yeteneğinin altı oyuluyor demektir. Bu yargıyı destekleyen ya da reddeden kanıtlar aramak üzere basın taraması yapın. (Açık ipuçlarının yanı sıra hemen

göze çarpmayanlara da bakmayı unutmayın. Mesela talk şovlarda verilen tavsiyeler ve reklamlarda kullanılan söylemler, ayrıca hükümet ve bir başka yerdeki politika değişikliklerini destekleyen kuruluşların resmi ifadeleri.)

3. Bir kişinin davranışında etnikmerkezciliğin bir veya daha fazla özelliğini sergilediğine tanık olduğunuz bir olayı hatırlayın. Söz konusu olayı, özelliklerin ne şekilde açığa çıktığını ve bunların kişinin yargısına etkisini tanımlayın.
4. Yukarıdaki uygulamada etnikmerkezci davranışını tanımladığınız kişiye bu bölümün bir özetini yapın. Yaptığınız özetin, söz konusu kişiyi ikna edebilmesine dikkat edin, yani onun "benimki daha iyi" temelinde düşündüğünü belirgin duruma ve bu düşünme biçiminin yargısı üzerindeki etkilerine odaklanın.
5. Kendi "benimki daha iyi" temelinde düşünme durumlarınızın iki örneği hakkında düşünün. Söz konusu düşünme tarzını ve onun farkına ilk kez hangi yolla vardığınızı tanımlayın. Mümkünse bu düşünme tarzını geliştirmenize neyin sebep olduğuna karar verin.
6. Aşağıdaki iddiaları, 7. Bölümün dördüncü uygulamasında yaptığınız şekilde değerlendirin. Önce iddianın bileşenlerini belirleyin (gizli öncülleri de içerecek şekilde) ve ilgili soruları sorun. Sonra ifade edilmiş veya gizli, her öncülün doğruluğunu gözden geçirin ve ulaşılan sonucun, en mantıklı sonuç olup olmadığına karar verin. Öncüllerin doğruluğunun gözden geçirilmesi, yargıya varmak için yeterli kanıta ulaşmayı gerektirebilir. (Kendi "benimki daha iyi" temelinde düşünmenize dair tetikte olun. Onun analizinizi etkilemesine izin vermeyin.) Eğer doğru olmayan bir öncül ya da tamamen mantıklı olmayan bir sonuç bulursanız, iddiayı buna göre düzenleyin.
   a. *Arka plan bilgisi: Ülke çapında birçok okul, ciddi bütçe kesintileriyle karşı karşıya. Bazı faaliyetleri*

programlarından çıkarmaya zorlandıklarından, önceliklerine karar vermek zorundalar. Bazıları, aşağıdaki iddiada ifade edilen akıl yürütmeyi takip etmekteler.

İddia: Okullar arası spor programları, karakteri gelişip genç sporcuları hayatın zorluklarına hazır hale getirmektedir. Ek olarak, diğer okullarla rekabet, öğrenci vücudunun eğlence yoluyla gelişmesine ve okul ruhuyla okula sadakatin ifade edilmesine imkân vermektedir. Bu yüzden tüm bütçe değerlendirmelerinde, okullar arası spor programlarına akademik programlar kadar yüksek öncelik verilmelidir.

b. *Arka plan bilgisi: Ergen hamileliğindeki yükselişi dikkate alarak, Maryland, Baltimore okul sistemi, ulusal çapta cilt altı implantı, yani ergenlere cerrahi müdahaleyle doğum kontrol aleti takılmasını, teklif ederek bir ilki gerçekleştirdi. Okul yetkililerinin akıl yürütmesi belki de, en azından kısmen, şöyleydi:*

İddia: Öğrencileri kondom kullanımı konusunda eğitme çabalarına rağmen, ergen hamileliği artmaya devam etmekte. Cilt altı implantı hamileliği tamamen engellemektedir. Bu yüzden okul sistemi cilt altı implantını serbest bırakmalıdır.

7. Aşağıdaki her bir mesele için pozisyonunuzu belirtip destekleyin. "Benimki daha iyi" temelli düşünme eğilimlerinizin üstesinden geldiğinizden ve yanıtınızı eleştirel düşünme temelinde geliştirdiğinizden emin olun.

a. Öncü ve ateşli bir Protestan ilahiyatçı olan Carl F. Henry, çoğunluğun onayladığının dışında hiçbir ahlaki standardın olmadığına dair geniş çaplı kabulün, ülkemize yönelik bir tehdit olduğu konusunda uyarır. Ona göre, demokratik toplumun varlığı, ahlaklılığın ve adaletin İncil kaynaklı tanım-

ları gibi belirli ahlaki standartların tanınmasına bağlıdır.[8]

b. Federal hapishanede, (banka dolandırıcılığı nedeniyle) üç yıl boyunca hizmet veren Hasidik bir haham, kendisine Musevi inancına uygun mutfak, kap ve yemek sağlaması için hapishaneyi ABD mahkemesinde dava etti. Hapishanedeki yemekler, Musevi inancına uygun olmadığından sağlığının kötüye gittiğini iddia etti. Sadece marul, portakal, elma, havuç ve pirinç yiyebiliyordu.[9]

c. Gerek ağır metal gerekse rap müzik, bazı toplum eleştirmenlerinden, sivri eleştiriler almaktadır. Söz konusu eleştirmenler, bu müzik türlerinin topluma zararlı tutumları hiç olmazsa kışkırttıklarını (belki bunlara neden olduklarını) ve bu nedenle artan şiddet suçları açısından suçlanabileceklerini iddia etmektedir.

ç. Bazı insanlar sarhoşken araba kullanmanın cezasının sertleştirilmesi gerektiğine inanır. Yasaya eklenmesini istedikleri bir madde, tekrar eden ihlallerde, zorunlu hapis cezası uygulamasıdır.

8. Aşağıdaki diyalogları dikkatlice okuyun. "Benimki daha iyi" temelli düşünmeye ilişkin kanıtları not edin. Ardından her bir diyalogda hangi görüşün, neden daha mantıklı olduğuna karar verin. (Kendi "benimki daha iyi" temelli düşünmeniz için önleminizi aldığınızdan emin olun.)

a. *Arka plan bilgisi: Kasım 1982'de, İspanya'ya yaptığı bir gezide, Papa II. Jean Paul, 1480'de başlayıp 300 yıldan fazla süren ve birçok insanın hapsedilmesi, işkence görmesi ve yakılmasıyla sonuçlanan*

8 "Theologian: U.S. Too Tolerant," *Star*, Oneonta, New York, 30 Mayıs 1981, s. 15.

9 "Jailed Rabbi Seeks Kosher Diet," *Binghamton* (New York) *Press*, 23 Mayıs 1982, 5A.

İspanyol Engizisyonunun bir hata olduğunu kabul etti.[10]

Ralph: Katolik Kilisesinin resmi olarak Engizisyonu kınaması zamanla ilgili.

Bernice: Papa bunu kamusal olarak itiraf etmemeliydi.

Ralph: Neden? Olayın üzerinden geçen 500 yıl yeterli değil mi? Bir 1000 yıl daha geçmesini mi beklemeliydi?

Bernice: Alaycı olma. İfadesinin, çoğu Katoliğin inancını zayıflatacağını düşünüyorum. Eğer birini veya bir şeyi seviyorsan, burada Kiliseyi, onun için bir utanç veya ayıba sebep olacak hiçbir şey yapmamalısın. Engizisyon tabii ki yanlıştı; fakat bunu şimdi söylemek ve insanlara Kilisenin hatasını hatırlatmak, iyi bir amaca hizmet etmez.

b. *Arka plan bilgisi: New York, Long Island'taki bir okulda çalışan bekâr biyoloji öğretmeni hamile kaldığında, bazı veliler okul yönetimine öğretmenin kovulması için dilekçe verdi. Gerekçeleri, öğretmenin hamile kalmasının ahlaksızlık teşkil ettiği ve öğretmen olarak kalmasına izin verilirse öğrenciler için kötü bir örnek olacağıydı. Okul yönetimi, onu kovmayı reddetti.*[11]

Arthur: Okul yönetimi için sevindirici. Eylemleri cesaretlendirilmeli. Dindar ikiyüzlüler üzerlerinde fazlaca baskı oluşturabilir.

Guinevere: Niye onlara ikiyüzlü diyorsun? Görüşlerini dile getirmeye hakları var.

Arthur: Hamile öğretmenin ahlaksız olduğu ve öğrenciler için kötü örnek oluşturduğu saçmalığına katıldığını mı söylüyorsun?

---

10 "Good Morning, America," ABC News, 4 Kasım 1982.

11 "Pregnant Teacher Stirs Town," *Binghamton (New York) Press*, 22 Aralık 1982, 1A.

Guinevere: Evet, sanırım öyle. Bu tip durumlarda herkesin kovulmayı hak ettiğini düşünmüyorum. Fakat öğretmenlerin özel bir durumu söz konusu. Onlardan beklenti daha fazla olmalı. Diğer mesleklerdeki inşalara göre daha yüksek etik kod standardına göre değerlendirilmeliler. Çünkü onlar genç insanların eğitimiyle görevliler ve genç insanlar aşırı duyarlı.

9. *Grup tartışması:* Aşağıdaki ifadeye dair fikrinizi söyleyin. Sizce mantıklı mı? Bu bölümde okuduğunuz herhangi bir şey onu açıklamanıza yardımcı olur mu? Olursa nasıl? Yanıtınızı iki veya üç sınıf arkadaşınızla tartışın.

Dünyadaki herkesin hatalı olduğunuzu söylemesi önemli değil. Haklı olduğunuzu düşünüyorsanız, önemli olan sadece budur.

Görüş Farkı

Aşağıdaki paragraf önemli bir görüş farklılığını özetlemektedir. İfadeyi okuduktan sonra, kütüphane ve/veya interneti kullanarak bilgili insanların konu hakkında ne söylediklerine bakın. Bütün görüşleri incelediğinizden emin olun. Sonra her birinin güçlü ve zayıf yanlarını değerlendirin. Eğer bir görüşün tamamen doğru ve diğerlerinin yanlış olduğu sonucuna ulaşırsanız buna nasıl ulaştığınızı açıklayın. Eğer *genellikle olduğu* gibi, bir görüşün diğerlerine göre daha anlamlı olduğu, fakat diğerlerinin de bazı mantıklı yanlarının bulunduğu fikrine ulaşırsanız, diğer görüşlerden aldığınız noktaları *birleştirerek* kendi görüşünüzü inşa edin ve bu görüşün neden hepsinden daha mantıklı olduğunu açıklayın. Yanıtınızı, öğretim elemanının belirteceği şekilde, bir kompozisyon ya da sözlü sunumda ortaya koyun.

Ulusal kimlik kartı Amerika için iyi bir fikir mi? 11 Eylül Olaylarının sonuçlarından bir tanesi, ulusal güvenliğe yönelik yükselen kaygı oldu. Ortaya konan önerilerden bir tanesi

ulusal kimlik kartı yaratılmasıydı. Fikrin savunucuları kart uygulamasının, bize zarar vermek ve hayat tarzımızı baltalamak isteyenlerin çabalarını boşa çıkarabileceğini dile getirdi. Karşıt görüştekiler ise bunun yerine, uygulamanın, değerli özgürlüklerin elimizden alınmasına ve hükümetlerin hayatlarımıza maydanoz olmalarına neden olabileceğini iddia etti.

Analizinize Google'da "ulusal kimlik kartı artıları ve eksileri" ifadesini aratarak başlayın.

9. Bölüm

BAKIŞ AÇISI HATALARI

Camları ciddi biçimde zedelenmiş fakat bunun farkında olmadığınız bir gözlük kullandığınızı hayal edin. Baktığınız insanların, yerlerin ve şeylerin, gerçekte oldukça farklı olsalar bile size göründükleri gibi olduklarına inanmak için her türlü sebebe sahip olursunuz. Bakış açınızı diğer insanlarla paylaştığınızda, size karşı çıkarlar. Başlangıçta şaşırırsınız, dünyayı sizin gördüğünüz netlikte göremedikleri için kafanız karışır. Zamanla, ya başkalarıyla iletişim kurmaktan vazgeçersiniz ya da ikna olduğunuz üzere onların sorununu bütün anlatım gücünüzle çözme umuduyla daha iddialı hale gelirsiniz.

Şimdi, sorunun onların yanlış bakış açısından değil, sizin bozuk gözlüklerinizden kaynaklandığını keyifli bir anda, aniden, fark ettiğinizi hayal edin. En yakın gözlükçüye koşup yeni bir çift gözlük alır, daha doğru görmeye başlar, bilgilenir, güven ve gönül rahatlığı gibi duyguları deneyimlersiniz.

Bakış açısı hataları ciddi biçimde zedelenmiş camlar gibidir, burada istisna olarak burnumuzun üzerinde durmazlar, zihinlerimize çöreklenmişlerdir. Bu hatalardan bir veya birkaçına eğilimliyseniz, onların zararlarına az veya çok maruz kalacağınızdan emin olabilirsiniz. Meseleleri değerlendirirken devreye giren tutum ve alışkanlıklarını şekillendirecekler ve düşünüşünüzü önyargılı kılacak beklentiler

yaratacaklardır. Bundan başka, düşünce alışkanlıklarınızı gözden geçirmediğiniz takdirde, onların varlığından haberdar dahi olmayabilirsiniz. Bu bölüm düşünce alışkanlıklarını gözden geçirmenize ve eleştirel düşünmenize engel oluşturan bakış açısı hatalarının köklerine inmenize yardımcı olacak şekilde tasarlanmıştır. Burada yedi ayrı hatayı mercek altına alacağız: *bakış açısı zayıflığı, esassız varsayımlar, o veya bu bakışı, anlamsız uyum, mutlakçılık, görecilik* ve *değişimin yanında veya karşısında duran önyargılar.*

Bakış Açısı Zayıflığı[1]

Bilişsel araştırmacı Karl Duncker *bakış açısı* zayıflığını, sorun ve olaylara karşı geniş bir çerçeve yerine dar bir çerçeveden bakılması sebebiyle ortaya çıkan sınırlılıkları anlatmak amacıyla ortaya atmıştır. Daha fazla aşina olabileceğiniz benzer bir kavram *tünel görüşü*dür. Duncker'ın görüşüne göre, bakış açısı zayıflığı "zayıf düşünme biçiminin temel özelliğidir." Bakış açısı zayıflığının, entelektüel üşengeçlik de dahil, birçok sebebi olduğuna şüphe yok. Fakat iki sebep, özellikle kayda değer: tarih boyunca akademik disiplinlerin çeşitlenmesi ve her bir disiplinde, özellikle geçen yüzyılda ortaya çıkan bilgi patlaması.

Antik dönemde tek bir disiplin, felsefe, bilgiye dair tüm alanları sahiplenmişti. Yüzyıllar geçtikçe, başka disiplinler ortaya çıktı: Ortaçağda dilbilgisi, mantık, retorik, geometri, astronomi, aritmetik ve müzik; 16. yüzyılla 19. yüzyıl arasında fizik, biyoloji ve kimya; geç 19. yüzyılla erken 20. yüzyıl arasında psikoloji, sosyoloji ve antropoloji. (İşletme ve diğer birçok teknoloji daha da sonra geldi.) Daha fazla disiplin oluşturuldukça akademik araştırmalar daha da uzmanlaştı. Örneğin psikologlar bireylerin *içindeki* faaliyetlere, sosyologlar insanlar *arasındaki* etkileşime ve antropologlar toplumların fiziksel ve kültürel gelişimine odaklandılar. Bu

1 Bu bölümün telif hakkı MindPower, Inc.'e (2006) aittir. İzin alınarak kullanılmıştır.

farklar, disipline özel sözcük dağarcıklarını ve farklı araştırma yaklaşımlarını üretti.

Zamanla akademisyenleri daha önce hiç olmadığı kadar uzmanlaşmaya yönelten bir bilgi patlaması oldu. Söz konusu uzmanlaşma anlayışın derinleşmesine ve akademisyen görüşlerinin çeşitlenmesine yol açtı. Maalesef bu durum ayrıca çoğu akademisyeni kendi disiplinleri dışındaki disiplinlere ilişkin görüşlerden kopardı ve Duncker'ın bakış açısı zayıflığı dediği durumu tetikledi. Bu zayıflık karmaşık meselelerin analizinde ciddi sorunlar yarattı. Mesela belirli bir savaşa yol açan sebepleri düşünün. Sosyologlar toplumsal sebeplere, ekonomistler ekonomik sebeplere ve psikologlar da savaşa dahil olan ülke liderlerinin içsel dürtülerine odaklanma eğiliminde olacaktır.[2] Savaş karmaşık bir görüngü olduğundan, en anlamlı bir yanıt, genellikle tüm bu etkenlerin (ve belki başka bazılarının) bir *bileşimi* olacaktır. Sadece kendi disiplininin verdiği bakış açısının ötesine geçmeyi başaran akademisyenler, anlamlı yanıtlar bulabilir.

Şüphesiz, bakış açısı zayıflığı, sadece yüksek uzmanlık eğitimi almış insanlar için değil, herkes için bir tehlike oluşturmaktadır. Deneyiminizin sınırlarını fark edip zihninizi, bakış açınızı aşina olduklarınızın ötesine geçmek, bir görüşün ilgili tüm noktalarını değerlendirmek ve bu noktaları bir yargıya varmadan önce anlamak için eğitmezseniz, dar bir pencereden görmekten neredeyse emin olursunuz ve sonuçta, iyi düşünemezsiniz.

Esassız Varsayımlar

Varsayımlar, bilinçli bir düşünme tarafından üretilmeyip, sadece doğru kabul edilen fikirlerdir. Varsayım oluşturmak son derece doğaldır ve çoğu varsayım zararsız olmakla kalmayıp faydalıdır da. Sabah uyanıp okula gitmek için yola koyulduğunuzda, saatinizin doğru olduğunu, arabanızın çalı-

2 Benzer bir eğilim doktoralar arasında görülmektedir: Aynı fiziksel durumda, dahiliyeci reçete yazmaya, homeopati doktoru vitamin terapisi vermeye ve cerrah ameliyat önermeye eğilimlidir.

şacağını ve öğretim üyesinin derse geleceğini varsayarsınız. Ara sıra –bozulmuş saat, aküsü bitmiş araba gibi– bazı sürprizlerle karşılaşmanız varsayımlarınızı geçersiz kılmayacak, varsayımda bulunmanın sağladığı zaman tasarrufunu azaltmayacaktır. (Her gün attığınız her adım hakkında düşünmeniz gerekseydi, çok fazla başarı elde edemezdiniz.)

Peki, varsayımlar ne zaman esassız olur? *Çok fazla* doğru kabul ederseniz, yani deneyiminizle veya belirli durumlarla meşru görülebilecek olandan fazlaysa. Sigara kullanıcılarının, şimdiye kadar bu alışkanlıklarından bir fiziksel zarar görmedikleri gerekçesiyle bundan sonra da hiç zarar görmeyeceklerini düşünmeleri esassız bir varsayımdır. Benzer şekilde, güneşlenenlerin, ciltlerinin radyasyondan etkilenmeyeceğini ya da yatırımcıların, bir internet duyurusundaki borsa tüyolarını güvenilir olduğunu varsaymaları da esassızdır.

Kürtaj konusunda tercih taraftarı olan çoğu insan, kürtaj hakkının ABD Anayasasında düzenlenmiş olduğunu, *Roe v. Wade* davasındaki Yüksek Mahkeme kararının su götürmez olduğunu ve sadece muhafazakâr Hıristiyanların yaşam taraftarı olduklarını varsaymaktadır. Üç varsayım da esassızdır. Yargıç Byron White, Yüksek Mahkeme kararına şerhinde, "haksız yargı gücü kullanımı" şeklinde ifade ettiği çoğunluğun kararına dayalı her türlü anayasal dayanağı reddetmiştir. Yaşamın genetik plan anne rahmine düştüğü anda başladığı ve o andan itibaren insanın var olduğu iddiası çok popüler olmamakla birlikte mantıksız değildir. Son olarak kürtaja sadece muhafazakâr Hıristiyanlar tarafından değil, örneğin Mennocular, Müslümanlar, Budistler ve Hindular tarafından da karşı çıkılmaktadır. Museviler bu konuda bölünmüş olsalar da, çoğu (örneğin Yaşam ve Bireyler için Musevilerin [Jews for Life and Efrat] üyeleri) karşı çıkmaktadır. Kürtaja karşı çıkan din dışı gruplar arasında ise Ateist ve Agnostik Yaşam Taraftarı Grup, Yaşam için Paganlar, Yaşam için Libertaryenler, Yaşam için Feministler ile Gey ve Lezbiyenlerin Yaşam Taraftarı İttifakı sayılabilir. (Tüm bu grupların web siteleri mevcuttur.)

En fazla rastlanan esassız varsayım örnekleri ise aşağıdaki gibidir:

İnsanların duyularının her zaman güvenilir olduğu varsayımı. Gerçeklik şu ki inanç ve arzular bakış açısını zedeleyip insanların seçici ve doğru olmayan şekillerde görmesine ve duymasına yol açabilir.

Geniş bir alanda yer bulan fikrin doğru olduğu varsayımı. Kurgu da en az gerçeklik kadar hızlı yayılabilir.

Sebeplere sahip olmanın mantıklı akıl yürütüldüğünü kanıtlandığı varsayımı. Sebepler, sorgulanmaksızın başkalarından ödünç alınmış ve hatta üzerine düşünülmüş olsalar da hâlâ mantıksız olabilir.

Bilindik fikirlerin, bilindik olmayanlara göre daha tutarlı olduğu varsayımı. Fikrin bilindik oluşu, sadece daha önce duyulduğu veya okunduğunu gösterir; duymuş veya okumuş olduğumuzun doğru olduğunun ise garantisi yoktur.

Bir olayın zaman açısından diğerini takip etmesi halinde onun sonucu olması gerektiği varsayımı. İki olayın sırası ve zamansal yakınları şans eseri olabilir.

Her bir olay veya görüngünün tek bir sebebe sahip olduğu varsayımı. Bazı olaylar birçok sebebe sahiptir. Örneğin tıp alanında, kişinin bir hastalığa yakalanmasına sayısız riskin neden olabileceği kabul edilir.

Çoğunluk görüşünün doğru olduğu varsayımı. Çoğunluklar, hatalı olabilir. Cadıların infazının desteklenmesi ve köleliğin onaylanmasında olduğu gibi.

Şeylerin olması gerektiği gibi olduğu varsayımı. İnsanlar kusursuz değildir ve keşifleri, fikirleri de dahil, her zaman geliştirilmeye açıktır.

Değişimin her zaman daha iyiye doğru olduğu varsayımı. Değişim, bazı durumlarda iyiye yönelikken diğer bazı durumlarda kötüye yönelik olabilir. Örneğin hükümet, vergi oranlarını artırarak daha fazla gelir elde etmeye çalıştığında, toplam etki genellikle gelir kaybı şeklinde olur. (Bu varsayımın yanlışlandığı birçok örnek için Google'da "istenmeyen sonuçlar" ifadesini aratın.)

Görünüşlerin güvenilir olduğu varsayımı. Görünüşler, yanıltıcı olabilir. Örneğin zamanında, Amerikalı roman yazarı Sinclair Lewis transatlantikle İngiltere'ye yolculuk edi-

yordu. O ve arkadaşı, güvertede yürürken şezlonglardan birinde oturmuş yazmış olduğu romanı okuyan bir kadını fark etti. Gururlu bir biçimde, arkadaşına, çalışmasına dikkatini veren birisinin görmenin ne kadar iyi bir his olduğunu söyleyecek oldu ki o anda kadın, romanı denize fırlattı.[3]

Zihnimizdeki bir fikrin bize ait ve savunulmaya değer olduğu varsayımı. Zihnimizdeki bazı fikirler –ideal olarak çoğunluğu– dikkatli analizlerimizin sonucudur. Diğer bazılarıysa ki bunlar bazen utanç verici derecede çoktur, diğer insanlardan sorgulanmaksızın alınmıştır ve bu yüzden de anlamlı hiçbir açıdan "bize ait" değildir.

Bir fikirle ilgili ne kadar güçlü ikna olmuşsak fikrin o kadar geçerli olduğu varsayımı. Bir fikrin tutarlılığı, onu destekleyen kanıtların niteliği ve niceliğiyle belirlenir. Kanaatimizin gücü, konuyla ilgisizdir. Diğer bir ifadeyle, mutlak bir biçimde ikna olmuş olsak da fikir hâlâ yanlış olabilir.

Kişinin iddiasında bir hata bulduğumuzda iddiayı tamamen reddetmiş olacağımız varsayımı. Bir iddia, küçük kusurlar içerse de hâlâ mantıklı olabilir. Örneğin kanıtlardan bir veya ikisi kusurlu olabilir, yine de geriye kalan kanıt iddiayı desteklemek için yeterli olabilir. Basit bir ifadeyle, iddianın reddi, kılı kırk yaran bir arayıştan daha fazlasını gerektirir.

Varsayımların, iddialardaki gizli öncüller gibi, doğrudan ifade edilmek yerine genelde ima edildiklerini hatırlayın. Onları tespit etmek için, ifade edilmemiş ama kesinlikle açıkça ima edilmiş fikirler için satır aralarını okuma (ve dinleme) alışkanlığı geliştirin. Bir varsayımı bir kez tespit ettiğinizde, değerlendirin ve esaslı olup olmadığına karar verin.

O veya Bu Bakışı

O veya bu bakışı, herhangi bir meseleye dair en akla uygun görüşün, tam olarak kabul veya tam olarak ret olduğu beklentisidir. Bu görüşün örneklerini, ciddi tartışmalarda dahi bulmak, maalesef zor değildir. David Hackett Fischer şu güncel

3 H. L. Gee, *Five Hundred Tales to Tell Again*, New York, Roy Publishers/ Epworth Press, 1955, s. 56.

kitap isimlerini vermektedir: *Hırsız Baronlar: Korsanlar mı Öncüler mi? Yeni Düzen: Devrim mi Evrim mi? Ortaçağ Kafası: İman mı Akıl mı? Tarih Nedir: Gerçeklik mi Fantezi mi?*[4]

O veya bu görüşüyle ilgili sorun, en akılcı görüşün *her ikisi de*, yani aşırı uçlara kaymayan bir görüş olabileceği şeklindeki büyük bir olasılığı reddetmesidir. Sosyal reform gibi baş belası bir meseleyi ele alın. Aşırı bir pozisyon, şu anki sosyal yardım sistemini olduğu gibi sürdürmektir. Diğer uçta ise sistemin tamamen yok edilmesi bulunmaktadır. Bunların bir tanesi doğru olabilir mi? Tabii ki. Öte yandan en iyi çözüm, eski sistemi ne tutmak ne de yıkmak fakat daha iyiye yönelik düzenlemektir.

Benzer şekilde, okul kredisi tartışmalarında, "devlet okullarını mı geliştirmeli, yoksa ebeveynlere seçtikleri okullar için kullanmak üzere kredi mi vermeliyiz" sorusu sıklıkla ortaya atıldı. Bu görüşlerden bir tanesi kabul edip diğerini reddetmek gerekmez. *Her ikisini de* onaylamak, yani devlet okullarına desteği artırmak *ve* ebeveynlerin, çocuklarına ayrılan parayı belirli bir okulu, devlet veya özel, seçmek için kullanmalarına izin vermek mümkün.

Yine bir başka örnek, çok daha yakın tarihli bir tartışmada ortaya çıkmıştır. Neden son birkaç yılda, birçok oğlan eğitimde kızların gerisinde kalmıştır? Bir talk şova katılan profesörlerden bir tanesi feminist eleştirilere duyarlı öğretmenlerin kızlara oğlanlardan daha fazla özen gösterdiklerini iddia etti. Bir diğeri bu açıklamayı reddetti ve suçu babaların, oğullarını spora fazlaca yöneltmelerinde buldu. Her biri, diğer görüşü suçlamak gerektiğini hissetse de buna gerek yok. Oğlanların eğitim sorunları *her iki* sebeple ve belki *başka birkaçıyla* ilişkilendirilebilir.

Ne zaman kendinizi bir meseleyi değerlendirirken ve sadece iki olasılığı ele alırken bulursanız, başka olasılıkların olup olmadığını sorun ve varsa onlara da kulak verin.

---

4 David Hackett Fischer, *Historians' Fallacies: Toward a Logic of Historical Thought*, New York, Harper Perennial, 1970, s. 9–10.

Dikkatsiz Uyum

Diğerlerinin davrandığı gibi davranmaya karşılık gelen ifade *uyum*dur. Bazı durumlarda, uyum, en akılcı eylem türüdür. Çocuklar, sıcak sobadan uzak dururken ve karşıdan karşıya geçerken her iki yöne de bakarken uyum sağlarlar. Binalara, belirtilen kapılardan girip çıkarken, yukarı çıkmak için "yukarı" çıkan asansörü kullanırken ve kasiyer sırasının başına değil de sonuna giderken hep uyum sağlarız. Böyle bir uyum, yaşamı daha kolay ve güvenli kılar. (Sözünü kestiğiniz kişi daha iri, daha güçlü ve *silahlı* olabilir!) Uyumun diğer bir olumlu tarafı, iyi rol modellerin, yani taklit etmeye değer insanların, taklit edilmesidir. Bu türden bir uyum, kapasitemizi geliştirmemize ve daha iyi bireyler olmamıza yardımcı olur.

Buna karşın, dikkatsiz uyum mantıksız ve çoğu zaman da akıl dışıdır. Başkalarının örneklerini, kendi kendimize düşünmek için çok temel ya da korkak olduğumuz için takip ederiz. İyi bilinen bir deneyde, sekiz öğrenci bir laboratuvara girer. Yedisi profesörle işbirliği içerisindeyken sekizincinin deneyden haberi yoktur. Öğrencilere boş kâğıda çizilmiş dört çizgi gösterilir ve aşağıda kalan üç çizgiden (A, B ve C olarak tanımlanmış) hangisinin yukarıdaki çizgiyle aynı uzunlukta olduğuna karar vermeleri istenir. 25 santimetrelik A çizgisi, üstteki çizgiyle tam olarak aynı uzunluktadır. Diğer çizgiler açıkça daha kısa veya daha uzundur. Yedi öğrencinin her biri sırayla *yanlış* cevabı verir ve olaydan habersiz öğrencinin üzerinde baskı oluşur. Aynı soru kendisine sorulduğunda seçenekler nettir: *Doğru cevabı ver ve yalnız kal* veya *yanlış cevabı ver ve grubun desteğini al.* İnanın veya inanmayın, deneye katılan her beş öğrenciden sadece biri doğru cevabı verir.[5]

Birçok reklamcı dikkatsiz uyumu teşvik etmektedir. Bunun mükemmel bir örneği, "Neden, neden diye sorasın ki?

5 Solomon Asch, aktaran Carole Wade ve Carol Tavris, *Psychology*, 2. baskı, New York, HarperCollins, 1990, s. 669.

Bud Dry'ı dene" sloganıyla Budweiser reklamıdır. Cuma gecesi poker kulüplerinden kiliselere, politik partilere, kardeşlik derneklerine ve birliklere insanların üye oldukları birçok grup da uyum sağlamaya yönelik baskı üretir. Uyuma karşı mücadele ve özgür düşünceyi teşvik etmek için kurulan gruplar bile bunu yapabilir. 1960'ların Hippi komünleri, benimsemedikleri fikir, değer ve yaşam şekillerine karşı, sıklıkla, isyan ettikleri ana-akım toplum kadar hoşgörüsüz olmuşlardı. Liberal iş arkadaşları Nat Hentoff'un ifade özgürlüğü savunmasını, kendileriyle hemfikir olduğu sürece alkışlamışlar, fakat ceninin bir insan olduğu ve bu açıdan hukuk tarafından korunma hakkının bulunduğunu ifade ettiğinde, çoğu, onu çabucak suçlamıştı.[6] Silah kontrolünü destekleyen muhafazakârlar ve doğrulayıcı eyleme karşı çıkan Afrikalı yazarlar, mensubu olduklarının gruba uymak üzere benzer şekilde baskı görmüşlerdi.

Dikkatsiz uyumdan kaçınmanın sırrı, başkalarının, kendileri gibi düşünmenizi sağlamayı amaçlayan rica, alay ve teşviklerine direnmektir. Boyun eğmek yerine, kendinize neyin mantıklı ve doğru olduğunu sorun ve sonuçta çoğunluk veya azınlık olmanıza bakmaksızın bu yolu takip edin.

Mutlakçılık

Mutlakçılık kuralların olup istisnaların olmaması gerektiğine dair inançtır. Mutlakçılar meseleler hakkındaki gerçeğin keskin, belirli ve basit olmasını umar. Halbuki gerçekte bu muğlak, belirsiz ve karmaşıktır. Mantıksız beklentiler nedeniyle, mutlakçılar, düşünüşlerinde sabırsız ve bu nedenle aşırı basitleştirmeye ve aceleci sonuçlara eğilimli olurlar. Dahası bir görüşe sahip olduklarında, görüşlerini sürdürmekte, eleştirel düşünürlere göre çok daha dogmatiktirler, yani kendilerini düşünmeye sevk eden kanıtları dikkate almakta isteksizdirler. Ayrıca bir kural oluştuğunda, mutlakçılar, istisnaları reddederler. Örneğin genç bir onur öğrencisi,

6 Nat Hentoff, *Speaking Freely: A Memoir*, New York, Alfred A. Knopf, 1998.

okul binasından içeri girdikten sonra, bıçağını cüzdanından çıkarmayı unuttuğunu fark eder. Okulunun sıfır silah politikasını hatırlayıp hemen müdürün odasına gider ve bıçağı bir görevliye verir. Fakat yönetici öğrenciyi sorumlu davranışı nedeniyle övmek yerine, okuldan uzaklaştırır ve kovmayı düşündüğünü söyleyerek suçlar.[7]

Hatalara karşı korunmasız ve fikrini değiştirmeye karşı isteksizlik, mutlakçıları tanımlar demek, diğer insanlar aynı zayıflıkları göstermiyor demek değildir. (Önceki bölümde ifade edildiği gibi, tüm insanlar bu veya başka bilişsel eksikliklere duyarlıdır.) Sadece istisnalara karşı isteksizleri nedeniyle mutlakçılar başkalarına nazaran daha korunmasızdırlar. Mutlakçı olmaksızın da mutlaklara inanılabileceğini ayrıca dikkat almak gerekir. Örneğin cinayetin ahlaki açıdan her daim yanlış olduğuna, fakat nevi müdafaa gibi bazı durumlarda suçun azalacağına veya ortadan kalkacağına inanabilirsiniz.

Mutlakçılığın üstesinden gelmenin anahtarı ise budur: Bir meseleyi değerlendirmeye başladığınızda, bu üzerine daha önce düşündüğünüz bir mesele bile olsa, kendinizi düzenli ve basit olamayacak kadar iddialı bulsanız dahi gerçeği kabul etmeye adayın.

Görecilik

Görecilik mutlakçılığın zıt kutbunda yer alır. Mutlakçı kural istisnalarını kabullenmezken, göreci ise istisnaların varlığından ötürü hiçbir kuralın bulunmadığına inanır. Göreciliğin temel hatası, gerçeğin keşfedilmediği, yaratıldığıdır. Birisi bir şeyin doğru olduğunu ortaya koymaya çalışırsa göreci şunu söyleme eğilimde olacaktır: "Kimin doğrusundan bahsediyorsun? Benimki seninkinden farklı olabilir." Kişi neyin doğru olduğuna inanıyorsa ona göre, o doğrudur. Görecilik ayrıca ahlakın nesnel olmaktan ziyade öznel olduğu görüşündedir. Diğer bir ifadeyle, ahlak kuralları sadece on-

7 "Hannity & Colmes," Fox News Network, 3 Nisan 2006.

ları kabul edenler üzerinde bağlayıcıdır. "Kişi bir davranışın ahlaken kabul edilebilir olduğunu düşünüyorsa, o davranış söz konusu kişi için kabul edilebilirdir" ifadesi görecinin amentüsüdür.

Görecilik eleştirel düşünmeye, etik çalışmalarına ve hukuk sürecine karşıdır. Eleştirel düşünmenin durduğu nokta, doğruyu yanlıştan, mantıklı olanı mantıksızdan ayırmaktır; eğer hiçbir şey yanlış veya mantıksız değilse eleştirel düşünmeye gerek olmaz. Benzer şekilde, kişinin yapmak istediği her şey iyi olsa, hiçbir şey kötü olmaz ve ahlaki söylemin hiçbir amacı olmazdı. Ayrıca bir şeyi yapmayı seçmek, onu yapmayı meşru kılarsa tecavüze, çocuk tacizine ve cinayete yönelik yasalar failin haklarına yönelik suç anlamına gelir.

Bir bakış açısı test etmenin en basit yolu, gündelik hayatta devamlı olarak uygulanabilirliğine bakmaktır. Göreciler kendileriyle çelişmeden, başkalarının görüşlerinin doğruluğunu sorgulatamazlar. Aynı şekilde, ahlakın öznel olduğu şeklindeki inançlarından vazgeçmeden, Kuzey Afrika'daki kadın sünnetini, Orta Avrupa'daki soykırımı, Doğudaki köle emeğini ya da Kuzey Amerika'daki ırkçılığı protesto edemezler. Göreciliğin üstesinden gelmek için, bazı fikirlerin ve bazı uygulama standartlarının diğerlerinden daha iyi olduğunu ve eleştirel düşünmenin en iyilerin keşfi için gerektiğini kendinize zaman zaman hatırlatın.

Değişim Yanlısı veya Karşıtı Önyargılar

Değişimin yanında mı yoksa karşısında mısınız? Mantıklı ne yanıt, "değişimin, ne olduğuna bağlı" olacaktır. Bazı değişimler iyiye, bazıları kötüye götürür. Yine de insanlar, dengeli bakışı benimseyemez. Değişimin yanında veya karşısında olmaya dönük bir önyargıları olur. Değişim yanlısı önyargılar günümüzde, özellikle teknolojide öngörülemez değişimler çağında yaşadığımız için daha yaygındır. Çoğu değişim yararlı olduğundan hepsinin öyle olduğu yanılgısına kapılırız.

Öte yandan değişimin karşısındaki önyargılar, değişim yanlısı önyargılara göre hâlâ daha yaygındır. Bunun bir se-

bebi aşina olmanın gücüdür. Çoğumuz bildiğimiz fikirleri tercih eder, onlarla rahat hissederiz.

Galilei "Dünya Güneşin etrafında döner" dediğinde, insanlar, kısmen binlerce gündoğumu ve günbatımı onlara *Güneş*in hareket ettiği söylediği için ve kısmen de daha önce Dünyanın döndüğünü hiç duymadıkları için altüst olmuşlardı. Yeni fikir, Dünyanın Güneş Sisteminin merkezinde olduğu şeklindeki sabit inançlarını tehdit etmekteydi. Bu fikri zihinlerinde düzenli bir biçimde paketlemişlerdi. Bu, onların, evren anlayışlarının temel parçasıydı ve dinleriyle iç içe geçmişti. Şimdiyse zıpçıktı Galilei onlardan, paketi açmalarını ve meseleyi yeniden ele almalarını istemekteydi.

Bisikletin gelişin kısa süre sonra insanlar, "kadınsı iffetin" altını oyacağını söylediler. Doktorlar ise "nemfomaniye," "isteriye," "şehvetli hislere," aşırı heyecanlanmalara" ve "duyusal deliliğe" neden olabileceğini...[8] Bazı insanlar, tersanelerde çocuk emeğinin kısıtlanması hareketini komünist bir proje olarak değerlendirdi. Astronotlar Aya ilk kez ayak bastığındaysa en azından yaşlı bir adam buna karşı kesin inançsızlığını ifade etti. Ona göre, "bu televizyoncular tarafından tasarlanmış bir numaraydı, insanın, Aya ulaşması imkânsızdı."

Değişimin karşısındaki önyargıların oldukça yaygın olmalarının bir başka sebebi, "benimki daha iyi" bakışımızdır. Düşünme ve eylemde bulunma alışkanlıklarımız, gözümüze, düşünmenin ve eylemenin tek doğru yollarıymış gibi görünür. Yeni fikirler güvenlik hissimizi tehdit eder, dolayısıyla onlara direnme eğiliminde oluruz. Bu durum bazı insanların neden modası geçmiş geleneklere sadık kaldıklarını açıklar.[9] Örneğin Robert Frost'un "Örülen Duvar" (Mending Wall) şiirindeki adam, komşusuyla arasındaki duvarı örmek için hâlâ iyi bir sebep olduğu için değil, sadece babası ön-

8 Aktaran George Will, *Suddenly*, New York, Free Press, 1992, s. 405.

9 Bir gelenek ne kadar eskiyse o kadar az değerlidir gibi yanlış bir düşünceye kapılmayın. Antik bir gelenek en son moda bir fikirden daha duyarlı olabilir. Emin olmanın tek yolu, şüphesiz, ona adil ve tarafsız bakmaktır.

ceden öyle yaptığı için örmeyi sürdürür. Öte yandan geçmiş alışkanlıkları sorgusuz bağlılığa ilişkin şu örneğe bakın: Bir kıza, annesi tarafından "hiçbir zaman bir şapkayı masaya veya montu yatağın üzerine koymaması" söylenir. Kız bunu kabul eder ve yıllarca kendinden emin bir biçimde böyle yapar. Uzun yıllar sonra bir gün, bu yönlendirmeyi, ergenlik çağındaki kendi kızına aktarır. Kızı sorar: "Neden?" Kadın, hiçbir zaman bu soruyu annesine soracak kadar meraklı olmadığını fark eder. Daha da merak edince kendi annesine sorar (annesi artık seksenlerindedir). Annesi yanıtlar: "Çünkü ben küçükken bazı komşu çocuklar bitlenmişti ve annem hiçbir zaman bir şapkayı masaya veya bir montu yatağı üzerine koymamam gerektiği söylemişti." Kadın, tüm yetişkinlik hayatını kendisine öğretilen, amacını ve geçerliliğini sorgulamadığı bir kurala uyarak geçirmişti.[10]

Değişime karşı dirence rağmen, birçok yeni fikir de tutunmayı başarır. Bunu başardıklarında, onlar için mücadele veren insanların, nasıl bir direncin üstesinden geldiklerini ileride hatırlamalarını bekleyebiliriz. İşe bakın ki çoğunlukla çabucak unuturlar. Doğrusu bazen başkalarında görünce üzüldükleri korku ve güvensizliğin aynısını gösterirler. Psikiyatride buna dair bir örnek vardır. Sigmund Freud ve takipçileri cinselliğin kişilik gelişiminin önemli bir etkeni olduğunu önerdikleri için dışlanmış ve acımasızca saldırıya uğramışlardı. Freud'a yönelik düşmanlık öylesine güçlüydü ki, ustalık eseri olan *Rüyaların Yorumu*, 1900'de ilk kez yayımlandığında görmezden gelinmişti. 600 kopyanın satılması sekiz yıl sürmüştü.[11]

Sonra, Freud'un fikirleri kabul edildiğinde, o ve takipçileri daha hoşgörülü olmadılar. Aslında teorisinin herhangi bir kısmını eleştirenleri dışlayıp onlara saldırdılar. Mesela Karen Horney, Freud'un penis kıskançlığıyla dürtülenmiş

10 Thomas A. Harris, *I'm OK—You're OK: A Practical Guide to Transactional Analysis*, New York, Harper & Row, 1969, s. 22–23.

11 "Anna Freud, Psychoanalyst, Dies at 86," *New York Times*, 10 Ekim 1982, s. 46.

kadın görüşünü eleştirdi. O, nevrozun sadece ket vurulmuş cinsel dürtülerden değil, çeşitli kültürel çatışmalardan kaynaklandığı ve insanların davranışlarının sadece içgüdüsel dürtülerce belirlenmeyip birçok örnekte olduğu gibi kendi kendini idare edip dönüşebileceğine inanmaktaydı. Bu teoriler nedeniyle (ki bugün geniş ölçüde kabul edilmektedir), Freudçu dogmatiklerin sitem ve dışlamasıyla ödüllendirildi.[12]

Değişimle ilgili heriki önyargı türünün de üstesinden gelmek için, yeni fikirlere tepkinizi gözden geçirin. Bir fikirle ilk kez karşılaştığınızda ona güçlü bir biçimde sarılır veya karşı çıkarsanız şaşırmayın. Ama ilk izleniminizi sorgusuz sualsiz desteklemeyi reddedin. Bunun yerine, iddiayı dikkatli bir biçimde değerlendirene kadar yargıya varmayı erteleyin. Fikir, bilgi temelli ve doğruluğu kanıtlanmış ise eski veya yeni oluşuna bakmaksızın kabul edin; aksi halde, reddedin.

Uygulamalar

Aşağıdaki her bir diyalogu değerlendirin. Konuşmacılar tarafından dile getirilen varsayımları belirtin. Açık olun. Mümkünse varsayımların esaslı olup olmadıklarına karar verin.

a. *Olaf:* Güzel haberi duydun mu? Okul, bu yıl, zamanında açılmayabilir.

Olga: Nasıl olur?

Olaf: Öğretmenler, grevde olabilir.

Olga: Grev mi? Bu çok saçma. İyi para kazanıyorlar.

b. *Janice:* Sinemada hangi film var?

Mike: İsmini bilmiyorum. Lezbiyenlerle ilgili bir film. Gitmek ister misin?

Janice: Hayır, teşekkürler. Kaliteli bir filme gideriz.

c. *Boris:* Hadi, not verirken adil olmayanlar hakkında konuşalım. Bence, Nelson en kötüsü.

Bridget: Neden? Ne yaptı?

---

12 Rona ve Laurence Cherry, "The Horney Heresy," *New York Times Magazine*, 26 Ağustos 1973, s. 12 vd.

Boris: Ne mi yaptı? Çalışmak için tam 12 saat harcadığım dersin vizesinden D verdi, hepsi bu. Konuyla ilgili dekanı görmek için randevu alabilirim.

d. *Mrs. Smith:* Harrisonlar evliliklerinde sorun yaşıyorlar. Yakında ayrılacaklarına bahse girerim.

Mr. Jones: Nereden biliyorsun?

Mrs. Smith: Süpermarkette duydum. Helen, Gail'e ve Gail de bana söyledi.

Mr. Jones: O işin yürümeyeceğini biliyordum. Jeb Harrison öyle sıradan biri ki, ondan ayrılmak istediği için Ruth'u suçlayamam.

2. Aşağıdaki olaylara eleştirel düşünerek yaklaşın. Tüm varsayımlarınızı belirtip esaslı olup olmadıklarına karar verin.

a. Massachusetts Cambridge'ten bir adam, komşusunun, kesilip budanmadıkları için boyları ikinci kattaki pencere seviyesine ulaşan çimen ve çalılarına bakmaktan yorulup konuyu mahkemeye taşıdı. Komşu çimenleri 14 yıldır kesmediğini itiraf etti, fakat doğal çimeni hazır çimene ve budanmamış çalıyı budanmış olana tercih ettiğini söyledi. Yargıç, şahsın, kendi çimen ve çalılarını komşusunun ne hissettiğini dikkate almaksızın istediği gibi bırakırken tamamen yasal çerçevede kaldığına karar verdi.[13] Yargıcın kararının adil olduğunu düşüyor musunuz?

b. Üniversite çağındaki oğullarının veya kızlarının beyinlerinin dinsel öğretilerle yıkandığına inanan bazı ebeveynler, çocuklarını kaçırıp yeniden eğitmektedirler. Sizce bunu yapmalarına izin verilmeli midir?

c. Bazı ebeveynler çocuklarını evde daha iyi eğitecekleri inancıyla onları okuldan tutmaktadırlar. Buna izin verilmeli midir?

d. Çoğu motorcu, sürücü ve yolcuların kask takmasını gerektiren eyalet yasalarına karşı çıkmaktadır. Bu insanlar kask takıp takmama kararında özgür olmaları gerektiğine inanmaktadır. Buna, katılır mısınız?

---

13 "Liberation Lawn," *New York Times*, 23 Mayıs 1982, 4. kısım, s. 11.

3. Aşağıdaki her bir ifadeyi ele alın ve hata içerip içermediğine karar verin. Bir hata bulursanız, onu tanımlayın ve bu bölümü okumayan birisinin anlayabileceği şekilde açıklayın.

a. Onaylayıcı eylemin tek alternatifi, azınlıklara karşı ayrımcılığın kabulüdür.

b. Yaratılışçılık ve evrim arasında seçim yapmak zorundayız. Orta nokta bulmak mümkün değildir.

4. Arzu edilir uyum ve arzu edilmez uyum için birkaç örneği listeleyin. Her birinin arzu edilir veya arzu edilmez olduklarını açıklayın.

5. Reklam çoğunlukla uyuma yönelik eğilimleri teşvik etmek üzere tasarlanır. Bu şekilde tasarlanmış en az 3 basılı veya radyo/televizyon reklamı tanımlayın. Bunların uyumu hangi yollardan teşvik ettiklerini, bu bölümü okumayan birisinin anlayabileceği şekilde açıklayın.

6. Aşağıdaki her bir durumda, kişi, uyum sağlamaktadır. Her bir durum üstünde çalışarak, uyumun, söz konusu kişi ve diğerleri üzerindeki etkilerini belirleyin. Bu etkiler temelinde, uyumun, arzu edilir olup olmadığına karar verin. Eğer kararınız uyum derecesine ve içinde bulunulan koşullara bağlıysa hangi durumları, neden onaylayacağınızı açıklayın.

a. Bert 13 yaşında. Arkadaşları diğer insanlara karşı duyarsız ve hep onlarla alay etmek için fırsat kolluyorlar. Sınıf arkadaşlarından bir tanesi kilolu, çirkin, alışılmadık şekilde utangaç ise veya çok zeki değilse söz konusu kişiyle dalga geçerler. Eğer kişi zulümden sıkılmış görünürse bunu zayıflık belirtisi olarak alıp daha da ileri giderler. Bert bu davranışın yanlış olduğunu bilir ve bundan zevk almaz. Fakat buna razı olur ve arkadaşlarına zayıf görünmemek için zaman zaman bulaşır. Onların gözünde tamamen onlarla değilse, onların karşısında konumlanacağını düşünür.

b. Rose bir giyim fabrikasında çalışmaktadır. İşe başladıktan kısa bir süre sonra, diğer işçilerin verimliliklerinin gerçekçi olmayan bir şekilde düşük seyrettiğini ve hiç zorlanmadan onların iki katı işi tamamlayabildiğini fark etti. Sonra, birlikte çalıştığı işçiler, ondan, üstü kapa-

lı şekilde düşük tempoda çalışmasını istediler. Aksi halde, işveren onların kendisini aldattığının farkına varıp verimlerini artırmalarını talep edebilirdi. Hiçbir şey olmasa dışlanacağını bilen Rose düşük tempoya ayak uydurmaya karar verdi.

c. Alex mecliste yeni bir milletvekilidir. Önemli bir mesele tartışılırken güçlü bir lobici kendisine yaklaşarak, eğer belirli bir yönde oy kullanırsa, politik kariyerini devam ettirme şansının daha yüksek olacağı konusunda Alex'i bilgilendirir. Lobici yarım düzine milletvekilinin ismini verir ve Alex'e, onlardan fikir almasını önerir. Kendileriyle iletişime geçtiğinde, hepsi gerçekten "lobi grubunun pozisyonunu desteliyoruz; kariyerine değer veriyorsan sen de öyle yap" der. Alex tavsiyeyi dinler ve uyum sağlar.

7. Mutlakçılığa mı, yoksa göreciliğe mi daha eğilimlisiniz? Belirli hangi alanlarda, bu bakış açısı hatasına düşmeye yatkınsınız? Politika mı, din mi, toplumsal meseleler mi, ahlaki kararlar mı? Yanıtlarken açık olun. Size has hata eğilimlerinizin ne kadar farkında olursanız, üstesinden gelmekte o kadar başarılı olursunuz.

8. Değişimin yanında mı, yoksa karşısında mı daha çok önyargılı olma eğilimindesiniz? Hayatın bazı alanlarında değişim yanlısıyken diğer alanlarda değişimin karşısında mısınız? Eğiliminizi tanımlarken olabildiğince açık olun.

9. Aşağıdaki her bir ifade, bir değişim önermektedir. Tepkinizin lehte mi aleyhte mi, yoksa ikisinin arasında bir yerde mi olduğuna karar verin. Sonra her bir fikri, sahip olabileceğiniz önyargıları bir kenara bırakmaya özen göstererek değerlendirin ve adil bir biçimde yargılayın.

a. Amerika Birleşik Devletleri de dahil, bütün ülkelerin ulusal egemenlikleri, Birleşmiş Milletler'e teslim edilmeli; böylece insanları ayıran yapay sınırlar olmaz.

b. Horoz dövüşü, köpek dövüşü, boğa güreşi, bunları "spor" olarak nitelendiren azınlığı memnun etmek için televizyonda yayınlanmalıdır.

c. Kadınların evlenmeden önceki soyadlarını evlendikle-

rinde de sürdürmelerine (yani kocalarının soyadlarını almalarını yasaklayan) ilişkin bir yasa çıkartılmalıdır.

ç. Mezarlıklar yaşayanların boş zaman faaliyetleri için kullanıma açılmalıdır. Bisiklete binme, koşu, balık tutma, doğa yürüyüşü ve (alan müsaitse) takım sporları uygun faaliyetler arasında olabilir.

d. Mahkûmların, gün içinde bir işte çalışmak veya üniversite derslerine katılmak için hapishaneden ayrılmalarına izin verilmelidir. (Sadece psikopatlar, uygulama dışında bırakılmalıdır.)

e. Üniversiteler, üç yıldan daha kısa süre liseden uzak kalmış öğrenciyi kabul etmemelidir.

f. Seçimlere daha yüksek bir katılımı sağlamak için, çekiliş düzenlenmelidir. (Seçmenler, oy pusulası koçanlarını, kanıt olarak gönderebilir. Ödüller şirketler tarafından bağışlanabilir.)[14]

g. Emekli insanlar üniversite derecesinden yoksun olsalar da yardımcı öğretmen olarak kullanılmalıdır.[15]

ğ. Herkes ABD vatandaşı olduğunu kanıtlayacak bir ulusal kimlik kartı taşımalıdır.[16]

h. Kilise ve sinagoglar kadınların ayinlere ve danışmanlık hizmetlerine katılmalarının önündeki sınırlandırmaları kaldırmalı ve böylece rahip, papaz ve haham olarak çalışmalarına izin vermelidir.

ı. Üniversiteler, üçüncü ve son sınıf öğrencilerden, birinci ve ikinci sınıf öğrencilerine göre daha yüksek öğrenim ücreti almalıdır.

10. Spor psikoloğu Bill Beausay, spor türlerinin de filmler gibi sınıflandırılmasını önerir: İçerdikleri tehlike ve/veya şiddet miktarına göre X, R ve G şeklinde. Çocukların, erken

14 Bu yaklaşım öncelikle 1982'de Kaliforniya'da kullanıldı. Aktaran "Game Show Prizes Entice CA Voters," *Star*, Oneonta, New York, 4 Haziran 1982, s. 1.

15 Bu fikir, eğitim araştırmacısı Eileen Bayer tarafından denendi ve başarılı oldu. Fred M. Hechinger, "Grandpa Goes to Kindergarten," *New York Times*, 29 Ekim 1972, 4. kısım, s. 11.

16 Reagan yönetimi bu planı tartıştı ve buna karşı olmadığını gösterdi. "U.S. Considering National ID Cards," *Star*, Oneonta, New York, 21 Mayıs 1982, s. 1.

yaşta, X sınıfındaki bir sporda yer almamaları gerektiği konusunda uyarır. Bu sınıfta motor ve otomobil yarışı, hokey, futbol, boks ve at yarışı gibi sporlar yer alır.[17] Bu öneriyi değerlendirin. Değişime direnç göstermekten kaçındığınızdan emin olun.

11. Aşağıdaki iddiaları kabul edip etmeyeceğinize karar verin. "Benimki daha iyi" temelinde düşünmeden ve bu bölümde tartışılan hatalardan kaçındığınızdan ve meseleleri tam olarak yargıladığınızdan emin olun. Bir yargıya varmadan önce biraz daha araştırma yapmak isteyebilirsiniz.

a. Televizyonlardaki bira ve şarap reklamları, insanların bunları aşk, arkadaşlık ve mutlulukla ilişkilendirmelerine neden olup tüketimlerini çekici hale getirdiğinden yasaklanmalıdır. Bu ilişkilendirmeler, tam olarak sigara satışları için kullanılanlar kadar yanıltıcıdır. Alkol reklamları, yetişkin ve çocuklardaki alkol tüketiminde bugünlerde yaşanan artışta kesinlikle etkilidir.

b. Güzellik yarışmaları, bugün, yeteneğe, geçmişteki yarışmalarda olduğundan daha fazla önem vermektedir. Fakat arka plandaki mesaj aynıdır: "Kadında güzellik kesinlikle yüzeysel bir durumdur. Sadece iri göğüslere, güzel bir yüze ve orantılı vücut hatlarına sahip olanların başvurmaları gerekir." Bu yarışmalar kadının (erkeğin) güzelliğinin asıl ölçütünün iç güzellik, yani karakter olduğu gerçeğiyle alay etmektedir.

c. *Arka plan bilgisi: Mahkeme sisteminin davalar nedeniyle tıkanmasının bir sebebi de mahkûmların devlete veya federal hükümete karşı, hücre yemeğinin diyet tercihlerini karşılamaması nedeniyle haklarının çiğnendiğini iddia eden davalar gibi, bir noktada önemsiz davaları mahkemeye taşımalarıdır. Mahkûmların, davalara hazırlık sürecinde kullanabilecekleri hukuk kitapları da hapishane kütüphanesinde bulunmaktadır.*

17 Harry Atkins, "Football, Hockey Are X-Rated," *Binghamton* (New York) *Press*, 19 Aralık 1982, s. 60.

İddia: Önemsiz davalar mahkeme sistemini tıkamaktadır. Hapishane kütüphanelerinde hukuk kitaplarının bulunması, mahkûmları, bu tür davaları açmaları konusunda cesaretlendirmektedir. Bu yüzden hukuk kitapları, hapishane kütüphanelerinden kaldırılmalıdır.

ç. Amerika Birleşik Devletleri Başkanının, bir kişinin yerine getirmesi için çok fazla ve karmaşık görevi vardır. Bu nedenle Başkanlık makamı bir kişi yerine üç kişilik yönetime dönüştürülmelidir.

Görüş Farkı

Aşağıdaki paragraf önemli bir görüş farklılığını özetlemektedir. İfadeyi okuduktan sonra, kütüphane ve/veya interneti kullanarak bilgili insanların konu hakkında ne söylediklerine bakın. Bütün görüşleri incelediğinizden emin olun. Sonra her birinin güçlü ve zayıf yanlarını değerlendirin. Eğer bir görüşün tamamen doğru ve diğerlerinin yanlış olduğu sonucuna ulaşırsanız buna nasıl ulaştığınızı açıklayın. Eğer *genellikle olduğu* gibi, bir görüşün, diğerlerine göre daha anlamlı olduğu fakat diğerlerinin de bazı mantıklı yanlarının bulunduğu fikrine ulaşırsanız, diğer görüşlerden aldığınız noktaları *birleştirerek* kendi görüşünüzü inşa edin ve bu görüşün neden hepsinden daha mantıklı olduğunu açıklayın. Yanıtınızı, öğretim elemanının belirteceği şekilde, bir kompozisyon ya da sözlü sunumda ortaya koyun.

Obezite konusunda suç kimin? Reddetmenin lüzumu yok; bugünlerde insanlar daha kilolu, obez insanların sayısı hiç olmadığı kadar yüksek ve sonuçta sağlık sorunları artıyor. Fakat buna neyin sebep olduğu sorusunun cevabı tartışmalı. Bazıları yüksek kalorili, yağlı, damar tıkanıklığına yol açan fastfood ürünleri suçlarken, diğerleri insanları, daha sık, daha fazla ve ara öğünlerde de yiyip içmelerinin onlar için iyi olacağı konusunda taciz eden ve kışkırtan sabit reklam kuşaklarını ve basılı yayınları suçlamaktadır. Bir başka grup ise bugünkü gençlerin, eski kuşaklara göre, televizyon karşısında oturmak ve oyun oynamak için daha fazla zaman

geçirdiklerine işaret etmektedir. (Bazı nedenlerle gençlikte alınan kiloların sonradan verilmesi özellikle zor olmaktadır.) Ayrıca tüm sebepleri reddedip suçu doğrudan vurdumduymazlık ve anlık haz felsefelerinin hüküm sürmesine bağlayan insanlar da vardır.

Analizinize Google'da "Amerika'da obezitenin sebepleri" ifadesini aratarak başlayın.

10. Bölüm

YÖNTEMSEL HATALAR

9. Bölümde, herhangi bir meseleyi ele almadan önce bile, eleştirel düşünmenin önünde ciddi engeller oluşturan bakış açısıyla ilgili hataları, kusurlu yaklaşımları değerlendirdik. Bu bölümde, bir meseleyi ele alış sürecinde ortaya çıkan hata türlerini ele alacağız: *Kanıtın önyargılı değerlendirilmesi, çifte standart, aceleci sonuç, aşırı genelleştirme ve basmakalıpçılık, aşırı basitleştirme, post hoc hatası.*

Kanıtın Önyargılı Değerlendirilmesi

Meselelere mükemmel bir tamlıkla yaklaştığınıza inanmaktan keyif alsanız da bunun nadiren böyle olduğunu daha önce ifade etmiştik. Genelde, ya bir tarafa ya da diğerine yaslanırsınız. Bunda garip ve utanç verici bir durum da yok. Bu, sizin için olduğu kadar herkes için de doğal bir tepki. Ancak söz konusu yaslanmanın, kanıtların önyargılı değerlendirilmesi hatasına düşmenize nasıl neden olabileceğini anlamanız önemlidir. Bu hatanın bir şekli, sadece önyargınızı onaylayan kanıtın peşinden gitmektir. Diğer bir şekli, önyargınızı sorgulatan bir kanıt öne sürüldüğünde ve siz, diğer yorumlar daha mantıklı olsa da, önyargınızı destekleyen yorumu seçtiğinizde ortaya çıkar. Gündelik akıl yürütmenin nerede yanlış gittiğini değerlendiren Thomas Gilovich, bu önyargıların iki türünü de belgelemiştir.[1]

1 Thomas Gilovich, *How We Know What Isn't So: The Fallibility of Reason in Everyday Life*, New York, Free Press, 1991.

Kanıtın önyargılı değerlendirilmesi, güncel olayları yargılayışımızı nasıl etkiler? Bazı Afrika asıllı Amerikalı toplulukların suç, düşük akademik başarı seviyesi ve yüksek işsizlikle uğraşmalarının ardındaki sebepleri değerlendirdiğinizi düşünün. Yine meseleye açık fikirlilikle değil de, sorunun kaynağının fakirlik ve ayrımcılık olduğu şeklinde katı bir inançla yaklaştığınızı farz edin. (Bu inanç, fakirlik ve ayrımcılık, basında, diğer açıklamalara göre daha fazla yer bulduğundan anlaşılabilirdir.) Art niyetsiz ve belki bilinçsiz önyargınız, sizi, karşı görüşleri dikkate almaktan muhtemelen alıkoyacak ve hatta böyle görüşlerin tümünü ırkçılık şeklinde etiketlemenize yol açacaktır. Aşağıdaki önyargılarınız görmezden gelmenize yol açabileceği bazı değerli olgu ve iddialar verilmektedir. (*Bilgi:* Tüm yazarlar, Afrika asıllı Amerikalıdır.)

- Larry Elder 1960'ların San Francisco çevresinde en düşük gelir, en yüksek işsizlik ve en kötü barınma koşulları Çin mahallesinde olmasına rağmen, 1965 yılında *tüm Kaliforniya eyaletinde* sadece beş Çinlinin hapse girdiğini ifade ederek fakirliğin suça neden olduğu fikrine kuşkuyla yaklaşmaktadır. Fakirliğin kötü akademik performansa neden olduğu fikriyle ilgili olarak da Barbados'taki okulların bütçelerinin ABD'deki diğer kent okullarına göre daha düşük olduğunu ve öğrencilerin yüzde 50'sinden fazlasının tek ebeveynli bir aileden geldiğini, yine de Barbados öğrencilerinin SAT ortalama puanlarının 1600 üzerinden 1345 olduğuna işaret etmektedir. (ABD'deki kent içi rakiplerinin ortalama puanlarının neredeyse iki katı ve *bütün* ABD'li öğrencilerin ortalamasından yüksek.)[2]
- John McWhorter Afrika asıllı Amerikalı topluluklardaki çoğu sorununun şu sebeplerden bir veya birkaçına dayandığını iddia eder: Mağduriyet hissi, Afrika

2 Larry Elder, *The Ten Things You Can't Say in America*, New York, St. Martin's Press, 2000, s. 24, 44.

asıllı Amerikalıların diğer Amerikalıların uymak zorunda olduğu kural ve standartlardan muaf oldukları fikri ve entelektüel birikim karşıtlığı, yani eğitim ve zihinsel gelişimin önemli olmadığı fikri.[3]

- Jesse Lee Peterson'ın iddiası şudur: "Siyah liderlerin, şu andaki gibi kendi kendini tayin eden liderlere ihtiyaçları yok... Irk nefretini ve akıllıca paketlenmiş sosyalizmi vaaz ederek bu liderler, Beyaz Amerikalıların onlara ayrıcalıklı davranmaları –sosyal yardım çekleri, onaylayıcı eylem programları ve hatta ulusal üniversitelerde farklı not sistemi– gerektiği konusunda milyonları ikna etmiş durumda. Siyah eğitimciler bile, okullarımızda, Siyahların ırksal üstünlüklerine dair sahte hikâyeler içeren *Afromerkezli* bir tarih kurgusu yaratmış durumdalar."[4]
- Shelby Steele Amerika'daki Sivil Haklar hareketinin amaçlarının hem Siyah hem de Beyaz toplulukların tavizleriyle oluştuğunu iddia eder. Beyazlar, kölelik ve ayrımcılık konusundaki suçlarının, Siyahları hükümete bağımlı hale getiren ucuz programlara yol açmasına izin verirken Siyahlar, hak sahipliği hissi çerçevesinde programları kabul edip kişisel sorumluluğu paylaşmıştır.[5]
- Juan Williams'ın *Yeter: Siyah Amerika'nın Altını Oyan Sahte Liderler, Sonuçsuz Hareketler ve Başarısızlık Kültürü –ve Bu Konuda Ne Yapabiliriz–* isimli kitabına, Amerikalı Siyahları cesurca, eğitime yönelik daha sağlıklı bir tutum geliştirmeye, evlilik dışı çocuk sahibi olmamaya ve ebeveynliği ciddiye almaya davet eden Bill Cosby'e atıfta bulunarak başlar. William,

3 John McWhorter, *Losing the Race: Self-Sabotage in Black America*, New York, Free Press, 2000.

4 Jesse Lee Peterson, *Scam: How the Black Leadership Exploits Black America*, Nashville, WND Books, 2003, s. 1–2.

5 Shelby Steele, *White Guilt: How Blacks and Whites Together Destroyed the Promise of the Civil Rights Era*, New York, HarperCollins, 2006.

Cosby'nin görüşlerinin doğruluğunu ortaya koyar, anlamlarının derinine iner ve ilgili amaçların gerçekleştirilmesi için bir plan önerir.[6]

Söz konusu yazarların görüşleri, mesele hakkında son, otoriter sözler olarak mı değerlendirilmelidir? Kesinlikle hayır. Yine de kamusal tartışmaya ciddi ve bilgili bir katkıyı temsil etmekteler ve onları görmezden gelen hiçbir analiz adil ve sorumluluk sahibi olamaz.

Önyargıların en kötü tarafı, sıklıkla, masumane bir biçimde, kişi farkında olmadan oluşmalarıdır. Ayrıca sadece öğrenciler arasında geçerli değildir. Profesyonel akademisyenler bile bu hataya düşebilir. (Bu nedenle otoritelerin görüşlerinin tamlığını test etmelisiniz.) Kanıtların önyargılı seçiminden uzak durmak için, incelemenize görüşleri, önyargılarınıza *karşı* olan kişileri arayarak başlayın ve sonra onları *destekleyenlerle* devam edin. Ayrıca önyargılarını pohpohlayıp pohpohlamamasına bakmaksızın en mantıklı yorumu seçin.

Çifte Standart

Adından anlaşılacağı gibi, çifte standart, kendi fikirlerimiz ve onlarla uyumlu fikirler için bir standart ve bizimkilerle aynı fikirde olmayanlar için tamamen farklı ve daha talepkâr bir standart kullanmaktan kaynaklanır. Çifte standarda başvuran insanlar, katıldıkları iddialardaki tutarsızlıkları, çelişkileri ve aşırı abartmaları görmezden gelirken karşı iddiaları değerlendirmede kılı kırk yararlar. Kullandıkları sözcükler bile çifte standardı yansıtır. Tamamen aynı davranış, müttefik için "yaratıcı," "güçlü" veya "içten" şeklinde ifade edilirken rakip için "ütopik," "saldırgan" veya "kötü niyetli" şeklinde ifade edilir.

Çifte standart hatası, konuşma özgürlüğü meselelerinde de yaygındır. Çoğu insan, katıldıkları fikirlerle ilgili olarak

6 Juan Williams, *Enough*, Crown Publishing, 2006.

konuşma özgürlüğünün açık sözlü destekçileriyken katılmadıkları fikirlerde sessiz kalma eğiliminde olurlar.

Çifte standart hatasından sakınmak için hangi yargılama ölçütlerini kullanacağınıza iyice karar verin ve bunları, veriler görüşünüzü desteklemesi bile tutarlı biçimde uygulayın.

Aceleci Sonuç

Aceleci sonuç olgunluğa ulaşmamış yargıdır, yani yeterli kanıt olmaksızın ulaşılmış yargı. Hemen sonuca atlamaya karşı direnmek, zihinsel bir disiplin gerektirir ve çoğu insanda bu disiplin yoktur. Onlar akıllarına gelen ilk yargıyı kabul etmeye alışıktır, hiçbir zaman başka bir yargının da eşit derecede veya belki daha mantıklı olabileceğine kafa yorma zahmetine girmezler. Eğer bir adamın, karısı dışında bir kadınla aynı taksiye bindiğine tanık olurlarsa hemen kadının adamın metresi olduğu sonucuna varırlar. Halbuki kadın adamın bir akrabası, iş arkadaşı veya müşterisi de olabilir. Bu aynı insanlar bir arkadaşları selam vermeden yanlarından geçtiğinde, adam yerine konulmadıkları sonucuna varırlar. Halbuki o kişi çok meşgul olduğundan onları fark edememiştir.

Aceleci sonuçlar gündelik olaylarda olduğu gibi akademik uğraşılarda da ortaya çıkabilir. 1. Bölümde kısaca değinildiği gibi, bugüne kadar yapılmış en büyük insan zekâsı testlerinden bir tanesi aceleci sonuçlara yol açmış; neredeyse bir yüzyıl sonra yol açabilecekleri zararı gösteren güçlü bir tanıklık kalmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında psikologlar iki milyon ordu mensubuna zekâ testi uygulanmıştır. Zihin yaşı olarak ifade edilmiş sonuçlar şöyledir: Kuzey Avrupalı göçmenler 13, Güney ve Orta Avrupalı göçmenler 11, ABD doğumlu Siyahlar 10 yaşında. Psikologlar hemen Güney ve Orta Avrupalılarla Siyahların *gerizekâlı* oldukları sonucuna sıçradılar. (O dönemde bu terim bilimsel kabul edilmekteydi.) Bu sonuç Güney ve Orta Avrupalılara karşı ayrımcılık yapan ve Afrika kökenli Amerikalılarla ilgili olumsuz basmakalıp

fikirleri pekiştiren 1924 göçmen yasası çerçevesinde işlevseldi.[7]

Eğer bu psikologlar basit bir soruyu sormuş olsalardı – Güney ve Orta Avrupalılar ve ABD doğumlu Siyahların geri zekâlı olduğu sonucu, muhtemel tek sonuç mudur– testin tasarımının ve yönetiminin hatalı olup olmadığını merak edebilirlerdi. Ayrıca test yönlendirmelerinin bölgeden bölgeye değişiklik gösterdiği, bazı askerlere bir bölümü bitirmeden sonrakine geçmemeleri söylenirken diğerleri söylenmediği ve de test odasının arkalarında oturan askerlerin bazen açıklamaları tümüyle duyamadıklarını fark edebilirlerdi. Buna ek olarak, aynı test formunun, İngilizce okuyamayan ve yazamayan, sadece tek bir yabancı dil konuşabilen ve hiçbir zaman okuma-yazma öğrenmemiş askerlere de verildiğini fark edebilirlerdi.

Farklı grupların çok farklı puanlara sahip olmaları nasıl açıklanabilirdi? Ortalamada Kuzey Avrupalılar ABD'de 20 veya daha fazla yıldır bulunmakta olup İngilizceleri daha akıcı ve makul biçimde daha eğitimliydiler. Öte yandan, Güney ve Orta Avrupalılar ABD'ye henüz varmışlardı ve ne İngilizceleri akıcı ne de (çoğu fakir olduğundan) iyi eğitimliydiler. Son olarak ABD doğumlu Siyahlara eğitim fırsatı sunulmamıştı.

Aceleci sonuçlardan kaçınmak için, herhangi birini seçmeden önce bütün olası sonuçları tespit edin. Sonra bu sonuçlardan herhangi bir tanesini desteklemek için yeterli kanıta sahip olup olmadığınıza ve sahipseniz kanıtın hangi sonucu işaret ettiğine karar verin. Ek kanıta ulaşana kadar yargıyı *ertelemenin* utanılacak bir şey olmadığını unutmayın.

---

7 Bu konuya dair daha dolu bir tartışma için bkz. Stephen Jay Gould, *The Mismeasure of Man*, New York, Norton, 1981, 5. bölüm. Yeri gelmişken, bu sonucu sahiplenen psikologların çoğu, eğitimde IQ testlerinin kullanımını yaygınlaştırmaya devam etti. Bunlardan biri, Carl Brigham, daha sonra Akademik Uygunluk Testi'ni (Scholastic Aptitude Test), yaygın olarak bilinen adıyla SAT'ı, geliştirdi.

Aşırı Genelleme ve Basmakalıpçılık

Genelleme belirli deneyimlerden geniş sonuçlara ulaştığımız bir zihinsel faaliyettir. Bir köpeğin havladığını duyan bir çocuk, havlamanın köpeklerin bir özelliği olduğu sonucunu çıkarır. Bu genelleme havlamayan Basenjis türünün varlığına rağmen doğrudur. Annesi, "kaleme dikkat et, gözünü çıkarabilirsin" dediğinde, çocuk yine haklı olarak tüm kalemlerin buna sebep olabileceğini anlar. Bu mütevazı örneklerin gösterdiği gibi, genelleme sadece doğal değil, aynı zamanda öğrenme için vazgeçilmezdir. Nesneleri, yani bütün köpekleri, bütün kalemleri, bütün dağları, bütün nehirleri, bütün öğretmenleri veya bütün başka şeyleri, genel olarak görmeyiz. Bunun yerine, genel bir sınıfın belirli üyelerini –bireysel veya grup olarak– görür ve onlardan genellemeler yaparız.

Mantıklı özeni gösterdiğimiz müddetçe, genelleme işimize yarar. Maalesef, *aşırı genelleme*, yani sadece bazı üyelere uygun düşeni tüm gruba atfetmek, kolaydır. New York'u ziyaret ettiğinizde ve birkaç kaba insanla karşılaştığınızda, "Bazı New Yorklular kabadır" derseniz bu doğru olabilir. Fakat "çoğu New Yorklu kabadır" ya da sadece "New Yorklular kabadır"[8] derseniz bu doğru olmaz. Yine de bu tip geniş kapsamlı genellemeleri, sadece New Yorklular hakkında değil, liberaller, feministler, çevreciler, entelektüeller ve başka birçok grup hakkında her gün duyarız.

Basmakalıpçılık (stereotyping), özellikle değişime direnen bir tür aşırı genellemedir. Basmakalıpçılığın en yaygın türleri, etnik ve dinsel olanlardır. Museviler, Kutuplar, Afrika asıllı Amerikalılar, İspanyollar, İtalyanlar, göktenciler, Katolikler, ateistler ve "ölü, Beyaz, Avrupalı erkekler" veya DWEM'ler en yaygın basmakalıp ifadeler arasında sayılabilir. Tahmin edersiniz ki sabit ve kararlı bir genel-

8 *Neredeyse hepsi, birçoğu, bazı, az sayıda* veya *Agnes* gibi nitelemeleri içermeyen herhangi bir genellemede bir grubun tüm üyelerinin anlaşılacağını unutmayın. Bu nedenle, "New Yorklular kabadır" demek, "bütün New Yorklular kabadır" demekle aynı şeydir.

leme basmakalıp olarak nitelendirilebilir. Basmakalıp ifadeler olumlu veya olumsuz olabilse de daha sıklıkla olumsuzdur. İşin üzücü yanı, kendi gruplarıyla ilgili olumsuz basmakalıp ifadelerden şikâyet eden insanlar, başka grupları olumsuz bir biçimde basmakalıplaştırmaktan genelde çekinmez.

Her atıf grubu özelliği basmakalıp ifade oluşturur mu? Hayır. Düşünmenin ve davranışın tekrarlanan kalıpları gruplarda gözlemlenebilir ve bu açıdan söz konusu atıflar meşrudur. Antik zamanlarda, Çinliler çoğu diğer halktan daha yaratıcıydı; geç 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın çoğunda Alman endüstriyel teknolojisi dünyaya yön vermişti; son on yıllarda Japonlar dikkate değer icat kabiliyeti ve kaliteye özen ortaya koydu. Diğer yandan tüm kültürel kalıplar hayranlık uyandırıcı değildir. Yüzyıllar boyunca, İspanyol ve Portekizliler, onur kırıcı olarak kabul ettikleri ağır işlere tenezzül etmediler ve Latin Amerika'ya göçenler de bu tutumu yanlarında götürdüler. Bugün Sri Lankalılar benzer bir tutuma sahip. Bu tutumun bu toplumlardaki yaygınlığı, tüm İspanyolların ve Sri Lankalıların tembel oldukları şeklinde bir önerme olmaksızın da kabul edilebilir. (Yeri gelmişken, ağır işin onur kırıcı olduğu inancı, tembellikten ziyade yanlış akıl yürütmeyi yansıtır.) Thomas Sowell'in belirttiği gibi, arzu edilen veya edilmeyen, avantaj sağlayan veya sağlamayan, tüm kültürel kalıpların kabul ve değerlendirmesi, grupların, uluslaların ve bütün uygarlıkların başarı ve başarısızlıklarının anlaşılması için elzemdir.[9]

Aşırı genelleme ve basmakalıpçılığın ikisi de grupların içerisindeki insanlar arasındaki farkları görmemize engel olarak eleştirel düşünmenin altını oyar. Bu hatalardan kaçınmak için, bireysel insanları, yerleri veya nesneleri katı kategorilere yerleştirme dürtüsüne direnin. Genelleme yaparken deneyiminiz ne kadar sınırlıysa ileri sürdüğünüz

9 Thomas Sowell, *Race and Culture: A World View*, New York, Basic Books, 1992.

savlarda o kadar mütevazı olmanız gerektiğini akılda tutun. Aşağıda verilen sürekliliklerde, merkezi terim (*bir veya birkaç, zaman zaman* ve *mümkün*) en az deneyimi gerektirir. Merkezden sağa veya sola doğru her bir bölünme ek bir deneyim gerektirir.

Konu sürekliliği

hepsi / neredeyse hepsi / çoğu / bir veya birkaç / çok az / neredeyse hiçbiri / hiçbiri

Sıklık sürekliliği

her zaman / genellikle / sıkça / zaman zaman / nadiren / neredeyse hiç / hiçbir zaman

Belirginlik sürekliliği

kesinlikle öyle / muhtemelen / mümkün / muhtemelen değil / kesinlikle öyle değil

Aşırı Basitleştirme

Basitleştirme sadece yararlı değil, aynı zamanda gereklidir de; özellikle bilginin çok hızlı yayıldığı günümüzde. Bir konuda çok fazla şey bilen insanlar, aynı konuda az bilgi sahibi olan veya hiçbir şey bilmeyen insanlarla iletişim kurmayı gerekli görür. Öğretmenler öğrencilere, deneyimli çalışanlar acemilere, avukatlar müşterilerine, doktorlar hastalarına ve bilim insanları halkın geneline açıklama yapmak durumundadır. Basitleştirme karmaşık fikirleri daha bilgili insanların anlayabileceği seviyeye indirir.

Aşırı basitleştirme ise karmaşık fikirleri kavramayı kolaylaştırmanın ötesine geçerek eğip büker ve bozar. Aşırı basitleştirme, insanları bilgilendirmek yerine, yanıltır. Maalesef aşırı basitleştirilmiş ifadeler kulağa içgörülü gelebilir ki hatalar sadece dikkatli bir analizde tespit edilebilir. Burada aşırı basitleştirmeye ilişkin iki tipik örneğe yer verilmektedir:

Aşırı basitleştirme	*Analiz*
Öğrenciler öğrenmemişse öğretmen öğretememiştir.	Öğrencilerin başarısızlıkları bazen öğretmenin hatasıyken bazen öğrencilerin gereken çabayı ortaya koymamalarından kaynaklı kendi hatalarıdır. Bu ifade hatayı *her zaman* öğretmene yüklemekte, böylece aşırı basitleştirmektedir.
Kendimizi, insanların bizi tanıdığından daha iyi tanırız.	Kendimizle ilgili bazı şeyleri, başkalarından daha iyi bildiğimiz doğrudur. Örneğin umutlarımız, hayallerimiz ve fantezilerimiz. Yine de kendimiz hakkında benlik saygımızı korumak için bilinçsizce engellediğimiz şeyler de vardır. Örneğin kıskançlık, küçük hesaplar peşinde olma ve ikiyüzlülük gibi kişisel hatalar. Bu hatalar diğer insanlar gözünde çoğu durumda oldukça nettir. Söz konusu ifade bu durumu görmezden gelerek aşırı basitleştirmektedir.

Aşırı basitleştirme, çoğunlukla, insanların güçlü duygular besledikleri konularda ortaya çıkar. Restoranların ırk, din ve ulusal köken göz etmeksizin tüm müşterilere hizmet vermesini zorunlu hale getiren yasa geçtiğinde, bazı restoran sahipleri buna kızdı. Güç bela kazandıkları paralarını bir işe yatıran insanların, istediklerine hizmet verip istemediklerine hizmet vermeme hakkına sahip olduklarını savundular. Meselenin bu boyutu onlar için çok önemli olduğundan, bunu, meselenin tek boyutu olarak değerlendirdiler. Fakat başka bir boyut da vardı: Vatandaşların kamusal alanlara erişim hakkı.

Benzer şekilde, Federal Havacılık İdaresi (FAA), deltakanat sporu ve çok hafif motorlu hava taşıtlarıyla ilgili düzenlemeleri yayımladığında ABD Uçuş Sporu Derneği protesto etti. Hükümetin "çoğunlukla insanların koşup uzak tepelerden ve kum tepeciklerinden atladıkları bir açık hava sporuna ilişkin düzenleme yapma hakkı olmadığını" iddia

etti. Dernek meselenin bir boyutunu görüyordu, onu etkileyen boyutunu. Şayet bu meselenin tek boyutu olsaydı, bu pozisyon mantıklı olabilirdi. Fakat meselenin birçok önemli boyutu da mevcuttu: Hava yolunu, ticari ve özel uçaklar da dahil, onu kullanan herkes için emniyetli kılmak. (FAA uçuş sporcularının 13.000 fite kadar yükseldiklerini rapor eder.[10]) Bu boyutu görmezden gelen dernek meseleyi aşırı basitleştirmektedir.

Reyting ve mali başarı arzusu, bazı gazetecilerin üzerinde, onları dengeli ve doğru haber yapma gibi geleneksel değerlerden uzaklaştırıp hikâyelerini sansasyonel kılmak doğrultusunda baskı yaratmaktadır. Bu nedenle güncel haber ve yorumların kayda değer bir bölümü, spekülasyon, dedikodu ve temelsiz görüşlerle ilgilenmekte ve akılcı tartışmalar yerini tarafların bağırış çağırışlarına bırakmaktadır. Bu sansasyonel kılma faaliyetlerinin talihsiz sonucu meselelerin aşırı basitleştirilmesidir. Okuduğunuz ve duyduğunuz her ne ise, aşırı basitleştirmeye karşı uyanık olun ve kendi düşünme ve ifadelerinizde bundan kaçının.

Post Hoc Hatası

Post hoc, Latince "bundan sonra, bu sebeple" anlamına gelen *post hoc, ergo propter hoc* ifadesinin kısaltılmış halidir. Bir şeyin bir başka şeyin ardından gerçekleştiğinde onun sonucu olması gerektiğine dair akıl yürütmeyi ifade eder. Bu düşünmedeki hata, gerçekleşme sırası ve zamansal yakınlığın sebep-sonuç ilişkisinin kanıtı olamayacağını fark etmemektir. Bir olay bir diğerini rastlantısal olarak izleyebilir ve onunla tamamen ilgisiz olabilir.

Post hoc hatası çoğu hurafenin olası temelidir. Merdiven altından geçen, ayna kıran veya önünden kara kedi geçen kişi, kısa süre sonra başına bir şanssızlık geldiğinde, bunun için öncesinde yaşadığı olayı suçlar.

---

10 "FAA's Regulations Ruffle Feathers of Hang Gliders," *Binghamton* (New

Sam İngilizce dersine geç kalmayı alışkanlık haline getirmiştir. Dün, dersin öğretim üyesi, bir daha geç kalırsa sınıfa almayacağını söyledi. Bugün Sam kompozisyondan D aldı. Öğretim üyesinin, ona kızdığı için bu notu verdiğini düşündü. Burada Sam post hoc hatasına düşmüş oldu. Öğretim üyesi düşük notu belki bu nedenle verdi, belki de başka bir nedenle. Sadece ödev kalitesiz de olabilir. Sam ek kanıt olmaksızın yargıya varmaktan kaçınmalıdır.

Sebep-sonuç ilişkileriyle düşünmenin yanlış bir tarafı yoktur. Hatta gerçeğin peşine düşmek, bunu sıklıkla yapmanızı gerektirebilir. Fakat post hoc hatası kaçınmak noktasında dikkatli olmalısınız; rastlantılar da dahil olmak üzere tüm olası açıklamaları değerlendirmeden yargıda bulunmamalısınız.

Uygulamalar

1. Siyahi İngilizcesi (Ebonics), bazı eğitimcilerin, Kaliforniya okullarında yasal ikinci dil yapmak istedikleri Afrika asıllı Amerikalıların dilidir. Öneriyi eleştirel birisi şunları yazmıştı: "Basitçe, 'Siyahi İngilizcesi' Afrika asıllı Amerikalıların argosundan daha fazlası değildir... Onun herhangi bir güvenilirliği varsa sokağın dili –kadın tüccarının, çete üyesi ve eşkıyanın, okulda yarıda bırakmış olanın dili, Afrika asıllı Amerikalının başarısızlık kokan melez İngilizcesi olmasıdır."[11] Bu bölümde okuduğunuz herhangi bir şey bu alıntıya uygulanabilir mi? Açıklayın.
2. Bir yazar, Noel'in gerçek anlamının, İsa'nın doğumunun, "oyun yığını, incik boncuk, yapay ağaç ve meyveli pastalar" altında gizlendiğini ve kaybolan anlam ve mesajı yeniden keşfetmemiz gerektiğini iddia etti. Öne sürdüğü noktalardan bir tanesi şöyleydi: "Amerika, sözcüğün gerçek anlamıyla, daha Hıristiyan hale gelirse ahlaken daha duyarlı olacak ve bu, Hıristiyan

11 Ken Hamblin, *Plain Talk and Common Sense from the Black Avenger*, New York, Simon & Schuster, 1999, s. 34.

olan, olmayanlar, ateistler ve agnostikler, hepimiz için iyi olacak." Bu bölümde okuduğunuz herhangi bir şey bu alıntıya uygulanabilir mi? Açıklayın.

3. Bir ateist olan Charles, devlet okullarında ibadet meselesi hakkında bir yazı yazıyor. Meseleye karşı çıkanların iddialarına hâkimken, diğer taraftakilere aşina değil. Charles, yazı ona ait olacağı için, halihazırda katılmadığını ve karşı çıkacağını bildiği iddiaları okumanın sadece keyifsiz değil, aynı zamanda aptalca olacağını düşünüyor. Dolayısıyla yazısını okullarda her türlü ibadete karşı çıkan makale ve kitaplarla dolduruyor. Bu mantığa katılır mısınız, yoksa katılmaz mısınız? Açıklayın.
4. Kendinizin veya tanıdığınız birinin çifte standart hatasına düştüğü bir veya birden fazla olayı tanımlayın. Hatayı, bu bölümü okumamış birinin anlayabileceği şekilde açıklayın.
5. Kendinizin veya tanıdığınız birinin post hoc hatasına düştüğü bir veya birden fazla olayı tanımlayın. Hatayı, bu bölümü okumamış birinin anlayabileceği şekilde açıklayın.
6. Ağustosun sonlarında, Çin asıllı Amerikalı bir aile olan Lee Ailesi, Louise'nin yakınına taşındı ve Louise, ailenin kendi yaşındaki kızları Susan ile arkadaş oldu. Bir hafta sonra, okul kayıt döneminde Louise, koridorda Susan'ın yanından geçti, fakat Susan ona bakmadı bile. Louise'nin aşağıdaki sonuçlardan hangisine ulaşması meşrudur? (Birden fazlasını seçebilir veya hepsini reddedebilirsiniz.) Yanıtınızı, bölüme uygun atıflarla açıklayın.
   a. Susan kaba davrandı.
   b. Susan kaba bir insan.
   c. Lee Ailesi kaba bir aile.
   ç. Çin asıllı Amerikalılar kabadır.
   d. Çinliler kabadır.
   e. Asyalılar kabadır.

7. Akşam haberlerini okuyan Jean, Kongre üyesinin, bölgesine gelir getirecek otoyol önerisinin karşısında oy kullandığını fark eder. Bölge seçmenlerinin yüzde 63'ünün öneriyi desteklediğini gösteren yakın tarihli anketi anımsar. Sonuçta Kongre üyesinin, insanların güvenini hiçe saydığına karar verir ve ona, çoğunluğun iradesini desteklemek zorunda olduğunu hatırlatan kızgın bir mektup yazar. Jean düşünürken bir hata yapmış mıdır? Yanıtınızı açıklayın.
8. Ramona ve Stuart, 10 yaşındaki oğullarının evin civarında çöpü çıkarmak ve çimleri biçmek gibi belirli görevleri yerine getirip getirmemesi gerektiği noktasında tartışıyor. Ramona bu tip görevleri yerine getirmesi gerektiğini düşünürken, Stuart şu şekilde yanıt veriyor: "Çocukluğumda, yakın bir arkadaşım, ev işleriyle o kadar meşguldü ki, hiçbir zaman arkadaşlarıyla oyun oynayamadı. Yüzünde her daim buruk bir ifade vardı ve yaşlandıkça bu ifade daha da keskinleşti. Ben de uzun zaman önce oğluma hiçbir zaman görev ve sorumluluklar yüklemeyeceğime dair yemin ettim. Büyüdüğünde gereğinden çok görev ve sorumluluğa sahip olacak." Stuart'ın yanıtını bu bölüm ışığında değerlendirin.
9. Aşağıdaki fikirleri analiz edin. Her biri için, aşırı basitleştirme olup olmadığına karar verin. Akıl yürütmenizi dikkatli bir şekilde açıklayın.
   a. "Ne yapmak istediğim konusunda sadece kendime danışmaya ihtiyacım var; neyin doğru olduğunu hissediyorsam doğru, neyin yanlış olduğunu hissediyorsam yanlıştır." (Jean-Jacques Rousseau)
   b. Seçilmişler, ortalama bir vatandaştan daha yüksek etik standartlardan sorumlu tutulmalıdır.
   c. İnsanları silah öldürmez, insanlar öldürür.
   ç. Olmak istediğiniz her şey olabilirsiniz. (kişisel gelişim sloganı)
   d. "Yaptığım her şey, yasal ihtiyaçları karşılamak için bir girişim." (Matthew McKay ve Patrick Fanning)

10. Aşağıdaki olaylara eleştirel düşünerek yaklaşın. Bu ve önceki bölümlerde açıklanan hatalara karşı özellikle dikkatli olun.
    a. Oklahomalı bir adam kamusal alanda çıplak dolaşmak suçuyla 99 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Savcı, daha önceki 11 hırsızlık suçu nedeniyle böyle uzun bir ceza elde edebilmişti. Bölge savcısı cezayı, "insanlar suçtan yoruldu; tekrar tekrar suç işleyenlerin sokaklardan uzak olmasını istiyorlar" şeklinde açıkladı.[12] Bu olaydaki ifadeyi destekler misiniz?
    b. Komşusunu bıçaklayarak öldüren Connecticut'tan bir ergen, eylemi nedeniyle sorumlu tutulamayacağını, çünkü o sırada kötü ruhlar tarafından ele geçirildiğini iddia etti. Bu savunmaya rağmen suçlu bulundu.[13] Bu olayda verilen hükme katılır mısınız?
    c. New Yorklu bir kadın, komşusuyla çocukları hakkında tartışıyordu. Kızgınlık anında Yahudi aleyhtarı laf etti. New York'ta insanları ırksal veya etnik sözle taciz etmek hafif suça girdiğinden, kadın 35 saat devlet hizmetiyle cezalandırıldı.[14] Böyle bir yasa sizce anlamlı mı?
    ç. Kaliforniya Agoura'da bir lisede, anatomi dersinde, kedi ve kurbağalarla birlikte insan kadavrası da kesilip parçalarına ayrılmaktadır. Öğretmen kadavraları bir üniversitenin tıp fakültesinden almaktadır.[15] Siz bu uygulamayı onaylar mısınız?
    d. Bazı insanlar üniversite diplomasının işe alım ölçütü olmaktan çıkarılması gerektiğine inanmak-

12 "Long Sentences Sought for Repeat Offenders," *New York Times*, 25 Nisan 1982, s. 63.

13 "Possessed Teen Gets Long Prison Term," *Star*, Oneonta, New York, 19 Aralık 1981, s. 2.

14 "Woman Convicted of Making Ethnic Slur," *Star*, Oneonta, New York, 14 Mayıs 1982, s. 2.

15 "High School Class Uses Human Cadavers in Lab," *Binghamton* (New York) *Press*, 15 Aralık 1982, 2C.

tadır. Onlara göre, akademik hazırlık yapmaksızın birçok iş için uygun olmak (veya tam tersi, üniversite diplomasına rağmen birçok iş için hazırlıksız olmak da) mümkün ise işverenlerin, işe alım ve terfide başvurmaları gereken tek ölçüt yetenek olmalıdır. Aynı fikirde misiniz?

11. Yukarıda verilen 1 numaralı uygulamada, Siyahi İngilizcesiyle ilgili bir alıntıyı değerlendirdiniz. Alıntının yazarı, Afrika asıllı Amerikalı bir yazar ve radyo programı sunucusu olan Ken Hamblin. Onun Afrika asıllı Amerikalı olduğunu öğrenmeniz alıntıyı değerlendirişinizde değişikliğe yol açar mı? Açmalı mı? Neden açmalı veya neden açmamalı?

Görüş Farkı

Aşağıdaki paragraf önemli bir görüş farklılığını özetlemektedir. İfadeyi okuduktan sonra, kütüphane ve/veya interneti kullanarak bilgili insanların konu hakkında ne söylediklerine bakın. Bütün görüşleri incelediğinizden emin olun. Sonra her birinin güçlü ve zayıf yanlarını değerlendirin. Eğer bir görüşün tamamen doğru ve diğerlerinin yanlış olduğu sonucuna ulaşırsanız buna nasıl ulaştığınızı açıklayın. Eğer *genellikle olduğu* gibi, bir görüşün, diğerlerine göre daha anlamlı olduğu fakat diğerlerinin de bazı mantıklı yanlarının bulunduğu fikrine ulaşırsanız, diğer görüşlerden aldığınız noktaları *birleştirerek* kendi görüşünüzü inşa edin ve bu görüşün neden hepsinden daha mantıklı olduğunu açıklayın. Yanıtınızı, öğretim elemanının belirteceği şekilde, bir kompozisyon ya da sözlü sunumda ortaya koyun.

Her ayrımcılık iddiası ciddiye alınmayı hak eder mi? Ayrımcılık başkalarına önyargıyla yaklaşmak olarak tanımlanabilir. Geçen yarım yüzyılda Amerikalılar ayrımcılığın adil olmadığının ve insanların bundan korunması noktasında yasaların öneminin farkına vardılar. Bazı insanlar her ayrımcılık iddiası ciddiye alındığı takdirde bu yasaların değerli olacağına inanıyor. Diğerleri ise bunun tam tersine inanıyor.

Gerçek ayrımcılığa karşı mücadelede, sahte iddiaların sert bir biçimde açığa çıkarılıp ifşa edilmesinin önemli olduğunu savunuyorlar. Bu meseleyi analizde, diğerlerinin yanı sıra, aşağıdaki olayları değerlendirin.

1. Illinois'de bir lisenin basketbol takımı oyuncusu iki kez alkollü araç kullanmaktan tutuklanınca, koç onu takımdan kovdu. Genç adam, kovulmasının, alkolik olduğu için, Engelli Amerikalılar Yasası kapsamında ayrımcılık anlamına geldiğini iddia ederek karşılık verdi. Bu çerçevede, zararının tazmini için 100.000 dolarlık dava açtı ve takıma geri dönmeyi talep etti.
2. 1 metre 72 santimetre boyunda ve 110 kilogramlık kadın dans eğitmenlerinin zayıf ve atletik olmaları şartının ağırlık ayrımcılığı oluşturduğunu iddia etti.
3. Connecticut, New London polis kuvvetleri için sınava giren bir aday fevkalâde yüksek bir puan alınca, polis müdürü ve kent savcısı, söz konusu iş için fazla parlak olduğu ve muhtemelen işten sıkılacağı gerekçeleriyle adayın başvurusunu reddetti. Aday, onlara karşı ayrımcılık davası açtı.
4. İki kadın, uçağa biniş sürecini hızlandırmak için bir uçuş görevlisi hoparlörden "ya şundadır ya bunda; koltuklarına oturun, gitmemiz gerek" diye hoparlörle seslendiği için Southwest Havayolları aleyhine ırk ayrımcılığı davası açtı. Uzun yıllar önce ırksal karalama içeren tekerlemenin farklı bir türünün kendilerine hatırlatılması sebebiyle incindiklerini ileri sürdüler.
5. 16 yıl hizmet deneyimi bulunan Michiganlı Beyaz bir itfaiyeci, teğmenliğe terfi listesinde beşinci sırayı almasına rağmen iki Siyah itfaiyeci (birisi 12. sırada, diğeri 21. sırada yer almıştı) ırksal dengeyi sağlama amacıyla onun üzerine kaydırıldı. Beyaz itfaiyeci ayrımcılık davası açtı.

6. Bazı iyi üniversiteler Asya kökenli Amerikalılar için katı başvuru politikalarına sahip. Bu politikalar yüksek nitelikli Asya kökenli Amerikalıların başvurularını reddedip başka ırklara mensup, daha düşük nitelikteki öğrencilerinkini kabul etme sonucunu yaratıyor. Öğrenciler bazen ayrımcılık davası açsa da çoğu zaman bu yola başvurmuyorlar.

11. Bölüm

İFADE HATALARI

Şimdiye kadar iki hata kategorisini inceledik: Bir meseleyi ele almadan önce eleştirel düşünmeye engel oluşturanlar ve belirli bir meseleyi ele alırken ortaya çıkanlar. Bu bölümde üçüncü bir kategoriyi el alacağız: Sözlü veya yazılı olarak görüşlerimizi ifade ederken ortaya çıkan hatalar. Bu hatalar *çelişki, kısır döngü iddialar, anlamsız ifadeler, yanılan otorite, yanlış analoji* ve *irrasyonel çağrı.*

Bu noktada, yukarıda sıralanan hataların *düşünme* hataları olup olmadıklarını merak edebilirsiniz? Öyleyse onlara "*ifade* hataları" demenin ne gereği var ki? Her ikisi de mükemmel sorular. Bu bölümdeki hatalar, şimdiye kadar dikkate aldıklarımız ve gelecek bölümlerde dikkat alacaklarımız gibi, istisnasız düşünce hatalarıdır, çünkü az veya çok bilinçli bir biçimde (bazen belirsiz olsa da) zihinde meydana gelmektedirler. Bu yüzden tüm bu hata türlerini tek bir başlık altında –mesela "Düşünce Hataları" veya "Mantık Kusurları"– mükemmel bir şekilde meşrulaştırabilirdik. Doğrusu düşünme üzerine çoğu kitap da böyle yapmaktadır.

Burada dört kategori kullanılmasının ardındaki mantık, farklı hataların, genel düşünme sürecinin farklı aşamalarında ortaya çıkmaları, en azından daha belirgin hale gelmeleridir. İfade hataları zihinde çok daha önce şekillenmeye başlasalar da, konuştuğumuzda veya yazdığımızda daha

kolay fark edilip düzeltilebilirler. Bunların "İfade Hataları" şeklinde ayrı bir kategoride ele alınması, ne zaman ortaya çıkabileceklerinin hatırlanmasına yardımcı olur.

Çelişki

Mantığın temel ilkelerinden bir tanesi, çelişki ilkesidir. Buna göre *hiçbir ifade, aynı anda, aynı şekilde hem doğru hem de yanlış olamaz.* İfadenin doğruluğunu test etmenin en iyi yolu, onu tersini ispat eden bir ifade ortaya koymaktır. Buna ilişkin bir ihtimallere aşağıda yer verilmektedir:

> *İddia:* O. J. Simpson, Nicole Brown Simpson'ı öldürdü. (*Yorum:* İlke ya öldürdüğünü ya da öldürmediğini söylememizi gerektirir. Fakat ya kadını öldürmesi için birini tuttuysa? O durumda, yine de kadını öldürmüş olur muydu, yoksa olmaz mıydı? Evet, fakat "aynı şekilde" değil. Eylemden sorumlu olma anlamında öldürmüş olurdu fakat eylemi gerçekleştirme anlamında olmazdı.)
>
> *İddia:* Adam, 90 kilogram ağırlığında. (*Yorum:* Ya 90 kilogram ağırlığındadır ya da başka bir ağırlıktadır. İki farklı ağırlıkta olması mümkün değil. Fakat adam kilosunu söylerken ağzına küçük keklerden tıkıştırırsa ve bunları yuttuğunda 100 gram daha alırsa ne olur? O zaman, *belli bir* anda 90 kilogram ağırlığında ve *bir sonraki* anda biraz daha ağır olduğunu söylememiz gerekirdi.)
>
> *İddia:* Franklin D. Roosevelt, daha sonra Birleşik Devletler Başkanı olmuş bir olimpik atlettir. (*Yorum:* Bu ifade, kısmen doğru olduğu için, çelişki ilkesini ihlal etmektedir. Roosevelt hiçbir zaman olimpik atlet olmamıştır. Yine de ifadeye yakından bakarsak gerçekten iki farklı ifadenin iç içe geçtiğini görürüz. Bunlardan biri doğru, diğeri yanlıştır.)

İsterseniz kendi ifadeleriniz için de çelişki ilkesi testi yapabilirsiniz, ama ifadelerinizin aksini ispat etmeyi başaramazsanız üzülmeyin. Mimariden zoolojiye her konuda eleştirel düşünme, bu ilkeye bağlıdır.

Çelişki tam olarak ne zaman meydana gelir? Kişi şimdi bir şey söyleyip sonra tersini söylediğinde... Mesela bir şüpheli bugün kendisine yöneltilen suçlamaları kabul eder ve yarın

suçunu reddeder. Göreciler herkesin kendi doğrusunu yarattığını ve bir görüşün diğerinden daha değerli olmadığını iddia ederler. Sonra, kendileriyle aynı fikirde olmayan insanları azarladıklarında, bu görüşleriyle çelişmiş olurlar. Maddi dünyanın bir yanılsama ve tek gerçeğin manevi veya ruhani dünya olduğunu ileri süren bir akademisyen, mülk anlaşmazlığı nedeniyle komşusuna davası açabilir. Televizyonun birkaç önemli adamı, yaptıkları şiddet, seks ve alkol içeren şovların insanların davranışları üzerinde hiçbir etkisinin bulunmadığını iddia eden bir dizi talk şov düzenledikten hemen sonra, AIDS'in önlenmesine dair kamu spotlarını ve daha iyi bir dünya için alkolün sorumlu kullanımını göklere çıkarırlar.

Çelişkinin üstesinden gelmek için, söylediklerinizi ve yazdıklarınızı kontrol edin. Tutarsızlık tespit ettiğiniz anda onu dikkatlice değerlendirin. Açıklanabilir bir durum mu yoksa bir çelişki mi olduğuna karar verin. Çelişki olduğu ortaya çıkarsa meseleyi tekrardan ele alın ve hem tutarlı hem de mantıklı bir görüş oluşturun.

Kısır Döngü İddialar

Kısır döngü iddiada bulunan kişi, ifadesini, farklı şekilde tekrar ederek kanıtlamaya çalışır. İfade kısaysa kısır döngü iddia gayet açık olabilir. Örneğin birisi, "bugün daha fazla evlilik sona erdiği için boşanma yükseldi" derse kısır döngüyü göremeyecek insan çok az olacaktır. Fakat aynı cümlenin genişletilmiş halini ele alın: "Boşanma oranı, bugünkü nesilde, önceki nesilden dikkate değer ölçüde daha yüksek. Bunun için bir kanıt gösterilmeden önce evlenen çiftler arasındaki yaş farkı da dahil birkaç etken dikkate alınmalıdır. Fakat çoğu uzman, sebebin artan sayıda başarısız evlilik olduğuna inanmaktadır." Bu bir öncekiyle aynı kısır döngü iddiadır, ama fark edilmesi daha zordur. Konu yazarların kasten kısır döngü iddialar oluşturmaları değildir, ama böyle iddialar biz fark etmesek de ortaya çıkabilir.

Yazılarınızda kısır döngüyü tespit etmek için, okuyup kendinizi onaylamanız yeterli olmaz. Emin olmak için, gö-

rüşlerinizi desteklemek üzere kanıt olarak sunduğunuz ifadenin, sadece görüşünüzün farklı biçimde yeniden ifadesi olup olmadığını kontrol etmelisiniz.

Anlamsız İfade

Dean Witter'ın popüler reklam sloganı "Başarıyı, bir seferde tek bir yatırımcı için ölçüyoruz," ciddi bir ses tonuyla iletilmektedir. Şayet ses, anlamlılığın ölçüsü olsaydı, bu çizgi gerçekten etkili olurdu. Fakat gerçek ölçü içeriktir ve bu sloganı testten geçemez. En iyi ihtimalle her yatırımcının tek bir veriyi temsil ettiği anlamına gelir ki, diğerleriyle toplandığında şirketin performansını verir. Büyük mesele. Diğer aracı kurumlar için de söz konusu verinin anlamı aynıdır. Anlamsız ifadenin bir diğer örneği LensCrafters'ın sloganıdır: "İnsanların daha iyi görmelerine yardım etmek, her seferinde bir saat." Bu slogan müşterilerinin görüşünü iyileştirmek için durmaksızın açıkça belirtilmemiş işleri yapan dikkatli gözlükçüleri akla getirse de, gerçekte bu, şirketin bir saate *gözlük yapma* sözüne dolaylı ve oldukça aptalca bir atıftır.

Fikirlerin sunumunda, insanlar, düşünce ve eylemlerinin arkasındaki sebepleri de sunmayı sıklıkla yararlı veya gerekli görürler. Anlamsız bir açıklama ise sebeplerin kulağa mantıksız geldiği açıklamadır. Örneğin bir reklamda ikinci el araba satıcısı şöyle demektedir: "İflas etmiş de olsanız kredinize kefil olacağım. Çünkü bu arabaları size göstermeden önce elle toplayıp kontrol etme zahmetine giriyoruz. Finanse etmeye söz veriyoruz, çünkü sadece kaliteli araba satıyoruz." Dikkatli bir okuyucu, arabaları seçerken gösterilen özenin, alıcının kredi yükümlülüklerini nasıl karşılayabileceğini merak eder. (Cevap: Karşılayamaz.) Bir mobilya şirketinin basılı reklam malzemesinden alınmış aşağıdaki başlık, anlamsız ifadenin bir başka örneğidir: "İyi haber! Muhteşem mobilya indirimimizin beklenmedik başarısı nedeniyle kampanyayı on gün uzattık." Kampanya o kadar başarılı olduysa on günlük uzatma için nasıl yeterli ürünlerinin bulunduğunu sorabiliriz. (Daha alaycı olanlarımız başlığı şu şekilde

evirebilir: "İndirim öyle bir fiyaskoydu ki, kalitesiz ürünle lolu bir depoyla kalakaldık ve insanların onları satın almaını sağlayacağımız konusunda umutsuzuz.)

Yazılarınızda anlamsız ifadeleri tespit etmek için, kendi öylediklerinize, başkalarının söylediklerine yaklaştığınız leştirellikte yaklaşın. Söylediklerim gerçekten bir anlam fade ediyor mu diye sorun.

Yersiz Otorite

'ersiz otorite yanılgısı, otoritenin uygun olmayan kişiye atedilmesidir. Basında bir ünlü modası gelişmeye başladığınlan beri, bu yanılgı, daha yaygın hale gelmiştir. Bir keresinle, televizyon muhabiri, oyuncu Cybill Shepherd'a "Dizideki yunculuğunuz, evlat edinme sahtekârlığı konusunu kavranınızı sağladı mı?" diye sormuştu. Söz konusu rolün oyuncuun konu hakkındaki bilgisini ne şekilde artırdığını sormak nantıklı olabilirdi. Ancak "kavrayış" sadece rol yapmakla lde edilemeyecek seviyede uzmanlığı varsayar. Bu, plastik errah rolü oynayan birinin plastik cerrahiyi kavraması gibidir. Bu hatanın açıklanması güç bir türü, bir konunun uzmanı kişilerin kendilerini başka bir konuda uzman olarak österdiklerinde ortaya çıkar. Mesela bilim insanları etik zmanı veya ilahiyatçı gibi konuştuklarında... Bu, tahmin debileceğinizden daha fazla olur.

Yersiz otorite hatasından kaçınmak için, otorite olarak österdiğiniz tüm kaynakların yazdığınız belirli konuda gekli olan uzmanlığa sahip olduğundan emin olun.

Yanlış Analoji

nalaji, görece tanıdık olmayan bir şeyi, *farklı ama daha anıdık* bir şeyle açıklama çabasıdır, aslında "bu, bunun ibidir" demektir. Özellikle karmaşık fikirler söz konusu oluğunda, analojiler, anlamayı destekleyebilir ama yanıltıcı lma ihtimalleri de vardır. Bir analoji iddia edilen benzerikler gerçek olduğu sürece kabul edilebilir. Aşağıda kabul

larında yaşayan bazı Siyahların güncel sorunlarını tartışan bir yazar, tüm bu sorunların köleliğin sonuçları olmadığına işaret eder. Kanser analojisi meseleyi aydınlatır:

> İlke olarak, hepimiz, tarihin büyük bir kötülüğünün bile diğer bütün alt kötülükleri otomatik olarak açıklamayacağını anlayabiliriz... Kanser gerçekten de ölümcül olabilir, fakat tüm ölümleri, hatta birçoğunu açıklamaz.[1]

Tersine, yanlış bir analoji, ince elenip sık dokunmamış benzerlik iddialarında bulunur. Yanlış analojinin esprili bir örneği 1633'te Pisa Üniversitesinden bir profesör tarafından verilmiştir: "Hareket edebilen hayvanların uzuvları ve kasları vardır; yeryüzünün ise uzuv ve kasları yoktur, dolayısıyla yeryüzü hareket etmez."[2] Daha yeni ve ünlü bir örnek, geleneksel olarak dünya üzerindeki devrimciler ve teröristler tarafından insanları öldürmeyi meşrulaştırmak için kullanılır: "Omlet yapmak istiyorsan biraz yumurta kırmalısın." Bu durumda, eleştirel düşünür haklı olarak "insanlar yumurtalara benzemiyor ki" diye tepki verir.

Analojilerinizi, iddia ettikleri benzerliklerinin gerçek ve mantıklı olduğundan ve hiçbir önemli farklılığın bulunmadığından emin olmak için her zaman test edin.

Mantıksız Vurgu

Mantıksız vurgu, insanları, fikirleri, mantıklı olmayan bir sebeple kabul etmeleri için cesaretlendirir. Böyle bir vurgu, "bu fikir hakkında eleştirel bir biçimde düşünmeye veya onu alternatif fikirlerle karşılaştırmaya gerek yok, sadece kabul et" demektedir. Şüphesiz, gerçekte, fikirler hakkında eleştirel düşünmek her zaman uygun olandır, çünkü doğru görünen fikirler bazen yanlıştır ve yanlış fikirlerin zararlı sonuçları olabilir.

---

1 Thomas Sowell, *The Quest for Cosmic Justice*, New York, Free Press, 1999, s. 18.

2 Aktaran Christopher Cerf ve Victor Navasky, *The Experts Speak: The Definitive Compendium of Authoritative Misinformation*, New York, Villard, 1998.

Mantıksız vurgunun en yaygın türleri, *duygu, gelenek, ölçülülük, otorite, yaygın inanç* ve *hoşgörü*dür. Bu tarzdaki tüm vurguların *mutlaka* mantıksız oldukları sonucuna varmak hata olur. Göreceğimiz gibi, bazı hitaplar haklıdır; eleştirel düşünme bizden mantıklı ve mantıksız olanları ayırt etmemizi ister.

DUYGUYA MANTIKSIZ VURGU

Duyguya *mantıklı* vurgu, sadece hisleri hareket geçirmekle kalmaz, onların sunulan fikre uygunluğunu da kanıtlar. Örneğin alkollü araç kullanımına karşı bir kamu spotu, kendimizi üzgün hissedip kurbanlara acımamıza neden olacak bir kaza sahnesi kullanabilir. Böylece sözel mesajı daha ciddiye alabiliriz: "İçkiyle araba kullanmayı birbirine karıştırmayın." Uluslararası bir hayır kurumu reklamı, arka plandaki ses, bir çocuğu doyurmanın maliyetinin günlük sadece 8 kuruş olduğunu açıklarken, aç çocukların yüzlerini gösterebilir. Böyle vurgular ya duygularla fikirler arasındaki ilişkiyi açıkladıkları ya da en azından bizi bu ilişki hakkında düşünmeye davet ettikleri için meşrudur.

Tersine, duyguya *mantıksız* vurgu, hisleri düşüncenin *yerine geçirir.* Bu tarzda bir vurgu, korku, kırgınlık, suçluluk, aile veya ülke sevgisi veya acıma gibi duyguları uygunluğunu göstermeksizin tetikler. Bir politikacı, hiçbir belge sunmaksızın, rakiplerinin bütçe teklifinin, ulusun çocuklarının ağızlarındaki lokmayı alacağını veya yaşlı insanların sosyal güvencelerini çalacağını söyleyebilir. Bir avukat, jüri üyelerinin, müvekkiline karşı ortada duran kanıtı unutmalarını sağlamak için sempati yaratmak çabasıyla onun annesine yönelik sevgisinden, hayvanlara karşı kibarlığından ve dünyaya yönelik iyi hislerinden bahsedebilir. Böyle bir vurgunun (eski İbranice bir terim olan küstah anlamına gelen *chutzpah*ı tanımlamak için kullanılan) en cesur mahkeme salonu örneği, ebeveynlerini öldürdükten sonra çıktığı mahkemede öksüz olması sebebiyle af dileyen adamın durumudur!

GELENEĞE MANTIKSIZ VURGU

Geleneğe vurgunun *mantıklı* olması için, insanlara sadece geleneğin ne kadar eski ve saygı değer olduğunu söylemeyip, aynı zaman neden hâlâ desteğimizi hak ettiğini de göstermelidir. *Mantıksız* bir hitap, geleneği sadece her zaman öyle yaptığımız için sürdürmeyi talep eder. Bu gibi mantıksız vurgular, bilim, teknoloji ve tıp dahil olmak üzere, her alanda gelişmeyi engellemek için kullanılagelmiştir. İnsanlar başlangıçta diş fırçasına, şemsiyeye, uçağa, telefona, bilgisayara ve görünürde diğer bütün icatlara "Atalarımız, bu yeni model aletler olmaksızın gayet güzel yaşadı," diyerek karşı çıktı. Uzun yıllar boyunca, doktorlar, iki hasta arasında ellerini yıkamanın hastalıkların yayılmasını azalttığına dair inkâr edilemez gerçeği, basitçe, bu uygulama, tıp geleneğinin bir parçası olmadığından reddetmişlerdir.

ÖLÇÜLÜLÜĞE MANTIKSIZ VURGU

Ölçülülüğe *mantıklı* vurgu, daha ölçülü bir fikir veya eylemin, daha az ölçülü alternatiflerine göre neden daha tercih edilebilir olduğunun açıklamasını içerir. Ölçülülüğe *mantıksız* vurgu ise ölçülülüğün her zaman tercih edilebilir olduğu hatalı varsayımına dayanır. İç Savaş zamanındaki kölelik meselesini düşünün. Bazı insanlar köleliği, kaldırılması gereken iğrenç bir ahlaki durum olarak niteledi; diğerleri ise sürdürülmesi gereken meşru bir mülkiyet biçimi olarak. Ölçülü bir görüş, köleleriyle ilgili kararı köle sahibine bırakmak olurdu. (Şüphesiz, kölelerin bu karara ilişkin söz hakkı olmayacaktı.) Bugün hiçbir sorumlu insan bu görüşü desteklemez.

OTORİTEYE MANTIKSIZ VURGU

Atıfta bulunulan otorite bir kişi, kitap veya belge ya da bir kurum (Yüksek Mahkeme gibi). Otoriteye *mantıklı* vurgu, "işte bir veya daha fazla otoritenin söyledikleri" der veya en azından bunu ima eder ve görüşün neden kabul edilmesi ge-

rektiğini göstermeye çalışır. Otoriteye *mantıksız* vurgu ise "işte bir veya daha fazla otoritenin söyledikleri; sorgulamaksızın kabul eder" der. Otoritelerin hatadan özel bir muafiyeti olmadığından beyanlarının hiçbir zaman sorgulanmaması gerektiği fikri aptalca ve de kabul edilemezdir.

YAYGIN İNANCA MANTIKSIZ VURGU

Yaygın inanca *mantıklı* vurgu, "çoğu insan buna inanır" der ve söz konusu inancın akla uygunluğunu göstermeye koyulur. Yaygın inanca *mantıksız* vurgu ise "çoğu insan buna inandığı *için* sen de inan" der. Bu tarzda mantıksız vurgulara, "herkes bilir ki," "hiçbir aklı başında insan reddetmeyecektir ki" veya "ortak duyu bunu söyler" gibi sıklıkla ifadeler eşlik eder. Burada sorun, bir zamanlar ortak duyu olarak kabul edilen çoğu fikrin –örneğin iyi hasat almak için bakirelerin kurban edilmesi ve lanetlenmiş oldukları düşünülen bebeklerin ölüme terk edilmesi–bugün yaygın olmayan saçmalıklar veya daha da kötü uygulamalar olarak görülmesidir. Bir şeye çoğu insanın ya da neredeyse herkesin inanması, bizim de inanmamız için yeterli bir sebep değildir.

HOŞGÖRÜYE MANTIKSIZ VURGU

Hoşgörüye *mantıklı* vurgu, belirli bir durumda hoşgörünün neden uygun tavır olduğunu açıklar. Hoşgörüye *mantıksız* vurgu ise "hoşgörü genelde iyi olduğundan, bu da dahil her durumda doğru tepki biçimidir" der. Bu düpedüz saçmalıktır. Terörizm, tecavüz ve çocuk tacizi gibi bazı eylemler de af dilemektedir. Bu eylemlere hoşgörü gösteren bir toplum, onları desteklemiş ve böylelikle kurbanlara karşı bir suç daha işlemiş olur.

Özetle, mantıklı ve mantıksız vurguları ayırt etmenin en iyi yolu, *onu niçin kabul etmeniz gerektiğiyle ilgili* bir açıklama içerip içermediğine bakmaktır. Söz konusu açıklama varsa ve akla uygunsa, vurgu mantıklıdır. Hiçbir açıklama yoksa veya yapılan açıklama kabul edilebilir değilse, vurgu mantıksızdır.

Uygulamalar

1. Britanyalı bir doktor 1932'de şöyle demişti: "Gözbebeklerinizin arası çok açıksa büyükbaşın veya atın sindirim özelliklerini devraldığınız için vejetaryen olmalısınız."[3] Bu cümledeki hatayı, düşünmedeki ne tür bir hata olarak sınıflandırırsınız? Açıklayın.

2. Henry Veatch, ahlaki göreciliği (hiçbir ahlaki yargının bir diğerinden daha iyi olmadığı yönünde inanç) kabullenirsek, hiçbir ahlaki meselede kendimizle çelişmeden bir pozisyon alamayacağımızı iddia eder.[4] Veatch haklı mı? Yanıtınızı, belirli meselelerdeki özgün pozisyonlara vurgu yaparak, olabildiğince somut biçimde ortaya koyun.

3. Başkalarını gözlemlerinizden yol çıkarak bu bölümde tanımlanan her bir hata için örnek verin.

4. Bu bölümde gösterilen hatalardan hangilerine daha önce düştünüz? Her bir durum için hatayı açıklayın ve hangi koşullarda ortaya çıktığını anlatın.

5. Aşağıdaki diyalogu dikkatlice okuyun. Bu bölümde veya 9 ve 10. bölümde tartışılan hatalardan herhangi biri gözünüze çarparsa not edin. Sonra bu ve önceki bölümlerde tartışılan hatalardan kaçınmaya çalışarak, meseleye ilişkin hangi görüşün daha akla yatkın olduğuna karar verin ve neden öyle düşündüğünüzü açıklayın.

Arka plan bilgisi: Geçmiş on yıllarda, okul yöneticileri, açık saçık sözler ve doğrudan cinsel atıflar içeren hikâyeleri yayımlayan öğrenci gazetelerini sansürleme konusunu tartışıyordu. Tartışma devam etti fakat mesele değişti. Bazı öğrenci gazeteleri, Afrika asıllı Amerikalıları, kadınları ve eşcinselleri aşağılayan yazılar yayımlıyor. Diğerleri ise yerleşke duvarlarına grafiti çizmeleri ve uyumsuzluk yaratmak için mağaza hırsızlığı yapmaları konusunda öğrencileri teşvik ediyor.[5]

---

3 Cerf ve Navasky, *The Experts Speak.*

4 Henry B. Veatch, *Rational Man: A Modern Interpretation of Aristotelian Ethics*, Bloomington, Indiana University Press, 1962, s. 43.

5 Karla Valance, "This Time, the Rebel's on the Right," *Christian Science*

Ernest: Bu tip yazılar çocukça ve tatsız olabilir, ama ortada sansürlenmeleri için bir sebep yok.

Georgina: Şaka mı yapıyorsun? Azınlıklar okul gitmek için iyi bir para ödüyor. Ayrıca eminim ki çoğu yerleşkede, öğrenci faaliyeti ödemeleri öğrenci gazetesinde kullanılıyor. İçerisinde aşağılandıkları ve yasaların çiğnenmesini teşvik eden ve sonuçta da onlara vergi mükellefi gibi yük getiren yazılar için suçlanmaları ne kadar adil?

Ernest: Senin için her şey neden bir para meselesi? Her öğrenciden birkaç papel okul gazetesine gidiyor. Aman ne büyük iş! Bu hiçbir öğrenciye faşisti oynayıp yayın kuralları oluşturma hakkını vermez. Yazılar, eğlence için veya şok edici değeri nedeniyle yazılıyor. Sansür, çözüm değil. Kafanın çevresinde sinir bozucu bir sinek vızıldayarak dolaşıyorsa onu avcı tüfeğiyle ateş etmezsin. Gerçi sen belki yapabilirsin ama hiçbir duyarlı insan yapmaz.

6. 7. Bölümde öğrendiğiniz yaklaşım çerçevesinde aşağıdaki iddiaları değerlendirin. Bu ve önceki bölümlerde tartışılan hatalardan kaçınmaya özen gösterin.

a. *Arka plan bilgisi: Dönem dönem, insanlar, devlet okullarında Bağlılık Yemininin okutulmasını sorgulamaktadır. Genellikle, itirazları, "Tanrı'nın gözetiminde" ifadesine yönelik olmaktadır. İddiaları şu şekildedir:*

İddia: Bir devlet okulunda, Birleşik Devletler'in "Tanrı'nın gözetiminde" olduğunu söyleyen ifadelerin okutulması dinin desteklenmesidir ve böylelikle kilise ve devletin ayrı tutulmasına ilişkin anayasal düzenlemeyi ihlal eder. Bu yüzden Bağlılık Yemininin okutulmasına izin verilmemelidir.

b. *Arka plan bilgisi: Sadece göz zevkini bozmakla kalmayıp çoğu durumda sağlıksız ve tehlikeli de olan, artan çöp sorunuyla ilgili olarak, daha fazla topluluk bir şeyler yapmaya çalışıyor. Burada sorunun bir boyutuna yönelik bir iddia verilmektedir:*

İddia: Parasal değeri olan şeylerin olmayanlara göre, gözden çıkarılmaları daha düşük bir olasılıktır (en azından

---

Monitor, 27 Ocak 1983, 1B; George Basler, "Student Paper Urges Theft and Graffiti," *Binghamton* (New York) *Press*, 25 Ocak 1983, 1F.

geri dönüştürülmeleri daha yüksek bir olasılıktır). Bu nedenle, şişeler ve teneke kutular için 10 kuruş depozito uygulaması, görünüşe göre, çöp sorununun bu bölümünü ortadan kaldırabilir.

7. Aşağıdaki meselelerin her birini değerlendirin. Eğer gerçeklerle örtüşen bir yargıya varmak için daha fazla bilgiye ihtiyacınız varsa, araştırın. Sonra meseleye ilişkin hangi görüşün akla daha uygun olduğuna karar verin. Bu ve önceki bölümlerde tartışılan düşünmeye ilişkin hatalardan kaçınmaya özen gösterin.

a. Çoğu insan, pornografinin kadınları insan değil de nesne olarak resmetmek ve onların tecavüzü gizlice arzuladıkları şeklinde yanlış bir izlenim yaratmak suretiyle sömürdüğüne inanmaktadır. Bu görüşle hemfikir misiniz?

b. Birleşik Devletler'den yardım alan birkaç ülkeden insan hakkı ihlali (resmi suçlama veya yargılama olmaksızın hapsedilme, işkence ve hatta cinayet gibi) raporları gelmeye devam ediyor. Çoğu insan Birleşik Devletler'in bu ülkelerden, yardım şartı olarak bu türden ihlalleri bitirmelerini talep etmesi gerektiğine inanıyor. Aynı fikirde misiniz?

c. Georgia Eyaleti Yüksek Mahkemesi, kendisine "pagan ve cadı" diyen bir kadın tarafından kurulan kilisenin, mensuplarının ibadet için kullandıkları bina için vergi muafiyetine tâbi olduğuna karar verdi.[6] Bu mahkeme kararını destekler misiniz?

d. Bugün birçok ev dağılmış durumda, hemen her haber kuşağında şiddet suçlarına dair haber var ve pornografi gençlerin erişimlerine hiç olmadığı kadar açık. Bazı insanlar, okullardaki din eğitiminin bu toplumsal sorunların çözümüne yönelebileceğine inanmaktadır. Sizce de öyle mi?

e. Muhafazakâr grupların evlilik öncesi cinsel ilişkiye karşı olmalarının tek sebebinin ahlakçılık olduğu sıkça iddia edilir. Sizce bu doğru mu?

---

6 "Witch's Church Tax Free," *Star*, Oneonta, New York, 8 Nisan 1982, s. 17.

f. 6 yaşındaki Elian Gonzalez, annesi ve birkaç başka insanla birlikte, derme çatma bir bota binip Küba'dan kaçtı. Bot Florida'ya ulaşamadan battı ve sağ kurtulan tek kişi olan Elian'ı bulan bir balıkçı, onu Miami'deki akrabalarına teslim etti. İzleyen yasal mücadele aylarca haberlerdeydi. Ülkeyi ve de dünyayı ikiye bölen tartışma şuydu: Oğlan, annesinin kaçmaya çalıştığı ülkede, yani Birleşik Devletler'de mi kalmalı, yoksa Küba'daki babasının yanına mı gönderilmeliydi? Sonunda, oğlanı Küba'ya göndermeye karar verdiler. Sizce bu karar doğru muydu?

Görüş Farkı

Aşağıdaki paragraf önemli bir görüş farklılığını özetlemektedir. İfadeyi okuduktan sonra, kütüphane ve/veya interneti kullanarak bilgili insanların konu hakkında ne söylediklerine bakın. Bütün görüşleri incelediğinizden emin olun. Sonra her birinin güçlü ve zayıf yanlarını değerlendirin. Eğer bir görüşün tamamen doğru ve diğerlerinin yanlış olduğu sonucuna ulaşırsanız buna nasıl ulaştığınızı açıklayın. Eğer *genellikle olduğu* gibi, bir görüşün, diğerlerine göre daha anlamlı olduğu, fakat diğerlerinin de bazı mantıklı yanlarının bulunduğu fikrine ulaşırsanız, diğer görüşlerden aldığınız noktaları *birleştirerek* kendi görüşünüzü inşa edin ve bu görüşün neden hepsinden daha mantıklı olduğunu açıklayın. Yanıtınızı, öğretim elemanının belirteceği şekilde, bir kompozisyon ya da sözlü sunumda ortaya koyun.

Hayvanlar da insanlarla aynı haklara sahip olmalı mıdır? Daha önce hiç duymadıysanız, hayvan hakları fikri garip gelebilir. Fakat bu fikir yeni değildir. 18. yüzyıl Fransız filozofu Voltaire, hayvanların hisleri olduğu ve ilkel düzeyde de olsa, anlayabildikleri için haklara sahip oldukları sonucuna varmıştı. Ünlü ormancılık uzmanı ve hayırsever Albert Schweitzer, "yaşama saygı"nın, sadece insanlar için değil, yaşayan tüm canlılar için geçerli olduğuna inanıyordu.

Kuzey Carolina Devlet Üniversitesinde felsefe profesörü olan Dr. Thomas Regan, *Hayvan Hakları ve İnsan Yükümlü-*

lükleri (Animal Rights and Human Obligations) isimli kitabında bu haklara ilişkin ikna edici iddialara yer vermektedir. Profesör, insanların çoğunlukla dünyanın sadece kendilerine ait olduğunu düşündükleri için, hayvanların hakları olduğu fikrine karşı çıktıklarına inanmaktadır. Köpekleri ve kedileri, hatta yunus ve maymun gibi daha "egzotik" hayvanları canlı olarak değil de *sahip olunacak* ve *kullanılacak* nesne olarak görürler. Sonuçta şuna varır: "Bazı Doğu kültürlerinin yaptıkları gibi, hayvanların hakları olduğuna inanmak çılgınca değildir. Amacımız Batı toplumunda hayvanlar hakkındaki düşüncenin bazı standart özelliklerini kırmaktır."

Analizinize Google'da "hayvan haklarına dair lehte ve aleyhte iddialar" ifadesini aratarak başlayın.

12. Bölüm

TEPKİ HATALARI

Eleştirel düşünme konusuna girmeden önce, bir şeyden şüphe etmeyen kişiye, bu kadar çok hatanın pusu kurabileceğini hayal etmemiş olabilirsiniz. Şimdiye kadar yedi bakış açısını hatasını, altı yöntemsel hatayı ve altı ifade hatasını, yani toplamda 19 hatayı masaya yatırmamıza rağmen henüz işimiz bitmedi. Son kategoride fikirlerimizi ifade ettikten ve başkaları onları eleştirdikten veya zorladıktan *sonra* ortaya çıkan tepki hataları bulunmaktadır. Tepki hatalarına düşmemize neden olan nedir? Belki de bu soruya en genel yanıtı, uzun yıllar önce Rowland W. Jepson, düşünme hakkında yazdığı kitabında vermişti:

> Yeni bir görüş geliştirdiğimizde, gururumuz, hatalı olduğumuzu itiraf etmemize engel olur. Görüşlerimize eleştiri yöneltildiğinde, ne kadar doğru veya mantıklı olabileceklerinden ziyade, onlara karşı nasıl mücadele edeceğimizle ilgileniriz. Görüşlerimizle çelişiyor gibi görünen yeni olgularla samimi bir şekilde yüzleşmektense kendi görüşlerimize destek bulma çabasında oluruz. Hatalı olduğumuza dair bir önerinin bizi nasıl da kolay sinirlendirdiğini, o anki ilk hissimizin öneriyi kabul etmek dışında bir şey yapmak ve ilk düşüncemizin ise "bunu nasıl savuşturururum" olduğunu hepimiz biliriz.[1]

1 Rowland W. Jepson, *Clear Thinking*, 5. baskı, New York, Longman, Green, 1967 [1936], s. 81.

Bizi veya görüşümüzü pohpohlamayan her ne ise, savuşturmak için gösterdiğimiz kararlılık, görünüşü kurtarıp, benlik imgemizi koruma dürtümüzü yansıtır. Her birimiz genellikle tercih edilir bir benlik imgesine sahibizdir. Akıllı, sorumluluk sahibi, zeki, gözlemci, yürekli, cömert, düşünceli vb olduğumuzu düşünmek isteriz. Diğer insanların da hakkımızda aynı şekilde düşünmelerini isteriz. Hatalarımız ve kişisel başarısızlıklarımız, itibarımızı zedeleme gücüne sahiptir ve bu yüzden onlarla ilgili sorumluluk almaktan kaçınma eğiliminde oluruz. Mesela öfkesine hâkim olamayıp oyun arkadaşını yumruklayan bir çocuk, şöyle diyebilir: "Bu benim hatam değil. Bana gülerek bunu yapmama o neden oldu." Bir derste düşük performans gösteren öğrenci "*hoca* bana DD *verdi*" diyebilir (performansı iyi olduğunda ise "AA *aldım*" diyecektir). İşinde hata yapan birisi, şu iddiada bulunabilir: "Benim hatam değil. Talimatlar yanıltıcıydı."

Bazı insanlar, görünüşü kurtarmanın cazibesine direnmeyi başarsa da çoğumuz zaman zaman onun kurbanı oluruz. Tetikleme mekanizması bireysel arasında farklılık gösterir. İnsanları iyi yargılandıkları için kendileriyle gurur duyanlar, çoğu konuda olgun ve dengeli olabilirken konu, oy verdikleri aday görevini kötüye kullanmaktan suçlu bulunduğunda, kanıtları reddetmekte ısrarcı olabilir, rakip partinin ikiyüzlülüğünü haykırabilir ve gelecek yıllarda bu hükmün tersine döneceği tahmininde bulunabilir. Tüm bunları sadece insanları yargılama başarıları hakkındaki algıyı korumak için yapabilirler.

Benzer şekilde, normalin üzerinde otokontrole sahip olduğuna inanan insanlar, sigara ve içkinin kölesi olduklarını reddedebilir ve alışkanlıklarını savunma noktasında gayret edebilirler. ("Hiç kimse sigara tüketiminin zararlı olduğunu gerçekten *kanıtlamadı* –kaldı ki sigara içmek tansiyonu düşürür" veya "Mecbur olduğum için değil, keyif aldığım için içki içiyorum. Ne zaman istersem bırakabilirim.") Tamamen kendi kendilerine yettiklerini düşünenler, kendilerine birine borçlu oldukları hatırlatıldığında bunu hatırlatan kişiyi

hatalı bulabilirler. Kendilerini başkalarına karşı duyarlı ve önyargıdan tamamen arınmış olarak görenler, masumane ve yapıcı bir tavırla bunun tersine bir kanıt gösteren kişiyi dışlayabilirler. Bu durumların her birinde, insanlar arzulanan benlik imgelerini korumanın derdindelerdir.

Çoğu bireyin hayatında görünüşü kurtarmak merkezi bir roldedir. Sam fedakâr bir baba olduğunu ve çocuklarıyla yakın ilişki kurduğunu düşünmektedir. Günün birinde, bir tartışma sırasında, oğlu, Sam'in yıllardır çocuklarından daha çok işiyle ve kendi boş zaman faaliyetleriyle ilgilendiğini ve sonuçta onları görmezden gelip reddettiğini yumurtlar. Sam eşine döner ve ondan oğluna düşüncesinin doğru olmadığını söylemesini ister. Eşi yavaşça ve yüzünde acı dolu bir ifadeyle oğlunun tamamen haklı olduğunu söyler. Sam evde fırtınalar koparır, sinirlenir ve incinir, hatalı olduğuna acı bir şekilde ikna olur.

Başkaları için, ya görüntünün belirli bir boyutu ya da yerine getirdiği rolü, zevahiri kurtarmaya dönük tetikler. Gözlemde bulunan insanlardır. Bu insanlar dost mu, yoksa yabancı mı? Ebeveyn mi, yoksa arkadaş mı? İşveren mi, yoksa mesai arkadaşı mı? Bazı insanların hakkımızda ne düşündükleri bütünüyle umurumuzda olmayabilir; diğerlerinin ne düşündüklerine ise aklın alabildiğinden fazla önem verebiliriz.

Özetle, tepki hataları, fikirlerimize yönelik eleştirileri savuşturmak için kullandığımız görünüşü kurtarma araçlarıdır. Bunların özgün beş türünü tartışacağız: *Otomatik ret, konuyu değiştirme, kanıtlama zorunluluğundan kaçma, korkuluk mantığı* ve *eleştiri sahibine saldırı.*

Otomatik Ret

Eleştirel düşünürler olarak, kendi fikirlerimizi yönelik itirazlar da dahil olmak üzere, bir iddia veya savı kabul veya reddetmek için akla uygun bir temele ihtiyaç duyarız. Bu temeli kurmanın tek yolu, itirazı değerlendirmek ve kalitesi hakkında dürüstçe karar vermektir. Onu sevip sevmemek,

ondan memnun olup olmamak yeterli değildir. Eleştiriyi, adil bir yargılama yapmaksızın reddetmek, otomatik ret hatasına düşmektir.

Birkaç yıl önce, üniversiteden bir çalışma arkadaşımla marihuananın etkileri üzerine zihin açıcı bir makaleyi tartışıyordum. *Amerikan Tıp Derneği Dergisinde* çıkan makale marihuana kullanımıyla ilgili klinik sonuçlara ilişkindi.[2] Yazarlar, "çoğu zaman ifade edilenin aksine, marihuananın etkilerinin sadece hafif içkili olmaktan kaynaklı, ortalama yetişkin davranışının biraz abartılması şeklinde değil özgün ve ayrı bir klinik sendrom şeklinde ortaya çıktığı" sonucuna varmaktaydı. Tespit ettikleri temel etkiler, "bozuk öz bilinç, duygusuzluk, şaşkınlık ve zayıf gerçeklik kontrolü"ydü. Bu etkileri kanıtlayan, 13 güncel olayın detaylarını sunuyorlardı.

Arkadaşım, üniversite yıllarda marihuanayla ilgili deneyiminin, tüm bu belirtileri gösterdiğini ve davranışındaki değişimlerin 13 olaya ilişkin tanımlamalara çok benzer olduğunu anlattı. Öyle ki dağınık, asabi ve unutkan birisi olmuştu, çalışmalarına odaklanmakta güçlük çekmişti ve sık başarılarına maruz kalmıştı. Yine o zaman, esrar kullanımının zararsız olduğuna dair görüşüyle ters düşen tıbbi araştırmayı görmezden geldiğini, ayrıca *uyuşturucuyla kendi kişisel deneyimini* de reddettiğini açıkladı. Görüşüne ters düşen ne ise onu otomatik olarak reddedişi öyle etkiliydi ki, kanıtları adil bir biçimde değerlendirebilmesinin, beş yılını aldığı söyledi.

Üniversitede çalışan bir başka meslektaşım, hoşa gitmeyen bir fikrin otomatik reddiyle ilgili benzer bir deneyimini paylaştı. Etkili öğrenmeyle ilgili bir kitap okurken belirli bir sınıf uygulamasını değerlendiren ve bu uygulamanın nasıl sadece etkisiz değil, aslında öğrenmeye zararlı olduğunu gösteren bir bölüme denk geldiğini anlattı. Yaklaşım tanımlandığı anda, onun, *kendi gözde yaklaşımı* olduğunu fark

2 Harold Kolansky, M.D. ve William T. Moore, M.D., "Toxic Effects of Chronic Marijuana Use," *Journal of the American Medical Association*, 2 Ekim 1972, s. 35–41.

etti. Yazarın, söz konusu yaklaşıma dair eleştirisini daha da ayrıntılı okuyunca (bana sonradan naklettiğine göre) savunmaya geçmiş ve hatta kızgın hissetmeye başlamıştı. Kendi kendine mırıldanmıştı: "Hayır, yazar hatalı. Bu iyi bir yaklaşım. O bunu anlamıyor." Profesörün bu tepkilerinin mantıklı bir temeli yoktu, sadece görünüşü kurtarmak için devreye giren dürtülerdi. Çevrede kimse yoktu. Yazarın sözleriyle baş başaydı. Yine de yaklaşımı savunarak, konuyu düşündüğü kadar bilmediğini kendisine itiraf etmenin yaratacağı utançla yüzleşmekten kurtulmak, gerçeği bilmekten daha önemliydi. Sonunda profesör ne yaptığının farkına vardı ve yazarın iddialarını adil biçimde değerlendirmeye zorladı – fakat bunu yapmanın çaba gerektirdiğini itiraf etti.

Fikirlerinize yönelik itirazların otomatik reddinin cazibesi güçlü olabilir. Söz konusu cazibeyi azaltmanın iyi bir yolu, fikirlerinizle egonuz arasına belli bir duygusal mesafe koymaktır. Onları, benliğiniz parçaları değil, taşıyabileceğiniz veya ayrılabileceğiniz edimleriniz olarak düşünün. Bu onlarla ilgili daha az savunmaya geçmenize yol açar.

Konuyu Değiştirmek

Konuyu değiştirmek, tartışmayı ansızın başka bir yöne çevirmektir. Her geçiş hata oluşturmaz. Tartışmanın yeni yönü daha umut verici olabilir veya zamanında yapılmış kibar bir sitem işlevi görebilir. Birisinin size kaba veya uygun olmayan kişisel bir soru sorduğunu farz edin. Mesela "yılda ne kadar kazanıyorsun" veya "neden eşinle çocuk sahibi değilsiniz" gibi... Yanıtlamak zorunda olmadığınız bu soruya tamamen alakasız bir şey söyleyebilirsiniz. Mesela "finale hangi takımların ulaşacağını merak ediyorum" veya "Kuzeydoğu bu yıl anormal derecede sıcak bir yaz yaşıyor" gibi... Bu karşı tarafa sorusunun uygunsuzluğunu fark ettirmenin tamamen meşru bir yoludur.

Konuyu değiştirmek sadece asıl mesele uygun olmasına rağmen, geçiş, aldatma amaçlı kullanıldığında bir hatadır. Maalesef bu tip geçişler, kamuya mal olmuş kişilerin röpor-

tajlarında yaygındır. Röportajı gerçekleştiren kişi bir soru sorar ve karşısındaki, soruyu geçiştirip başka bir şey hakkında konuşur. Akıllı bireyler sorunun ilgili olduğu konuya değinmeyi becerecek ve böylece öyle olmadıkları halde, açık sözlü oldukları izlenimi yaratacaklardır. Örneğin kendisine kürtaj hakkında ne düşündüğü sorulan bir başkan adayı bunun gibi bir yanıt verebilir:

> Kürtaj meselesi, ulusumuzu, 20. yüzyıldaki bütün diğer meselelerden daha fazla böldü. Beni en fazla rahatsız eden durum, tartışmanın tonunun çok sert hale gelmesi ve diğer insanların dürüstlüklerine güvensizliğin yoğunluğu nedeniyle anlamlı bir tartışmanın neredeyse imkânsız oluşudur. Bu tartışmayı gerçekleştirmeliyiz, söz konusu mesele bunun için haykırıyor ve ben seçilirsem bunu mümkün hale getirecek şartların oluşması için kendi payıma düşeni yapacağıma yemin ederim.

Bu *sorulmamış bir soruya* verilmiş dokunaklı, acıklı bir yanıt. Bu sırada *sorulan* soru yanıtsız kaldı. Bu olayda, adayın soruyu yanıtlamak istemediğinden şüphe etmek için iyi bir sebep var, çünkü vereceği herhangi bir yanıt bir grup seçmenin kendisinden uzaklaşmasına yol açabilirdi. Doğrusu kampanya öncesi danışmanları tarafından uyarılmış da olabilir, "kürtaj hakkında ne sorulursa sorulsun, konuyu değiştirin."

Zor sorulara yanıt vermekten sakınmak veya utandırma potansiyeli taşıyan durumlardan kaçmak için konuyu değiştirenler, sadece, politikacılar değildir. Bu taktik hayatında tüm kesimlerinde kullanılır. Mesela yasal çevrelerde, bir avukatın asistanının mahkeme salonuna daldığına ve elinde "Görünen o ki hiçbir kanıtımız yok, davacıyı suçla" yazan kâğıdı avukata uzattığına dair bir efsane dolaşır.

Bilerek konuyu değiştirmek, tartışmanın amacını boşa çıkarır. Bu hatadan kaçınmak için zor sorularla doğrudan yüzleşin. Yanıtı biliyorsanız, söyleyin. Mesele net bir yanıt vermek için çok karmaşıksa doğru olduğuna inandığınız ihtimali söyleyin ve sebebini açıklayın. Eğer ihtimaller hak-

kında fikir yürütecek kadar bilgi sahibi değilseniz, bunu söyleyin. Hiçbir aklı başında insan, bilgisizliğinizi samimi bir biçimde itiraf ettiğiniz için hakkınızda kötü düşünmeyecektir.

Kanıtlama Zorunluluğundan Kaçmak

Kanıtlama zorunluluğundan kaçmak, başkalarından, savımızın aksini ispatlamalarını talep etmeyi içerir. Diyelim ki Bill, "Bu ülkede sağlık harcamalarının patlamasının tek büyük nedeni, hastaların, tıbbi testlere gereksiz başvurmalarıdır" şeklinde bir iddiada bulundu. Sonra Barbara, Bill'den, niye böyle düşündüğünü açıklamasını ister. O ise "Bunun aksini kanıtlayabilir misin?" diye sorar, "Kanıtlayamazsan, öyle de." Bill kanıtlama zorunluluğundan kaçtığı için suçludur. Bir sav ileri sürdüyse karşı taraftan çürütmesini talep etmek yerine, sorulduğunda desteklemeye hazır olmalıydı. Kural, kanıtlama zorunluluğunun, savı ileri sürene ait olmasıdır ve söz konusu sav, bilgili insanlarından ne kadar ayrılırsa savı ileri sürenin sorumluluğu o kadar artar.

Fikirlerinizin sorgulanabileceğine ve eleştirilebileceğine kendinizi alıştırıp onları ortaya attıktan sonra desteklemeye hazırlıklı olursanız, kanıtlama zorunluluğundan kaçmaya daha az meyilli olursunuz.

Korkuluk Mantığı

Korkuluk [*straw man*] terimi, mantıkçılar tarafından içi boş iddiayı belirtmek için ortaya atılmıştır. Terim, *bostan korkuluğu* [*scarecrow*] sözcüğüyle aynı anlama gelir, kuşları korkutup kaçırmak için bahçeye veya bir açık alana yerleştirilmiş insan görünümlü saman istifi. Bir başkasının söylemediği şeyleri onun ağzından ifade ettikten sonra, bu ifadelerin onun ağzından hiç çıkmadıklarını unutup onların yanlışlığını ortaya koymak, korkuluk mantığı hatasına düşmektir. Bir arkadaşınızla saldırı silahlarının satışının yasaklanması gerektiğini tartıştığınızı farz edin ve sohbet şu şekilde ilerliyor:

Siz: Silahların satışıyla ilgili her türlü kısıtlamaya karşıyım. Tabanca, tüfek, av tüfeği ve saldırı silahı fark etmemeli. Silah silahtır ve anayasal hak da anayasal hak.

Arkadaşınız: Sen, ne tür silah dahil olursa olsun "fark etmemeli" diyorsun. Bense fark etmeli diyorum. Çünkü ifade ettiğin silahlar birbirinden çok farklı. Saldırı silahları diğer silah türleri gibi değil –avcılık veya nefsi müdafaa için değil, çoğu zaman ayrım gözetmeksizin insanları öldürmek için tasarlanmışlar. Bu yüzden yasaklanmalılar.

Siz *[arkadaşınızın işaret ettiği noktada bir yanıt vermenin zorluğunu fark ettiğiniz için savunmaya geçerek]:*

Yani hangi silahların kabul edilebilir ve hangilerinin edilemez olduğuna *sen* karar vermelisin, öyle mi? Anayasaya değer veren herkesin korkması gereken, tam da kendi kendini tayin etmiş sosyal reformcuların sergilediği bu tip cehalet.

Korkuluk mantık hatasına düşmüş oldunuz. Arkadaşınız fark ederse şöyle yanıt verecektir: "Önce söylemediğim sorumsuzca sözleri söylemişim gibi gösteriyorsun ve sonra benim sorumsuz olduğumu söylüyorsun. Gerçekten ağzımdan çıkanlar hakkında yanıtını duymayı tercih ederdim."

Korkuluk mantık hatasından kaçınmak için, diğer insanların sözlerini doğrudan veya dolaylı biçimde alıntılarken titiz olun.

Eleştiri Sahibine Saldırı

Eleştiri sahibine saldırı, bir fikir veya iddiayı onu ortaya koyan kişiyi kötüleyerek itibarsızlaştırma hamlesidir. İnsanlar bu tepki hatasına genellikle fikir veya davranışları sorgulandığında düşerler. Asıl meseleye yanıt vermek yerine, meseleyi ortaya atan kişinin gerçek veya uydurma başarısızlıkları veya motivasyonu temelinde, şaşırtma amaçlı bir mesele yaratırlar. Paula Jones eski Başkan Clinton'ı, kendisine yönelik uygunsuz cinsel teklifleri nedeniyle suçladığında, Clinton'ın sözcülerinden biri, Jones'un karakterinin şüpheli oluşunu ima ederek "gelecek mahkemeye 100 dolarlık bir banknot

bulaştırarak" hemen her şeyin halledilebileceği şeklinde bir yorum yaptı.

Başka kadınlar Clinton'ın onları taciz ettiğine dair suçlamalarla ortaya çıktıklarında, Başkanın danışmanları "üşütük ve sürtük" olarak bilinen stratejiyi uyguladılar, yani böyle bir suçlamada bulunanın, zihinsel olarak dengesiz ya da cinsel olarak önüne gelenle birlikte olan güvenilmez birisi olduğu ima ettiler. Sonrasında, Clinton'ın eski danışmanı Dick Morris Fox News'e danışman olup Clinton'ın davranışına dair bir analizinde örtbas stratejilerinin varlığını ortaya attığında, Clinton'a sadık bazı çevreler, bizzat kendisi cinsel istismarda bulunduğu ve de Beyaz Saray'daki mevkiini yitirmekten dolayı üzgün olduğu için, Morris'in söylediği hiçbir şeyin güvenilir olmadığını iddia ettiler.

Fikirler ve insanlar eşanlamlı olmadıklarından, eleştiri sahibine saldırı hatadır. İnsanların güdülerini soruşturmak ne kadar ilginç olsa da böyle bir keşif fikirlerinin kalitesi hakkında bir şey söylemez. Hatta şüphe uyandıran güdülere sahip insanlar ve peş peşe bir sürü yalan sıralayanlar bile bazen doğruyu söyleyebilir. Bu, dürüstlüğün önemsiz olduğunu veya bir sebeple dürüstlüğünden şüphe ettiğimiz insanların sözlerini sorgulamaksızın kabul etmemiz gerektiği anlamına gelmez. Bu sadece insanların kendileri hakkındaki spekülasyon veya yargıların, fikirlerinin *yerine geçmesinin* mantıksız olduğunu söylemektir.

Uygulamalar

1. Varsa aşağıdakilerden hangisi veya hangileri, bu bölümde detaylandırılan görüşle uyumludur? Seçiminizi açıklayın.

a. Görünüşü kurtarma ve hakkımızdaki algıyı sürdürme dürtüsü kaçınılmazdır.
b. Görünüşü kurtarma ve hakkımızdaki algıyı sürdürme dürtüsü olağan bir eğilimdir.
c. Görünüşü kurtarma ve hakkımızdaki algıyı sürdürme dürtüsü sahtekârlıktır.

ç. Görünüşü kurtarma ve hakkımızdaki algıyı sürdürme dürtüsü zararlıdır.
d. Görünüşü kurtarma ve hakkımızdaki algıyı sürdürme dürtüsü kontrol edilebilirdir.

2. İnsan davranışına dair araştırmalar hakkında konuşan David Myers, "Yapmış olduğumuz şeyin doğru olduğunu gösterme eğiliminde oluruz" ve "İnandığımız şeyi savunmakla kalmaz, *savunduğumuza da inanırız* [vurgu eklenmiştir]" der.[3] Bu bölümde öğrendikleriniz hangi açılardan bu ifadelerle ilişkilendirilebilir?

3. Bu bölümde gösterilen hatalardan hangilerine daha önce düştünüz? Düştüğünüz her bir hatayı tanımlayın ve ortaya çıkış koşullarını açıklayın.

4. Hepimiz, bize saldıran insanları affetmenin zor olduğunu biliriz. Fakat Antik Roma filozofu Seneca tersinin de doğru olduğunu iddia etmişti, yani *saldırdığımız kişiyi affetmek zordur.* Bu fikir mantıklı mı? Mantıklıysa 9. Bölümden 12. Bölüme öğrendikleriniz bu fikri kavramanıza yardım ediyor mu? Mantıklı değilse, neden?

5. ABD Yüksek Mahkemesi eyalet, kent ve ilçe hükümetlerinin karar verme gücünü kiliselere teslim edemeyeceğine karar verdi. Mahkemenin kararı, Massachusetts kanunlarının, kiliselere verdiği, kilise binasına 150 metre mesafede açılacak bar ve restoranların alkol ruhsatlarını iptal etme yetkisini boşa çıkardı.[4] Sizce Mahkemenin kararı en mantıklı karar mıydı? Karar verirken 9. Bölümden 12. Bölüme kadar tartışılan hatalardan kaçınmaya özen gösterin.

6. "Güzin Abla"ya yazan bir kadın, oğlunun evlendikten sonra eşinin soyadını almasından şikâyet ediyordu. Güzin Abla genç adamın bir yetişkin olarak kendi kararını vermekte özgür olduğunu ve annesinin bu durumu nezaketen kabul etmesi gerektiğini belirten bir yanıt verdi. Bazı insanların

3 David G. Myers, *Social Psychology*, 4. Baskı, New York, McGraw-Hill, 1993, s. 148.

4 "Bar License Church Veto Struck Down," *Binghamton* (New York) *Press*, 14 Aralık 1982, 4A.

Güzin Ablanın tavsiyesinin mantıklı olduğunu düşündüğüne şüphe yok; fakat diğerleri, erkeğin soyadından vazgeçmesinin garip ve erkekliğe sığmayan bir şey olduğu düşüncesiyle, bu tavsiyeye katılmayabilir. Bu görüşe göre, söz konusu eylem ataları aşağılamaktır. Bu meseleyi, 9. Bölümden 12. Bölüme kadar tartışılan hatalardan kaçınmaya özen göstererek değerlendirin.

7. Bazı yerleşkelerde, yurt binasının bir katında, bir zarar meydana geldiğinde ve sorumlu kişi veya kişiler tespit edilemediğinde, tamir masrafları o katın tüm sakinlerine yüklenmektedir. Çoğu öğrenci bunun adil olmadığına inanmaktadır. Bu öğrenciler, zarara, bazen yurdu ziyarete gelen yabancıların neden olduğunu iddia etmektedir. Bu öğrenciler ayrıca suçun faili o katın sakini dahi olsa, bu uygulamanın, masum öğrencileri, kontrolleri dışında gerçekleşen diğerlerinin davranışından ötürü cezalandırdığını savunmaktadır. Uygulamaya yönelik bu eleştiriler sizce mantıklı mı, yoksa söz konusu uygulama sorunun çözümüne yönelik en adil uygulama mı? Karar verirken 9. Bölümden 12. Bölüme kadar tartışılan hatalardan kaçınmaya özen gösterin.

8. Sherri üniversite ikinci sınıf öğrencisi. Bahar tatili için bulunduğu evinde, ebeveynlerine çok sinirlenir. Onları ve değerlerini eleştirmek için her fırsatı değerlendirir ve ona dair her yorumlarında saldırıya geçmeyi becerir. Üniversiteye dönmeden hemen önce, onları kendisine yeterince özen ve sevgi göstermemekle suçlayan bir ortam yaratır. Ebeveynleri onun davranışını anlama noktasında kaybeden taraftadır. Ebeveynlerinin bilmedikleri şey, birkaç aydır yerleşke dışında erkek arkadaşıyla yaşadığı ve onların gönderdikleri parayı erkek arkadaşına yardım için kullandığıdır. Bu durumun onun ebeveynlerine karşı davranışını ne şekilde etkilemiş olabileceğini açıklayın.

9. Aşağıdaki iddiaları, 7. Bölümde öğrendiğiniz yaklaşım çerçevesinde değerlendirin. Bu ve önceki bölümlerde tartışılan düşünme hatalarından kaçınmaya özen gösterin.

a. *İddia:* Hayvanları vahşi hayattan koparıp insanların zevk alması için sergilemek, hayvanların doğal haklarının ihlalidir. Bu yüzden hayvanat bahçeleri yasadışı ilan edilmelidir.

b. *Arka plan bilgisi: 1993'te, bir gey örgütü New York'un Aziz Patrick Günü Gösterisinin düzenleyicisi İrlandalıların Eski Düzeni [Ancient Order of Hibernians - AOH] isimli örgütü mahkemeye verdi. Suçlama, AOH'nin gey örgütü gösteriden çıkarmak suretiyle yasadışı ayrımcılıkta bulunduğuydu. AOH'nin savunması şöyleydi:*
İddia: Bu gösteri, kilisemizin azizlerinden bir tanesinin onuruna düzenlenmektedir. Dinimizde eşcinsellik günahtır. Gey örgütleri gösteriye davet etmeye zorlanmamız, haklarımızın ihlali demek olacaktır.

c. *Arka plan bilgisi: Son yıllarda artan sayıda insan televizyondaki şiddet seviyesi ve cinsel içerik miktarından şikâyet etmektedir. Televizyon endüstrisinden sözcülerse şikâyetleri genellikle aşağıdaki iddia temelinde savuşturmaktadır:*
İddia: Günümüzün programları, hayatı, bundan 20-30 yıl öncesinin programlarına göre daha gerçekçi şekilde tasvir etmektedir. Söz konusu tasvirler, toplumsal sorunlara sebep olmadığı veya onları kışkırtmadığı için –ki araştırmalar tersini kanıtlamaktadır– hayat hakkında gerçeği dürüst ve korkusuz bir şekilde söyleyen programlar yapmaya devam edeceğiz.

d. *İddia:* Suçlular yıllar boyunca hayat hikâyelerinin yayın haklarını yayıncılara ve film yapımcılarına satmışlardır. Suçları ne kadar kötüyse, yayıncı ve yapımcıların ödemeye istekli oldukları para da o kadar fazla olmuştur. Bu uygulama aslında suçluları suçlarından ötürü ödüllendirmektir ve buna bir son verilmelidir. Bu kapsamda, suçluların elde ettikleri kârlar da bir fona aktarılarak kurbanlara dağıtılmalıdır.

Görüş Farkı

Aşağıdaki paragraf önemli bir görüş farklılığını özetlemektedir. İfadeyi okuduktan sonra, kütüphane ve/veya interneti kullanarak bilgili insanların konu hakkında ne söylediklerine bakın. Bütün görüşleri incelediğinizden emin olun. Sonra her birinin güçlü ve zayıf yanlarını değerlendirin. Eğer bir görüşün tamamen doğru ve diğerlerinin yanlış olduğu sonucuna ulaşırsanız buna nasıl ulaştığınızı açıklayın. Eğer *genellikle olduğu* gibi, bir görüşün, diğerlerine göre daha anlamlı olduğu fakat diğerlerinin de bazı mantıklı yanlarının bulunduğu fikrine ulaşırsanız, diğer görüşlerden aldığınız noktaları *birleştirerek* kendi görüşünüzü inşa edin ve bu görüşün neden hepsinden daha mantıklı olduğunu açıklayın. Yanıtınızı, öğretim elemanının belirteceği şekilde, bir kompozisyon ya da sözlü sunumda ortaya koyun.

Televizyon endüstrisinin zihinlerimizi ve duygularımızı manipüle etmesi bizim için tehlikeli midir? Bu mesele uzun zamandır ortalıkta dolaşsa da, son yıllarda yoğunlaşmaktadır. "Manipülasyon"un tehlikeli *olduğunu* düşünenler aşağıdaki araçlara ve onların görünürdeki etkilerine işaret etmektedir.

- Önyargılı haber programları bize hikâyenin bir yönünü gösterir ve dolayısıyla bizim vatandaşlık görevlerimizi yerine getirmemiz için gereken bilgi genişliğini ve derinliğini sunmazlar.
- Zıt kutuplardan görüşlere sahip ve kendisininki dışında hiçbir bakış açısına ilgi göstermeyen konukların doldurduğu tartışma programları, saygılı ve aklıselim tartışma yerine, öfke ve kabalığı yüceltmektedir.
- Komedi programlarındaki gülme ve alkış efektleri, bizi, komik olmayan şeylere gülmeye zorlamakta ve böylece espri anlayışının lise seviyesinin ötesine geçmesini engellemektedir.
- Çeşitli hikâye çizgileri arasındaki devamlı geçişleri, gereksiz cinsel karşılaşmaları, patlamaları, araba ka-

zaları ve diğer duyusal vurgularıyla birlikte hareketli programların yapay hız ve heyecanı, gündelik hayatın doğal hızından memnun olmamamıza sebep olmaktadır.

- Suç programlarındaki şiddet sahnelerinin –sahnede, laboratuvarda, kötü karakterin zihinsel geçmişe dönüşlerinde vb şiddet suçunun görsel tasviri ve kurbanın yakın plan gösteriminin– artışı, doğal ve sağlıklı korku ve iğrenme duygumuzu aşındırmaktadır.
- Reklamlardaki –*bu ürün sizi mutlu, sağlıklı, başarılı, sevilen kılacak* gibi– duygusal vurgular, bizi, ihtiyacımız olmayanı istemeye ve gücümüzün yetmediğini satın almaya teşvik etmektedir.

Yukarıdaki iddialara katılmayanlar, bu araçlar dışındaki tüm araçların televizyonu daha ilginç ve eğlenceli kıldığını ve sponsorlar, programlar için para ödediklerinden ve dolayısıyla ürünlerini seyirciye sunma hakkına sahip olduklarından, bu araçların reklamlarda kullanılmasının kaçınılmaz olduğunu iddia etmektedir. Bu kişiler ayrıca izleyicilerin televizyonla gerçek hayatı ayırt edebileceğini iddia etmektedir.

Analizinize Google'da "basında manipülasyon," "basında önyargılar," "basında propaganda" veya "sansasyonel habercilik" ifadelerinden bir veya birkaçını aratarak başlayın.

13. Bölüm

HATALAR DİZİSİ

Önceki beş bölüm düşünme sürecinin farklı aşamalarında ortaya çıkan hataları değerlendirdi. Söz konusu bölümlerin iki amacı vardı: düşünürken hataya düşmemenize yardımcı olmak ve bu hatalar başkalarının düşünme süreçlerinde ortaya çıktığında onların farkına varmanız. Her bir hata bağımsız olarak ele alındı –bir paragraftaki aceleci sonuç veya aşırı basitleştirme, bir diğerinde esassız varsayım, bir üçüncüsünde aşırı genelleme veya basmakalıp ifade vb. Hatalar sıklıkla böyle ayrı ayrı ortaya çıkar. Fakat dizi halinde de ortaya çıkabilir. Örneğin "benimki daha iyi" temelinde düşünme değişime karşı bir önyargı yaratabilir, bu ise kanıtları önyargılı seçip aceleci bir şekilde sonuca varmamıza neden olur. Sayısız dizi olasılık dahilinde olsa da hepsinde ortak bir yan vardır: Eleştirel düşünmenin önünde, herhangi bir hatanın tek başına oluşturabileceğinden çok daha büyük bir engel oluşturur.

Hata dizilerini detaylı olarak tartışmadan önce, tekil hataları ve onlardan sakınma stratejilerimizi gözden geçirelim. Hatırlarsanız, en temel eleştirel düşünme hatası, fikirlerimizin sırf bize ait oldukları için diğer insanların fikirlerinden üstün olduğunu varsaydığımız, "benimki daha iyi" temelinde düşünmeydi. Gerçekte fikirlerimiz tabii ki herhangi birinin fikirleri kadar yanlışlanmaya açıktır. "Benimki daha iyi" te-

melinde düşünmenin üstesinden gelmek için, kendi fikirlerimize, başka insanların fikirlerine yaklaştığımız eleştirellikte yaklaşmalıdır.

Aşağıda, diğer hata türleri ve bunların panzehirleri özetlenmektedir

Algı Hataları

Hata	*Fark edip üstesinden gelme*
Bakış açısı zayıflığı	Kişinin meselelere bakışını sınırlandırıp tünel görüşüne sahip olması. Bakış açısı zayıflığı bazen entelektüel tembellikle ilişkilendirilebilir, diğer zamanlarda ise uzmanlaşmış eğitimin bir yan ürünüdür. Meselelerin değerlendirilmesinde bakış açısı zayıflığından kaçınmak için, tanıdık olanın ötesine bakın, görüşün tüm ilgili noktalarını değerlendirin ve yargıya varmadan önce anlayın.
Esassız varsayımlar	Varsayımlar bilinçli bir akıl yürütmeyle üretilmeyip, sorgulanmaksızın kabul edilen fikirlerdir. Sorgulanmaksızın kabul edilen şey, kişinin deneyimi veya bir olayla desteklenmediğinde, varsayım esassızdır. Varsayımlar nadiren açıkça ifade edildiklerinden, onları tespit etmenin tek yolu, ifade edilmese de net bir biçimde ima edilmiş olanı yakalamak için "satır aralarını okumaktır."
O veya bu bakışı	Herhangi bir meseleye dair en akla uygun görüşün, tam olarak kabul veya tam olarak ret olduğu beklentisi. Bu hata, en akla uygun görüşün, aşırı uçlar arasında bir yerde olabileceği ihtimalini göz ardı eder. Bu hatadan kaçınmak için, bütün ihtimalleri dikkate alın.
Dikkatsiz uyum	Kendi fikrimizi oluşturmak için çok tembel veya çok korkak olduğumuz için başkalarının fikirlerini düşünmeden uygulamak. Bu hatadan kaçınmak için, içsel ve dışsal baskılara karşı direnme ve kendi kararınızı verme alışkanlığı geliştirin.

Hata	*Fark edip üstesinden gelme*
Mutlakçılık	Hiçbir kuralın istisna kabul etmeyeceğine dair inanç. Bu inanç aslında dağınık ve karmaşık olan gerçeğin düzenli ve basit olmasını talep etmemize neden olur. Bu hatadan kaçınmak için gerçeği, önyargılarınıza uydurmaya çalışmak yerine, olduğu gibi kabul edin.
Görecilik	Hiçbir görüşün bir diğerinden daha iyi olmadığına ve sahip olduğunuz görüşün otomatikman doğru olduğuna dair inanç. Görecilikten kaçınmak için kendinize, bazı fikirlerin ve davranış standartlarının diğerlerinden daha iyi ve eleştirel düşünmenin amacının en iyileri keşfetmek olduğunu hatırlatın.
Değişim yanlısı veya karşıtı önyargılar	Değişim yanlısı önyargılar, değişimin her zaman en iyiye yönelik olduğunu varsayar; değişim karşıtı olanlarsa, onun her zaman en kötüye yönelik olduğunu. Her iki hatadan da kaçınmak için değişimle ilgili öneriye dikkatlice kulak verin ve önerinin olumlu mu, yoksa olumsuz mu olduğuna, eğiliminizden bağımsız bir şekilde karar verin.

Yöntemsel Hatalar

Hata	*Fark edip üstesinden gelme*
Kanıtın Önyargılı Değerlendirilmesi	Bu hatanın bir biçimi, önyargınızı onaylayan kanıtın peşinden gidip onu yanlışlayanı görmezden gelmektir. Diğer biçimi ise herhangi bir kanıtı, önyargılı yorumlamaktır. Bu hatadan kaçınmak için soruşturmanıza, görüşleri sizinkilere karşıt bireylerden *başlayın, sonra* sizi destekleyenlerle devam edin. Ayrıca herhangi bir kanıtın en makul yorumunu seçin.

Hata	*Fark edip üstesinden gelme*
Çifte Standart	Katılmadığımız iddiaları değerlendirirken, katıldıklarımızı değerlendirirken kullandıklarımızdan farklı ölçütler kullanmak. Bu hatadan kaçınmak için, hangi değerlendirme ölçütlerini kullanacağınıza *önceden* karar verip bu ölçütleri, veriler görüşünüzü desteklese de desteklemese de tutarlı bir biçimde uygulayın.
Aceleci Sonuç	Zamansız yargı, yani yetersiz kanıtla ulaşılmış yargı. Aceleci sonuca gitmekten kaçınmak için, bir tanesine seçmeden önce tüm olası sonuçları belirleyin. Sonra bu sonuçlardan herhangi birisini destekleyecek yeterli kanıta sahip olup olmadığınıza, sahipseniz de bu sonucun hangisi olduğuna karar verin.
Aşırı Genelleme ve Basmakalıpçılık	Aşırı genelleme bazı üyelere has özelliklerin tüm gruba atfedilmesidir. Basmakalıp ifade ise katı bir biçimde sürdürülen aşırı genellemedir. Bu hatalardan kaçınmak için, tekil kişileri, mekânları ve şeyleri katı kategorilere yerleştirme dürtüsüne karşı direnin. Ayrıca deneyiminiz ne kadar sınırlıysa, savlarınızın o kadar mütevazı olması gerektiğini unutmayın.
Aşırı Basitleştirme	Aşırı basitleştirme karmaşık fikirleri anlaşılır hale getirmenin ötesine geçerek fikirleri eğip büker ve tahrip eder. Aşırı basitleştirme insanları bilgilendirmek yerine yanıltır. Bu hatadan kaçınmak için, yüzeysel görüşleri sahiplenmeyi reddedip meseleleri karmaşıklıkları çerçevesinde anlayabilmek için özel çaba gösterin.
Post Hoc Hatası	Bu hata, bir olayın, diğerinin ardından gerçekleşmesi halinde, onun sonucu olması gerektiğine dair anlayıştan kaynaklanır. Gerçekte ise olay tamamen tesadüf olabilir. Post hoc hatasından kaçınmak için, rastlantı da dahil, tüm olası sebepleri gözden geçirene kadar, bir sebep-sonuç ilişkisine dair yargıda bulunmayı erteleyin.

İfade Hataları

Hata	*Fark edip üstesinden gelme*
Çelişki	Bir ifadenin aynı zamanda, aynı şekilde hem doğru hem de yanlış olduğunu iddia etmek. Bu hatadan kaçınmak için, söylediklerinizi ve yazdıklarınızı gözden geçirin. Bir tutarsızlık fark ettiğinizde onu dikkatlice değerlendirin. Söz konusu tutarsızlığın açıklanabilir mi olduğuna, yoksa bir çelişki mi oluşturduğuna karar verin. Çelişki oluşturuyorsa ifadenizi tutarlı ve akla uygun şekilde düzeltin.
Kısır Döngü İddialar	Bir ifadeyi, onu farklı biçimde tekrar ederek kanıtlama çabası. Bu hatadan kaçınmak için, sadece iddianızı tekrar etmeyip, özgün kanıt sunduğunuzdan emin olana kadar iddialarınızı gözden geçirin.
Anlamsız İfade	Ortaya konulan akıl yürütmenin mantıklı gelmediği ifade. Bu hatadan kaçınmak için, düşünce ve eylemlerinizi açıklamak üzere öne sürdüğünüz sebeplerin, onları gerçekten açıkladığından emin olun.
Yersiz Otorite	Otoriteyi ona sahip olmayana atfetmek. Bu hatadan kaçınmak için, otorite olarak gösterdiğiniz tüm kaynakların yazdığınız veya konuştuğunuz *belirli konuda* gerekli olan uzmanlığa sahip olduğundan emin olun.
Yanlış Analoji	Analoji, görece tanıdık olmayan bir şeyi, *farklı ama daha tanıdık* bir şeyle açıklama çabasıdır, aslında "bu, bunun gibidir" demektir. Yanlış analoji ince elenip sık dokun*mamış* benzerlik iddialarında bulunur. Bu hatadan kaçınmak için, analojilerinizi, iddia ettikleri benzerliklerinin gerçek ve mantıklı olduğundan ve hiçbir önemli farklılığın bulunmadığından emin olmak için her zaman test edin.
Mantıksız Vurgu	Duygu, gelenek, ölçülülük, otorite, yaygın inanç ve hoşgörüye vurgu mantıklı veya mantıksız olabilir. Söz konusu vurgular, tartışılan belirli bir durumda akla uygun olmadıklarında mantıksız ve dolayısıyla kabul edilemezdir. Bu hatadan kaçınmak için, vurgularınızın düşünceyi tamamlamak yerine onun yerine geçmediğinden emin olun.

Tepki Hataları

Hata	*Fark edip üstesinden gelme*
Otomatik Ret	Fikirlerinize (veya davranışlarınıza) yönelik eleştirileri kulak vermeyi reddetmek. Bu hatadan kaçınmak için, fikirlerinizin, egonuzun uzantıları olmayıp devam ettirebileceğiniz veya vazgeçebileceğiniz edimleriniz olduklarını hatırlayın. Bu sizi onlarla ilgili olarak daha az savunmacı yapacaktır.
Konuyu Değiştirmek	Tartışılan bir meseleden, aniden ve *aldatıcı bir biçimde* başka bir tartışmaya geçmek. Bu hatadan kaçınmak için, zor sorulardan kaçınmak yerine onlarla kafa kafaya yüzleşin.
Kanıtlama Zorunluluğundan Kaçmak	Başkalarından, savlarımızın, *aksini kanıtlamalarını* talep etmek. Bu hatadan kaçınmak için, bir savın kanıtlama zorunluluğunun, onu sorgulayana değil, sahibine ait olduğunu anlayın ve savlarınızı destekleme sorumluluğunu üzerinize alın.
Korkuluk Mantığı	Korkuluk mantığı hatasına düşmek, bir başkasının söylemediği şeyleri onun ağzından ifade ettikten sonra, bu ifadelerin onun ağzından hiç çıkmadıklarını unutup onların yanlışlığını ortaya koymaktır. Bu hatadan kaçınmak için, insanların sözlerini doğrudan veya dolaylı olarak alıntılarken ince eleyip sık dokuyun.
Eleştiri Sahibine Saldırı	Bir fikir veya iddiayı onu ortaya koyan kişiyi kötüleyerek itibarsızlaştırmaya çabalamak. Eleştiri sahibine saldırıdan kaçınmak için, eleştirel düşünmenizi fikirlere yöneltin, onları ifade edenlere değil.

Hatalar Dizisi

Şimdi de hataların peş peşe sıralandığı bazı durumları değerlendirip bunların sürece dahil olan insanların düşünüşlerini etkileme yollarına karar verelim.

Örnek 1

Claude bir politik partinin aktif çalışanı. Partiye güçlü bir kişisel aidiyet beslediği ve bu yüzden de partinin programı-

nın ve adaylarının, ülkenin kurtuluşunu temsil ettiğine ikna olduğu için, genellikle çabalarında gayretli. Bir gün iş arkadaşı Nell ile öğle yemeği yerken sohbet, tahmin edilebileceği üzere, politikaya gelir. Claude desteklediği aday ve onun rakibinin birkaç beyanını aktarır. Ona göre, desteklediği aday parlak bir teorisyen ve uygulayıcı. Rakipse, yine Claude'nin gözünde, tam bir aptal. Claude rakibin politik geçmişi, ailesi ve ekibi hakkında sert yargılarda bulunmaya can atar ve seçilirse ülkenin nasıl bir felakete sürükleneceğine dair durmaksızın konuşur.

Bir süre dinledikten sonra Nell, Claude'yi eleştirir. Claude'nin çoğu fikrinin aksini kanıtlayan olguları sakince ortaya koyar ve onun savlarının abartılı oluşuna işaret eder. Nell'in eleştirisinde kişisel hiçbir yan olmamasına, söz konusu eleştiri sakin ve nesnel bir biçimde sunulmasına rağmen, Claude sinirlenir. Claude, Nell'i sözlerini çarpıtmakla suçlar, bazı şeyleri söylediğini reddeder ve Nell'in ortaya koyduğu olgulara rağmen inatla, söylediği başka şeylere tutunur.

Üzerinde durduğumuz hatalardan bağlamında, neler yaşandığını yeniden kuralım. Claude'nin ilk sorunu, "benimki daha iyi" temelinde düşünmeydi ki, bu onu, desteklediği aday ve programın mükemmel olmayabileceği ve rakibin de bazı erdemlere sahip olabileceği ihtimaline karşı kör etti. Diğer bir deyişle, söz konusu düşünme eğilimi, onun, aidiyet hissettiği şeylere aşırı değer verip hissetmediklerini aşırı değersizleştirmesine yol açtı. Devamında, adaylar ve programlar hakkında konuşurken aşırı basitleştirme yaptı. Sonrasında Nell onun hatalarına dikkat çektiğinde (er ya da geç biri bunu yapacaktı), Claude görünüşü kurtaracak yöntemlere başvurarak utancını azaltmaya çalıştı. Çünkü insan bir fikre ne kadar derinden bağlıysa hatasını kabul etmesi o kadar uzak bir ihtimaldir. Şüphesiz, Claude bu olaydan çok az ders çıkardı.

Örnek 2

Sam 13 yaşındayken gerçekten istememesine rağmen, arkadaşlarının teşvikiyle sigara içti. Ağzının köşesinden sigarası sarkan çocuklardan biri gibi hissetse de ona alıştı. Ara sıra

tüttürmekten günde bir pakete yol aldıkça bunun maliyeti kaçınılmaz oldu ve ebeveynlerinden sigara için para aşırmaya başladı. "Ya onunla ya da onsuz olacak ve ben onsuz yapamam" diye düşündü.

Sam şimdi 40 yaşında, evli, iki çocuklu ve hâlâ sigara içiyor. Alerjiye bağladığı bir hırıltısı var. Her bir genel cerrahın sigara içmenin tehlikelerine ilişkin yeni raporu onu nutuk çekmeye yöneltiyor. "Sigara içmenin herhangi bir hastalığa yol açtığını henüz *kanıtlamadıklarını* ve bu yüzden sigaradan zarar görüp görmeyeceğine ilişkin kararın bireye ait olduğunu" iddia ediyor.

Daha yakın zamanda, sigara şirketleri nikotin katmak ve istenmeyen test sonuçları saklamakla suçlandıklarında, Sam onları savundu: "Bu yöneticiler zengin. Milyonlarca erkeğe, kadına ve çocuğa zarar vermek için bir sebepleri yok." Onu en çok sinirlendirense havaalanı ve diğer kamusal alanlardaki sigara içilmeyen alanlar: "Ben insanlara ne, ne zaman ve nerede yapmaları gerektiğini söylemiyorum. Kimsenin de bana söylemeye hakkı yok."

Sam'in ilk hatası, uyuma kurban gitti. Aşırma eyleminin mantığı ise o veya bu düşünmesini çağrıştırmaktadır. (Aşırma için bir alternatif bulunmaktadır, yarı zamanlı bir iş.) Hırıltısını alerjiye bağlaması görünüşü kurtarmaya örnektir ve genel cerrahinin raporlarına karşı çektiği nutuklar, bireylerin zarar görüp görmeyecekleri konusunda yeterince bilgi sahibi olduklarına ilişkin esassız bir varsayımı içermektedir. Yöneticiler hakkındaki akıl yürütmesi, zengin insanların hata yapmayacakları yönündedir. Halbuki finansal kazanç dışında başka eğilimler de söz konusudur; örneğin prestij kazanmak ve yönetimin yakın çevresinde bulunmak gibi. Son olarak, Sam pasif içicilik sorununu görmezden gelerek kamusal alanda sigara içilmesi meselesini aşırı basitleştirmektedir.

Örnek 3

Stephen İlerleme Teknik Üniversitesinde birinci sınıfa kayıtlıdır. Haftanın üç günü sabahın 8'inde İngilizce dersi olduğunu fark eder. Uykucu olduğu için bundan rahatsız olur.

Fakat ilk derse katıldığında, okutmanın isminin Stein olduğunu fark eder. "Harika, sabahları uyumayı seven Musevi bir çocuk için Musevi bir okutmandan daha iyi ne olabilir ki" diye düşünür. Gelecek birkaç hafta boyunca, dersten sonra kalıp Stein Bey ile konuşmak ve onun teveccühünü kazanmak için bahane arar. İlk iki kompozisyonunda Stephen, Museviliğini vurgulamasına (ve böylece Stein Beyi etkilemesine) izin veren konular seçer. Bir süre sonra, Stein Beyin onu "anladığına" karar verir. Ara sıra devamsızlık yapmaya ve verilen her dört ödevden bir tanesini sunmaya başlar. Stephen Stein Bey ile karşılaştığında, onu dokunaklı şanssızlık hikâyeleriyle boğar. Ara sınav notu D'dir, fakat Stephen kendisine, Stein Beyin onu sadece korkutmaya çalıştığını ve en sonda notunu artıracağını söyler. Böylece derslere daha da katılır ve daha az ödev yapar. Sonunda dönem biter ve Stephen İngilizceden F alır. Önce buna inanmaz. Hemen Stein Beyi görmeye gider. Stein Bey şöyle der: "Dersin ilk günü, öğrencilerin, derslere katılıp ödevlerini içtenlikle yaptıkları takdirde geçmeyi umabileceğini açıkça ifade etmiştim. Notun için üzgünüm ama hak ettin." Stephen o andan itibaren ne zaman yerleşkede Stein Beyi görse selam vermez. Ayrıca kantinde veya yurtta konu ne zaman öğretim elemanlarına gelse yüksek sesle Stein Beyi sahtekâr olarak damgalar.

Stephen'in ilk hatası, Stein Beyin Musevi olduğuna dair esassız varsayımıdır. (Stein ismindeki çoğu insan Musevi değildir.) Sonra, Musevilerin hemen kendilerine dikkat ettiklerine dair bir basmakalıp düşünceyi sahiplendi. Bu hatalar ara sınav notuyla ilgili en akla uygun yorumu reddetmesine ve yerine, bunun bir sorun yaratmayacağına inanmasına yol açtı. Sonuçta dersten kaldığında, ihmalini ve hatalı düşünme biçimini kabullenmek yerine Stein Beyin haysiyetine saldırarak görünüşü kurtarma taktiğine başvurdu.

Terminoloji Hakkında Duyarlı Bir Görüş

Zaman zaman bir hatayı doğru terimle ifade etmekte zorlanabilirsiniz. Örneğin aşırı basitleştirme, aceleci sonuç ve esassız varsayımı ayırt etmekte sorun yaşayabilirsiniz. (Bu, karışıklığın yaygın biçimidir.) Aşağıdaki karşılaştırma, söz

konusu karışıklığı ortadan kaldırmaya, en azından azaltmaya yardımcı olabilir.

Aşırı basitleştirme	*Aceleci sonuç*	*Varsayım*
Doğrudan ifade edilir.	Doğrudan ifade edilir.	Doğrudan ifade edilmez ama ima edilir.
Basit bir sav veya bir iddianın öncülü olarak ortaya çıkar.	Bir iddianın sonunda ortaya çıkar.	Sıklıkla, bir iddianın gizli öncülüdür.
Yanlış ifade veya ihmal sebebiyle gerçekliği zedeler.	Kanıtın bir veya daha fazla öğesi hakkında açıklama getirmekte başarısız olur.	Esaslı (kanıtla desteklenmiş) veya esassız olabilir.

Doğru terminolojiyi bilmek, avantajdır, fakat daha önemlisi, akıl yürütme çarpıklaştığında fark etmek ve hatayı, ortaya çıkan mesele bağlamında açıklayabilmektir. Olayların büyük çoğunluğunda sade bir dil, bu işi güzelce yerine getirecektir.

Uygulamalar

1.Aşağıdaki paragrafların her biri, düşünmeye ilişkin bir hatayı göstermektedir. Her birinin gösterdiği hataya karar verin ve yanıtınızı açıklayın.

a. 1876'da, Western Union telgraf amiri, Graham Bell'in telefon için patent aldığını öğrendikten sonra, kurum içi şu notu paylaştı: " 'Telefon' bir iletişim aracı olarak dikkate alınmak için çok fazla eksikliğe sahip. Doğal olarak, aletin bizim için hiçbir değeri yok."[1]

b. Uzun yıllar önce, saygıdeğer Asyalı bir diplomat olan Dr. Wellington Koo resmi bir yemeğe katıldı ve kendisini tanımayan Amerikalı bir adamın yanına oturmak durumunda kaldı. Çorba ikram edildiği sırada, adam Dr. Koo'ya dostça bir tavırla "çorbaaaa sevmeeek" dedi. Sonra yemek bitti, Dr. Koo tanıtıldı, kürsüye geldi ve

1 David G. Myers, *Intuition: Its Powers and Perils*, New Haven, Conn., Yale University Press, 2002, 101.

mükemmel İngilizcesiyle anlamlı bir konuşma yaptı. Yerine döndüğünde adama baktı ve gözleri parıldayarak "konuşmaaaa sevmeeek" dedi.[2]

c. Psikoloji alanında bir araştırma, insanların, "başkalarının davranışlarını kişilik etkenlerine, kendi davranışlarını ise durumsal etkenlere atfetme" eğiliminde olduklarını ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle, şayet bir başkası saldırgan bir şekilde hareket ettiğinde, onun öyle birisi olduğuna inanırken kendimiz saldırgan bir şekilde hareket ettiğimizde, içinde bulunduğumuz şartlarda başka şansımızın olmadığını söyleriz.[3]

2. 1903'te, Mercedes yöneticileri, dünyada toplam otomobil talebinin hiçbir zaman bir milyonu geçmeyeceği tahminde bulundular. Çünkü araba kullanabilecek insan sayısı hiçbir zaman bunu aşmayacaktı.[4] 20. yüzyıldaki otomobil satışlarına bakıldığında bu tahmin gülünçtür. Ancak yöneticiler tam olarak nerede hata yapmışlardır? Hangi belirli hataya veya hatalar dizisine düşmüşlerdir?

3. Daha birkaç yıl öncesine kadar eyalet savcıları, bir tecavüz davasını açmak için şu şartlardan birini veya daha fazlasını şart koyarlardı: (a) tecavüzcünün kullandığı şiddetin, kurbanı yaralanma veya ölüm korkusuna yöneltmek için yeterli olması (b) kurbanın saldırıya ısrarla direnmesi ve (c) kurbanın tecavüz iddiasının en azından bir görgü tanığıyla desteklenmesi. Sizce bu şartlar akla uygun mudur? Varsa ne tür düşünme hataları yapılmıştır? Yanıtınızı açıklayın.

4. Güney Kaliforniyalı üç tıp profesörü deney olarak bir oyun geliştirdi. Profesyonel bir oyuncuya üç grup eğitimciye ders vermesi için ödeme yaptılar. Sahte bir kimlik (Albert Einstein Üniversitesinden Dr. Myron L. Fox), yanlış fakat

2 H. L. Gee, *Five Hundred Tales to Tell Again*, New York, Roy Publishers/ Epworth Press, 1955.

3 Aktaran Robyn M. Dawes, *House of Cards: Psychology and Psychotherapy Built on Myth*, New York, Free Press, 1994, s. 209.

4 George Will, *Suddenly*, New York, Free Press, 1992, s. 89. Will kaynak olarak Norman MacRae'yi göstermektedir.

etkileyici yeterlilikler ve akademik görünen bir konu başlığıyla (Matematiksel Oyun Teorisinin Beden Eğitimine Uygulanması) donatılmış oyuncu, anlamsız, çelişkili ifadeleri birbiri ardına sıraladığı bir sunum yaptı. İfadeleri, çeşitli anlamlara gelebilecek sözlerle akademik jargonun bir karışımıydı. Soru-cevap bölümünde daha da mantıksızlaştı. *Yine de 55 eğitimciden bir tanesi bile kandırıldığının farkına varmadı.* Görünürde hepsi bir şeyler öğrendiğini düşündü. Hatta bazıları düzenbazı şu sözlerle övdü: "Mükemmel sunum, dinlemekten zevk aldım. Ilımlı bir tarzı var... canlı örnekler... çok açık."[5] 9. Bölümden 12. Bölüme kadar tartışılan hatalar dizisinden hangileri izleyicilerin saflığına açıklama getirebilir?

5. Aşağıdaki olayı, bu bölümdeki Claude, Sam ve Stephen'in örnek olayları için yapıldığı gibi değerlendirin:

Orta yaşlı bir çift olan Ann ve Dan, 22 yaşındaki üniversite son sınıf öğrencisi kızlarının lezbiyen olduğunu öğrenir. Dehşete düşerler. Lezbiyenliğin kasıtlı ahlaki yozlaşma olduğuna inanarak yetiştirilmişlerdi. Yeni fark ettikleri bu durum karşısında, her ikisi de birbirlerini suçlamaya başlar –Ann, Dan her zaman kızına karşı soğuk ve ilgisiz olduğunu iddia ederken Dan ise Ann'in kızını ilgiye boğduğunu iddia eder. Saatler süren tartışmadan sonra, kızlarının bu meydan okuyuşunun daha doğrudan bir sebebi olduğuna karar verirler: Üniversite. Ann, "Eğitimli insanların, yurtlara tıkılan kızların yozlaşma tehlikesine dikkat etmesini beklerdim" diye ağlar. Dan ise şöyle gürler: "Lanet olsun, Üniversite Mütevelli Heyeti Başkanına bir mektup yazacağım. Öğrencilerden sorumlu dekanın kovulmasını istiyorum."

6. Aşağıdaki her bir olayı inceleyin. Sağlam bir yargıda bulunmak için daha fazla bilgiye ihtiyacınız olursa peşine düşün. Sonrasında meseleye dair hangi görüşün mantıklı olduğuna karar verin. Bu bölümde özetlenen hatalardan kaçındığınızdan emin olun.

---

5 "An Exercise in Educational Flimflam," *Parade*, 12 Mayıs 1974, s. 17.

a. Alabama hapishaneleri ve hücreleri ciddi biçimde kalabalıklaştığında, ABD bölge yargıcı 300'den fazla suçlunun erken salınmasına karar verdi. Grubun içinde katiller, tecavüzcüler ve mükerrer (tekrarlayan) suçlular bulunuyordu. Yargıcın iddiası, hapishane ve hücrelerin ciddi biçimde kalabalık olmasının, "zalim ve olağandışı cezayı" engelleyen mahkûm haklarının ihlali olduğu yönündeydi.[6] Yargıcın görüşüne katılıyor musunuz?

b. ABD hukuku, çoğu hayır ve eğitim kurumunun vergi muafiyeti durumunu, lobi faaliyetlerinden uzak durmasına bağlamıştır. Fakat Amerikan Lejyonları ve Yurtdışı Savaş Gazileri gibi gruplar geleneksel olarak istisna kabul edildiler; yani Panama Kanalı anlaşmalarının onaylanması, Alaska ulusal parkları, ulusal güvenlik ve cumartesi posta servisi gibi meselelerde (ve doğrudan gazileri ilgilendiren meselelerde) vergi muafiyeti durumları tehlikeye girmeksizin kapsamlı şekilde lobi yapmalarına izin verildi. Sonra 1982'de federal bir mahkeme, gazi gruplarına ilişkin bu istisnai uygulamayı, Anayasanın eşit koruma garantilerini ihlal ettiği gerekçesiyle kaldırdı.[7] Bu mahkeme kararına katılır mısınız?

7. Aşağıdaki iddiaları, 7. Bölümde öğrendiğiniz yaklaşım çerçevesinde değerlendirin. Bu bölümde özetlenen hatalardan kaçınmaya özen gösterin.

a. Profesör Wiley, öğrencilerinden, kendi yazdığı ve telif ücreti elde ettiği kitabı satın almalarını isteyerek adil olmaya fayda sağlamaktadır.

b. Önemsiz davalar mahkeme sistemini tıkamakta ve hiçbir yanlışı olmayan insanlara yük getirmektedir. Bu yüzden böyle davaları kaybeden insanlar hem

6 "Court Order Blocks Big Inmate Release," *Star*, Oneonta, New York, 22 Aralık 1981, s. 12.

7 "Ruling Strikes Down Exempt Status," *Star*, Oneonta, New York, 27 Mart 1982, s. 1.

mahkeme hem de davalının avukat masraflarını ödemeye mecbur edilmelidir.

c. Genel seçimlerde hiç oy kullanmadım. Oyumun bir başkası tarafından iptal edileceğini düşündüm. Bunun yanında, bütün politikacılar kamuyu soyacak, dolayısıyla kimin seçildiğinin önemi yok.

ç. Köpek dövüşü, iki özel eğitimli köpeğin (her zaman değilse de çoğunlukla pitbul teriyerlerin) bir tanesi öldürülünceye veya kötü biçimde sakatlanıncaya kadar dövüştüğü bir spordur. Çoğu eyalette yasadışıdır. Peki, olmalı mıdır? Ben yasadışı olmaması gerektiğini söylüyorum. Bir köpeğin sahibiysem, köpek benim malım demektir ve onunla ne istersem yapabilmeliyim.

d. Amerikalılar başka ülkelerden otomobil, giysi ve elektronik alet satın aldıkları her seferinde Amerikan işletmelerinin altını oymakta ve Amerikan işçilerine zarar vermektedir. Vatanseverlik, fiyatları daha düşük ve kaliteleri daha iyi olsa da,yabancı rakiplerden ürün satın almamayı gerektirir.

e. Ahirete inanmak saçmadır, çünkü şimdiye kadar kimse mezardan geri dönmemiştir.

f. Askeriyedeki kadınların, erkeklerle aynı fiziksel eğitimden geçmeleri gerekmektedir. Ayrıca cephe hattı görevlerinde de muaf tutulmamalıdırlar.

g. Birkaç yıl önce, New York Eyalet Sosyal Hizmetlerinden yetkililer, yerel evlat edinme kurumlarına, sadece eşcinsellik, alkolizm veya uyuşturucu kullanımı geçmişi, suç kaydı, sosyal yardıma bağımlılık ya da ciddi duygusal veya fiziksel engel nedeniyle hiçbir başvuru sahibinin reddedilmemesi yönünde direktif verdi.[8] Bence bu rezillik. Bu kategorilerden herhangi bir tanesine düşen insanlar, ebeveynliğe açıkça uygun değil

8 "State Rules Let Gays and Crooks Adopt Children," *Binghamton* (New York) *Press*, 8 Ağustos 1982, 1A.

ve çocuk yardım kurumlarının çocukların onlardan koruma zorunluluğu var.

ğ. Ünlü beysbol oyuncusu Pete Rose maçlarda bahis oynadığı suçlamasıyla cezalandırıldığı anda, gazetelerin Illinois ve Pennsylvania piyangoları ve onların sırasıyla 62,5 milyon ve 115 milyon dolarlık ikramiyeleriyle ilgili hikâyelerle dolması ironidir. Milyonlarca insan bu piyangolara ve de diğer eyaletlerin piyangolarına katılmakta ve bu tamamıyla meşru kabul edilmektedir. Ancak bir beysbol efsanesi itibarsızlaştırılmakta ve sevdiği oyundan uzaklaştırılmaya maruz bırakılmaktadır. Bütün bu fiyasko sadece devasa bir cehalet ve ikiyüzlülükle açıklanabilir.

h. Son birkaç on yılda, çoğu Amerikalı, herkesin üniversite eğitimini hak ettiğine dair liberal çizgiye aldandı. Sonuçta üniversite dersleri sulandırıldı ve üniversite derecesi anlamsız hale getirildi. Şimdi daha gerçekçi bir görüş ortaya koymanın tam zamanı. Üniversite sadece zorlayıcı bir lise programından geçmekle kalmayıp bunda sivrilenlere sunulmalıdır.

8. Aşağıdaki her bir diyalogu dikkatlice okuyun. Bu bölümde özetlenen düşünme hatalarından herhangi birine rastlarsanız belirtin. Sonra meseleye ilişkin hangi görüşün akla uygun olduğuna karar verip nedenini açıklayın.

a. *Arka plan bilgisi: Yeniden doğmuş Teksaslı bir işadamı ve televizyon İncil yazarı [evangelist] 1 milyon dolar değerinde sanat eserini parçalayıp Tevrat'ın beşinci kitabından şu ayeti okuduktan sonra göle attı: "Tanrıların oyulmuş imgeleri sizi ateşlerde yakacak: Sen ne onlardaki gümüş ve altını arzulayacak ne de onları kendine alacaksın, tuzağa düşme korkusuyla: Çünkü bu Tanrı'nın nefretidir." İşadamına ait eserler, Doğu dinleriyle ilişkili olup çoğunlukla altın, gümüş, yeşim taşı ve fildişi figürlerdi.*

Cecil: Yaptıkları, imanın gerçek bir ölçütü, ruhani inanç yolunda dünyevi serveti gözden çıkarma istediğidir.

Ellie: Daha çok bir delilik göstergesi gibi. Zenginliği harcamanın berbat bir şekli. Eğer dinsel inancını ifade etmek isteseydi, insanlara yardım edecek bir şey yapabilirdi.

Cecil: Ne gibi?

Ellie: Eserleri satıp elde ettiği milyonlarca doları ihtiyaç sahiplerine dağıtabilirdi ya da bir dinsel kuruma veya hastaneye bağışlayabilirdi. Bunun yerine, eserleri atıp kimseye yardım etmedi.

Cecil: Anlamıyorsun. Eserleri satmak başkalarına zarar verebilirdi. O dindar bir adam. İncil ona ne yapması gerektiğini söylemiş ve onun boyun eğmekten başka şansı yok.

b. *Arka plan bilgisi: Florida eyaletinde eski bir polis memuru, cinsiyet değiştirme operasyonundan dolayı işinden çıkarıldığı gerekçesiyle federal mahkemeye ayrımcılık davası açtı. Şimdi erkek olan memur, işten çıkarmanın anayasal haklarını ihlal ettiğini iddia ederken, hem maddi zararının tazminini hem de memuriyete iadesini istedi.*[9]

Christine: Eğer işten çıkarmanın gerekçesi memurun bahsettiği gibiyse, bu uygun olmayan bir gerekçe.

Renee: Katılmıyorum. Polis memuru, bir devlet memurudur ve teşkilatı utandıracak eylemlerde bulunamaz.

Christine: Cinsiyet değiştirmenin neresi utandırıcı?

Renee: Hastalıklı, garip ve sapkın bir davranış ve polis teşkilatını, toplum gözünde alay konusu yapıyor.

Christine: Yanlış. Polis teşkilatının ya da kamuoyunun tek derdi, memurun görev performansı olmalıdır. Nasıl ki memurun pul koleksiyonuna başlamaya karar vermesi onların ilgilendirmezse, cinsiyet değiştirme operasyonuna karar verip vermemesi de onları ilgilendirmez.

c. *Quentin:* Ebeveynler kendi görüşlerini çocuklarına aktarmasalardı, bugün dünyada daha az cehalet olurdu.

---

9 "Ex-Policeman Says Sex Shift Cost His Job," *Gazette*, Schenectady, New York, 28 Ağustos 1982, s. 14.

Lois: Bu yapmaktan nasıl kaçınabilirler?

Quentin: Çocuklarının kendi görüşlerini oluşturmalarına izin vererek. Demokratların çocuklarından küçük Demokratlar yaratmaları ya da Protestanların kendi Protestanlıklarını aktarmaları gerektiğine dair bir kural yok.

Lois: Çocukları, kendilerine politika, din veya demokrasiyle ilgili soru sorduklarında ne yapmaları gerekir?

Quentin: Çocuklarını ansiklopediye yönlendirebilir ya da nesnel açıklama yapacak düzeydeyseler, ihtimal dahilindeki çeşitli görüşleri açıklayıp kendi görüşlerini seçmeleri konusunda onları cesaretlendirebilirler.

Lois: Üç yaşındaki çocuktan din veya politika hakkında seçim yapmasını nasıl isteyebilirsin?

Quentin: Küçük çocuklar söz konusu olduğunda, ebeveynler, onların anlayabileceği basitlikte açıklama yapabilir ve o konuda ileride kendilerinin karar verebileceğini söyleyebilirler.

Lois: Tüm bunlar çocuğa veya topluma nasıl fayda sağlayacak?

Quentin: Çocukların, ebeveynlerinin önyargılarından bağımsız bir biçimde yetişmesine imkân verebilir ve dünyadaki kara cahillerin sayısının kontrol altına alınmasına yardım edebilir.

Görüş Farkı

Aşağıdaki paragraf önemli bir görüş farklılığını özetlemektedir. İfadeyi okuduktan sonra, kütüphane ve/veya interneti kullanarak bilgili insanların konu hakkında ne söylediklerine bakın. Bütün görüşleri incelediğinizden emin olun. Sonra her birinin güçlü ve zayıf yanlarını değerlendirin. Eğer bir görüşün tamamen doğru ve diğerlerinin yanlış olduğu sonucuna ulaşırsanız buna nasıl ulaştığınızı açıklayın. Eğer *genellikle olduğu* gibi, bir görüşün, diğerlerine göre daha anlamlı olduğu, fakat diğerlerinin de bazı mantıklı yanlarının bulunduğu fikrine ulaşırsanız, diğer görüşlerden aldığınız noktaları *birleştirerek* kendi görüşünüzü inşa edin ve bu

görüşün neden hepsinden daha mantıklı olduğunu açıklayın. Yanıtınızı, öğretim elemanının belirteceği şekilde, bir kompozisyon ya da sözlü sunumda ortaya koyun.

> **Öğretmen maaşları performansa bağlı olarak mı ödenmelidir?** İnanın, inanmayın, bu soru ülkenin en büyük öğretmen birliği olan Ulusal Eğitim Derneğinin (National Education Association) 2000 yılındaki ulusal toplantısında ciddi biçimde ele alındı. Dahası 2010 yılında Florida yasamasından böyle bir karar da çıktı. (Vali sonradan kararı veto etti.) Öğretmenlere performansa bağlı ödeme yapılması fikrinin savunucuları, öğrencilerin, geçen yarım yüzyıl boyunca düşen performanslarına işaret etmekte ve öğretmenlerin maaşlarını öğrenmeye bağlamanın onları sınıfta daha iyi performans göstermeye zorlayacağını iddia etmektedir. Karşıt görüştekiler ise öğrencilerin okuldaki zayıf performanslarının birçok sebebi olduğunu ve yetersiz öğretmenin bunlardan ancak bir tanesi olabileceğini iddia etmektedir. Bunlar ayrıca öğretmen maaşlarını azaltmanın (ya da maaş artışlarını kesmenin) iyi öğretmeni meslekten uzaklaştıracağı tahmininde de bulunmaktadır.

Analizinize, "öğretmenlere performansa bağlı maaş ödemesi" ifadesini Google'da aratarak başlayın.

III
BİR STRATEJİ

Kitabın birinci kısmı olan "Bağlam," eleştirel düşünmenin içerisindeki temel "araç ve kuralları" sundu. İkinci kısım olan "Güçlükler," düşünmenin yanlış yola gireceği çeşitli durumlar ve bunlardan kaçınmak için yapabilecekleriniz üzerinde durdu. Bu kısım ise meseleleri ele alışta adım adım uygulayabileceğiniz bir yaklaşım üzerinde durmaktadır. Bu yaklaşımı takip etmek, öğrenmiş olduğunuz alışkanlık ve yetenekleri düzgün ve etkili bir şekilde birleştirmenize imkân verecektir. Unutmayın ki düşünme, zihnin aktif biçimde kullanılmasıdır; tam olarak tenis oynamak, piyano çalmak, araba kullanmak veya Şükran Günü için yemek pişirmek gibi bir *performans* faaliyetidir. Kalite, faaliyetin yapılışında ortaya çıkar.

Üçüncü kısmın birinci bölümü olan "Kendini Bilmek," 1. Bölümden beri kendinizle ilgili ulaştığınız anlayışları bir araya getirmektedir. Ayrıca yeni birkaç anlayış da ekleyebilir. (Güçlü ve zayıf yanlarınızın ne kadar farkına varırsanız, yeteneklerinizi o kadar iyi biçimde devreye sokabilirsiniz.) *Gözlemden yargıya varma ve ikna etmeye*, geride kalan diğer bölümlerse size eleştirel düşünme sürecinde rehberlik etmektedir.

14. Bölüm

KENDİNİ BİLMEK

Batı felsefesi, Sokrates'in "kendini bil" tavsiyesiyle başlamış sayılır. O zamandan beri, aklıselim erkek ve kadınlar, kendini bilmenin, bilgeliğin anahtarı olduğunun farkında oldular. Sidney J. Harris'in buna ilişkin gözlemi şu şekildedir: "Dünya dertlerinin yüzde 90'ı kendinin, yeteneklerinin, zaaflarının ve hatta erdemlerinin farkında olmayan insanlardan kaynaklanmaktadır. Çoğumuz hayattaki yolculuğumuzun neredeyse tümünü, kendimize tamamen yabancı bir şekilde geçirmekteyiz." İskoç şair Robert Burns, "başkalarının bizi gördüğü gibi kendimizi görmeye" can atarken aklında yukarıda ifade edilen gerçeğin bulunduğuna şüphe yok.

Kendimiz hakkında öğrendiklerimizin bir kısmı hoşumuza giderken belirli bir kısmı da kaçınılmaz olarak hoşumuza gitmez. Fakat hepsi bütün olarak kişisel gelişime değerli katkılar sunabilir. Kendini bilmenin yolu bir sürü soru sormaktan geçer. Aşağıdaki en temel olanlardan bazıları sıralanmaktadır.

Sessiz mi, konuşkan mıyım? Genelde iyimser mi, kötümser miyim? Çalışkan mı, tembel miyim? Korkak mı, cesur muyum? Ciddi mi, rahat mıyım? Alçakgönüllü mü, kibirli miyim? Rekabetçi mi, değil miyim? Yabancılara karşı sinirli miyim, sakin miyim? Acil durumlarda soğukkanlı ve aklı başında halimi koruyor muyum? Belirli insan tiplerine (Örne-

ğin popüler sınıf arkadaşıma) uyuz oluyor muyum? Lider mi, takipçi mi beni daha doğru bir şekilde tanımlar?

Ne kadar güvenilir birisiyim? Sır tutabilir miyim, yoksa onu en azından bir veya iki kişiyle paylaşır mıyım? Arkadaşlarıma sadık mıyım? İnsanları hiç kullandım mı? Başkalarının hislerine karşı ne kadar hassasım? Daha önce hiç kasten birisini incittim mi? Başkasını kıskanır mıyım? Soruna sebep olmaktan hoşlanıyor muyum? İnsanlar arasına şüphe ve anlaşmazlık tohumları ekiyor muyum? En taze dedikoduyu yaymak için acele ediyor muyum? Arkadaşlarımın arkasından konuşuyor muyum? Başkaları hakkındaki yorumların genelde olumlu mu, olumsuz mu? Başkalarının gerçek veya hayal ürünü hatalarını kendi egomu tatmin etmek için mi eleştiriyorum? İnsanların hata ve yanlışlarına karşı ne kadar hoşgörülüyüm?

Diğer insanlara karşı dürüst müyüm? Peki, kendime karşı? Yetenek ve becerilerimi değerlendirmede ne kadar nesnelim? Ne kadar zekiyim? Okulda ne kadar çalışkanım? Başka insanlarla ilişkilerimde kaç farklı role bürünüyorum? Bu rollerin kaçı hangileri özgün? Hangileri, insanlar gördüklerinde utanmış ve sıkılmış hissedeceğim yönlerimi gizlemek amacıyla kurgulanmış maskeler? Gelecek planlarım ne kadar akla uygun? Baskı altında iyi çalışıyor muyum?

Eleştirel Düşünme Envanteri

Yukarıda geçen sorulara ek olarak, önceki 13 bölümde sayısız soru ortaya atıldı. Aşağıdaki sorular ise düşünmenizi etkileyen alışkanlık ve eğilimlerin envanterini çıkarmanıza yardımcı olacaktır:

1. Tam olarak hangi etkiler kimliğimi şekillendirdi? Bunu nasıl yaptılar? Ön farkındalığım bundan nasıl etkilendi? Bu etkiler sebebiyle hangi durumlarda daha az bireyim?

2. Hangi açılardan iyi bir düşünürüm (2. Bölümde anahatlarıyla belirtildiği gibi)? Hangi açılardan zayıf bir düşünürüm? En iyi ve en kötü niteliklerim, hangi durumlarda ortaya çıkmaktadır?

3. Gerçeğe ilişkin bakış açım, ne ölçüde akla uygun olabilir? (Gerektiği takdirde 3. Bölüme atıfta bulunun.)

4. Söylenti ve dedikoduyu, gerçekten ayırmakta ne kadar dikkatliyim? Peki ya bilineni, varsayım ve tahminlerden ayırt etmekte? "Bilmiyorum" demek benim için ne kadar zor?

5. Görüşlerimi bilgiye dayandırmak için kendimi zora sokmakta ne kadar istikrarlıyım?

6. "Benimki daha iyi" (sadece kişisel "benimki" değil, aynı zamanda etnikmerkezci "benimki" de) temelinde düşünmeye ne ölçüde meylediyorum? Bu şekilde düşünmek, kişisel sorunlarım ve kamusal meselelere dair görüşlerimi hangi açılardan etkilemiştir? Benimle aynı fikirde olmayanları dinleme becerimi ne ölçüde etkilemektedir? Peki, duygularımı kontrol etme becerimi? Fikrimi değiştirme ya da yargımı gözden geçirme isteğimi?

7. Hangi konularda çok fazla varsayımda bulunmaya, çok fazlasını sorgulamaksızın kabul etmeye meyilliyim?

8. Doğru yanıtın hiçbir ölçülü olmayıp her zaman uçlarda bulunduğu beklentisiyle, o veya bu bakışına ne ölçüde eğilim göstermekteyim?

9. Neye veya kime uyum sağlamaya yönelik güçlü bir dürtü hissetmekteyim? Bu uyumcu eğilim, hangi durumlarda yargıma engel olmaktadır?

10. Gerçeğin net ve basit olmasını talep eden bir mutlakçı mıyım, yoksa herkesin kendi gerçeğini yarattığını iddia eden bir göreci mi? Söz konusu kişisel eğilim, hangi açılardan eleştirel düşünür olmama engel olmaktadır?

11. Hangi konularda değişime karşıt en çok önyargıya sahibim? Değişimi aşırı derecede kabullenen ya da ona aşırı derecede direnen birisi miyim? Bu eğilimin sebebi nedir ve en iyi nasıl kontrol edebilirim?

12. Hangi durumlarda, önyargılarımı kontrol etmektense onaylamaya çalışmaktayım? Hangi durumlarda, kanıtları, önyargılarımı onaylayacak şekilde yorumlamaktayım?

13. Meselelere, ne sıklıkla, çifte standart gözeterek, yani benimkine uygun iddialardaki kusurları görmezden gelip

uygun olmayanlara kılı kırk yaracak şekilde, yaklaşmaktayım?

14. Hemen sonuca atlamaya ne ölçüde eğilimliyim? Belirli alanlarda bunu yapmaya daha fazla mı eğilimliyim? Öyleyse hangilerinde? Sadece işime geldiği için mi sonuca erken ulaşmaktayım? Otoriter görünüp insanları etkileme arzusuyla mı yanıp tutuşmaktayım?

15. Ne ölçüde aşır genelleme yapmaktayım? Kabul etmeye en hazır olduğum basmakalıp ifadeler hangileri? Irksal? Dinsel? Etnik?

16. Karmaşık konuları ne ölçüde aşırı basitleştirmekteyim? Basitçe, gerçeği tüm karmaşıklığıyla öğrenmeye zahmet etmekten mi kaçınmaktayım? Yoksa net ve düzenli olmayan yanıtlar karşısında tehdit altında mı hissetmekteyim? Beni böyle yapan şey ne?

17. En sık hangi ifade hatalarına düşmekteyim? B, A'yı takip ederse A, B'nin sebebidir şeklinde akıl yürütmek mi? Zor veya utanç verici tartışmalardan kaçınmak için konuyu değiştirmek mi? Kendimle çelişmek mi? Kısır döngü iddiada bulunmak mı? Anlamsız ifadeler üretmek mi? Sahte otoriteleri gerçekleriyle karıştırmak mı? Yanlış analojiler yapmak mı? Mantıksız vurgularda bulunmak mı?

18. İzleyen hatalardan hangileri, fikirlerime yönelik meydan okuma ve eleştirilere verdiğim yanıtlarda en fazla düştüklerimdir: Otomatik ret? Kanıtlama zorunluluğundan kaçmak? Korkuluk mantığı? Meseleyi tartışmak yerine eleştiri sahibine saldırı?

Envanterini Kullanmak

Yukarıdaki sorular ne kadar önemli olursa olsun, bir soru görece daha önemlidir: *Kişisel envanterinizi, eleştirel düşünme performansınızı en etkili biçimde geliştirmek için nasıl kullanabilirsiniz?* Bu sorunun yanıtı, aşağıdaki stratejiyi izlemektir:

1. Eleştirel düşünme envanterindeki tüm soruları, kendinizle ilgili hoşunuza giden olgular kadar gitmeyenleri de

dikkat alarak, dürüstçe ve tam anlamıyla yanıt verin. (Sonrakileri görmezden gelmeniz, etkilerini azaltmayacak; doğrusu, onlarla yüzleşmeyi reddetmeniz size verecekleri zararı yoğunlaştırabilir.)

2. Yanıtlarınıza bağlı olarak, özellikle hassas olduğunuz alanları tespit edin. Her şartta eşit derece hassas olmayı beklemeyin. Bazılarının diğerlerine göre daha can sıkıcı olması yaygın bir durumdur. Burada amacınız entelektüel alışkanlıklarınızı bilmektir ki, böylece belirli bir durumda düşünmeye dair tam olarak hangi sorunun ortaya çıkabileceğini tahmin edebilirsiniz.

3. Ne zaman bir meseleyi ele alsanız, düşünme sürecinin her aşamasında ne tür sorunların ortaya çıkabileceğini tahmin edin ve onların etkilerine karşı bilinçli bir duruş geliştirin.

Zorluk ve Ödül

Düşünme kapasitenizi geliştirmek için gerekli adımları anlamak işin bir boyutuyken söz konusu adımları etkili biçimde atmak başka bir boyutudur. İkinci boyut uzun zamana yayılan sürekli bir çabaya karşı gelen zorlu bir görevdir.

Zorluk bu çabaya değer mi? Gündelik hayatta düşünmenin rolünü göz önünde bulundurun. En saygıdeğer eğitimciler, ezberlemenin ötesine geçip olguların önemi ve uygulaması hakkında düşünmenin önemini vurgular. Düşünme becerisi, üniversite derslerini anlayıp onlardan faydalanmak için gereklidir. Yönetici ve profesyonel liderler, düşünme yetkinliğinin, işle ilgili konularda sorun çözmek ve karar almak için gerekli olduğunu vurgular. (Son yıllarda mükemmele ulaşmak konusunda yazılmış kitaplar, düşünme yeteneklerinin altını çizmektedir.)

Bundan başka, artan sayıda psikolog, düşünme becerilerinin kişisel yaşantımızda ciddi bir rol oynadığını kabul etmektedir. Doğrusu, ülkedeki en yaygın psikoterapi yöntemi de bilişsel psikoterapidir. Bu terapi türü, çoğu zihinsel sorunların (nevroz), hatalı düşünme alışkanlıklarının sonucu

olduğu fikrine dayanmaktadır. Rasyonel-Duygusal Terapi Enstitüsünün (Institute of Rational-Emotive Therapy) kurucusu ünlü psikolog Albert Ellis'e göre, "İnsan en kendine yeten, yaratıcı ve duygusal olarak tatmin edici hayatı, zekice düzenlenmiş ve disipline sokulmuş bir düşünme biçimiyle yaşayabilir."[1]

Kendisinden önceki diğer ünlü psikologlar gibi, Ellis de düşünme biçimimizi düzenlemek için olumsuz eğilimlerle karşı mücadele etmemiz gerektiğine dikkat çeker. Ona göre, "Freud ve kızı Anna'nın doğru biçimde gözlemledikleri ve Adler'in de hemfikir olduğu gibi, insanlar, sorunlarına odaklanıp onlara karşı mücadele etmek yerine onları, meşrulaştırma, reddetme, taviz, özdeşleştirme, öngörme, kaçınma, baskı ve diğer savunmacı manevralar yoluyla halının altına süpürmektedirler."

Kısaca, düşünme kapasitenizi geliştirmek müthiş bir meydan okuma olsa da kişisel gelişimin başka hiçbir türü, hayatınızı bu kadar olumlu etkileme olasılığına sahip değildir.

Uygulamalar

1. Kendinizi bu bölümde verilen sorular ışığında değerlendirin. Kendinize dair daha önceden bildiklerinize razı olmayın. Bunun yerine, öz farkındalığınızı genişletmeye çalışın. Ayrıca daha az hoşa giden özelliklerinizi görmezden gelmeyin. Öz değerlendirmenizin sonuçlarını tartışın.

2. Eleştirel düşünme kapasitenizi aşağıdaki her bir olaya uygulayın. Düşünmeye dair hassas olduğunuz sorunları tahmin edip, onların yargılarınız üzerindeki etkisine direnen yeni kendini bilme halini bilinçli bir çabayla uygulayın.

   a. Kaliforniyalı dindar Presbiteryen bir kadın, çift katlı evini, evli olmayan bir çifte kiralamayı reddeder. Mahkeme, kadını yasadışı ayrımcılıktan suçlu bulur. Ka-

1 Albert Ellis ve Robert A. Harper, *A Guide to Rational Living*, Englewood Cliffs, N.J., Prentice-Hall, 1975.

dın, din özgürlüğü çerçevesinde hareket ettiğini iddia eder. Mahkeme ise kadının iddiasını reddederek onu 454 Amerikan Doları cezaya çarptırır ve ayrıca bundan sonraki kiracılara (a) eyalet ev komisyonuyla sorun yaşadığını, (b) din özgürlüğü iddiasının mahkeme tarafından reddedildiğini ve (c) artık hükümetin "eşit ev fırsatı" siyasasını desteklendiğini söyleme yükümlülüğü getirir.[2] Bu davada adalet sağlanmış mıdır?

b. Çoğu insanın çocuk istismarının kötülüğü hakkında bilinci yükseldi; bazılarınınki dayağı da ortadan kaldırma noktasına kadar... Fakat diğer birçoğu, dayağın istismara girmediğine, çocuğun doğru ve yanlış kavrayışını geliştirmeye; onları sorumluluk almaya ve öz disipline yönlendirmeye hizmet edebileceğine inanmaktadır. Bu mesele hakkında görüşünüz nedir?

c. Bir grup mahkûm, Şeytan'a ibadet etmek için ortak mabedi kullanmalarına izin verilmeyerek dinsel özgürlüklerinin ihlal edildiği gerekçesiyle hapishane sistemine karşı yasal süreç başlattı.[3] Hapishane yetkilileri sizce mabedi kullanmalarına izin vermeli miydi?

ç. Kanada hükümet yetkilileri, sigara şirketlerinin, sportif ve kültürel organizasyonlara sponsor olmalarına kısıtlama getirdi. Yarış arabalarındaki logolar ve sigara şirketleri tarafından desteklenen organizasyonlarda şirket isimlerinin gösterilmesi yasaklandı.[4] Sizce Birleşik Devletler de Kanada örneğini izlemeli midir?

d. Oklahoma'nın Stillwater şehrinden bir polis memuru eve geldiğinde kızıyla sevgilisini kanepede ilişki halinde buldu. Oğlan pantolonunu çekti ve memurun yanından koşarak geçti. O sırada memur, oğlanın yüzüne bir tokat attı. Devamında oğlanın annesi şehir yetkililerini aradı ve "saldırı" hakkında şikâyette bulun-

2 "First Things," Aralık 1996, 58.

3 "Burden of Proof," CNN, 24 Şubat 1997.

4 "Bill Limits Link Between Tobacco and Sports," Nation/World kısmı, *Tampa Tribune*, 23 Şubat 1997, s. 14.

du. Sonuçta, memur suçlu bulundu ve 700 Amerikan Doları maaş kesintisi cezası verildi. Akabinde şehir konseyi kararı bozdu, fakat memuru bir haftalık maaş kesintisine çarptırdı.[5] Konseyin olayı ele alış şekline katılır mısınız?

e. Bazı eğitimciler, üniversitelerin geçen birkaç on yıla nazaran daha seçici olduğuna dikkat çekmektedir. Bu insanlar özellikle destek derslerinin kaldırıldığını ve giriş şartlarının katılaştığını iddia etmektedir. Bu, temel yetenekler açısından eksik olan, lisede düşük notlar alan veya giriş sınavlarında düşük puan alan öğrencilerin üniversiteye kabul edilmemeleri anlamına gelmektedir. Bu görüşe katılır mısınız?

f. Princeton Üniversitesinden (4 üzerinden 3,7 not ortalamasına sahip) sıradışı bir son sınıf öğrencisi, Hispanik Amerikan edebiyatı dersi için bir roman analizi yaptı. Dersin öğretim üyesi ödevin intihal olduğuna karar verdi, yani görünen o ki, akademik bir çalışmadan hiçbir atıf olmaksızın kelimesi kelimesine kopyalanmıştı. Devamında, öğrenci sadece "teknik bir hata" yaptığını savundu. Olay, fakülte-öğrenci disiplin komitesine gönderildi ve tarafları dinleyen komite, öğrencinin bir yıl için uzaklaştırılması ve başvurmuş olduğu hukuk fakültelerinin karardan haberdar edilmesi yönünde tavsiyede bulundu. Cezanın acımasız olduğunu düşünen öğrenci konuyu mahkemeye taşıdı.[6] Komitenin kararının acımasız olduğuna inanır mısınız?

g. Federal mahkeme, Noel'in (Hanuka, Paskalya ve Hamursuz gibi) devlet okullarında dinsel bir bayram olarak değil, kültürel bir olay olarak kutlanabileceğine karar verdi. Eğitim avukatları "Sessiz Gece" gibi şarkıların dinsel geleneklerle ilgili bir öğrenme sınıfında

5 "The Today Show," NBC TV, 26 Ağustos 1996.

6 "Questioning Campus Discipline," *Time*, 31 Mayıs 1982, s. 68.

veya müzik sınıfında söylenebilecekleri fakat dinsel kutlamalarda söylenemeyecekleri anlamını çıkarır.[7] Bu anlamda okullarda tüm dinsel kutlamaların yasaklanmasını fikrini destekler misiniz?

ğ. Elizabeth Taylor hayatı hakkında bir televizyon filminin hazırlandığını öğrendiğinde, yapımın durdurulması için söz konusu belgesel filmin "sadece eski moda özel hayata tecavüzün, karalamanın ve oyuncu hakları ihlalinin yeni havalı ismi" olduğu gerekçesiyle mahkemeye başvurdu.[8] Bazı insanlar, talebin, sansüre girmesi dolayısıyla reddedilmesi gerektiğini söyleyecekti. Siz ne düşünürsünüz? (Belgesel film, Kurt Cobain ya da Elvis Presley gibi ölmüş birisi hakkında olsaydı farklı düşünür müydünüz?)

h. Tanınmış oyuncu Shirley MacLaine aynı zamanda çok satan bir yazardır. Kitaplarında önceden birkaç farklı hayat yaşadığını iddia eder. Örneğin bir keresinde, kayıp kıta Atlantis'te cinayet işleyen erkek bir öğretmen olarak yaşadığını söyler.[9] Bu tür iddialara inanır mısınız?

---

7 "Holiday Songs Haunt Schoolmen," *Binghamton* (New York) *Press*, 16 Aralık 1982, 3A.

8 "Elizabeth Taylor vs. Tailored Truth," *Time*, 8 Kasım 1982, s. 71.

9 Shirley MacLaine ile röportaj, *USA Today*, 16 Haziran 1983, 11A.

15. Bölüm

GÖZLEMCİ OLMAK

Fransız kimyacı Louis Pasteur bir keresinde, "Şans, hazır olan zihnin yanındadır" demişti. Yeterince doğru. Gözlemci gözün de yanında olduğunu ekleyebilirdi. Birçok şey apaçık görülmeyi beklerken onların farkına varmayız. Babanızın gözleri ne renk? Anneniz saçını soldan mı, yoksa sağdan mı ayırır? Yemek odanızdaki duvar kâğıdının deseni ne? Caddenizdeki evlerin kaçının çatısı beyaz renkte?

Gözlemci olmak sadece günümüzü canlandıran ilginç bir özellik değildir. Net ve mantıklı düşünme sıklıkla sadece yakın gözlemle, diğer bir deyişle, dikkatli bir görüş ve duyuşla fark edilebilen detaylara bağlıdır. Görüş ve duyuşumuzda boşluklar varsa yargılarımızı dayandırdığımız algılarımızın tam ve doğru olma olasılıkları azalır. Ek olarak gözlemimiz ne kadar keskinse basmakalıp ifadelere, aşırı basitleştirmelere ve esassız varsayımlara başvurma olasılığımız da o kadar azalır.

İnsanları Gözlemlemek

İnsanların ne dedikleri ve söyleyiş biçimleri (ve bazen de söylemeyi *ihmal ettikleri*) konuşmadıkları görüş ve eğilimleri hakkında değerli ipuçları verebilir. Bunların farkında olmak, insanlar için hangi alanların hassas, hangilerinde anlayışlarının zayıf olduğuna ve onlarla iletişimde hangi

yaklaşımların en faydalı göründüğüne karar vermemize yardımcı olabilir.

İnsanlar, dinleme esnasında, söyleneni onayladıklarına veya onaylamadıklarına dair belirli işaretler verirler. Yer yer başını sallama, teşvik edici bir gülümseme, hatta düşük tonda onaylayan bir "hı-hı" gibi işaretler "seninle aynı fikirdeyim" anlamına gelir. Diğer yandan, kafanın hafifçe iki yana sallanması, kaşların havaya kalkması, dudakların büzülüp gözlerin devrilmesi veya kaşların çatılması gibi işaretler ise en azından kısmen aynı fikirde olmayışı gösterir. Benzer şekilde, bir tartışmadan sıkılan insanlar genellikle öyle olmaması için çabalasalar da bunu belli ederler. Saatlerine bakma şekilleri, sakince iç çekmeleri, dikkatlerini olması gerekenin dışında birine veya bir şeye yöneltmeleri, giydiklerini bir ürünle ilgili gergin bir biçimde huzursuzlanmaları veya sıkça duruş değiştirmeleri, konuyu veya tartışmanın taraflarını değiştirmek istediklerine dair birer mesajdır.

Birbirinin yanında geçen iki insanın basit bir selamlaşmasından bile, tonla çıkarım yapılabilir. Sadece selamlaşmanın tonu, taraflardan birinin diğerini sevip sevmediğine, ona saygı duyup duymadığına ve onu kendisinin eşiti olarak değerlendirip değerlendirmediğine dair bir şeyler söyler. Bu tepkilerden kolay fark edilmeyen birkaçı, gözlemci insanlar tarafından gözden kaçırılır. Ayrıca bariz olabileceği gibi, düşünmeye katkıları bir yana, dikkatli ilgi, insanların başkalarına karşı duyarlı ve düşünceli yapmak için mükemmel bir yardımcıdır.

Yazma dersinde bir öğrenci elini kaldırıp öğretmenden ödünç kalem ister. (Ders, dokuzuncu haftasında ve sınıf için yazma ödevi önceki derste söylenmişti.) Öğretmen ona keskin bir bakış atar, elini yavaşça cebine daldırıp bir kalem çıkartır, öğrencinin sırasına doğru rahat olmayan adımlarla yürür ve kalemi uzatır. Hiçbir şey konuşulmamıştır. Öğretmenin memnuniyetsizliğini ifade eden hiçbir açık jest yoktur. Fakat öğrenci gözlemciyse bakışındaki memnuniyetsizliği ve bıkkın "ne gerek var" yürüyüşünü görecektir.

İyi dedektifler gözlemcidir. Küçük, kolayca görmezden gelinebilecek bir ipucunun, çözümlenmiş bir olayla çözümlenmemiş bir olay arasındaki fark anlamına gelebileceğini bilirler. Benzer şekilde iyi dava avukatları, gayretli insan gözlemcileridir. Olayın belirli bir boyutundan bahsedildiğinde tanığın gergin görünmesi sorgulamanın en üretken kısmına yol açabilir. Aynı şekilde başka insanların davranışlarını dikkatlice gözlemlersek eleştirel düşünmede daha etkili olabiliriz.

Bilim ve Tıpta Gözlem

Kalp krizinin sebep ve tedavilerine ilişkin bugünkü bilgimizi, bir doktora borçluyuz. Dr. James B. Herrick kan testi veya elektrokardiyogram yardımı olmaksızın hayattaki bir hastada kalp krizini teşhis eden ilk doktordur. Böylece kalp sağlığında modern dönemin kapısını araladı. O zamana kadar, kalp krizi, kalp hastalığını bir işareti olarak kabul edilmezdi. Bugün sıradan insanların bile öğrenmiş olduğu belirtiler, Herrick'in keşfine kadar, şiddetli sindirim güçlüğü olarak görülürdü. Herrick çoğu kalp krizinin koroner atardamardaki pıhtıya bağlı ortaya çıktığını ve böyle bir krizin ölümcül olmak zorunda olmadığını buldu. (İlginç bir biçimde, Herrick daha önce de orak hücre anemisi olarak bilinen hastalığı keşfetmişti.)[1]

Gözlemin insanlığa büyük bir değer kazandırdığı bir başka iyi bilinen tesadüfi olay 1929'da gerçekleşti. Sir Alexander Fleming kazara stafilokok kültürüne küf bulaştırdı ve stafi kolonilerinin çözülmeye başladığı fark etti. Çözülmeye neden olan küfün içindeki maddenin müthiş değerin farkına vardığı anda dikkatini küfe yöneltti. Sonunda o günden beri milyonlarca hayatı kurtaran maddeyi ayrıştırdı: Penisilin. Birkaç yıl önce, 1922'de ise Fleming bir başka heyecan dolu keşfe imza attı. Soğuk algınlığından ve durmaksızın akan

1 Lawrence K. Altman, "Discovery 60 Years Ago Changed Doctors' Minds on Heart Attack Survival," *New York Times*, 10 Aralık 1972, s. 56–57.

bir burundan mustarip bir şekilde, üzerinde bakterilerin geliştiği cam bir tabakla çalışırken burnun bir damla tabağa düştü. Kısa sürede, damlanın bakterilerin bir kısmını yok ettiğini fark etti. Böylelikle salya ve gözyaşında da bulunan bir protein ve enzim olan lizözümü keşfetti. Bazı araştırmacılar bugün lizözümün kanseri durdurmada rol oynayabileceğine inanmaktadır.[2]

Nobel ödüllü Fransız moleküler biyolog Jacques Monod, manik depresyonun genetik bağlantılı olduğuna dair keşfini, istatistiklere rastgele fakat gözlemci bir biçimde göz gezdirmesi borçludur. Bunun nasıl olduğunu şöyle açıklamaktadır:

> Her zaman katılmak zorunda olduğumuz komite toplantılarından birinde sıkılmıştım. Psikiyatri hastanelerinden istatistiklerin olduğu sayfaları çevirirken manik depresifler arasında kadınların erkekleri ikiye katladıklarını fark edince hayret ettim. Kendi kendime, "bunun genetik kökeni olmalı ve bunun, sadece bir tek anlamı olabilir; cinsiyetle bağlantılı dominant gene kadar izi sürülebilir."[3]

Monod'un görüşünün ilk önce ikna edici biçimde ortaya çıksa da ("sadece bir tek anlamı olabilir") onu, öyle değerlendirmediğini bir kenara not edin. Bunun yerine, onu bilimsel bir hipoteze dönüştürdü ve test edilecek hale getirdi. Bu, akıllıcaydı; çünkü pozitif ifadesine rağmen fikir post hoc hatasına dönüşebilirdi (10. Bölüme bakın).

Uygulama Aralığı

Yakın gözlemin faydalarına ilişkin, farklı çalışma ve iş alanlarından sayısız örnek verilebilir. Doktor Richard Feynman'ın, mesela olağandışı bir merakı vardı –kendi ifadesiyle "bulmaca dürtüsü." Erken gençlik döneminden itibaren matematik sorularından Maya hiyerogliflerine her türlü bulma-

2 Earl Ubell, "Lysozyme: One of the Body's Miracle Workers," *New York Times*, 12 Kasım 1972, 4. kısım, s. 6.

3 "Attacking Disease," Jacques Monod ile Jean Hamburger arasında diyalog, *Intellectual Digest*, Mayıs 1974, s. 12–14.

caya karşı büyülenmiş gibiydi. Hazır bulmacaları bittiğinde ise kendisininkileri yaptı. Mikroskobundan terliksileri gözlemledi ve geçerli bilgiyle çelişkili birçok şey öğrendi. Karıncalar için yiyecek yolu oluşturup davranışlarını inceledi.

Feynman bir keresinde, Cornell Üniversitesi kafeteryasında otururken bir öğrencinin tabağını havaya savurduğunu fark etti; tabak titredi ve tabağın üzerindeki Cornell madalyonu döndü. Fakat o sırada bir detay ilgisi çekti –tabağın üzerindeki madalyon, tabağın titreyişinden ciddi biçimde daha hızlı dönmekteydi. Bu farkın sebebi neydi? Merak etti. Büyülenmiş bir halde soruna karşı mücadele verdi; açı, dönüş ve titreşim arasındaki ilişkiyi ifade etmek üzere bir denklem geliştirdi ve "kütle taneciklerinin hareketi"ni hesap etti. Çalışma arkadaşına bulgularından bahsettiğinde, arkadaşı önemsiz görüp ciddiye almadı. Fakat Feynman titreşim görüngüsünü daha da derinlemesine keşfetti ve merakından dolayı başladığı eğlenceli bir oyun sonunda ona Fizik Nobeli kazandırdı![4]

Gözlemini değerini gösteren başka örnekler aşağıda verilmektedir:

> Dorothea Dix 1841 yılında, bir hapishanede, Pazar Okulu sınıfına ders anlatırken bir grup zihinsel engelli kadının soğuktan titrediğini fark etti. Odalarının neden ısıtılmadığını sorduğunda, kendisine, endişelenmesine gerek olmadığı, çünkü soğuğu hissetmediklerini söylendi. Dix, şaşkına dönmüş halde, Massachusetts ve diğer eyaletlerdeki kurumları ziyaret etmeye devam etti, zihinsel engelli insanlara yönelik benzer insanlık dışı muamelelere şahit oldu ve reformların başlatılmasına yardım etti.
>
> Genç bir tuğla ustası çırağı olan Frank Gilbreth, bazı tuğla ustalarının diğerlerinden daha üretken olduğunu ve bunun ardında tasarruflu hareket etmelerinin yattığını gözlemledi. Daha üretken olan ustaların alışkanlıkları standart haline gelirse emek, zaman ve maaşlar toplamında ciddi bir

4 Richard P. Feynman, *Surely You're Joking, Mr. Feynman*, New York, Bantam Books, 1985, özellikle s. 157–58.

tasarrufun ortaya çıkacaktı. Sonrasında, Gilbreth ve endüstriyel psikolog olan eşi Lillian, zaman ve hareket çalışmalarında öncü bir işe imza attılar. (12 tane de çocukları vardı; *Sürüsüne Bereket* [*Cheaper by the Dozen*] filmi hayat hikâyelerine dayanmaktadır.)

Avusturyalı psikiyatr Viktor Frankl II. Dünya Savaşının büyük bölümünü Nazi toplama kamplarında geçirdi. (Karısı ve ebeveynleri oralarda can verdi.) Çileli dönem boyunca vahim deneyimin kendisi ve diğer mahkûmlar üzerindeki etkileri hakkında gözlem yaptı ve kafa yordu. Bu gözlemler, onun, insanlardaki temel dürtünün Freud'un iddia etmiş olduğu gibi cinsellik ya da Adler'in iddia etmiş olduğu gibi güç arayışı değil *anlam* arayışı olduğuna inanmasına yol açtı. (Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı* [*Man's Search for Meaning*] isimli kitabında deneyim ve gözlemlerini detaylandırır.)

Stephanie Kwolek daha çocukluğunda bile doğaya meraklıydı, ormanda yürüyüp bitki ve hayvan varlığını gözlemlemeye tutkuyla bağlaydı. Söz konusu ilgisi, onun, kimya alanında üniversite derece alıp laboratuvar araştırmacısı olmasına sebep oldu. Özel araştırma alanı yüksek dayanıklılığa liflerdi ve bugün sadece kurşungeçirmez yeleklerde değil otomobil lastiğinden köprü halatlarına ve uzay mekiklerine birçok üründe kullanılan Kevlar adı verilen ürünü geliştirmesiyle ünlendi. Kwolek icatları için ABD'de 17 patent aldı.

Gözlemci olmak, çoğumuz için, bu insanlar için olduğu gibi heyecanlı sonuçlar yaratmayabilir. Yine de insanlarla daha anlamlı ilişkiler kurup çevremizdeki nesneler hakkında daha çok şey öğrenmemize yardım edebilir. En önemlisi de eleştirel düşünmemize destek olabilir.

Daha Gözlemci Biri Olmak

Gözlemci olmanın yolu zihninizi amaçsızca dolaşmaktan uzak tutup beş duyu organınızı da kullanmaktır. Çoğu zaman insanlar dikkatlerini fazlasıyla kendilerine, kendi düşüncelerine ve hislerine vermiş olduklarından gözlemci değildirler. Konuştukları zaman, kendi sözlerini oluşturmakla ve dinleyicileri olduğunu unutup kendi seslerini duymanın keyfini sürmekle fazla meşguldürler. Gözlemci insanlar, di-

ğer yandan, çevrelerinde olup bitenle devamlı temas halinde olmak için kendilerinden nasıl uzaklaşabileceklerini öğrenmişlerdir.

Daha gözlemci olmak için iyi bir başlangıç, duyusal izlenimleri daha dikkatlice yakalamaya alışmaktır. Ait olduğunuz kurumun bir sonraki toplantısında veya bir başka buluşmada, normalde kaçırdığınız şeylere dikkat etmeye çalışın: Odadaki nesneler, mobilyaların nasıl döşenmiş oldukları, insanların birbirleriyle ilişkilerindeki duruşları, tartışmalar sırasında insanların güç kavranan tepkileri. Gelecek sefer, muhitinizde veya bir alışveriş merkezinde dolaşırken kaç tane nesneyi kaçırmış olduğunuzu görmeye çalışın. Hangi evler en iyi şekilde korunmuş? Kaç insan size gülümsemekte, kafa sallamakta veya başka bir şekilde selam vermekte? Yanından geçtiğiniz insanlar hangi işlerle meşgul? Yaptıkları şeyden memnun görünmekteler mi? Kaç farklı ses duymaktasınız? Hangileri daha baskın? Sesler, keyifli mi, yoksa kulak tırmalayıcı mı? Yanından geçtiğiniz insanlarda kaç farklı yürüyüş tarzı tespit edebilirsiniz? Kaç mağaza kapalı? En kalabalık mağazalar hangileri?

Dergi veya gazete okurken ya da televizyon izlerken konuların önemine bakın. En alakasız olanlar da dahil, fikirler arasındaki bağlantılar hakkında düşünün. Bir astronomun yeni bir galaksi belirlemesiyle ilgili bir makale, odaklanma ve zihinsel disiplin hakkında bir şey söyleyebilir. Çocukların ihmal ve suiistimalleri hakkında bir televizyon programı, evlilik veya boşanma ya da Hollywood tipi romantizme dair yeni bir bakış açısı sunabilir.

Gözlemleriniz Hakkında İyice Düşünmek

Gözlem bazen kendiliğinden değerli görüşler üretecektir. Fakat gözlemleriniz hakkında *iyice düşünme* alışkanlığı geliştirirseniz, bu görüşlerin sayı ve kalitesi artabilir. Bunu yapmanın en iyi yolu her gün özel bir zaman –belki sabahın erken bir saati ya da gecenin geç bir saati (yorgun değilseniz) belirlemektir. Uzun olmasına gerek yok; 10-15 dakika yeterli

olacaktır. Fakat dikkat dağıtıcı unsurlardan uzak olduğunuzdan emin olun. Geçen 24 saat boyunca görüp duyduklarınızı gözden geçirin. Kendinize, bunların ne anlama geldiklerini, diğer önemli konularla nasıl ilişkilendirildiklerini ve bunları kendinizi geliştirmek veya başarıya ulaşmak için nasıl kullanabileceğinizi sorun.

Mesela bugün şu atasözünü duyduğunu farz edin: "Azla yetinmek zordur, çokla yetinmek imkânsızdır." Bunun hakkında iyice düşünmek, sizi, popüler kültürün mal edimi –yeni arabalar, son moda kıyafetler vb– vurgusunun yanlışlığı ve maddi zenginliğin mutluluğu garanti etmediği sonucuna götürür.

Öte yandan Michigan mahkemesindeki hatalı ölüm davasında, ceninin insan olarak değerlendirildiği kararı okumuş olabilirsiniz. Adamın eşi ve altı haftalık ceninin, kadının yola atlayan köpekten kaçmak için arabayı başka yöne sürmesi neticesinde ölmelerinin üzerine, adam köpeğin sahiplerini dava etti. (Bu karar, Michigan'da, ceninin, anne rahmi dışında yaşamaya başlamadan insan kabul edilmediği önceki dava kararlarından ayrılmaktaydı.)[5] Burada iyice düşünmeniz, kararın kürtaj meselesiyle ilgili çıkarımlarını ele almanıza yol açabilir.

Uygulamalar

1. Başka insanları bu bölümde anlatıldığı gibi gözlemleyebileceğiniz bir yer –mesela yerleşkedeki kantin veya öğrenci kafeteryası– belirleyin. Oraya gidin ve en azından yarım saat geçirin. Bariz olandan daha fazlasını fark etmeye çalışın. Güç fark edilenleri, normalde gözden kaçanları arayın. Gözlemleriniz hakkında notlar alın.

2. Bu dersin veya diğer derslerinizden bir tanesinin öğretim üyesinden, başka bir sınıfını ziyaret etmek için izin alın. Sınıfa gidin ve öğrencilerin tepkilerini gözlemleyin. Örneğin dersi dikkatli takip edip etmediklerine dair güç fark edilen belirtileri arayın. Notlar alın.

5 *Binghamton* (New York) *Press*, 22 Mart 1989, 1A.

3. Kendinize olabildiğince dağınık ve pasaklı bir görünüm kazandırın. Eski ve kırışık kıyafetler giyin. Saçınızı dağıtın. Yüzünüzü ve kollarınızı kirli hale getirin. Sonra bir mağazaya girip çalışanlardan birinden yardım isteyin. Diğer müşterilerle konuşun. Mağaza çalışanının ve diğer müşterilerin tepkilerini kontrol edin. Bir veya birkaç gün sonra, mağazaya, en temiz ve janti halinizle tekrar gidin. Aynı şekilde konuşup hareket edin. İnsanların tepkilerini not edin. Bunları, daha önceki notlarınızla karşılaştırın.

4. Üniversitenizdeki öğrenci, öğretim üyesi ve diğer çalışanların ne kadar nazik olduklarını düşünün. Yerleşkede meydana gelen çeşitli durumlarda nasıl tepki verdiklerini gözlemleyip nezaket ve kabalıkları örneklerini not edin.

5. Çoğu insan reklamlara o kadar alıştı ki, artık içeriğine dikkatli ve eleştirel bir biçimde bakmıyor. Olağan bir günde, gazete, dergi, televizyon, radyo veya başka bir ortamda maruz kaldığınız reklamları yakından inceleyin. Sizden arzu edilen tepkinin gelmesi için hangi vurguların kullanıldığını ve ürün veya hizmetlerle ilgili ne kadar özel bilgi verildiğini belirleyin. Gözlemlerinizi kayıt altına alın.

6. Aşağıdaki alıntılar hakkında, bu bölümde açıklandığı şekilde, iyice düşünün:

Ben, kendim için değilsem kim olacağım? Fakat ben sadece kendim içinsem, ben kimim? (*Haham Hillel*)

Seyahat akıllı bir insanı daha iyi, fakat aptalı daha kötü yapar. (*Thomas Fuller*)

Mutluluğu içimizde bulmak kolay değildir ve başka bir yerde bulmak imkânsızdır. (*Agnes Repplier*)

Komşunu sevmezsen Tanrını gerçekten sevemezsin. (*Anonim*)

Açgözlü insan daima ister. (*Horatius*)

Bulunmayan, her zaman hatalıdır. (*İspanyol atasözü*)

Dans edemeyen kız, müzisyenler çalamıyor der. (*Yahudi atasözü*)

7. Aşağıdaki iddiaları, 7. Bölümde öğrendiğiniz yaklaşım çerçevesinde değerlendirin. 13. Bölümde özetlenen düşünme hatalarından kaçınmaya özen gösterin.

a. *Arka plan bilgisi: Pornografinin çocuklar üzerindeki olası zararlı etkilerine dair kaygı, çoğu insanı, 18 yaşından küçüklere pornografi satışının yasaklanması için lobi yapmaya yöneltti. Diğerleri kimi zaman aşağıdaki iddiayla buna karşı çıktı:*

İddia: Bugün genç insanlar, bu yüzyılda yaşamış herhangi bir nesilden daha bilinçli. Hangi kitapları ve dergileri okumaları gerektiği konusunda ebeveynleri de dahil herkesten daha iyi karar verebilirler. 18 yaşından küçüklere pornografi satışının yasaklanması, genç insanların kendi kararlarını verme haklarının ihlalidir ve bu nedenle bu yasağa karşı durulmalıdır.

b. *Arka plan bilgisi: Kısır ebeveynlerin ücret karşılığında çocuklarını taşıması için taşıyıcı anneyle anlaşmaları zorlu meseleleri gündeme getirdi. Örneğin taşıyıcı anne sözleşmeyi imzalar, ücreti kabul eder, suni biçimde döllenir, doğuma kadar çocuğu taşır ve sonra parayı geri çevirip çocuğu vermemeye karar verirse ne yapılmalı? Sözleşmeye bağlı kalıp çocuğu teslim etmeli mi? Buna hayır diyenler genelde aşağıdaki iddiada bulunmaktadır:*

İddia: Davaların büyük çoğunluğunda sözleşme şartlarının yerine getirilmesi esas alınsa da bu tür bir dava, istisnadır. Birinin kendi vücudundan yeni bir hayat meydana getirmesi eylemi, en güçlü insani bağları oluşturabilir. Hiçbir sözleşme ve yasal düzenlemenin bu bağı koparmasına izin verilmemelidir.

8. Aşağıdaki her bir mesele hakkında eleştirel biçimde düşünün. Söz konusu meseleyle ilgili olarak gözlemlemiş olduğunuz durumları hatırlamak için özel bir çaba gösterin ve kendinize şunu sorun: "Bu gözlemler hangi çıkarımlara işaret ediyor?" (Gözlemleriniz çok kısıtlıysa başka insanların gözlemlerine dayanın.)

a. Son yıllarda kitaplar ve makaleler insanları "işkolikliğin" tehlikeleri hakkında uyarmaktadır. Aynı dönemde, hiç yoksa birkaç tane de kronik tembellikle ilgili

uyarı yapılmıştır. Bugün ülkede işkoliklik mi, yoksa kronik tembellik mi daha yaygın?

b. Kazanma hakkında Vince Lombardi'ye atfedilen bir görüş şöyledir: "Kazanma her şey değildir; *tek* şeydir." Bu, spor yarışması için sağlıklı bir görüş mü? Peki ya diğer yarışma türleri için?

c. Çoğu insan ebeveynlerin 16 yaşından büyük olup onlarla yaşayan çocuklarından hukuki ve mali açıdan sorumlu olmaları gerektiğine inanmaktadır. Bu mantıklı bir duruş mudur?

16. Bölüm

MESELE SEÇİMİ

Mesele terimi, eleştirel düşünme bağlamında, insanların aynı hemfikir olmadıkları herhangi bir konu anlamına gelir. Diğer bir deyişle, *ihtilaf*[1] sözcüğünün eşanlamlısıdır. En önemli meseleler, haberlerde en sık gördüklerimiz, etik, yasal ve politik olanlardır: Kürtaj cinayet midir? Ciddi suçlar işleyen ergenler, yetişkinlerle aynı şekilde mi yargılanmalı? Kâğıt para politik kampanyaların finanse edilmesini yozlaştırdı mı? Başka alanlarda da ihtilaflar ortaya çıkabilir: Tarımla uğraşanlar pestisitlerin doğaya etkileri konusunda bölünmüş durumdalar. Yatırım uzmanları ortalama bir insanın portföyünün ne kadar varsa o kadarının teknoloji hisselerinde olması gerektiği konusunda hemfikir değiller. Eğitimciler devlet görevinin erdemlerine dair anlaşmazlık halindeler. Hukuk akademisyenleri yargısal aktivizmin Cumhuriyete yönelik bir tehlike yaratıp yaratmadığı konusunda ayrılmaktalar.

Meseleler hakkında konuşup yazmak o kadar yaygın ve o kadar doğal ki sıklıkla gelişigüzel yapılmakta. (Herkesin görüş sahibi olmaya hakkı bulunduğu inancının insanları görüşlerini kanıtsız bir biçimde ifade etmeye teşvik ettiğini daha önce gördük.) Fakat eleştirel düşünürler, analiz edile-

1 *İhtilaflı mesele* ifadesi, yaygın biçimde kullanılsa da gereksizdir.

cek meselenin seçiminin, düşünme sürecinin önemli bir parçası olduğunu bilerek hareket eder.

Temel Kural: Daha Az, Daha İyi

Bu kural özellikle kompozisyonlarınız için mümkün olan en geniş konuyu seçme alışkanlığına sahipseniz garip gelebilir. Sayfanın boş kalmasından korkmak, çoğu öğrenciyi bu davranışa iter. Bu, şu şekilde meşrulaştırırlar: "Konuyu, örneğin Tampa Bay Buccaneers'ın bu yıl Ulusal Futbolu Ligi şampiyonu olma şansı, yüksek kan basıncı hakkındaki en son araştırma veya Devrimci Savaş sırasındaki Saratoga Çatışması şeklinde, sınırlandırmayı seçersem, gerekli sözcük sayısına ulaşamadan söyleyeceklerim bitebilir. Bu nedenle kendimi garantiye alıp spor, hastalık ya da savaş gibi genel bir konu seçeceğim."

Bu yaklaşımın yaratabileceği herhangi bir güvenlik hissi, safi hayaldir. Geniş bir konunun 500 hatta, birkaç 1000 sözcüklük bir kompozisyonda hakkını teslim etmek, 1 litrelik kaba 5 litre su doldurmak kadar faydasızdır. Basit bir bilgilendirici kompozisyonda bile tek kelimeyle işe yaramayacaktır. En azından iki ve sıklıkla daha fazla boyutu olan meselelerin analiz ettiğinizde işe yaramaması çok daha olasıdır. Bunun anlamı, meseleye ilişkin analizinizi yargılayacak çoğu insanın, belki neredeyse hepsinin, onun sadece karmaşıklığı bilmekle kalmayıp sizinle aynı fikirde olmamak için yarım düzine sebep sunacaklarıdır. Bu açıdan, yüzeysel ve ciddiyetsiz bir analizin başarısız olacağı kesindir.

Bu ikilem için en hassas çözüm, analizinizin kapsamını sınırlandırmaktır. Örneğin meselenin beş-on önemli boyutu varsa, sadece bir veya ikisini değerlendirin. Böylece karmaşıklıkları ele almak, önemli ayrımları göstermek ve fark edilmesi güç olanla ilgilenmek için yeterli yeriniz olacaktır. "Daha az, daha iyi"nin anlamı budur; daha genişi değil, daha derini amaçlamak.

Konuyu Sınırlandırmak

Aşağıdaki yaklaşım, herhangi bir meselenin önemli boyutlarını belirlemenizde ve hangisiyle daha ilgili olduğunuza ve hangisini zaman ve alan sınırlılığı çerçevesinde inceleyebileceğinize karar vermenizde yardımcı olacaktır:

1. *Meselenin bulabildiğiniz kadar boyutunu listeleyin.* Önemli ve bayağı ihtilaflı bir konuda, listeniz bir düzine boyut içerebilir.

2. *Tam olarak hangi boyutlara değineceğinize karar verin.* Bütün boyutları doğru bir şekilde ele almak, nadiren yapabileceğiniz bir şeydir. Seçtiğiniz boyut veya boyutlar sadece ilginizi çekmekle kalmayıp, içinde bulunduğunuz durum, analizinizin amacı ve sahip olduğunuz zaman ve alana da uygun olmalı.

3. *İlgilendiğiniz boyutu, açık ve dikkatli biçimde kurgulanmış bir veya daha fazla soruyla inceleyin.* Bunu yapmak, sonraki araştırmayı yolunda tutmaya yarar ve meseleden uzaklaşmanızı önler. Soruları yazın; sonra, düşünceleriniz belli bir yöne doğru giderse sorulara hızlıca göz atabilir ve gidilen yönün verimli sonuçlar doğurup doğurmayacağına karar verebilirsiniz.

Şimdi bu yaklaşımı bazı gerçek meselelere uygulayın.

Örnek Konu: Pornografi

Pornografi sözcüğü, "hayat kadınları hakkında yazmak" anlamındaki Yunanca bir sözcükten gelmektedir. Modern anlamda ise seks işçiliğiyle hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Pornografi, açıkça cinsellik içeren, iktidar ve şiddetin de sıklıkla alt metinde bulunduğu, her türlü yazılı, işitsel veya görsel içeriktir. Pornografi karşıtları çeşit çeşittir ve politik muhafazakârları, dinsel grupları ve feministleri içermektedir. Her daim pornografiyi saran ihtilaf son yıllarda yoğunlaştı. Bunun sebepleri arasında, filmlerde ve televizyonda artan seks ve şiddet ile internetteki pornografik içeriğin görünürlüğü sayılabilir. Pornografi konusundaki mevcut tartışma-

nın temel sorusu, on yıllardır, aslında yüzyıllardır sorulanla aynıdır: *Pornografi zararlı mı?*

Boyut	*Sorular*
İzleyici	Pornografik içeriği izleyenler erkek mi, kadın mı? Yetişkinler mi, çocuklar mı?
Temalar	Kitap, dergi, film ve videolar hangi seks türlerini içermekte? Evlilik öncesi? Evlilik dahilinde? Heteroseksüel? Homoseksüel? Gönüllü? Zorlamaya dayalı? Yetişkin ile yetişkin arasında? Yetişkin ile çocuk arasında? Hayvanların dahil olduğu?Yapılan iş, ele aldığı seks türleri hakkında ne söyler? Hangi mesajları iletir?
İş anlaşmaları	Pornografik filmlerde oyunculara ödeme yapılmakta mıdır? Öyleyse bu iş, seks işçiliği anlamına gelir mi?
Oyuncular	Pornografik filmlerde oynamak için yetenek gerekir mi? Çoğu oyuncu bu tip filmlerde bir kariyere sahip olmakta mıdır, yoksa sadece geçici işler mi yapmaktadır? Yıllar sonra geriye dönüp baktıklarında, gurur mu duyarlar, yoksa utanırlar mı?
Öne sürülen zararlı etkiler	Pornografi, aşk, evlilik ve sadakat konularında ne tür eğilimlerin tohumlarını atmaktadır? Bazılarının öne sürdükleri gibi, çocukları erotik hale getirmekte, kadınlara yönelik vahşiliği alkışlamakta ve tecavüzü özendirmekte midir? Erkeklerin, kadınları insan olarak mı yoksa nesne olarak mı görmesine sebep olmaktadır? Onu okuyanları ya da izleyenleri yükseltmekte ya da alçaltmakta mıdır?
Pornografinin cinsel yoldan bulaşan hastalıklardaki rolü	Pornografi, HIV/AIDS de dahil, cinsel yoldan bulaşan hastalıklara karşı mücadelede olumlu ya da olumsuz bir rol oynamakta mıdır?
Konuşma özgürlüğü	Konuşma özgürlüğü pornografiye de uygulanabilir mi?

Örnek Konu: Boks

Ring Kayıt Kitabı [Ring Record Book] II. Dünya Savaşından bu yana unvan değil, ödül maçı maçlarında aldığı hasarlardan dolayı ölen 337 boksörü sıralar. Sadece Birleşik Devletler'de bu sayı 120'dir.[2] Koreli boksör Duk Doo Kim'in, Ray "Boom Boom" Mancini'nin yağmur gibi yağan yumruklarının sonucu ölümünün ardından, mesele, daha önce defalarca olduğu gibi, yine kamuoyunun dikkatini çekti: *Boks yasadışı ilan edilmeli mi?* Diğer birçok mesele gibi, bunun da, aşağıda yazılan bazı boyutları mevcut:

Boyut	*Sorular*
Boksörün hayatını kazanma hakkı	Boksun yasadışı ilan edilmesi, boksörün hayatını kazanma hakkının ihlali midir?
Boks ve zihinsel sağlık	Boksta ortaya çıkan şiddet ifadesi, dövüşçüler için duygusal açıdan sağlıklı bir deneyim oluşturmakta mıdır? Peki ya izleyiciler için?
Boksun popülerliği	Boksa, tarihsel açıdan popüler olduğu ve bundan sonra da öyle olacağı gerekçesiyle izin verilmesi iddiası, haklı bir iddia mıdır?
Boksun spor olarak sınıflandırılması	Boksun spor olarak sınıflandırılması uygun mudur? Rakiplerin, zarar olasılığı bulunan yumruklar atmaları, boksu bu sınıflandırmanın dışına çıkarmaz mı?
Tehlikelerin üstesinden gelmek	Belki kuralları veya ekipmanları yeniden düzenleyerek, dövüşçülere yönelik fiziksel tehlikeyi yok etmek veya en azından azaltmak mümkün müdür?
Yumruk yemenin etkileri	Yumruk yemek, insan vücudunda, özellikle beyinde, tam olarak ne gibi etkilere sebep olmaktadır? 10-15 rauntluk bir boks maçında alınan darbelerin birikimli etkisi nedir? Peki ya bir kariyer boyunca alınan darbelerin birikimli etkisi?

2 "Tragedy May Haunt Mancini," *Binghamton* (New York) *Press*, 16 Kasım 1982, 4D.

Örnek Konu: Çocuk Suçları

Bu yüzyılın büyük bölümünde, çocuk suçlulara, mahkemelerde özel muamele edilmiştir. Vurgu cezalandırma yerine ıslaha yönelik olduğundan, olayların tutanakları ve ele alınış şekilleri (mahkeme yerine "duruşma," aleniyet yerine kapalı tutanaklar ve hapsedilme yerine dersler) kadar, verilen suçlamalar (saldırı veya cinayet yerine "çocuk kabahati") da farklı olmuştur. Ancak son yıllarda, halk bu sistemle ilgili memnuniyetsiz hale geldi. Çoğu insan suç eylemlerinde bulunan çocuklara, yaşlarına bakılmaksızın, suçlularla aynı şekilde muamele edilmesini talep etmektedir. Mesele, en geniş haliyle, genellikle şu şekilde ifade edilmektedir: *Çocuk suçlular, yetişkin suçlularla aynı şekilde mi muamele edilmelidir?* Fakat bu bölümde değerlendirdiğimiz diğer meseleler gibi bu geniş mesele de birkaç boyuta sahip:

Boyut	*Sorular*
Çocuk suçunun sebepleri	Suçlarından sadece çocuk suçlular mı sorumlu? Ebeveynler ve başkaları (mesela şiddet içerikli film yapımcıları) da sorumlu mu? Başkaları sorumluysa hukuk ona karşı katı mı olmalı? Nasıl?
Sorumluluk yaşı	Eylemlerinin ahlaki ve yasal niteliğini anlayacak yaşta olmayanların bunlardan sorumlu tutulmaları akla uygun veya adil mi? İnsan hangi yaşta böyle bir anlayışa ulaşır?
Çocuklarla yetişkinler arasındaki benzerlik ve farklılıklar	14 yaşındakini (veya 16 ya da 18 yaşındakini), 21 veya 30 yaşındaki gibi sorumlu tutmak akla uygun mu?
Çocuk suçunda aleniyetin etkileri	Genç insanların suçlarının afişe edilmesi, onları, çocuk suçundan alıkoyar mı? Islah sürecine destek olur mu?
Hapsedilmenin çocuklar üzerindeki etkileri	Hapsedilmenin ergenler üzerindeki etkileri nelerdir? Ya 10-12 yaş çocuklar üzerinde?

Suçlardaki farklılıklar	Bütün çocuk suçları aynı şekilde mi ele alınmalıdır? Başka bir ifadeyle, suçlunun yaşı, belirli suçlarda (Örneğin vandalizm ve mağaza hırsızlığı) dikkate alınırken diğerlerinde (örneğin tecavüz ve cinayet) alınmamalı mıdır?
Mükerrer suçlular	Kronik çocuk suçlulara, ilk kez suç işleyenlerden farklı mı muamele edilmelidir? Öyleyse nasıl?
Mahkûmlar	Çocuk suçlular hapse gönderildiklerinde (mesela şiddet suçları dolayısıyla), yetişkin suçlularla aynı kurumlarda mı kalmalıdır?

Konuyu Daha da Daraltmak

Yukarıdaki yaklaşımı takip edip kişisel boyutların bile size ayrılan zaman ve yerde tam olarak ele alınmak için oldukça geniş olduklarını fark ederseniz, bölünebilecek bir boyutu arayıp onun bir bölümüne odaklanın. (Tüm boyutlar bu bölünmeye izin vermez fakat çoğu durumda buna uygun bir tanesini bulacaksınız.) Aşağıda daha önce tartışılan pornografi meselesinden bazı örnekler verilmektedir.

Boyut	*Sorular*	*Odak Noktasını Sınırlandırmanın Yolu*
Temalar	Kitap, dergi, film ve videolar hangi cinsel ilişki türlerini içermekte? Evlilik öncesi? Evlilik dahilinde? Heteroseksüel? Homoseksüel? Gönüllü? Zorlamaya dayalı?Yetişkin ile yetişkin arasında? Yetişkin ile çocuk arasında? Hayvanların dahil olduğu? Yapılan iş, ele aldığı seks türleri hakkında ne söyler? Hangi mesajları iletir?	Meseleyi ele alışınızı sınırlandırmanın bir yolu, sadece yetişkinler arasındaki zorlamaya dayalı cinsel ilişkiyi konu alan dergileri değerlendirmek olabilir. Tek bir dergiye odaklanarak da sınırlandırmaya gidebilirsiniz.

Öne sürülen zararlı etkileri	Pornografi, aşk, evlilik ve sadakat konularında ne tür eğilimlerin tohumlarını atmaktadır? Bazılarının öne sürdükleri gibi, çocukları erotik hale getirmekte, kadınlara yönelik vahşiliği alkışlamakta ve tecavüzü özendirmekte midir? Erkeklerin, kadınları insan olarak mı yoksa nesne olarak mı görmesine sebep olmaktadır? Onu okuyanları ya da izleyenleri yükseltmekte ya da alçaltmakta mıdır?	Dört sorudan her birine odaklanmak yerine bir tanesini seçebilirsiniz. Eğer eğilimlere ilişkin ilk soruyu seçerseniz, aşk, evlilik veya sadakatten birine odaklanabilirsiniz. Benzer şekilde, ikinci soruyu seçerseniz, üç boyuttan bir tanesine yönelebilirsiniz.

Meseleyi ele alınışınızı sınırlandırarak, daha net bir odaklanmayı garanti etmekle ve yetkinliğiniz çerçevesinde kalma şansınızı artırmakla kalmaz, aynı zamanda analiz sürecini daha yönetilebilir kılarsınız. Dikkatinizi çekmek için yarışan ne kadar az konu varsa, şaşkına dönmeniz veya kafanızın karışması tehlikesi o kadar azdır. Tek bir alt meseleden fazlasını ele almanız gereken nadir durumlarda bile her birini dikkatli bir şekilde tanımlamak, soruşturmanızı daha düzenli ve hedef odaklı hale getirecektir. Son olarak, sınırlandırma, karmaşık meseleleri aşırı basitleştirmeniz olasılığını azaltacaktır.

Uygulamalar

1. Bu bölümde açıklanan yaklaşımı, aşağıda verilen meselelerden *ikisine* uygulayın. Sonraki bölümlerdeki uygulamalar bunların üzerine kurulacağından, ilginizi çeken meseleleri seçtiğinizden emin olun.

a. ABD federal gelir vergisi sisteminin reform ihtiyacı var mıdır?
b. İlk öğretimde cinsel ilişki eğitimi verilmesi arzu edilir bir durum mudur?
c. Boşanmanın daha zor hale gelmesi için boşanma yasaları katılaştırılmalı mıdır?

ç. Aklı başında bir insanın intihar etmesi olası mıdır?
d. Öğrencilerin dikkat süreleri azalmakta mıdır?
e. Seks işçiliği yasallaşmalı mıdır?
f. Çıkar gruplarının, yasa yapıcılarına yönelik lobicilik faaliyetleri yasadışı ilan edilmeli midir?
g. Çocuklara yönelik televizyon programlarındaki (örneğin cumartesi sabahları yayınlanan çizgi filmlerdeki) reklam uygulamalarının hepsi yasaklanmalı mıdır?
ğ. Şeytana tapmak, topluma yönelik bir tehdit midir?
h. Bazı UFO'ların dünya dışından geldiğini düşünmek akla uygun mudur?
ı. Bütün erkek sporcular, kadın sporculardan üstün müdür?
i. *Politik doğruculuk* yerleşkenizde bir sorun mudur?

2. Aşağıda verilen meseleler, daha önceki bölümlerde de vardı. Bu bölümde tartışılan yaklaşımı bunlardan *birine* uygulayın. (Meseleye dair daha önceli analizinizi dikkate almayın.)

a. Her öğrenci, en azından bir kompozisyon dersini tamamlamak zorunda olmalı mıdır?
b. Lise biyoloji derslerinde, yaradılışçılık okutulmalı mıdır?
c. Çokeşlilik yasal olmalı mıdır?
ç. Oy hakkı 16'ya düşürülmeli midir?
d. Ku Klux Klan gibi aşırı grupların devlet mülkünde toplantı düzenlemelerine izin verilmeli midir?
e. Mahkûmların cezalandırılmaları yerine ıslah edilmelerine daha çok önem verilmeli midir?
f. Üniversite derecesi, işe alım için anlamlı mıdır?
g. Doktorlar ve muayenehaneler, ergin olmayanlara, doğum kontrol araçlarını veya kürtaj yapılmasını içeren reçete yazdıklarında, söz konusu kişilerin ebeveynlerini bilgilendirmek zorunda olmalılar mıdır?

3. Uluslararası, ulusal veya yerel haberlerde yer bulan bir meseleyi seçin. Onu soru şeklinde ifade edin ve sonra söz konusu meseleye bu bölümde açıklanan yaklaşımı uygulayın.

17. Bölüm

ARAŞTIRMA YÜRÜTMEK

Araştırma, sorulara yanıt arar, meseleleri soruşturur ve sonuca varmamıza yardım edecek bilgileri toparlar. İlk izlenimlerimizin, hislerimizin, yerleşmiş görüşlerimizin ve kişisel tercihlerimizin ötesine geçmemize izin verir.

İki temel araştırma türü vardır: Olgulara ilişkin araştırma ve görüşlere ilişkin araştırma. Hatırlayacağınız gibi, görüşler, bilgiye dayanabilir veya dayanmayabilir. Araştırmamızın amacının, her iki tür bilginin toplanmasını gerektirdiği durumlar hariç olmak üzere, *bilgiye dayanan* görüşlere daha çok ilgi duymalıyız.

Çoğunlukla, hem olgulara hem de görüşlere ilişkin araştırma yapmamız gerekecektir. Her biri için ne kadar araştırma gerektiği ise tabii ki durumdan duruma değişecektir. Eğer söz konusu mesele, ABD'deki hangi gelir grubuna, şu anki federal vergi yasaları çerçevesinde en haksız şekilde muamele edildiğiyse, özel olarak ne söylediklerini (*durum*) belirlemek için vergi yasalarını değerlendirmemiz ve yasaların daha karmaşık boyutlarının (*bilgiye dayanan görüş*) yorumu için vergi uzmanlarına danışmamız gerekecektir. Fakat haksızlığın ne seviyede olduğunu belirlemek için, hayati yaşam giderlerinin (yiyecek, barınma ve giyinme) karşılanması için gereken gelir miktarını bilmemiz gerecektir. Bu yüzden yaşam gideri istatistiklerini (*durum*) de değerlendirmemiz

ve belirli gelir gruplarını etkileyen fark edilmesi güç etkenler hakkında da (*bilgiye dayanan görüş*) ekonomistlere danışmamız gerekecektir.

İkna Edici Olmayan Sonuçlarla Çalışmak

İnsan bilgisi kusursuz olmadığı için, her soru, sorulduğu anda yanıtlanabilir değildir. Bazı meseleler, yıllarca, hatta yüzyıllarca çözümsüz kalabilir. Uzay boşluğuna yolculuk yapılmazdan önce, kimse, yerçekiminden kurtulmanın insan vücuduna etkilerinin tam olarak neler olabileceğini bilmiyordu. Çoğu saygıdeğer doktor, kalkıştaki aşırı hızlanmanın, astronotun kalp atışını ölümcül düzeye çıkaracağını iddia ediyordu. (Bu görüşü destekleyecek güçlü tıbbi kanıt mevcuttu.) Diğerleri yerçekiminden kurtulmanın, hayati organların düzgün çalışmamasına ve atrofiye neden olacağına inanıyordu.[1] Bu korkunç tahminlerin her ikisi de yanlış çıktı, fakat ilk başarılı fırlatmadan önceki her araştırma, ister istemez tam olmaktan uzaktı.

Musa, gerçekte, Sina Çölündeki hangi dağa tırmanmıştı? İncil, dağa bir isim (aslında *iki* isim) vermektedir, fakat akademisyenler dağın yeri hakkında farklı görüştedir. Üç ülkedeki üç farklı dağa ilişkin güçlü iddialar sunulmaktadır. 3000 yıldan daha fazla zamandır süren araştırmaya rağmen, hiçbir ikna edici sonuca ulaşılmamıştır.[2]

Bazı sorular araştırmaya karşı daha da dirençli –mesela güneş sistemimizde veya diğer gezegensel sistemlerde akıllı yaşam formları mevcut mu sorusu. Bilim insanları evrenin 156 milyar ışık yılı genişliğinde olup genişlemeye devam ettiğini tahmin etmektedir. Güneşimiz çoğu akıllı yaşam formlarına ev sahipliği yapabilecek milyarlarca yıldızdan biri tanesi. Bu yüzden bu soruya ilişkin herhangi bir araştırmanın gelecek milyon yıllar boyunca ikna edici olamayacağını

1 Lee Edson, "Will Man Ever Live in Space?" *New York Times Magazine*, 31 Aralık 1972, s. 10 vd.

2 Gordon Gaskill, "Which Mountain Did Moses Really Climb?" *Reader's Digest*, Haziran 1973, s. 209–16.

söylemek mümkün. Sorunun yanıtı ise belki de hiç bilinemeyecek.

Sorunun çözümlenmesine karşı direnç olsa da araştırma hâlâ faydalıdır. *Test edilemez* uzman görüşlerinden daha fazlasına yol açmasa da bu görüşler, bilgiye dayanan olmayan sıradan spekülasyonlardan daha değerlidir. Bu yüzden zor meseleler gözümüzü korkutmamalıdır. Sadece yanıtlarımız ne kadar tam ve nihai olabileceği hakkında gerçekçi olmalıyız.

Bilgi İçin Bakılacak Yer

Mümkün olduğunca kendi deneyim ve gözlemimize başvurmalıyız. Başımıza gelmiş olan veya başkalarının başına geldiği görmüş olduğumuz şey, meseleyle sadece dolaylı şekilde ilgili olsa veya onun sadece bir boyutuna temas etse de görmezden gelinmemelidir. Gündelik olaylarda insanların basmakalıp ifadelere veya görüntüyü kurma amaçlı manevralara nasıl başvurduklarını gözlemlemek, politik bir adayın konuşmasını ya da parti programını değerlendirmemize yardımcı olabilir. Kendimizdeki ve arkadaşlarımızdaki uyum sağlama deneyimimiz, bize televizyon programlarının halk üzerindeki etkilerine ilişkin bir fikir verebilir. Deneyimimizin soruşturduğumuz meseleyle ilgisine dair tetikte olmak, bize, sadece değerli fikirler vermekle kalmayıp önemli soruları da gündeme taşıyabilir. Böylece araştırmamızın daha iyi bir yöne gitmesini sağlayabilir.

Şüphesiz, deneyim ve gözlemimiz nadiren tek başına yeterli olacaktır; özellikle de karmaşık ve tartışmalı konular söz konusu olduğunda. Bu nedenle diğer kaynaklara başvurmaya ihtiyaç duyacağız. İzleyen satırlarda neyi, nerede bulabileceğimize dair özet bir rehber sunulmaktadır.

MESELENİN ARKA PLANI

Meselenin altında sınıflandırılabileceği birkaç genel başlık düşün. Örneğin mesele suç soruşturmasıyla ilgiliyse başlıklar "suç," "kriminoloji," "polis" ve suçun, "hırsızlık" gibi bir veya

daha fazla türü olabilir. Sonra *Americana Ansiklopedisi* veya *Britannica Ansiklopedisi* gibi genel bir ansiklopedinin *indeks bölümünde* bu başlıklara bakın. (*Americana*'nın ayrı bir indeks bölümü cildi vardır. *Britannica* ise iki set kitaba ayrılmıştır: sınırlı sayıda konu hakkında detaylı makaleleri içeren *makro*pedia seti ve daha çok sayıda konu hakkında kısa makaleler ve çapraz başvurular içeren *mikro*pedia seti.) Burada bulacağınız makaleler, çeşitli alanlarda otorite olanlar tarafından yazılmıştır. Her bir makalenin sonunda, meseleyi daha net ve uzmanlaşmış şekilde ele almak için başvurabileceğiniz kitap ve makalelerin bir listesi bulunmaktadır.

Genel ansiklopedilere ek olarak, sanat, iş, tarih, edebiyat, felsefe, müzik, bilim, eğitim, sosyal bilimler ve birçok başka alanda sayısız ansiklopedi mevcuttur. Bunların çoğu sadece tarihsel arka plan değil, ayrıca faydalı bulabileceğiniz diğer kitap ve makalelerin de başlıklarını içerir.[3]

OLGULAR VE İSTATİSTİK

Yılda bir kez yayımlanan almanaklar, bir sürü konuda bilgi hazineleridir. *Dünya Almanağı [World Almanac]*, 1868'den beri ulaşılabilirdir. *Bilgi Lütfen Almanağı [Information Please Almanac], New York Times Ansiklopedik Almanağı [New York Times Encyclopedic Almanac]* ve *Reader's Digest Almanac* daha sonrasının yayınlarıdır. Herhangi bir almanak, etkili kullanım için oldukça yoğun biçimde düzenlendiğinden kullanmaya başlamadan önce indeks üzerinde çalışmak önemlidir.

İNSANLAR HAKKINDA BİLGİ

Bazı biyografik sözlükler ve ansiklopediler mevcuttur. En faydalı ikisi *Güncel Biyografi: Haberler Kimde ve Neden [Current Biography: Who's News and Why]* ve *Webster'ın Biyografik Sözlüğü*'dür *[Webster's Biographic Dictionary]*.

3 Arka plan okumasının, bir meselenin analizinde iyi bir başlangıç teşkil etse de analizin yerine geçemeyeceğini unutmayın. Dersin öğretim üyesi, sizden, basit bir arka plan bilgisinden daha fazlasını bekleyecektir.

İNGİLİZCE DİLİ HAKKINDA BİLGİ

Bu konuda, *Oxford İngilizce Sözcüğü* [*OED: Oxford English Dictionary*], *Webster'ın Eşanlamlı Sözcükler Yeni Sözlüğü* [*Webster's New Dictionary of Synonyms*] ve Eric Partridge'in *Argo ve Yaygın Olmayan İngilizce Sözlüğü* [*Dictionary of Slang and Unconventional English*] da dahil olmak üzere birçok atıf kitabı mevcuttur.

GAZETE, DERGİLER VE AKADEMİK MAKALELER

Makaleler için en temel indeks *Periyodik Yazın için Okuyucu Rehberi*'dir [*Reader's Guide to Periodical Literature*]. Rehber, yüzden fazla dergiden makaleyi konu ve yazara göre listelemektedir. Ansiklopediden olduğu gibi, önce, meselenin altında sınıflandırılabileceği çeşitli başlıklar hakkında düşünerek başlamalısınız. Sonra uygun olan yılların (daha güncel yıllar ciltsiz broşür biçimde listelenmiştir) ciltlerini seçin ve bunlarda söz konusu başlıkları arayın. Girişte, makalenin başlığı ve yazarıyla yayımlandığı derginin adı ve sayısı gösterilmektedir.

Mütevazı büyüklükte kütüphanelerde bile daha birçok indeks mevcuttur. Aşağıda kısmi bir liste sunulmaktadır. (Tam bir liste için, Eugene O. Sheehy'nin *Atıf Kitaplar Rehberi* [*Guide to Reference Book*] 'ne bakın.)

*Sosyal Bilimler İndeksi
*Beşeri Bilimler İndeksi
New York Times İndeksi
Makale ve Genel Yazın İndeksi
Genel Bilim İndeksi
Eğitim İndeksi
Birleşik Devletler Hükümeti Yayınları: Aylık Katalog
Hukuk Periyodikleri İndeksi
MLA Uluslararası Bibliyografyası
Dergi İndeksi

* 1965'ten önce bu indeksler *Uluslararası İndeks* adı altında toplanmış haldeydi.

Uygulamalı Bilimler ve Teknoloji İndeksi
Sanat İndeksi
Biyografi İndeksi
İş Periyodikleri İndeksi
Biyoloji ve Tarım İndeksi
Kitap Eleştirisi İndeksi
Mühendislik İndeksi
Müzik İndeksi
Felsefecinin İndeksi
Din İndeksi Bir: Periyodikler

Yazıyı bulup okuduktan sonra, derginin sonraki sayılarında editöre mektuplar kısmından okuyucu yanıtlarını kontrol ettiğinizden emin olun. Çoğu gazete ve dergi, mektuplar kısmına sahiptir ve bilgili okuyucuların yazıdaki fikirleri destekleyen veya onları eleştiren yanıtlarına sıklıkla olanak sağlar. Yanıtlar, haftalık dergilerde, genellikle yazının bulunduğu sayıdan iki sayı sonra; iki haftada bir veya aylık yayımlanan dergilerde ise bir sonraki sayıda yer alır.

KİTAPLAR

Ansiklopedilerde yer verilen ve okuduğunuz makalelerde belirtilen kitapların listelerine ek olarak, raflardaki uygun halde bulunan kitaplara ulaşmak için, kütüphane kartınıza veya bilgisayar kataloğuna başvurabilirsiniz.[4] Ara sıra kütüphaneniz küçük veya soruşturduğunuz mesele karışık ise kütüphane stokları sınırlı olabilir. Bilgi edinmekte veya atıf kitabı kullanmakta zorlandığınız herhangi bir durumda olduğu gibi böyle durumlarda da kütüphaneciden yardım isteyin. (Kütüphanecilerin, karşılaşabileceğiniz araştırma sorunlarını çözmek için eğitilmiş profesyoneller olduklarını hatırlayın.)

4 Değerli bir bilgi kaynağı, soruşturduğunuz meseleyle ilgili alanlar için hazırlanmış üniversite ders kitaplarıdır.

BİLGİSAYAR VERİTABANLARI VE İNDEKS HİZMETLERİ

Modern bilgiyi bulup getirme teknolojisi, veri araştırmasını her zamankinden daha kolay halde getirmiştir. Söz konusu teknoloji, hızlı biçimde yayılmaya devam etmekte fakat eski sistemlerden yenilerine geçişin maliyeti el yakabilir. Bu yüzden piyasada yer alan her şeyin belirli yerleşkelerde erişilebilir olma zorunluluğu yok. Bulunduğunuz yerleşkedeki kütüphaneci, burada belirtilen araştırma araçlarının kütüphanenizde bulunup bulunmadığını ve yoksa hangi ikame araçların bulunduğunu söyleyebilir.

Kütüphane teknolojisindeki temel değişim basılı indeksin *elektronik indekse* dönüşmesidir. Geleneksel olarak *Periyodik Yazın için Okuyucu Rehberi*'nde bulunan bilgi türü, şimdi, örneğin *InfoTrak* denilen sistemde üç şekilde mevcuttur: (a) metin olmaksızın elektronik bibliyografik rehber olarak, (b) bazı metinlerin CD'ler halinde bulunduğu bibliyografik rehber olarak ve (c) tümüyle çevrimiçi bir sistem olarak. Bu sistemin birinci ve ikinci şekillerde kullanıldığı yerlerde de araştırmacılar, ciltlenmiş periyodikleri ve mikrofiş kayıtlarını yaygın biçimde kullanmaktadır. *InfoTrak* genellikle halk kütüphanelerinde ve küçük akademik kütüphanelerde erişime açıktır.

Özellikle akademik kütüphanelerde birkaç akademik elektronik indeks de kullanımdadır. Popüler bir tanesi *Genel Akademik İndeks* olup, bu indeks sanat ve beşeri bilimlerle fen bilimleri ve sosyal bilimlerde 960 akademik başlığı kapsamaktadır. Bu kaynak *InfoTrak* ile hemen hemen aynı genel periyodikleri taramakta, ayrıca orada taranmayan birçok akademik dergiyi de içermektedir. *Lexis-Nexis* ve *Westlaw* ise en yaygın kullanılan hukuk indeksleridir. Diğer teknik indeksler arasında *PsycINFO, Sağlık ve Psikososyal Araçlar* [*Health and Psychosocial Instruments* (*HAPI*)] ile *Medline: PubMed* ve *Internet Grateful Med* isminde iki uzmanlaşmış indeks sayılabilir. İnternet birçok başka bilgi kaynağı sunmaktadır.

Bulunduğunuz kütüphanedeki çalışana, *PsycINFO* ve *PsycLIT* gibi hangi indekslerin erişiminize açık olduğunu sorun. Ayrıca kütüphanedeki özetleme (abstracting) hizmetlerini kontrol edin. En bilinenler arasında, *Psikoloji Özetleri* [*Psychological Abstracts*], *Sosyoloji Özetleri* [*Sociological Abstracts*], *Amerika: Tarih ve Yaşam* [*America: History and Life*] ve *Uluslararası Tez Özetleri* [*Dissertation Abstracts International*] sayılabilir.

İNTERNET KAYNAKLARI

1970'lerde Savunma Bakanlığı, araştırma ağlarının eşgüdümünü sağlamaya başladı. Sonra, 1980'lerde, kişisel bilgisayar popüler hale gelmeye başladı ve araştırma ağı sistemi internet, diğer adıyla WWW veya Web (World Wide Web) içerisinde yayıldı. Yıllar geçtikçe iletişim ve öğrenmenin başlıca aracı haline gelmiş oldu. İnternete erişmek için tüm ihtiyacınız olan bir bilgisayar, bir modem ve kurumsal veya ticari bir internet hizmeti sağlayıcısı.

Bugün milyonlarca Web sitesi mevcut, fakat herhangi bir siteye erişmek için onun adresini bilmek zorundasınız. Ayrıca –ve bu özellikle önemli– adresi tam olarak girmelisiniz. (Fazladan bir boşluk, nokta veya harf siteye erişmenize engel olacaktır.) Çoğu Web adresi şu şekilde başlamaktadır: http://www. (www ile başlayan bir Web adresi gördüğünüzde, bunun bir kısaltma olduğunu ve siteye erişmek için buna bir adres eklemeniz gerektiğini fark edeceksiniz.) Hangi sitenin işinize yarayacağını bilmiyorsanız veya belirli bir Web adresini unuttuysanız, www.askjeeves.com gibi birçok arama motorundan bir tanesine başvurabilirsiniz.

Bir Web adresinin sonu, ziyaret ettiğiniz sitenin, bir hükümet sitesi (.gov) mi, bir eğitim sitesi (.edu) mi, kâr amacı gütmeyen bir kuruluşun sitesi (.org) mi, yoksa ticari bir site (.com) mi olduğuna dair fikir verecektir. Web siteleri, onları yaratan insanların önyargılarını ve/veya gündemlerini yansıtır. Genel bir ifadeyle, hükümet ve eğitim siteleri ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlara ait çoğu site, halka fay-

dalı bilgiler sağlamak için tasarlanırken ticari siteler ürün ve hizmet satmak için tasarlanmıştır.[5] Kimin sitesini ziyaret ettiğinizi bilmek, orada bulduğunuz bilginin güvenilirliğini değerlendirmenize yardımcı olabilir. Böyle bir değerlendirme, en azından kitaplar ve diğer basın kaynaklarında olduğu kadar, belki de daha fazla, internet için de gereklidir.

İzleyen satırlarda internet araştırması yürütmek için kapsamlı, fakat takibi kolay bir strateji sunulmaktadır.

1. **Arama motoru kullan.** Arama motoru, interneti verimli kullanmak için geliştirilmiş bir araçtır. Yapmanız gereken tek şey, bulmak istediğiniz bilgiye dair bir terimi (konuyu) girip aramanın tamamlanması için birkaç saniye beklemektir. Aradığınız terim ne kadar geniş olursa o kadar daha fazla bilgiye erişirsiniz. "Eğitim" 60 milyon, "ABD eğitimi" 6 milyon civarında, "ABD eğitiminde fiziksel ceza" 50.000'den daha az sonuç getirebilir. Bu yüzden terimlerin seçiminde net olmak ve onları gerektiği gibi düzeltmek ihtiyatlı bir davranış olur.

Birçok arama motoru ve hatta diğer arama motorlarını tarayan meta-arama motorları mevcuttur. Kaliforniya Üniversitesi Berkeley Yerleşkesi tarafından desteklenen aşağıdaki Web sitesi terim seçimlerine ilişkin açık ve kapsamlı bir açıklama ve bazı öneriler içermektedir: http:www.lib.berkeley.edu/TeachingLib/Guides/Internet/MetaSearch.html. Bu Web sitesi, www.google.com arama motorunu önermekte ve ayrıca www.alltheweb.com ile www.altavista.com arama motorlarından da olumlu biçimde bahsetmektedir. (İyi bir başka seçim www.bing.com olabilir.)

Bir kez Google'ın adresini yazdıktan sonra, ilk yapmanız gereken, özelliklerine aşina hale gelmektedir. Mavi renkteki terimlerin her birine tıklayıp beliren açıklamayı okuyun. "Haberler" teriminin, "sürekli olarak güncellenen 4000 haber kaynağını arayıp göz gezdirmenizi" mümkün kılacağını hatırlayın.[6] Sonra, ana sayfaya dönün ve bu ifadelerin her biri-

5 Bugün artık çoğu web sitesi, .com uzantısıyla öne çıksa da kâr amacı gütmeyebilmektedir –çn.

6 İnternet dünyasına ilişkin rakamsal veri sunmak, dönüşüm hızı göz önünde bulundurulduğunda oldukça risklidir –çn.

ni (tırnak işareti olmaksızın) tekrar yazın: "Google Terimler Listesi" ve "Google Setleri." Her birini okuyup sonra tekrar ana sayfaya dönün.

Ardından, arama kutucuğuna, "ABD eğitiminde fiziksel ceza" yazıp arama butonuna tıklayın. Web sitelerine devamlı olarak yeni bilgiler eklenip eskileri çıkarıldığından, peş peşe iki aramanın asla aynı sonuçları vermeyeceğini hatırlayın.

Sayfada aşağı doğru inip sonuçları tarayın. (En altta sayfa numaralarını göreceksiniz. Sayfa numarasına tıkladığınızda yeni sonuçlara ulaşabilirsiniz.) Sonuçlardan bir tanesi ilginizi çektiğinde, mavi başlığa tıklayın. Bunu okurken geri simgesine basıp tekrar Google sonucuna dönebilir ve bir başka başlığa tıklayabilirsiniz.[7] İçeriğin aradığınız şey olduğuna karar verdiğinizde, sayfa sonunda çıkan "benzer sayfalar" butonuna tıklayın ve Google aramanızı daha da sınırlandırsın.

Bir uyarı: Bir sonucun faydalı olduğunu düşünürseniz kapatmadan önce adresini kopyaladığınızdan emin olun. Böylece adresi tekrar ziyaret etmek istediğinizde, bunu kolayca yapabilirsiniz. Ayrıca onu ziyaret ettiğiniz tarihi de bir kenara not edin. (Bir Web sitesine yapacağınız herhangi bir atıfta, dipnot, "erişim [tarihi]" ifadesini içermelidir.)

2. Kaynakların listesini oluşturun. İnternet araştırması için Google mükemmeldir. Bununla birlikte, araştırmanızı daraltıp daha iyi odaklanmış hale getirmeniz gereken zamanlar olacaktır. Öyle durumlarda konuya özel Web adreslerini bilmek faydalı olur. Burada genel konuya göre düzenlenmiş iyi bir başlangıç listesi sunulmaktadır.[8]

---

7 Google sonuçlarının bulunduğu sayfadan ayrılmadan, ilginizi çeken sayfayı yeni sekmede açarak aramanızı daha hızlı bir biçimde görüntüleyebilirsiniz –çn.

8 Liste, yazarın kişisel tercihini yansıtmaktadır. Kitapta altı çizilen, fikirlerin öznelliği konusu ve bunun getirebileceği zorluklar burada dikkate alınmalıdır –çn.

Tartışmalı meseleler hakkında çeşitli görüşler için:

http://www.townhall.com/columnists

http://www.nytimes.ccom/pages/opinion/columns

http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/opinion/columns

http://www.jewishworldreview.com

http://www.blueagle.com

Çeşitli araştırma araçları ve faydalı linkler için:

http://www.ask.com/?q=&qsrc=119#subject:ask|pg:1

Tarihsel konular için:

http://www.besthistorysitesi.net/

Hukuksal konular için:

http://www.law.com

http://www.nolo.com/legal-encyclopedia/

http://www.legalengine.com

Tıbbi konular için:

http://www.merckhomeedition.com

http://www.webmd.com

http://www.cdc.gov

http://www.medlineplus.gov

Oyunları, söylentileri ve genel olgu/kurguları kontrol etmek için:

http://www.snopes.com

http://www.hoax-slayer.com

http://www.casewatch.org/index.html

http://www.truthorfiction.com

http://urbanlegends.about.com/od/internet/a/current_netlore.htm

http://www.scambursters.org/legends.html

http://urbanlegends.miningco.com/culture/urbanlegends/library/blhoax.htm?pid=2733&cob=home

Ne zaman faydalı bir Web sitesine rastlarsanız, onu da bu listeye ekleyin.

3. Bilgi kaynaklarınızı değerlendirin. Her zaman önem arz eden bilgi kaynaklarının değerlendirilmesi görevi, internet kullanımı geliştikçe daha da önemli hale gelmiştir. Hiçbir bilgi kaynağının hatasız olduğunu varsayılmamalıdır. Yazılı ve görsel basın gazetecileri, habercilikte samimi hatalar yapabilir. Yorumcular önyargılarının düşünce ve ifadelerini saptırmasına izin verebilir. Kişisel gündemlere sahip bireyler, izleyicilerini yanlış yönlendirebilir. Tetikte olmak ve mümkün olduğunca, özellikle "yayımlanan" içeriği hiçbir editörün denetlemediği internet söz konusu olduğunda, kaynağın güvenilirliğini sorgulamak okuyucuya veya dinleyiciye kalmıştır. Herkes bir Web sitesi kurup dilediğini söyleyebilir.

Yanlış bilgi genellikle görünürde inandırıcı bir kaynaktan, sıklıkla da güvenilir, fakat dikkatsiz bir arkadaştan gelen heyecan verici bir e-posta şeklinde ortaya çıkar. Bu tarzda bir mesaj, Bill Gates'in para dağıttığını söyleyen ve nasıl alınabileceğini açıklayan bir içerikte olabilir. Bir diğer mesaj et yiyen virüs içerdikleri için Kosta Rika'dan gelen muzlara karşı uyarabilir. Yine bir başkası, kuşkonmazın kanseri tedavi ettiğini iddia edebilir. Bir de alıcılara, bilgisayarlarında oyuncak ayı simgeli bir dosya olup olmadığını kontrol etmelerini ve bulduklarında, bilgisayarlarını çökertmeden önce onu silmelerini söyleyen mesajlar vardır. Bunların hepsi şakadır. Sonuncusu özellikle zararlıdır, çünkü insanların faydalı dosyalarını silmelerine neden olur.

Bilgi kaynaklarınızın güvenilirliğini değerlendirmek için, aşağıdaki soruları yanıtlayın. (Bazılarını yazılı ve görsel basın kaynaklarına, bazılarını internet kaynaklarına, çoğunu her iki türe de uygulayın.)

Söz konusu yayının ya da Web sitesinin amacı nedir? Eğlence, bilgilendirme, ikna veya ürün ve hizmet satışı mı? Yayın söz konusu olduğunda, amaç, sıklıkla, ön sayfada ifade edilir. (Örneğin kitabın önsözünde.) İnternet kaynağı söz konusu olduğunda, ana sayfadaki "misyonumuz" başlığı altında ifade edilir. Kaynağın amacını tespit etmek, olası önyargılarına karar vermenize yardımcı olacaktır.

Kaynağın bakış açısı nedir? Tartışılan konu hakkında, kaynağın nerede durduğunu belirleyin. Diğer bir ifadeyle, yazar belirli bir bakış açısı veya politikayı destekliyor veya onun karşısında duruyor mu? Her iki yaklaşımda da yanlış bir taraf yok, ancak kaynağın nerede durduğunu bilmek, yazarın, nerede adil veya nesnel olmaktan uzaklaşabileceğini daha iyi fark etmenizi sağlayacaktır.

Kaynak, kişisel saldırıya girişmekte midir? Bir sorun veya tartışmalı bir mesele masaya yatırıldığında, belirli çözüm veya bakış açılarının desteklenmesine veya eleştirilmesine odaklanılmalı, bunları ileri süren kişinin özelliklerine değil. Bu kuralın tek istisnası, kişisel kusurların tartışılan konuyla *doğrudan ilgili* olduğu durumdur. Böyle durumlarda söz konusu kusurların belirtilmesi gerekir. Fakat hiçbir zaman gereksiz yere kişisel saldırıya girişmek ya da bunu sorun veya meselenin *ikamesi* haline getirmek uygun değildir. Bu şekilde davranan kaynaklar güvenilir kabul edilmemelidir.

Kaynak abartılı savlar ileri sürmekte midir? Astronotların hiçbir zaman aya gerçekten ayak basmadıkları, fakat bütün hikâyenin NASA tarafından uydurulduğu savını düşünün. Ayrıca 11 Eylülde birkaç bin canın kaybolmasının sorumlusunun yabancı teröristler olmadığı, korkunç olayları George W. Bush ve onun yönetimindeki kişilerin planlayıp uyguladığı savını düşünün. Her iki örnek de abartılı niteliktedir, yani güvenilir olmanın ötesindedir, çünkü çok miktarda görsel kanıt ve analitik veriyle tutarsızdır. Bu veya başka komplo teorilerin geçerli olabileceği ihtimalini görmezden gelemezsek de bu, *çok uzak* bir ihtimaldir ki böyle teorilerde gezinenler güvenilir kabul edilmemelidir.

Kaynak, savları için kanıt göstermekte midir? İddia etmek, kanıtlamaktan veya belgelemekten uzak ara daha kolaydır: Bu nedenle, çoğu insan iddia etmeye hazırdır. Bütün makaleler ve hatta kitaplar neredeyse tamamen savlar üzerine kuruludur. Bu çalışmalar, hitabet yeteneği gelişmiş, çekici birisi tarafından bir araya getirildiklerinde, müthiş bir iş yapılmış izlenimi verebilir. Aslında ortada desteksiz iddialar dışında hiçbir şey yoktur. Bu nedenle savlar için hangi kanıtların sunulduğu sorusu, herhangi bir kaynak hakkında sorulması gereken en önemli sorudur. 6. Bölüm en önemli kanıt türlerini açıkladı: *kişisel deneyim, yayımlanmamış ra-*

por, yayımlanmış rapor, görgü tanıklığı, ünlü tanıklığı, deney, istatistik, anket, resmi gözlem ve *araştırma incelemesi.* (Bölüm ayrıca her birinin değer ve sınırlılıklarını da ortaya koydu.) Kaynağın, her bir önemli sav için, ileri sürdüğü kanıt miktar ve türünü kontrol ettiğinizden emin olun.

Kaynağın sav ve kanıtları hakkında hangi eleştiriler yapılmıştır veya yapılabilirdi? Bu eleştiriler ne kadar değerlidir? Tartışılan konu hakkında iyice bilgili değilseniz, bu soruları yanıtlamak için başka kaynaklara başvurmanız gerekecektir. Bazı durumlarda, ulaşacağınız yargıyı etkileyecek kalitede eleştiriler bulacaksınız. "Komplo teorisyenlerinin," Barrack Obama'nın yabancı bir ülkede doğduğu ve bu nedenle Birleşik Devletler Başkanı olamayacağına dair savını düşünün. Bu savı eleştirenler tarafından sunulan ve görsel kanıtla desteklenen özellikle ilginç bir durum, Obama'nın doğumuna ilişkin dönemin bir Hawaii gazetesinde çıkan ilan oldu. Obama'nın ebeveynlerinin sahte bir ilanda bulunmaları için, *40 yıl önceden onun adaylığını öngörmeleri* gerekirdi! Çünkü doğum ilanının, "komplo teorisyenlerinin" savına karşı güçlü bir kanıt oluşturduğunu hayal etmek imkânsızdır.

Bu sorulara yanıtlarınızı gözden geçirip bilgi kaynaklarınızın güvenilirliği hakkında bir karara varırken dürüst ve bilinçli insanların bile hata yapabileceğini aklınızda tutun. Bir mesele hakkında yanılmış olabilecek kaynaklarla sahtekârlık veya dikkatsizlik alışkanlığı sayılacak sayısız korkunç hata yapan kaynakları birbirinden dikkatlice ayırın.

Web sitelerini değerlendirmek üzere Jane Alexander ve Marsha Ann Tate tarafından hazırlanmış mükemmel bir sunum için, http://muse.widener.edu/~tltr/How_to_Evaluate_9.htm adresini ziyaret edin. (Ayrıca http://eagle.lib.vt.edu/help/instruct/evaluate/evalbiblio.html adresinde "Web Bilgisini Değerlendirme Bibliyografyası"na bakın.)

Odaklanmaya Devam Etmek

Tüm bunlar, doktora tezi için gerekli olandan biraz farklı uzun, tekdüze, zaman ve enerji harcayan araştırmalar gibi

görülebilir. Fakat bu, bir yanlış anlamadır. Biraz alıştırmayla, ifade edilen atıf kaynaklarını hızlı ve verimli bir şekilde kullanır hale getirmek mümkündür. Kitaplar bile faydalı bir şey bulmak için sayfa sayfa ağır ağır okunmak zorunda değillerdir. Saniyeler içerisinde, indeks kısmını açıp (genellikle sondadır) araştırdığınız meseleyle ilgili birkaç başlığı arayabilirsiniz. Sonra *sadece ilgili sayfaları* açıp okuyabilirsiniz. İndeks yoksa içindekiler sayfasını açın, bölüm başlıklarını okuyun, hangi bölümlerin daha ilgili göründüğüne karar verin ve onları tarayın.

Dikkat dağıtıcı unsurlar genelde daha sık ve çekici olduğundan, internet kaynakları açısından, verimliliği sağlamak, daha zor olabilir. Dikkatinizi sadece aradığınızın içeriğe yoğunlaştırıp başıboş sörf yapmaya karşı direnerek internet aramalarınızı düzene sokmak üzere özel bir çaba gösterin.

Ne Kadar Araştırma Yeterlidir?

Bir araştırmanın ne zaman tam olduğuna karar vermenin kolay olması gerektiği zannedilebilir. Fakat çoğu zaman hiç de kolay değildir. Bir görüş bile ciddi bir fark yaratabilir. Tek bir durum, dağ gibi kanıtı boşa çıkarabilir. Örneğin 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında, çoğu sosyal psikolog kalabalık yaşam koşullarının insanlar için zararlı olduğunda hemfikirdi. Sayısız deney bunu onaylar görünmekteydi. Sonra antropolog Patricia Draper, Güneybatı Afrikalı bir avcı-toplayıcı kabile olan Kung buşmenler üzerine çalışma yaptı. Yerleşim ve barakalarını yayabilmeleri için bol miktarda arazi olsa da onlar belli bir bölgede yoğunlaşıp sıklıkla dar gruplar halinde, tabiri caizse birbirlerine sürtünerek oturmaktaydı. Yine de genelde kalabalıklarla ilişkilendirilen (yüksek tansiyon gibi) tıbbi durumların hiçbirine onlarda rastlanmadı.[9] Bu bir tek durum, bilimsel gerçeğin tekrardan gözden geçirilmesine neden olmuştur.

9 Lucy Burchard, "The Snug Way," *Intellectual Digest*, Şubat 1974, s. 67.

Araştırmanın amacı kanıt sağlamak olduğundan, kanıtın ne zaman yeterli olduğuna dair 6. Bölümde gösterilen ilkelerin tekrar incelenmesi faydalı olabilir:

1. *Kesin bir yargıda bulunmaya izin veren kanıt yeterlidir.* Bir yargının doğru olduğunu arzu etmek, varsaymak veya iddia etmek, kesinlik oluşturmaz. Kesinlik, şüphe etmek için iyi bir sebep, bir tartışma zemini bulunmadığında ortaya çıkar. Ceza duruşmasında ikna olmak için standart, "mantıklı şüphenin ötesinde suçtur." Kesinlik, özellikle tartışmalı meselelerde, karşılanması çok zor bir standarttır. Bu nedenle genellikle daha makul bir standart oluşturmak zorunda kalırsınız.

2. *Kesinliğin ulaşılamaz olduğu durumlarda, meseleye dair bir görüş olasılık olarak daha güçlüyse kanıt yeterlidir.* Bu, söz konusu görüşün, rakip görüşlere göre açık biçimde daha mantıklı olduğunu anlamına gelir. Hukuk davalarında bu standart "kanıtın üstünlüğü" olarak ifade edilir. Mantıklı oluşun *ispatlanması*, şüphesiz, onun sadece *öne sürülmesinden* oldukça farklıdır. Bir görüşün en mantıklı olduğuna, ihtimal dahilindeki tüm görüşler tespit edilip değerlendirildikten sonra karar verilir.

3. *Diğer tüm durumlarda, kanıt yetersiz görülmelidir.* Diğer bir ifadeyle, eğer bir kanıt, bir görüşün, rakip görüşlerden daha mantıklı olduğunu göstermezse ihtiyatlı tek hareket, yeterli kanıt ortaya çıkana kadar yargıyı askıya almaktır. Böyle bir kısıt, özellikle belirli bir görüşün tarafındaysanız zor olabilir, fakat söz konusu kısıt eleştirel düşünürün önemli bir özelliğidir.

Tam olarak ne kadar kanıtın yeterli olacağı tamamen meselenin ne olduğuna bağlıdır. Bazı olaylarda, kısa bir araştırma fazlasıyla yeterlidir. Diğerlerinde ise yorucu bir araştırma bile eksik kalacaktır. Fakat ne kadar araştırmanın gerektiğiyle ilgili mutlak bir cümle kurulamasa da analiz ettiğiniz konuyla doğrudan ilgili olguları öğrenmekte ve alana dair bilgiye dayanan görüşlere başvurmakta tam ve dikkatli bir çaba gösterdiyseniz, araştırmalarınızın tam olduğun-

dan makul biçimde emin olabilirsiniz. Açıkçası araştırılacak alanların sayısı, meselenin doğasına bağlı olarak çeşitlenecektir. Mesela 16. Bölümde ele aldığımız üç meseleyle doğrudan ilgili alanların bir listesi şöyle olabilir:

Mesele	*Sorular*	*Doğrudan İlgili Alanlar*
Pornografinin etkisi	Pornografi, aşk, evlilik ve sadakat konularında ne tür eğilimlerin tohumlarını atmaktadır? Bazılarının öne sürdükleri gibi, çocukları erotik hale getirmekte, kadınlara yönelik vahşiliği alkışlamakta ve tecavüzü özendirmekte midir? Erkeklerin, kadınları insan olarak mı, yoksa nesne olarak mı görmesine sebep olmaktadır? Onu okuyanları ya da izleyenleri yükseltmekte ya da alçaltmakta mıdır?	Sosyoloji, Psikoloji, Edebi Eleştiri, Etik - Din
Yumruk yemenin etkileri	Yumruk yemek, insan vücudunda, özellikle beyinde, tam olarak ne gibi etkilere sebep olmaktadır? 10-15 rauntluk bir boks maçında alınan darbelerin birikimli etkisi nedir? Peki ya bir kariyer boyunca alınan darbelerin birikimli etkisi?	Anatomi ve Fizyoloji, Tıp (özellikle Nöroloji), Psikoloji
Sorumluluk yaşı	Eylemlerinin ahlaki ve yasal niteliğini anlayacak yaşta olmayanların bunlardan sorumlu tutulmaları akla uygun veya adil mi? İnsan, hangi yaşta böyle bir anlayışa ulaşır?	Eğitim, Psikoloji, Tıp, Etik, Hukuk

Eleştirel düşünmenin karşısındaki en büyük engellerden bir tanesi, önyargılarınızı destekleyen bilgili bir kişi bulduğunuzda araştırmayı durdurmanın cazip hale gelmesidir. Bu kişi karşınıza çıkan ilk kişiyse, söz konusu cazibe özellikle güçlü olacaktır. Şunu söylemek isteyeceksiniz: "Bu, tam ve

eksiksiz bir yanıt. Konu kapanmıştır!" Buna meylettiğinizde, meselenin önemini azaltacak ve özgün bir anlayış geliştirdiğiniz konusunda kendinizi kandırmış olacaksınız. Halbuki mesele, tanım olarak, dikkatli düşünürlerin, bilgileri temelinde aynı fikirde olmayabilecekleri bir konudur.

Burada yerinde bir uyarı yapılabilir: Bir meselenin her iki tarafının da değerlendirilmesinin önemli olduğunu söylemek, her iki tarafın eşit derecede haklı olduğunu söylemek demek *değildir*. Sıklıkla her iki tarafın da haklı olduğu noktaların bulunması yargıya varmayı zorlaştıracaktır, fakat bu hiçbir zaman yargıdan kaçınmayı meşrulaştırmaz.

Fazlasıyla Uzun İçeriğin Düzenlenmesi

Çoğunlukla araştırmanız sizi, başyazı ve kısa yazıların ötesine, tam makale ve kitaplara götürecektir. Bu daha uzun çalışmaların değerlendirilmesi, temel iddiaları nadiren açık ve derli toplu bir biçimde sunulduğu için, çok zordur. Bu iddiaların yazarları, analizi zorlaştırmaya çalışmaz, bu durum yazma sürecinin doğal sonucudur. Akademik makalelerin ve kitapların sorumluluk sahibi yazarları, sadece sığ savlarla yetinmezler; görüşlerini kanıtla desteklerler. Ayrıca açıklık taleplerini karşılamak ve zihinsel yolculuklarını tanımlamak üzere yeterli açıklamayı da eklerler. Bazen yolculuk sayısı dönüşlere sahne olur. Bu nedenle temel savları tamamlamak ve geliştirmek üzere ikincil savlar da eklenmelidir. Hikâyeler çoğaldıkça deneysel ve istatistiksel veri sunulup şerhler düşüldükçe ve kanıtlar detaylandırıldıkça, temel iddia neredeyse bazen içerdiği gizli öncüller kadar örtük hale gelebilir. Bir öncül 2. sayfada dile getirilirken, bir diğeri 5. sayfada ve sonuç 12. sayfada dile getirilebilir. Bu gibi durumlarda iddiayı değerlendirmeden önce pekiştirmeniz gerekir. Aşağıda bunun için bir strateji sunulmaktadır:

1. *Makale veya kitabı okuduktan sonra, geri dönüp önemli savları belirleyin.* Çoğu paragraf bir veya daha fazla sav (konu cümlesi) içerir. Bunları tarayıp hangilerinin sava temel teşkil ettiğini tespit edin. Alt başlıklar genelde önemli

iddialara işaret eder, aynı şekilde büyük harfler, kalın siyah harfler ve italik yazımlar da. Ayrıca *dahası, aslında daha (en) önemlisi, daha (en) ciddisi* gibi yoğunlaştırıcı ifadeleri arayın.

2. *Yazarın* vardığı *sonucu tespit edin.* Sonuç, herhangi bir yerde ortaya çıkabilir, fakat yaygın biçimde şu şekilde ortaya çıkar: makalede –giriş bölümünün hemen ardından, sonuç bölümünde veya her iki bölümde de; kitapta– ilk veya ikinci bölümde, son bölümde ya da her iki bölümde de. *Bu nedenlerle, böylece, sonuçta, bu nedenle* ve *bu yüzden* gibi ifadeler sonuca işaret eder.

3. *Temel savlarda veya sonuçta kullanılan niteleyici sözcükleri fark edin.* Yazar *bütün* insanlar, mekânlar veya nesneler hakkında mı konuşmaktadır? Yoksa *pek çok, birçok, bazı, birkaç, az sayıda* veya *özellikle belirtilenler* hakkında mı konuşmaktadır? Peki, *her zaman, genelde, bazen, ara sıra, nadiren, hiç* veya *özellikle belirtilmiş bir zaman* için mi konuşmaktadır? Çoğunlukla yazarlar bir savda bulunup bir sonraki cümlede onu dengeler. İkinci cümlede çoğunlukla *ama, fakat, bununla beraber, diğer taraftan, hâlâ* veya *yine de* gibi ifadelere yer verirler.

4. *Savları desteklemek için kullanılan kanıtların miktar, tür ve kaynaklarını not edin.* 6. Bölüm, sayısız kanıt türünü tartıştı. Gerekirse bu bölümü gözden geçirin.

5. *Yazarın ortaya koyduğu koşulların farkına varın.* Örneğin "uyuşturucu satıcısı, kullanıcı değilse ve daha önce de aynı suçtan mahkûm olduysa daha uzun hapis cezası almalıdır" demek, "uyuşturucu satıcısı daha uzun hapis cezası almalıdır" demekten çok farklıdır. Şart cümlesi özel bir koşul ifade eder. Benzer şekilde, "Birleşik Devletler bir ülkenin nükleer saldırısına maruz kalmadan, o ülkeye nükleer füze göndermemelidir" demek, "Birleşik Devletler, başka bir ülkeye nükleer füze göndermemelidir" demekten biraz farklıdır. *Eğer, -madıkça, -diği sürece, -e kadar* ve *–den önce* gibi ifadeler, savın anlamını ciddi biçimde değiştirebilir.

6. *1-5 arası adımları izleyerek makale veya kitapla ilgili ulaştığınız analizin doğru bir özetini hazırlayın.* Bu, dikkatinizi toplayıp temel iddiaya odaklanmanızı mümkün kılar. Özetin uzun olması gerekmez; çoğu durumda, bir veya iki paragraf yeterlidir. Özet esas çalışmanın kısa hali olmalıdır. (Asıl ifadeye doğrudan veya dolaylı atıfta bulunurken dikkatsizliğe yer yoktur: Bir şeyin belirli bir şekilde ola*bileceğini* söylüyorsa bu o şeyin, öyle ol*duğunu* söylemiyor demektir. Benzer şekilde, öyle*dir*, öyle *olmalı* anlamına gelmez.) Aşağıda, notların kaldırılmasını öneren bir makalenin örnek bir özeti verilmektedir. Asıl makale on sayfayı aşsa da burada doğruluktan ödün vermeksizin bir paragrafa sığdırılmıştır.

> İlköğretim, lise ve üniversitede, öğrenmenin önündeki en büyük engellerden bir tanesi notlardır. Kötü not korkusu, 6 yaşından 20 veya 21 yaşlarına kadar, gençlerin üzerine çökmektedir. İyi yapmak, başarılı olmak, ebeveynlerini memnun etmek noktasında yaşadıkları stres zihinlerini öyle dolduruyor ki öğrenmedeki eğlence boyutu uçup gidiyor. Sonuçta, bilinçli öğrenciler ev ödevlerini ağır işçilik olarak, marjinal öğrenciler ise mezun olmak için hile ve blöften medet ummaktadır. Bu sebeplerle, notların, eğitimin her kademesinde kaldırılması gerektiğini söylüyorum.

Uygulamalar

1. 16. Bölümün 1 ve 2 numaralı uygulamalarında netleştirdiğiniz meselelerden bir tanesini seçin. Seçtiğiniz meseleyle ilgili, bu bölümde açıklanan şekilde bir araştırma yürütün. Özenli notlar alın.

2. 16. Bölümde ele alınan pornografi, boks ve çocuk suçu tartışmalarından bir tanesini ele alın. Seçtiğiniz meseleyle ilgili, bu bölümde açıklanan şekilde bir araştırma yürütün. Özenli notlar alın.

3. Yerleşkenizde, topluluğunuzda veya ulusal çerçevede tartışma konusu olan bir meseleyi, örneğin tartışmalı bir üniversite politikasını veya yerel veya ulusal bir yasa öneri-

sini seçin. Sonra aşağıdaki adımları izleyerek meseleyi araştırın.

a. Google.com adresini ziyaret edip meseleye dair hem genel bir arama hem de "Haberler" araması yapın.

b. Aşağıdaki Web sitelerinden bir veya daha fazlasını ziyaret edip meseleye dair görüşleri araştırın. Meseleye ilişkin en az iki tane destekleyici ve en az iki tane de eleştirel yazı okuyun.

http://www.townhall.com/columnists

http://www.nytimes.ccom/pages/opinion/columns

http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/opinion/columns

http://www.jewishworldreview.com

http://www.blueagle.com

c. Google ve diğer Web sitelerinde ulaştığınız bulgularla ilgili dikkatli bir şekilde notlar alın.

18. Bölüm

YARGIYA ULAŞMAK

Yargılar, kanıt değerlendirme ve dikkatli akıl yürütmeyle ulaşılan sonuçlardır. Onlar düşünmenin ürünleridir. Hislerden farklı olarak, yargılar, rastgele ve bilinçsiz değillerdir. Tabii ki sezgi gibi rastgele öğeler de içerebilirler, ama diğer veriler gibi, bunlar da önce tartılıp değerlendirilmiştir.

Yargıların, değerlendirme ve akıl yürütmenin ürünleri olmaları, onların değerini garanti etmez. Akıllıca yargılar olduğu gibi aptalca yargılar da olabilir, derinlere inenler olduğu gibi yüzeysel kalanlar da... Bir yargı, gerçeklik, bilgi ve görüş hakkında yanlış anlamaları kolaylıkla yansıtabilir. 8. Bölümden 13. Bölüme kadar detaylandırılan düşünme hatalarından bir veya daha fazlasını da içerebilir.

Meseleler hakkında eleştirel bir biçimde düşünmek için ortaya koyduğumuz strateji, aklıselim yargıları desteklemek için tasarlanmıştır. Kendimizi bilerek ve gözlemci olarak, algımızı geliştirip hataya karşı koruma sağlarız. Sistemli bir biçimde meseleleri açığa kavuşturup araştırma yürüterek, düşünüşümüzü önyargılı görüşlerden ve ilk izlenimlerden kurtarırız. Elde ettiğimiz kanıtı değerlendirerek, onun ne anlama geldiğini ve ne kadar önemli olduğunu belirleriz. Bu değerlendirmenin kilit bir boyutu, kanıtla ilgili göze çarpan çelişkilerin giderilmesidir. Daha önceki bölümlerde görmüş olduğumuz gibi, uzmanlar her zaman aynı fikirde değiller-

dir. İnsanlar, çoğunlukla, aynı olayı biraz farklı gördükleri için, dürüst insanların görgü tanığı ifadeleri bile çelişebilir.

Süreç ne kadar bilimselse değerlendirmeye duyulan ihtiyacın o denli az olacağı, yaygın bir görüştür. Fakat bu görüş hatalıdır. Bilimsel süreçler, anlamlı hale dönüşmek üzere sınıflandırılmak ve yorumlanmak durumundaki gerçek bilgiyi oluşturur veya keşfeder. Mesela şu olağandışı duruma bakın. Çin'in orta bölgesinde, yaklaşık 2100 yıl önce ölmüş bir kadının vücudunu içeren, eski bir mezar açığa çıkarıldı. Kadının gömülmesinde büyük bir özen gösterildiği belliydi. Özel bir sıvıyla doldurulmuş hava geçirmez bir tabuta yerleştirilmişti. Tabut, beş ton odun kömürüyle kaplı daha büyük beş kutuya konulmuştu. Bu daha büyük yapı yaklaşık 20 metrelik bir çukura gömülmüş ve beyaz kille çevrelenmişti.

Bu alışılmışın dışında defin nedeniyle, kadın bulunduğunda, bedeni hâlâ nemli, saçı hâlâ kafa derisinde, eklemler hâlâ hareketli ve iç organlarının çoğu hâlâ el değmemişti. Uzmanlar, özenli bir otopsi gerçekleştirdiler. Kadının saçını, midesini, kaslarını, kemiklerini, ciğerlerini, safra kesesini ve bağırsaklarını kimyasal analize tabi tuttular. Kemiklerini X-ray ile incelediler. Fakat bir fayda sağlaması için, elde ettikleri olgu yığınının *yorumlanması* gerekmekteydi. Sadece veriyi çalışarak, ona dair sorular ileri sürerek ve hangi yargıların mantığa en uygun olduğuna karar vererek, örneğin birden fazla çocuk doğurmuş, ölümünden kısa bir süre önce kavun yemiş ve muhtemelen koroner atardamar tıkanması nedeniyle aniden ölmüş olduğu gibi sonuçlara ulaştılar.[1]

Değerlendirme sadece bilimde değil, diğer alanlarda da önemli bir rol oynamaktadır. Aslında diğer alanda bilgi daha az net veya daha dağınık ve görüşler daha keskin biçimde çatışma halinde olduğundan, yargının kalitesi, değerlendirmeye, çok daha fazla bağlı olabilir.

1 "The 2000-Year-Old Woman," *Time*, 17 Eylül 1973, s. 55–56.

Kanıtın Değerlendirilmesi

Kanıtın değerlendirilmesi, uygun soruları sorup yanıtlandırmayı içerir. 6. Bölümde, 11 kanıt türü ve her birini değerlendirirken sorulacak özel sorular tartışıldı. Aşağıda bununla ilgili bir özet verilmektedir.

Kanıt Türü	*Sorular*
Kişisel deneyim (kendinizin veya diğer insanların)	Deneyimler alışılmış mı, yoksa alışılmamış mı? Sayıca ve türce, sonucu desteklemek için yeterliler mi?
Yayımlanmamış rapor	Hikâyenin kaynağı neresi? Duyduğum halinin doğru olduğunu nasıl onaylayabilirim?
Yayımlanmış rapor	Verilen bilginin önemli bileşenlerine dair kaynaklara atıf var mı? Yazara dikkatli raporlama konusunda itibar edilebilir mi? Yayıncı veya televizyoncu güvenilir mi? Dikkatli bir insan hangi ifadeleri eleştirebilir? Yazar bu eleştirileri ne kadar iyi yanıtlamaktadır?
Görgü tanıklığı	Görgü tanığının algısını hangi şartlar bozmuş olabilir? Olaydan bu yana, hangi şartlar tanığın hafızasını etkilemiş olabilir?
Ünlü tanıklığı	Tanıtım ve ticari reklamlarda konuşan ünlüye ödeme yapılmış mı? Televizyon programlarında, yorumlarını dile getiren ünlü, görüşlerine herhangi bir kanıt sunmakta mı? Örneğin daha nitelikli insanların araştırmalarına atıfta bulunmakta mı? Peki ya sunucu böyle bir kanıt istemekte mi?
Uzman görüşü	Kişinin, tartışılan meseleye *özel* bir uzmanlığı var mı? Uzman, görüşünü, güncel araştırmaya dayandırmakta mı? Diğer otoriteler uzmanın görüşüyle aynı fikirde mi, değil mi?
Deney	Laboratuvar deneyi başka araştırmacılar tarafından da tekrarlanmış mı? Alan deneyinin bulgularını başka araştırmacılar da bağımsız bir biçimde onaylamış mı?
İstatistik	İstatistik kaynakları güvenilir mi?

Anket	Örneklem doğru biçimde temsil edilmiş mi, yani *toplam* nüfusun tüm üyeleri ankette eşit seçim şansına sahip miydi? Sorular net, belirsizliğe yer bırakmayan ve nesnel olarak ifade edildi mi? E-postayla iletilen anketlerde, önemli sayıda insan anketi yanıtsız bıraktı mı? Yine diğer anketler, anketin bulgularını güçlendirmekte mi?
Resmi gözlem	Gözlemcinin varlığı ortaya çıkan durumu etkiledi mi? Gözlemin süresi ulaşılan sonuçları ortaya çıkarmak için yeterli miydi? Sonuçlar aşırı genellenmiş mi?
Araştırma incelemesi	İnceleyen kişinin ulaştığı sonuçlar, ele alınan araştırma açısından akla uygun görünmekte mi? Kişi konuyla ilgili herhangi bir araştırmayı ihmal etmiş mi?

Bütün kanıt türlerine uygulanabilecek ek bir soru da şudur: Kanıt ele alınan meseleyle *ilgili* mi? Değilse kendi içinde ne kadar mükemmel olursa olsun, değerlendirilmeyi hak etmiyor demektir.

Kaynaklarda Ortaya Konulan İddiaların Değerlendirilmesi

Elde ettiğiniz kanıtın değerlendirilmesine ek olarak, başkaları tarafından ortaya konulan iddiaları da incelemelisiniz. 7. Bölüm, bir paragraftan uzun iddialarla ilgilenmenin faydalı bir yolunu sundu: İddiaları *özetleyerek* daha uygun bir uzunluğa sıkıştırmak. 17. Bölüm, bunu etkili biçimde yapmak için detaylı bir rehber sundu. Şimdi ise bir iddiayı *değerlendirmek* üzere özetin nasıl kullanılacağına bakalım. İlk olarak, 17. Bölümde sunulan özeti ele alacağız. Atıf kolaylığı açısından, özetteki her bir cümle ve ona karşılık gelen sorular numaralandırılmıştır.

Özet	*Sorular*
1. İlköğretim, lise ve üniversitede, öğrenmenin önündeki en büyük engellerden bir tanesi notlardır.	1. Notlar öğrenmenin önünde engel midir? Öyleyse her seviyede mi engeldir?
2. Kötü not korkusu, 6 yaşından 20 veya 21 yaşlarına kadar, gençlerin üzerine çökmektedir.	2. Bu yaş aralığındaki herhangi bir genç insan, kötü not almaktan korkuyor mu? Bu ciddi bir korku mu ("üzerine çökmek" ifadesinin ima ettiği gibi)?
3. İyi yapmak, başarılı olmak, ebeveynlerini memnun etmek noktasında yaşadıklarını stres zihinlerini öyle dolduruyor ki öğrenmedeki eğlence boyutu uçup gidiyor.	3. Öğrenmenin başlangıçta ele alınacak eğlenceli bir boyutu var mı? Bu, her konu için geçerli mi? Notlar strese neden oluyor mu? Olursa stres eğlenceyi ortadan kaldırıyor mu? Bu her öğrenci için geçerli mi?
4. Sonuçta, bilinçli öğrenciler ev ödevlerini ağır işçilik olarak, marjinal öğrenciler ise mezun olmak için hile ve blöften medet ummaktadır.	4. Herhangi bir bilinçli öğrenci, ev ödevini ağır işçilik olarak görüyor mu? Hepsi böyle görüyor mu? Çoğu, belirli durumlarda böyle görürken, diğer durumlarda böyle görmüyor mu? Ağır işçilik olarak görüyorlarsa bunun sebebi notlar mıdır? Marjinal öğrenciler hile ve blöfe eğilimli mi? Hepsi mi böyle? Bazıları böyleyse bunun sebebi notlar mıdır?
5. Bu sebeplerle, notların eğitimin her kademesinde kaldırılması gerektiğini söylüyorum.	5. Notların kaldırılması tüm bu sorunları çözebilecek mi? Peki ya bazılarını? Herhangi bir ek sorun ortaya çıkarabilir mi? Öyleyse ortaya çıkacak sonuç daha çok mu daha az mı arzu edilir olurdu? Etkiler, eğitimin her kademesinde farklı mı olurdu?

Aşağıda ise bir başka örnek –ünlü psikolog ve yazar Joyce Brothers'ın okuyucunun sorusuna yanıtı verilmektedir.[2] Okuyucunun yanıtı, arka plan bilgisi olarak sunulmuştur; özet ise Dr. Brothers'ın yanıtından derlenmiştir. Özet ve analiz için numaralar verilmiştir.

2 Joyce Brothers, "Answers to Your Questions," *Good Housekeeping*, Kasım 1993, s. 100.

Arka plan bilgisi: Kadın okuyucu, mektubunda, birlikte çalıştığı eşcinselle aralarında yakın platonik ilişki geliştiğini ve kocasının söz konusu kişiyi onaylamadığını, ona "hasta" dediğini ve onlar telefonda konuşurken sinirlendiğini yazar. (Yayımlanan mektupta başka hiçbir detay verilmemişti.)

Özet (Brothers'ın Yanıtı)	*Analiz*
1. Kadının kocası eşcinsellikten korkmaktadır.	1. Koca kendi cinselliğinden endişe eden bir homofobik mi? Belki, ama diğer olasılık başka yorumlara açık. En açık yorum, eşi başka bir adama kendisinden daha çok zaman ayırdığı için, kocanın üzgün, hatta kıskanç olmasıdır.
2. Homofobi sıkıntısı çeken herkeste olduğu gibi, kocanın korkusunun temeli de eşcinsel kişinin kendisine teklifte bulunacağına dair bir kaygı değil, benliğine yönelik bir tehdit algısı ve bir noktada kendisinde de bazı "dişil" özellikler olduğunu keşfetme endişesidir.	2. Dr. Brothers'ın homofobiklerin geneline atfı, tartışmayı bireysel bir durumun ötesine taşımaktadır. Söz konusu atıf, kişinin herhangi bir eşcinsel yaklaşımdan korkma ihtimalini görmezden gelmektedir. Fakat bu durumda çocukken eşcinseller tarafından taciz edilen insanlar ne olacak? Bu insanlar için, benzer bir tecrübeyi tekrar yaşamaktan korkmak, karşı cinsin tacize uğrayan birisinin benzer bir tecrübeyi tekrar yaşamaktan korkması kadar olağan değil midir? Kocanın benliğine yönelen bir tehdit ve bir noktada kendisinde de bazı "dişil" özellikler olduğunu keşfetme endişesi olasılıklar arasındadır; fakat mektupta detaylar eksik olduğundan, meselenin bu olduğu, ***kesin olmaktan uzaktır.***
3. Homofobi, bu kadının durumunda olduğu gibi, evliliğin zayıflaması ihtimali de dahil birtakım zararlı etkilere sahip olabilir.	3. Hiçbir aklı başında insan bu fikre karşı çıkmayacaktır.
4. Kadın bu durumu kocasıyla tam anlamıyla konuşmalı ve onu hislerini akılcı bir biçimde gözden geçirmesi için cesaretlendirmelidir.	4. Kadının konuyu eşiyle konuşması ne demektir –eşinin his ve düşünceleri hakkında daha net bir karar vermek mi, yoksa onları açıklamasını isteyip yanıtlarından bir şeyler öğrenmeye ummak mı?

5. Böyle bir yaklaşım, kocanın soruna ilişkin daha iyi bir görüş geliştirmesine yardımcı olabilir.	5. Kadının, eşinden hislerini keşfetmesini beklediği gibi kendisinin de samimi bir şekilde davranışı hakkında düşünmesi gerekmez mi? İçinde bulundukları duruma dair kendisinin de yeni ve derinlemesine bir anlayış geliştirmeye çalışması gerekmez mi?
6. Herhangi bir sebeple bu yaklaşım kadının istediği etkiyi yaratmazsa eşli terapiye gitmeyi ve kocasına fikrini değiştirmesi için bir fırsat sunmayı değerlendirmelidir.	6. Taraflardan bir tanesinin, kendisinin tamamen hatasız ve diğer kişinin hatalı olduğuna ikna olduğu bir terapinin başarılı olma ihtimali var mıdır?
7. Terapinin sonucundan bağımsız olarak, kocası, kendisinin fikrine gelse de, gelmese de kadın eşcinsel arkadaşıyla ilişkisini sürdürmelidir.	7. Arkadaşlığı sürdürmenin, evliliği kurtarmaktan daha önemli olması şart mı? Söz konusu durumda, arkadaşlığın evlilikten daha değerli olduğu sonucuna varmak için, okuyucunun mektubundan yer verilenden daha fazla bilgi gerekmez mi? Çiftin ne kadar süredir evli olduğunu, çocuklarının olup olmadığını, varsa yaşlarını ve bu durum ortaya çıkmadan önce ilişkilerinin uyum içerisinde devam edip etmediği bilmek faydalı olmaz mıydı? (Koca eşiyle birlikteliğine değer veriyorsa homofobiden ziyade ihmal ve kayıp hisleriyle hareket ediyor olamaz mı?) Dr. Brothers'ın, kadının, gey arkadaşıyla ne sıklıkta, günün hangi saatlerinde ve ne kadar süreyle konuştuğunu bilmeksizin, eşine karşı adil olduğunu ve eşinin mantıksız davrandığını varsayması akla uygun mu? Eşler, ev işleri ve ebeveynlik noktasında görev ve sorumluluğu paylaştıkları halde, kadın her akşam telefonda saatler harcıyorsa ne olacak? Öyle bir durumda, en iyi tavsiye, *kadının* terapiye gitmesi ve nerede hatalı olduğunu keşfetmesi değil midir?

Örneklerin gösterdiği gibi, uygun soruları sormak için zaman ayırmanın birtakım faydaları bulunmaktadır. İlk olarak soru sormak, sizi ilk izlenimlere dayalı hızlı yargılamalardan uzak tutar. İkincisi iddianın (bütünü hakkında genel bir değerlendirme yerine) her bir parçasını ayrı ayrı değerlendirmenize izin verir. Böylece güçlü ve zayıf yanları

tespit edebilirsiniz. Son olarak uygun soruları sormak için zaman ayırmak, çoğunlukla düşüncelerinizi düzenlemek için bir yapı kurmanıza yardımcı olur.

Sorularınıza verdiğiniz yanıtlar, iddia hakkındaki yorumunuzu şekillendirir. Yorumunuzu yazıya dökerken sorularınızın sırasını takip edebilir ya da başka bir yol seçebilirsiniz. Kararınız, hangi yolun, hem istediğiniz vurguyu sağlayacağı hem de uygunluk yaratacağıyla ilgilidir.

Önemli Ayrımlar Yapmak

Kanıt ve iddiaların değerlendirilmesinde önemli bir başka nokta, özenli ayrımlar yapmaktır. Tam bir ayrım ihtiyacının olaya bağlı olduğuna şüphe yoktur. Burada, hatalı değerlendirmelerden sakınmak için sıklıkla gerekli olan altı tür ayrıma yer verilmektedir:

1. *Kişiyle fikir arasında.* Kişiyi fikirle karıştırmak kolaydır. Tıpkı arkadaşlarımızın hatalarını görmezden gelip düşmanlarımızınkini abartma eğilimde olduğumuz gibi, sevdiğimiz veya imrendiğimiz insanların fikirlerine olumlu, sevmediğimiz ya da imrenmediklerimizinkilere olumsuz yaklaşma eğiliminde oluruz. Benzer şekilde belirli konularda, fikir *sahibi olmaması gerektiğini* hissettiğimiz insanların –örneğin Beyaz akademisyenlerin Afrika kökenli Amerikalıların tarihiyle veya erkeklerin kadınların meseleleriyle ilgili– fikirlerine önem vermeme eğilimde oluruz. Böylesi tepkiler mantıksızdır çünkü fikirler, onları ortaya atan insanlarla eşanlamlı değildir. İmrenilen insanlar hatalı olabilir ve hor görülen insanlar haklı çıkabilirler. Dahası kişinin cinsiyeti, rengi, milliyeti veya dini, onun fikirlerini kabul veya reddetmek noktasında uygun bir temel değildir. Bir erkeğin feminizm konusunda otorite olması (ya da bu açıdan feminist *olması*), Beyaz bir akademisyenin Afrika kökenli Amerikalıların tarihiyle ilgili görüşlere sahip olması ve Çinli bir Budistin Amerikan Protestanlığı konusuna değerli bir katkı yapması mümkündür.

2. *Söylenen şeyle nasıl söylendiği arasında.* Üslup ve içerik biraz farklı unsurlardır. Maalesef en açık ve zarif ifadeli kişi her zaman en mantıklı fikre sahip olmaz. Bu yüzden belagati kuvvetli yazar veya konuşmacılardan etkilenmemiz doğal olsa da fikirlerinin mantıklı olması gerektiğini varsaymamız akıllıca değildir. Aziz Augustin'in dediği gibi, "Karşımızdakine dair kaygımız, ne kadar etkileyici bir biçimde öğrettiği değil, ne tür kanıtlar gösterdiğidir."

3. *İnsanların neden belli bir şekilde düşündükleriyle düşündüklerinin doğruluğu arasında.* İnsanların belli bir şekilde düşünmelerinin ve eylemde bulunmalarının arkasında yatan *güdülerin* yargılanması yaygındır. Böylesi yargılamalar, bazen aceleci olsa da diğer zamanlar faydalıdır. Bir senatörün, silah endüstrisiyle bağlantılarına ulaşmak, örneğin onun silahların kontrolüne ilişkin yasalara karşı çıkışı hakkında ilginç soruları gündeme getirir. Fakat değersiz güdülerin sahiplenilen pozisyonu lekelemek zorunda olmadığını akılda tutmak önemlidir. Fikrin mantıklı olup olmayışı, onu destekleyen kişinin sahip olduğu güdülere değil, olayın gerçeklerine uygunluğuna bağlıdır.

4. *Kişiyle grup veya sınıf arasında.* Bireysel kişi veya nesne, grup veya sınıftan, bir veya daha fazla önemli boyutta farklı olabilir. Bu yüzden bireyin özellikleri dikkatsizce gruba ve de grubun özellikleri dikkatsizce bireye atfedilmemelidir.

5. *Tercihlerle yargılar arasında.* Tercihler zevklerle ilgilidir ve tartışılacak yanları yoktur. Öte yandan yargılar olay ve teori yorumlarıyla ilgili olup tartışmaya açıktır. Bu nedenle, yargıların sorgulanması uygundur.

6. *Aşina olmayla doğruluk arasında.* Aşina olunana, olunmayana göre daha az direnç göstermek doğaldır. Ama aşina olunan fikirlerin doğru olacağının garantisi yoktur. Dolayısıyla fikrin doğruluğu hakkında yargıda bulunurken aşina olup olmamasına takılmamalıyız. Böylece meselelere dair, sadece desteklediğimiz taraftan gelen görüşe değil, her iki taraftan gelecek görüşlere de açık oluruz.

Yargıların İfade Edilmesi

Bir iddiayı ifade ediş şekli onu değiştirebilir. Bu yüzden zihninizde meseleye dair yargınız ne kadar net olursa olsun, en iyisi, onu doğru sözcüklere dökülene kadar biçimsiz kabul etmektir. Aşağıdaki yaklaşım, yargılarınızı etkili bir şekilde ifade etmenize yardımcı olacaktır:

1. Dengeli bir görüş için gayret edin.
2. Olasılıklarla ilgilenin.
3. Konunuzu uygun bir şekilde belirginleştirin.
4. Kullandığınız yüklemi netleştirin.
5. Uygun olan tüm nitelemelere yer verin.
6. Abartıdan kaçının.

Şimdi, bu adımların her birine daha yakından bakalım.

DENGELİ BİR GÖRÜŞ İÇİN GAYRET EDİN

Bir meseleye dair dengeli bir görüş, onun tüm güç kavranan yönlerini ve karmaşıklığını yansıtan görüştür. Hâkim görüş, çoğu insanın düşüncesi üzerinde, özellikle mesele tartışmalıysa ve yoğun duygusallık içeriyorsa, dikkate değer bir baskı uygular. Bunun farkına varmaksızın, insanlar tipik bir biçimde moda olan bakış açısını benimser, moda iddiaları ve hatta moda sözcükleri kullanır. Bu, normalde eleştirel düşünen insanlarda bile olur.

Böyle zamanlarda, liberal düşünürler sürüsü, muhafazakâr düşünürler sürüsü gibi görünür. Sonunda birisi çıkıp alışılagelmişi kıran bir zihinsel disiplin sergileyip meseleye dengeli yaklaştığında, sonuç ferahlatıcı bir şekilde özgün ve çoğunlukla kavrayışı güçlü bir görüş olmaktadır.

Salman Rushdie'nin *Şeytan Ayetleri* [*The Satanic Verses*] isimli kitabını düşünün. Kitabın dinleriyle ve Muhammed Peygamber ile alay ettiğine ikna olmuş çoğu Müslüman öfkeyle karşılık gösterdi. Ayetullah Humeyni, çok ileri gidip, yazarı öldürmek için birini tuttu ve kitabın yayımlanmasına veya dağıtılmasına katılacak bireyleri tehdit etti. Edebi, gazeteci ve entelektüel çevreler bu aşırı tepkiye yanıtı, toplan-

tılar gerçekleştirmek ve açık biçimde Rushdie ve yayıncıyı desteklemek oldu. Bu toplantıların ve ifadelerin teması, ifade özgürlüğünün mutlak bir hak olduğuydu.

Şüphe yok ki ifade özgürlüğü değerli bir ilke olup Humeyni ile takipçilerinin Rushdie'nin romanına yönelik aşırı tepkileri tamamen haksızdır. Bu durum, tam da bu nedenle, hassas insanların Rushdie'yi destekleyip Humeyni'yi niteliksizle kınama eğiliminde olmalarına yol açtı. (Bu eğilime ek olarak, Humeyni, önceden Batının düşmanlığını da kazanmıştı.) Yine de entelektüel dengeyi tutturmak, abartma aşırı şekilde cazip olsa da tepkilerimizi ılımlı hale getirmek için bilinçli bir gayret göstermek anlamına gelir.

En azından bir avuç yazar, başka ilkelerin de, bilhassa başkalarının dinsel inançlarına saygı ilkesinin, önemli olduğunu hatırlatarak meseleye ilişkin entelektüel bir denge tutturdular. Köşe yazarı John Leo, "[hoşgörü] anlayışının, başkalarının dinsel inançlarını tartışırken belirli miktarda hürmet göstermeye ve kendine hâkim olmaya yönelik çağrıda bulunduğundan" söz etti.[3] Profesör John Esposito ise "İlk Anayasa hakkının istediğin her şeyi söylemek anlamına gelmediğini" ifade etti.[4] *Bu görüşleri dengede tutan, ifade özgürlüğünün ve Humeyni'nin tehdit rezaletinin ciddiyeti reddedilmeksizin ortaya konulmalarıydı.*

Şimdi ise bir başka meseleyi, insanlardaki öz-saygının inşası sorusunu düşünün. 20 yıldan fazla bir süredir, kişisel gelişim kitaplarının yazarları, öz-saygının, özellikle gençler üzerindeki önemine vurgu yaptılar. Söz konusu vurgu o kadar fazlaydı ki çoğu insan okuldaki veya okul sonrası yaşamdaki başarı veya başarısızlığın bu etkene bağlı olduğunu varsayar oldu. İnsanların kendilerine iyi hissetmelerini sağlayan hemen her çaba alkışlandı.

Fakat psikolog ve avukat Barbara Lerner bu yaygın görüşün güçlü cazibesine karşı direnmeyi ve öz-saygıyı eleş-

3 John Leo, "In Search of the Middle Ground," *U.S. News & World Report*, 6 Mart 1989, s. 30.

4 Aktaran Leo, "In Search of the Middle Ground," s. 30.

tirel biçimde ele almayı becerdi. Bundan kazancı, öz-saygının her zaman iyi olmadığı, bazı zamanlarda başarının önünde *engel* teşkil edebileceği görüşüydü. Ona göre, "hak edilmiş" öz-saygıyla "şimdi iyi hissetme" amaçlı öz-saygı arasında bir fark vardı. İlki, başarıya ve hatta mükemmeliyete, ikincisi ise rehavete ve sonuçta yetersizliğe yol açabilmekteydi.[5]

İlgilendiğiniz meseleler hakkında dengeli bir görüş tutturmak için meselenin *ihmal edilmiş* yönünü görmeye ve iyi bir sebebiniz varsa yaygın olan görüşe *meydan okumaya* istekli olmalısınız.

OLASILIKLARLA İLGİLENİN

Meseleleri soruşturmak için en iyi çabamızı göstersek de bazen kesin bir yargıya varmak için yeterli kanıta ulaşamayabiliriz. Tartışmalı meseleler için bu özellikle doğrudur. Böyle zamanlarda, sorumsuzlar çoğunlukla seslerini yükseltir, daha güçlü sözcükleri seçer ve kesinlik *iddiasında bulunurlar.* Bu iki sebeple ölümcül bir hatadır; ilk olarak söz konusu iddia iyi düşünürleri nadiren kandırır, ama daha önemli olarak entelektüel açıdan sahtekârlıktır.

Kesinliğe ulaşmak için gereken kanıtı elde etmek üzere samimi bir çaba gösterdiğimiz ve kasten taraf tutmadığımız sürece, "bu durumda doğru yargının ne olduğundan emin değilim" itirafının utanılacak bir yanı yoktur. Hatta bu erdemli bir davranıştır. Böyle durumlar, sorumluluk sahibi düşünürlerden bir talepte daha bulunmaktadır. Mümkünse olasılığın desteklediği hangi yargının doğru olduğunun, yani kanıtın belirli bir yargıyı tam olarak *ortaya koymasa* da *önerdiğ*inin açıklanmasıdır.

Kanıt, örneğin sigaranın kesin olarak akciğer kanserine *yol açtığını* veya televizyondaki şiddet görüntülerini izlemenin insanlara *kesinlikle zarar verdiğini* söylememiz için

5 Barbara Lerner, "Self-Esteem and Excellence: The Choice and the Paradox," *American Educator*, Kış 1985.

yeterli olmayabilir. Bu iki mesele yine de *olası* sebep-sonuç ilişkileri hakkında yargıya izin verir.

Kesinliğe ulaşamadığınız durumlarda olasılığa odaklanın.

KONUNUZU UYGUN BİR ŞEKİLDE BELİRGİNLEŞTİRİN

Özenle değerlendirilen konu, uygun bir şekilde belirgindir. Aşağıda, konunun italik yazıldığı cümleleri değerlendirin:

Günümüz üniversite öğrencileri, gramer ve yapı bilgisi açısından 10 yıl önceki muadillerine göre daha yetersiz.

Günümüz ABD'li üniversite öğrencileri, gramer ve yapı bilgisi açısından 10 yıl önceki muadillerine göre daha yetersiz.

İki yıllık programlara kayıtlı günümüz ABD'li üniversite öğrencileri, gramer ve yapı bilgisi açısından 10 yıl önceki muadillerine göre daha yetersiz.

Üniversitenin şimdiki öğrencileri, gramer ve yapı bilgisi açısından 10 yıl önceki muadillerine göre daha yetersiz.

Eğer elimizdeki kanıt sadece belirli bir üniversitenin öğrencilerini kapsamaktaysa sadece son yargı mantıklı olabilir. Diğer üçü, fazla genellenmiştir. Yazı ve konuşmalarınızda bu tarzda bir hatadan kaçınmak için, değerlendirmelerinizin konu kısımlarını dikkatli bir şekilde seçin.

KULLANDIĞINIZ YÜKLEMİ NETLEŞTİRİN

Özenli bir değerlendirmede yüklem, tam olarak demek istediğinizi söyler. Yüklem kısmı italik yazılmış aşağıdaki cümleleri karşılaştırın:

Barış *sağlanmıştır.*

Barış *sağlanabilir.*

Barış *sağlanmak zorundadır.*

Barış *sağlanmalıdır.*

Barış *sağlanabilirdi.*

Barış *sağlanacaktır.*

Bu cümleler yapı olarak çok benzer olsalar da anlamları bir o kadar farklıdır. Belirsizliği kasten sahiplenmiyorsak

(karışıklık yaratmanın iyi olacağı durumlar gibi), yüklemlerimizi tartarak seçmeliyiz.

Ortaya çıkabilecek bu tarz bir karışıklık örneği, 1960'ların ilahiyat tartışmalarını tetikleyen "Tanrı öldü" cümlesinde görülmektedir. Hoş bir slogandı fakat tam olarak ne anlam ifade etmekteydi? Kişi bu soruyu kendi kendine yanıtlamakta ciddi bir zorluk yaşayabilir. "Hiçbir yüce varlık yoktur" şeklindeki olası anlama ek olarak, en azından yedi farklı anlam daha bulunmaktadır:

İnsanlar artık Tanrı'nın var olduğuna inanmak *istememektedir*.

İnsanlar artık Tanrı'nın var olduğuna *inanamamaktadır*.

İnsanlar artık Tanrı'nın var olduğundan *emin değil*.

İnsanlar artık Tanrı varmışçasına *hareket etmemektedir*.

İnsanlar artık Tanrı'nın var olup olmadığını *umursamamaktadır*.

İnsanlar artık Tanrı'nın bazı belirli kavramsallaştırmalarını *kabul etmemektedir*.

İnsanlar artık Tanrı'nın varlığıyla ilgili geleneksel insan tasvirlerinin sınırlı halinden *tatmin olmamaktadır*.

İfadenin ilk sahibi, zihninde bu anlamlardan hangisinin bulunduğunu açıkça belirtmiş olsa da, kitle bununla ilgili olarak ya bilgi sahibi değildir ya da ikna olmamıştır. Kitleyi kastettiğiniz anlamı tahmin etmeye bırakmak, sorumsuzca ve kendi kendini engelleyen bir davranıştır.

UYGUN OLAN TÜM NİTELEMELERE YER VERİN

Bir şeyin genelde olduğunu söylemek, onun sıkça veya her salı olduğunu söylemekten farklıdır. Düşüncelerinizi tam olarak ifade etmek için gerekli olan nitelemelere yer vermeye ne kadar özen gösterirseniz, değerlendirmeniz o kadar savunulabilir olur. Bu, sadece zamana ilişkin nitelemeleri değil, mekân ve duruma ilişkin nitelemeleri de içerir. "Hiç üniversiteye gitmemiş 40 yaş üstü Amerikalı erkekler, Kadınlar için Ulusal Örgüt (National Organization for Women) tarafından desteklenen kadınların özgürleşmesi fikrine karşı olma eği-

limindedir" değerlendirmesindeki neredeyse her sözcük nitelemedir. Buna göre, (a) her erkek değil, *Amerikalı* erkekler, (b) bütün yaş grupları ve eğitim seviyelerine mensup olanlar değil, *hiç üniversiteye gitmemiş 40 yaş üstü* olanlar ve (c) genel olarak kadınların özgürleşmesi değil, *Kadınlar için Ulusal Örgüt tarafından desteklenen fikir* söz konusudur.

ABARTIDAN KAÇININ

Çoğumuz, her durumu "hatırlanmaya değer," her sorunu "kriz," keyifli her filmi "Oscar adayı" ve çekici her yeni arabayı veya modayı "emsalsiz" olarak gören bir veya daha fazla insan tanırız. Böyle insanlara göre, hiçbir şey sadece iyi veya kötü değildir; en iyisi veya en kötüsüdür. Sözlükleri üstünlük sıfatlarıyla doludur. Birisi buluşmaya geç kaldığında, "ebediyen" beklerler. Dişçiye gittiklerinde, acıları "katlanılamazdır." Borçları, "dev gibidir."

Böyle insanlar bize bir şey aktardıklarında, bunu gerçekçi oranlara düşürerek tecrübe etmemiz gerekir. "Hayatımda gördüğüm en büyük adamdı, boyu en az 2 metre 30 santimetre vardı" dediklerinde, adamın 2 metre civarı olduğu sonucuna varırız. "Sidney Screech'in son kaydını dinlemelisin; şimdiye kadarki en şahane performansı" dediklerinde, performansın, alışılmıştan biraz daha iyi olduğu sonucuna varırız.

Gönülsüz biçimde de olsa, arkadaşlarımızın aşırı ifadelerine izin verebiliriz. Fakat tanımadıklarımız için nezaket göstermeyi nadiren tercih ederiz. Bunun yerine, onları dengesiz ve orantısız olarak niteler, raporlarını güvenilmez addedip görmezden geliriz. Şüphesiz, başkaları da bize yaklaşımı da farklı değildir. Ulaştığınız yargıların, başkalarının dikkatli incelemesinden başarıysa geçmesini istiyorsanız, abartıdan kaçının. Yargınızın doğruluğundan emin olamıyorsanız, ifadenizin abartıya kaçmasındansa mütevazı olmasını tercih etme eğiliminde olmalısınız. Başka bir deyişle, daha ılımlı bir yorum ve daha az aşırı bir sonuçta iddia etmelisiniz. Bu yolla bazen her insanın düşebileceği gibi, hataya düşmeniz

halinde, en azından kontrollü ve kendinizi tutarak hareket etme nezaketini göstermiş olursunuz.

Bu bölümde ve önceki bölümlerde gösterilen eleştirel düşünme stratejisi aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Kendinizi bilin ve zihin alışkanlıklarınızın meseleleri ele alınışınızı zedelediği hallere dikkate edin.

2. Gözlemci olun ve gördüklerinizle duyduklarınız hakkında tekrar tekrar düşünün.

3. Bir mesele tespit ettiğinizde, ilgili boyutları sıralayıp her biri hakkında detaylı sorular sorarak onu netleştirin.

4. İlgili tüm olguları ve bilgi temelli görüşleri dikkate alan etraflı bir araştırma yürütün.

5. Bulgularınızı değerlendirin, ardından yargınızı şekillendirip ifade edin.

Bu özet, uygun bir kontrol listesidir. Meseleleri ele alırken buna atıfta bulunun.

Uygulamalar

1. Aşağıdaki özetlerden *ikisini*, bu bölümde gösterilen şekilde analiz edin. İlk izlenimlerinizin ötesine geçtiğinizden ve 13. Bölümde özetlenen hatalardan kaçındığınızdan emin olun. Ortaya koyduğunuz bütün sorular, fikre hangi açılardan katılıp hangi açılardan katılmadığınıza tam olarak karar vererek yanıtlayın.

   a. Hissetme ve sezgi, akıl yürütmeye göre, davranışın daha iyi birer rehberidir. Günümüzde sorunlarımızın çoğu için acil yanıtlara ihtiyaç duymaktayız ve hissetmeyle sezgi neredeyse anlıkken akıl yürütme acı verici biçimde yavaştır. Dahası hissetme ve sezgi doğaldır, toplum tarafından dayatılan yapay değerler ve kurallar tarafından bozulmamıştır. Akıl yürütme ise–katı, mekanik ve doğal olmayan–programlı tepkiler dizisidir. Bu nedenle, bireyselliğe ulaşmak, başkaları tarafından koşullandırılmamış gerçek içsel benliğimizi ortaya koymak istiyorsak, düşüncelerimiz yerine his ve sezgilerimizi takip etmeliyiz.

b. Dünyayı ve insanlar arasındaki ilişkileri iyileştirmenin en iyi yolunun, herkesin kendi çıkarından feragat edip başkalarını düşünmek olduğu genel kabul görmektedir. Başkalarıyla ilgili bu kaygı, Altın Kural ve de çoğu dinin temel fikridir. Şüphesiz, söz konusu amacın gerçekleştirilebilir olup olmadığı sorgulamaya açıktır. Daha da önemlisi, bu amaç hatalıdır. İnsanları birbirine düşüren bencillik değil başkasını düşünme yalanıdır. Herkes kendisine dışarıdan bakar ve kendi çıkarlarının peşinden giderse dünyadaki ikiyüzlülük azalmakla kalmayacak, anlayış da artacaktır. Her insan karşı tarafın kendisiyle ilişkide nerede durduğunun farkında olacak ve hiç kimse bir başkasına bağlı olmayacaktır.
c. Evlilik kurumu faydalı olma halini daha fazla sürdürememiştir. Her geçen gün artan sayıda insan, özellikle gençler, resmi olmayan ilişkilerin daha anlamlı olduğunun farkına varıyor. Bir çift, her iki taraf da istediği sürece, birlikte yaşamalıdır. Taraflardan biri ilişkiyi sona erdirmek istediğinde, hiçbir yasal zorluk yaşamadan temiz bir şekilde bunu yapabilmelidir. Evlilik bozulduğunda bu yapılabilmelidir. Bu herkesin yararınadır. İnsanlar değişen değer ve çıkarlarına uygun olarak bireysel özgürlüklerini sürdürebilmeli ve kendini geliştirme ihtiyacını karşılayabilmelidir.
ç. Üniversitede görevli öğretim elemanlarının, kısıtlayıcı derse devam politikaları uygulamalarına engel olunma; öğrencilere, derse devam edip etmeme konusunda kararın kendilerine bırakıldığı, sorumluluk sahibi yetişkinler olarak yaklaşmaları sağlanmalıdır. Öğrenciler güçlü ve zayıf yönlerini başka herkesten daha iyi bilmektedir ve hangi derslere katılmaları gerektiği konusunda da yeterince olgundur. Bazı dersler onlar için yeni ve zorlayıcı olabilir. Diğerleri önceden öğrendiklerini sadece tekrar edebilir. Bazı öğretim elemanları öğrencilerin bilgi küfesine katkı sunup en-

telektüel kapasitelerini zorlayabilir. Diğerleri ders kitabını yüksek sesle okuyor olabilir. Kendi kararlarını vermelerine izin verilen öğrenciler zamanlarını daha akıllıca kullanabilir; iyi, ilginç ve kendisini işine adamış öğretmenlerin derslerine katılıp ahmakların ve bedavacılarınkinden uzak durabilir.

d. Toplumumuzda suçun azmış olmasının sebeplerinden bir tanesi, suçlunun, suçu neden işlediğinin ve polisin, suçluya adil muamelede bulunup bulunmadığının belirlenmesine aşırı vurgu yapmamızdır. Bunlar önemli konular, fakat yasalara saygılı insanların tehlikeli ve sorumsuz insanlardan korunması ve cezaların suça karşı caydırıcı ciddiyette olması gibi diğer eşit derecede önemli konular son dönemde ihmal ediliyor gibi görünmektedir. İlkel toplumlarda suçun ele alınışı karşısında –örneğin hırsızın ellerinin ya da yalancının dilinin kesilmesi gibi– korkuyla eğilmekteyiz. Ancak böylesi cezalandırmalar, en azından, suçun topluma karşı hoş görülmemesi gereken bir hakaret olduğunun kabulü anlamına gelmektedir. Bu adalet standardına dönmeyi değil, sadece suçlara karşı daha katı olmayı öneriyorum. Yargıçlara geniş bir hoşgörü imkânı yerine suçlulara yönelik kararlı hapis cezaları ve kişi açıkça suçluysa yasal detayların hükmü engellemesinin reddedilmesi gibi iki adım, iyi bir başlangıç olabilir.

2. Bu bölümde öğrendiklerinizi, 17. Bölümdeki uygulamalardan bir tanesi hakkında tamamlamış olduğunuz araştırmaya uygulayın.

19. Bölüm

DİĞERLERİNİ İKNA ETMEK

Bir önceki bölümü okuduğunuzda, kitabı bitirmek için uygun bir bölüm gibi görünmüş olabilir. Bu izlenim anlaşılabilir. Bir yargıda bulunduğunda ve söz konusu yargı sözcüklere döküldüğünde, düşünme sürecinin akla uygun bir biçimde tamamlanmış olduğunu düşünülebilir. Bu durumda, neden bu bölüm eklendi? Yanıt basit: Çünkü özenle oluşturulmuş yargılar paylaşılmayı hak eder ve yargıların sunuluş biçimleri, başkalarının, onlara yönelik tepkilerini güçlü bir biçimde etkileyebilir. İkna ilkelerini öğrenerek ve onları yazımınıza (ve konuşmanıza) uygulayarak eleştirel düşünmenizin yaratacağı faydayı, zihninizin sınırlarının ötesine genişleteceksiniz.

İkna, görüşünüzü, meseleye ilişkin bir duruşu olmayan insanların sizinle aynı fikirde olmaya meyletmelerine ve sizinle aynı fikirde olmayanlarınsa kendi görüşlerini tekrardan gözden geçirmelerine neden olacak kadar etkin bir biçimde ifade etmektir. Bu görev göründüğünden daha zordur. Siz görüşünüzün akla yatkınlığını ortaya koyduğunuz müddetçe tarafsızlar öneriye açık olacaklardır. Sizinle aynı fikirde olmayanlar, açık bir sebeple, yani görüşünüz onlarınkine uymadığı için, onu *reddetmeye* hazır olacaklardır. Sizin görüşünüzü kabul etmek, bin bir uğraş oluşturmuş olabilecekleri ve benlikleriyle iç içe geçen kendi görüşlerinden ayrılmayı gerektirmektedir.

Diğerlerini ikna etmenin zorluğunu teslim etmek için, sadece kendi görüşlerinize karşı çıkan fikirlere direncinize bakmanız yeterlidir. *Eleştirel düşünmeye ilişkin bu kadar sayfa okumaya rağmen,* hâlâ bu fikirlere adil biçimde yaklaşmakta güçlük çekiyorsanız, eleştirel düşünme pratiğinden uzak olanların bu konuda daha cömert olmalarını beklemek yersiz olabilir.

İkna için Öneriler

Burada, karşınızdakini ikna için 11 öneri sunulmaktadır. Her bir öneri belirli bir zorluğun üstesinden gelmeniz için tasarlanmıştır. Bu önerileri ne kadar içtenlikle takip ederseniz, fikirlerinizin değerini göstermekte o kadar etkin olabilirsiniz.

ÖNERİ 1: KARŞINIZDAKİ KİTLEYE SAYGI DUYUN

Bu öneri kulağa idealistçe gelebilir, fakat son derece pratiktir. Eğer ikna etmeye çalıştığınız insanların budala veya entelektüel açıdan sahtekâr olduklarını düşünürseniz, doğrudan olmasa da dolaylı biçimde, ses tonunuz veya sözcük seçimlerinizde bu inancın esiri olursunuz. Dahası genellikle onları kötülediğiniz hissine kapılacak ve incinmiş veya alınmış hissedeceklerdir ki, bu türden tepkiler onların ikna edilebilmeleri zorlaştıracaktır.

Bazı insanlar gerçekten de budala veya entelektüel açıdan sahtekâr değiller mi? Şüphesiz, öyleler. Fakat açık ve ikna edici kanıtınız olmaksızın bu düşünmek size düşmez. Böyle bir kanıta sahipseniz bu kitle için yazmayın. Böyle bir kanıta sahip değilseniz, ki genelde durum budur, o zaman kitlenize güvenmelisiniz. Görüşünüze katılmamalarının sebebinin ne olabileceğini kendinize sorun. Kişinin bakış açısını etkileyebilecek yaş, cinsiyet, ırk, etnik köken, aile geçmişi, din, gelir düzeyi, politik aidiyet, eğitim seviyesi ve kişisel deneyim gibi tüm etkenleri dikkate alın. Eğer bu etkenlerden bir veya birkaçı görüş ayrılığının sebebi olarak sayılabilirse, onların sizinle aynı fikirde olmamalarını mantıklı ve samimi bulmanız için iyi bir sebebiniz var demektir.

Burada bir uyarıya ihtiyaç olabilir: Kitleye saygınızı ifade etmeniz gerektiği hissine kapılmayın. Bu tür ifadeler, samimiyetsiz görülebilir. Gerçekten saygılı davranmaya çalışın; bunu başarabilirseniz, ayrıca ifade etmenize gerek kalmayacaktır. O, kendini gösterecektir.

ÖNERİ 2: KARŞINIZDAKİ KİTLENİN BAKIŞ AÇISINI ANLAYIN

Çoğu insan, ikna edici olmak için gereken tek şeyin kendi bakış açılarını bilmek olduğunu düşünme hatasına düşerler. "Okuyucularımın mesele hakkında ne düşündükleri konuyla gerçekten alakasız" diye akıl yürütürler. "Önemli olan tek şey, onlara ne düşündürteceğim." Bu eğilim, gururlu olmanın yanı sıra, iki önemli hususu da göz ardı eder. İlk olarak insanların görüşlerinin onlar için anlamı büyüktür ve başkaları bunu görmezden geldiklerinde, kendilerini saldırıya uğramış hissederler. İkinci olarak ise insanlara ulaşmayı ummadan önce nerede durduklarını bilmek zorundayız.

Okuyucularınızın yazdığınız mesele hakkında ne düşündüklerini nasıl belirleyebilirsiniz? Yanıt belirli şartlara bağlıdır. Aşağıda en yaygın durumlara değinilmektedir:

1. Durum: Fikirlerini bir makale, kitap, konuşma veya tartışmada dile getiren tek bir okuyucu için yazıyorsunuz. Okuyucunuzun ne söylediğini, sadece kişinin pozisyonunu değil söz konusu pozisyonu destekleyen akıl yürütmesini de not ederek gözden geçirin. Kişinin pozisyonunun güçlü ve zayıf yanlarını belirleyin.

2. Durum: Bildiğiniz kadarıyla söz konusu olay hakkındaki görüşünü açıklamamış tek bir okuyucu için yazıyorsunuz. Mesela bir şirketin yönetim kurulu başkanına, şirketin tartışmalı bir televizyon dizisine sponsor olmasını eleştiren bir mektup yazdığınızı farz edin. Başkanın, söylemeyi planladığınız şeyle aynı fikirde olmadığından emin olmayabilirsiniz, fakat ihtiyatlı olmak, en kötü senaryoyu düşünmeyi gerektirir, yani sponsorluk kararını güçlü bir biçimde desteklediğini. İlgili soruları üretmek için hayal gücünüzü kullanın: Başkan dışarıdan birilerinin şirketi eleştirmesine

nasıl bakıyor olabilir? Peki, o kişilerin hiçbir eleştiri hakkı yok mudur? Peki, şirket sadece hissedarlarına mı yanıt verir? Söz konusu dizi, yani karakterler, hikâyedeki tipik durumlar ve temalar hakkında ne düşünüyor olabilir? (Diziye daha yakından baktıkça yanıtınız daha anlamlı olacaktır.) Başkan dışarıdan gelen eleştiriyi bir çeşit sansür olarak algılayabilir mi? Evetse neden, hayırsa neden?

3. Durum: Belirli bir kişi yerine meseleye ilişkin karşıt bir görüşe sahip herkes için yazıyorsunuz. Bu, ikna edici yazımda en yaygın biçimde karşılaşılan durumdur. Karşıt görüşe sahip insanların dile getirdikleri fikirleri çalışın. Sıklıkla tekrar edilen iddia ve temalara bakın. Bir düşünce çizgisi ne kadar sık ve ne kadar çok insan tarafından ifade edilirse insanların görüşlerini şekillendirmekte o kadar etkili hale gelebilir. Düşünmedeki en etkili hatalar ikna karşısındaki en büyük zorluklardır.

ÖNERİ 3: OKUYUCULARINIZLA ORTAKLAŞA PAYLAŞTIĞINIZ BİR GÖRÜŞTEN YOLA ÇIKIN

Okuyucunuzla hemfikir olduğunuz bir pozisyondan yola çıkmak, keyfi bir gereklilik veya nezaket ya da görgü kuralı değildir. *Basit bir psikoloji konusudur.* Doğrudan olma bile "buraya bak, sen hatalısın ve şimdi sana hatanı göstereceğim" diye söze başlarsanız, okuyucularınızı, açık düşmanca tepkiler değilse bile, savunmaya itersiniz. Yazınızın geri kalanını, söylediklerinizle ilgilenip, onları reddetmenin yollarını düşünerek okumaya meyilli olurlar. Ayrıca okurken mantıksız ve dengesiz olurlarsa, burada hata onlardan çok sizde olacaktır.

Şiddetli bir biçimde çeliştiğiniz birisiyle ortak noktalar bulmak her zaman zordur. Başarısızlık nedeniyle üniversitesinden atılan öğrencilerin tekrar başvurmalarına izin verilmesi gerektiğini savunan kompozisyonun sahibi öğrencide de durum budur. Söz konusu öğrencinin okuyucuları, böyle bir durumda öğrencilerin tekrar başvurmalarına izin verilmemesi gerektiği görüşüne sahip yöneticilerdi. Dolayısıyla öğrenci şöyle başladı:

> Başarısızlık nedeniyle üniversitesinden atılan öğrencilerin tekrar başvurmalarına izin verilmesi gerektiğini düşünüyorum, çünkü herkes ikinci bir şansı hak eder. Çoğu yeniden başvurunun amacın ciddiyetinden yoksun olduğunu söylediniz fakat...

Bu öğrenci muhtemelen okuyucularıyla hiçbir konuda anlaşamayacağı konusunda oldukça emindi. Bu yüzden söze ikna edici olma şansını yok eden doğrudan bir çarpışmayla başladı. Şüphesiz, okuyucunun tepkisi, bilinçli veya bilinçsiz, şöyle oldu: "Bu öğrenci sadece kendi önyargılı pozisyonunu görüyor. Sorunun karmaşıklığını anlamıyor, tüm öğrencilerin refahını dikkate almıyor, görünen o ki, üniversite eğitiminin herkese yönelik bir hak değil, bir ayrıcalık olduğunu kabul etmiyor." Tepkileri yanlış olabilir. Öğrenci bu değerlendirmelerin tamamen farkında olabilir. Fakat o bunu okuyucularına göstererememiştir. Acaba söze şu şekilde başlamış olsaydı, okuyucuda nasıl bir izlenim bırakırdı:

> Üniversitenin sadece eğlence, dinlenme ya da sosyalleşme yeri olarak değerlendiren bir yerleşke dolusu öğrencinin varlığı kimseye–öğretmen olsun, öğrenci olsun–fayda getirmez. Böyle öğrenciler değerli zaman ve mekânı işgal edip genellikle sadece daha ciddi öğrencilerin dikkatini dağıtmaya yararlar. Çoğu durumda, üniversite eğitiminin zorunlu bir hak değil, kazanılmaya devam edilmesi gereken bir ayrıcalık olduğunu fark edemezler. Bu üniversitenin de böyle öğrencilere sahip olduğu konusunda hemfikirim.

"Fakat" ifadesi hâlâ ortaya çıkabilir. Meseleyi kavrayışındaki geniş kapsama ve mantıklı olma arzusuna dair okuyucuda iyi bir izlenim bıraktıktan sonra öğrenci hâlâ iddiasını dile getirebilir.

ÖNERİ 4: OLUMLU BİR YAKLAŞIM BENİMSEYİN

Mümkün olduğunca karşı tarafın davasını alaşağı etmektense kendi davanızı inşa edin. Karşı tarafın zayıf yanlarını hiçbir zaman dillendirmemelisiniz demek aşırı basitleştirme

ve de bu noktada aptalca olabilir. Böyle zayıflıkları değerlendirmenin, sorumlu tek davranış biçimi olduğu zamanlar vardır. Öte yandan karşıt görüşün doğrudan eleştirisinin her zaman bu görüşü paylaşanların gözünde olduğundan daha sert *görüneceğini*, kısa bir eleştirinin uzun *geleceğini* ve sadece olumsuz olduğunuz *algısının* okuyucuları savunmaya iteceğini akılda tutun. Çözüm, anlamlı hiçbir şey söyleyemeyecek kadar çekingen olmak değil, okuyucunun tepkilerine karşı duyarlı olmaktır.

Mesela şu durumu düşünün. Birisi silah kontrolü yasasına saldıran bir makale yazıyor. Derginin gelecek sayısında iki yanıt basılıyor. Aşağıda makale ve her iki yanıt özet olarak verilmektedir:

Makale	*Yanıtlar*
Silah kontrolü yasası (a) hukuksuz olandan çok hukuka uyanı cezalandırmaktadır, (b) vatandaşların kendilerini ve mülklerini korumalarının en etkili araçlarını, her ikisine yönelik saldırıların sıradanlaştığı bir zamanda yadsımaktadır, (c) ABD Anayasasını çiğnemektedir.	1. Silah kontrolü yasası hukuksuz olandan çok hukuka uyanı cezalandırmamaktadır. Vatandaşların kendilerini ve mülklerini korumalarının en etkili araçlarını yadsımamaktadır. ABD Anayasasını çiğnememektedir. 2. Silah kontrolü yasası sadece silah sahibi olmayı epey ciddi bir saldırı olarak kabul ederek suça karşı caydırıcı olmaktadır. Hukukun uygulanmasında, bireyden ziyade polisin rolüne vurgu yapmaktadır. Harfiyen olmasa da ABD Anayasasını izlemektedir. Her iki yanıt da makalenin öne sürdüğü üç noktayla hemfikir değil. Fakat ilki sadece makalenin pozisyonunu alaşağı ederken ikincisi farklı bir pozisyon inşa etmektedir. Aslında ilki yazara "yanlışsın, yanlışsın, yanlışsın" derken ikincisi "burada bir başka görüş var" demektedir. Doğrudan reddedişten kaçınabildiğiniz her durumda –yani okuyucunuzun karşıt görüşlerine doğrudan atıfta bulunmadan kendi görüşlerinizi etkili bir biçimde sunup destekleyebildiğiniz her durumda– öyle yapın.

ÖNERİ 5: İDDİANIZI MÜMKÜN OLDUĞUNCA MÜTEVAZI BİR BİÇİMDE SUNUN

Okuyucularınızla aranızdaki en keskin anlaşmazlık noktaları, her zaman en dikkatli biçimde yaklaşılacak olanlardır. Bu noktanın ikna önündeki en büyük engelleri temsil ederler. Görüşünüzü abartırsanız, okuyucularınızı sorgulamaya teşvik etmek yerine, görüşlerini korumaya zorlamış olursunuz. Aşağıdaki paragrafı yazan öğrenci söz konusu hataya düşmektedir:

> Çoğu üniversitede "devamsızlık hakkı" var, yani öğrencinin derse mazeretsiz biçimde birkaç kez devamsızlık yapmasına izin veriliyor. Bu üniversite ise mazeretsiz devamsızlığa hiç izin vermiyor. Sistemi katı ve taviz; bu durum öğrencilerin aşağılık kompleksine girmelerine neden olabilir.

Burada, "aşağılık kompleksi" şeklinde abartılı bir ifadeyle üniversitenin, "sıfır devamsızlık sistemini" destekleyen okuyucuların görüşlerini sağlamlaştırılmakla kalınmamış, ayrıca aşağıdaki gibi bir reddiye için de mükemmel bir fırsat sunulmuştur:

> Bu üniversitenin "sıfır devamsızlık sisteminin" talepkâr olduğunu kabul ediyorum. Fakat bunun öğrencilerde "aşağılık kompleksine yol açtığı" iddiası güvenilirlikten uzak. Bununla birlikte uygulama, sonuçta söz konusu komplekslere yol açtığı belirlenmiş olsa bile, psikolojik açıdan böylesine kırılgan durumdaki öğrencilerin, ruh hallerinin bozulmasının engellenmesi için, daha az değil, daha çok sınırlamaya ihtiyaçlarının olduğu sonucuna varmaz mıydık?

Aşağıdaki paragrafı yazan öğrenci de benzer bir hata yaptı:

Başkaları bizi saygı ve takdirle karşılarsa daha saygın ve takdire değer hale geliriz.

Öğrenci, burada, etkiyi abartmış. Başkalarının saygı ve takdiri bizi saygın ve takdire değer olma bakımından cesaretlendirebilir, fakat bizi kesinlikle kendiliğinden öyle yap-

mayacaktır. Bu hata mütevazı bir iddiayı kabul edebilecek okuyucuların, yazarın özensiz güç kullanımı nedeniyle bütün fikri reddetmeye meyilli olmaları oranında pahalı mal olacaktır.

Aşağıdaki iki paragrafa, özellikle italik sözlüklere dikkat edin. İlki yazarın kurmaya meyilli olduğu ikna edici cümle, ikincisi ise gerçekte kurduğu cümledir. İkincisi mütevazıdır. Bu yaklaşımın, yazarın görüşünden taviz vermesi anlamına gelmediğini, aksine fikri, reddetmeye meyilli okuyuculara daha etkili bir biçimde sunduğunu bir kenara yazın.

1. Eğer üniversite öğrencilerine sorumluluk almaları ve kendi kararlarını vermeleri için üniversitedeyken *fırsat* tanınmazsa buna üniversiteden sonra *birdenbire* uyum sağlamak zorunda kalacaklardır. Kaldı ki böyle bir uyum, *aşırı zor* olacaktır.

2. Eğer üniversite öğrencilerine sorumluluk almaları ve kendi kararlarını vermeleri için üniversitedeyken *bazı fırsatlar* tanınmazsa buna üniversiteden sonra *epey hızlı* uyum sağlamak zorunda kalacaklardır. Kaldı ki böyle bir uyum, *daha zor* olacaktır.

ÖNERİ 6: KARŞI TARAFIN HAKLI OLDUĞU NOKTADA, HAKKINI TESLİM ET

Hepimizde var olan kendi görüşümüze çok fazla değer verme eğilimi, karşıt görüşlerin de değerli olabileceğini itiraf etmemizi güçleştirir. Bu eğilimin üstesinden, çoğu tartışmalı meselede *her iki tarafında gerçeğin bütününe sahip olmadığını* hatırlamakla gelinebilir. Tartışmalı meselelere bu şekilde yaklaşırsanız, gerçeğin bütününü kavramanız ve mantıklı okuyucuları yanınıza çekmeniz olası hale gelir.

Dahası gerçeğe tam sadakat, bizi, karşı tarafın hakkını isteksizce değil, memnuniyetle ve tereddütsüz bir biçimde teslim etmeye mecbur kılar. Bu, kompozisyonun başına "az çok herkes haklıdır; sizin de öyle olduğunu zannediyorum" şeklinde kısa bir cümle yerleştirip sonra kendi görüşünüzü sunmanız anlamına gelmez. Karşıt görüşün hangi noktada,

nasıl ve niçin doğru olduğunun özel ve yeterli yer varsa da detaylı bir açıklamasının yapılması anlamına gelir.

Diyelim ki yaşadığınız muhitte anaokulundan 12. sınıfa kapsamlı bir seks eğitimi programı başlatılması gündemde. Siz başlatılması gerektiğini düşünüyorsunuz. İddianızı, kişinin tüm yaşamanın seks anlayışının kalitesine bağlı olduğu, konunun sokakta öğrenilmek için çok ciddi kaldığı ve çoğu ebeveynin çocuklarını bu konuda eğitme sorumluluğunu ihmal ettiğinden, okulların böyle bir program sunmaları gerektiği şeklinde gerekçelendiriyorsunuz. Okuyucularınız, sınıfta seks eğitiminin iki önemli gereksinimi karşılamadığı gerekçesiyle programa karşı çıkıyorlar: Her öğrencinin kavrama seviyesine göre kişiselleştirilmiş eğitim ve ahlaki-dinsel bağlam.

Aklı başında her insan, okuyucuların söylediklerine hak verecektir. Bu yüzden hangi öğrencilerin olgunluk seviyelerinin sınıfın geri kalanının altında kaldığını tespit etmenin zor olduğu ve de sunulan içeriğin kavrayabileceklerinin ötesine geçerek onları rahatsız edebileceğini kabullenmelisiniz. Dahası bir gencin seks hakkında bir şeyler öğrenmesi için ideal mekânın evi olduğunu ve okulun çoğu ebeveynin vazgeçilmez gördüğü ahlaki-dinsel bağlamı sağlayamayacağını da kabullenmelisiniz. Bu itiraflar görüşünüzü baltalamayacaktır. Hâlâ programın gerekli olduğunu savunabilirsiniz. İtiraflarınız ışığında programın detayları üzerinde çalışılmasını ve öğretmenlerin dikkatlice seçilmesini kabul ederek desteğinizi daha kaliteli hale getirebilirsiniz. İtiraflarınız, soruyu daha fazla boyutuyla kavradığınızı kanıtladığından aslında iddianızı da iyileştirmiş olacaktır.

Okuyucularınızın size karşı, sizin onlara karşı olduğunuzdan daha cömert olmayacaklarını unutmayın. Sadece siz itiraflarınızda açık ve dürüst olursanız onların da kendilerininkinde öyle olmalarını umabilirsiniz.

ÖNERİ 7: KONUYLA İLGİLİ HİÇBİR OLGUYU GÖRMEZDEN GELMEYİN

Bir mesele hakkında çalışırken bazen kendi görüşümüzden ziyade karşı görüşü destekleyen olguları açığa çıkarırız. Özellikle diğer kişi durumdan habersiz gibiyse bu olguları görmezden gelmenin cazibesi güçlüdür. Bunları kullanmak sadece görüşümüzü zayıflatacakmış gibi görünür.

Bununla birlikte, tartışmanın amacı başkalarını mağlup etmek değil, görüşlerin paylaşılması yoluyla gerçeğin bütün karmaşıklığıyla keşfedilmesidir. Bundan herkes kazançlı çıkar. Gerçeğin herhangi bir yanı gizli kaldığındaysa hiç kimse kazanmaz, bir taraf kazanmış gibi görünse de... Kendi görüşünüzü değiştirmenize yol açsa bile tüm olguları göstererek okuyucularınızı nesnelliğiniz ve dürüstlüğünüzle etkiler ve onların da nesnel ve dürüst davranmalarını sağlarsınız.

Aşağıdaki olayı değerlendirin. Halihazırda merkezden yönetilen yoksulluğa karşı mücadele programının, yerelden yönetilmesi teklif edilen programa göre yoksullar için daha faydalı olduğuna inanmaktasınız. Sizinle aynı fikirde olmayan bir kitle için, görüşünüzü destekleyen bir makale hazırlamak üzere konuyu daha detaylı araştırıyorsunuz. Araştırma sırasında, merkezden yönetilen şu anki programın ciddi verimsizlik ve israfa neden olduğu hakkında kamuoyunda çok yer bulmamış bir raporu keşfediyorsunuz. Dahası söz konusu verimsizlikler, teklif edilen yeni programda daha aza inecekmiş gibi görünüyor. Okuyucularınızın bu raporu muhtemelen görmediklerini ve bunun, sizin makalenizde belirttiğiniz ilk görüşünüzü zedeleyebileceğini fark ediyorsunuz. Bu durumda ne yapmalısınız? Eğer raporun meseleyle gerçekten ilgili olduğuna dair iyi bir kanıt yoksa ondan bahsetmek aptallık olacaktır. Fakat şayet raporun ilgili olduğuna ikna olmuşsanız, dürüstlük ondan bahsetmenizi, ortaya çıkarttığı sorularla ilgilenmenizi ve buna göre görüşünüzü değiştirmenizi gerektirir.

ÖNERİ 8: OKUYUCULARINIZI İDDİALARINIZLA BOĞMAYIN

Tartışmalı konularda, 3000 sözcükten daha azıyla kaleme alınmış hiçbir yazının açıklayıcı olması olası değildir. Kaldı ki hiçbir ciddi yazar da bunun tersine bir izlenim vermeye çalışmaz. Bir gereklilik olarak yazı *seçilmiş* kanıtlar içerir. İlk etapta bu durum, mümkün mertebe açıklayıcı olmak amacıyla hareket eden kişiye, yazıyı görüşünü destekleyecek kanıtlarla doldurması için daha çok sebep veriyor gibidir. Fakat düşünüldüğünde okuyucunun izleniminin de dikkate alınması gerektiği açıktır. Meselenin bir başka boyutu olduğunu ima bile etmeksizin tek bir boyutuna odaklanmaya, detay üstüne detay, örnek üstüne örnek vermeye adanmış bir kompozisyonun açıklayıcı olamayacağını bilen bir kişinin izlenimi ne olur? Söz konusu kompozisyonu, *yanlı* ve *dengelenmemiş* olarak kabul edecekleri su götürmez. Bu tip hoşa gitmeyen okuyucu tepkisinden sakınmanın yolu, sadece konuyla en fazla ilgisi bulunan ikna edici iddia ve kanıtları sunmaktır.

Burada bir başka nokta daha vardır. Dengelenmemiş iddiadan kaçınmayı başardığınızda bile, sunumuzla çok meşgul olmaktan ötürü yazınızı aşağıdaki muhtemelen cümlelerden biriyle tamamlamak suretiyle okuyucuyu zorlarsınız.

> Profesör Jones tarafından öne sürülene alternatif bir görüşün bulunmadığını bu yazıda *kanıtladığımı* düşünüyorum.

veya

Sunmuş olduğum kanıt *reddedilemez görünüyor*. Teklifin zararlı olduğuna *şüpheniz olmasın*.

veya

Hiçbir *mantıklı insan* bu görüşü desteklemekte tereddüt etmez.

Kısa bir yazıda hiçbir şeyi "kanıtlayamazsınız." Kanıt size "reddedilemez görünse" ve siz "şüphe olmadığını" düşünseniz bile, okuyucuların kendi başlarına yargıda bulunmala-

rına izin vermenin daha akıllıca olduğunu hatırlayın. Ayrıca hiçbir okuyucu, "mantıklı bir insan" olarak değerlendirilmek için yazarla aynı fikirde olmaları gerektiği hissinden hoşlanmaz.

ÖNERİ 9: KARŞINIZDAKİ KİTLEYİ İKNA ETMEYE EN UYGUN İDDİAYA ODAKLANIN

Farklı iddialar farklı okuyuculara cazip gelir. Nasıl ki okuyucularınız bir mesele hakkındaki bakış açılarını anlamak önemliyse onlara cazip gelecek iddiaları kullanmanız da önemlidir. Onların referans çerçevelerini görmezden gelerek size ikna edici gelen iddialara yönelmek hata olur. Mesela Birleşik Devletler'in dünyanın başka coğrafyalarındaki çatışmalara karışması gerekip gerekmediği meselesini ele alın. Aşağıdaki tablo, çeşitli referans çerçevelerini ve bunlara bağlı olarak sıkça dile getirilen iddialarını göstermektedir.

Referans Çerçevesi	*ABD'nin Karışması Gerektiğine Dair İddialar*	*ABD'nin Karışmaması Gerektiğine Dair İddialar*
Ahlaki ve/veya dinsel	1. Güçlünün zayıfı koruması ahlaki bir zorunluluktur. 2. Mezalim karşısında, durup bir şey yapmamak etik dışıdır.	1. Yahudi-Hıristiyan geleneği kötünün iyiye, nefretin sevgiye dönüştürülmesini öğütler. 2. Modern savaş durumu, suçlular kadar kurbanları da cezalandırır.
Politik ve/veya pratik	1. Teknoloji gezegenimizi küçülttüğü için, dünyanın hiçbir tarafı ülkemizin çıkarlarının dışında değildir. 2. Tiranlığı durdurmayı reddetmek, onu cesaretlendirmekle aynı kapıya çıkar.	1. Tam da dünya küçülmekte olduğundan, diğer ulusların savaşlarına müdahil olma arzusuna karşı direnmek zorundayız. 2. Kaynaklarımızı yabancı savaşlarda tükettiğimizde, kendi kırılganlığımızı artırırız.
Felsefi	Özgür bir ulus her yerde özgürlüğü savunmak zorundadır.	Savaş, müdahil olan herkesi yozlaştırır.

Diyelim ki bu mesele hakkında ikna edici bir yazı yazıyorsunuz ve kişisel olarak en güçlü iddiaların ahlaki ve/veya dinsel içerikliler olduğuna inanıyor, fakat okuyucularınızın politik ve/veya pratik ya da felsefi iddialardan daha fazla etkileneceklerini biliyorsunuz. Bu durumda, kendi tercihiniz temelinde ilerlemek aptallık olacaktır ki, böyle yapmak yazınızın amacını da zedeleyebilir.

ÖNERİ 10: MANTIKLI VEYA KONUYLA İLGİLİ OLDUĞUNA İNANMADIĞINIZ BİR İDDİAYI HİÇBİR ZAMAN KULLANMAYIN

Bu öneri, bir önceki önerinin bir niteliği olarak anlaşılmalıdır. Gerçeğe ilişkin samimiyet ve dikkat, bir yazarın en önemli özellikleri arasındadır. Bunlar olmaksızın gerçek bir ikna değil, sadece akıllı bir sunum mümkün olabilir. Bu yüzden sadece bir iddianın dikkate almaya değer olduğuna gerçekten inanıyorsanız, mutlaka sadece o iddiayı kullanın. Fakat bu ikilemin çok sık ortaya çıkması olası değildir. Çoğu durumda, çeşitli iddialar arasından bütünlüğünüzden taviz vermeksizin seçim yapabilirsiniz.

ÖNERİ 11: GÖRÜŞÜNÜZÜN KABUL GÖRMESİ İÇİN ZAMAN VERİN

Görüşünüzü ortaya koyduğunuzda, okuyucularınızın hemen kendi görüşlerinden vazgeçip sizinkini benimseyeceklerine inanmak cazip olabilir. Fakat bu beklenti gerçekçi değildir. Nadir durumlar bir kenara bırakıldığında, en fazla meseleyi söylediklerinizin ışığından yeniden değerlendirmelerini ve görüşlerinizin *zamanla* onların görüşlerinde değişime yol açmalarını umabilirsiniz. Söz konusu "zamanla" ifadesindeki zamanın beş dakika sonrası değil de, gelecek hafta ya da gelecek yıl olması, başkalarını ikna etme yeteneğinize ilişkin bir yorumu gerektirmez. Bu sadece insanların görüşleriyle kurdukları bağın kolay kolay kopmadığı gerçeğini gösterir.

Ne zaman fikirlerinizi ikna edici bir tarzda sunmak isterseniz, aşağıdaki önerileri bir kontrol listesi olarak kullanın:

1. Karşınızdaki kitleye saygı duyun.

2. Karşınızdaki kitlenin bakış açısını anlayın.

3. Okuyucularınızla ortaklaşa paylaştığınızın bir görüşten yola çıkın.

4. Olumlu bir yaklaşım benimseyin.

5. İddianızı mümkün olduğunca mütevazı bir biçimde sunun.

6. Karşı tarafın haklı olduğu noktada, hakkını teslim edin.

7. Konuyla ilgili hiçbir olguyu göz ardı etmeyin.

8. Okuyucularınızı iddialarınızla boğmayın.

9. Karşınızdaki kitleyi ikna etmeye en uygun iddiaya odaklanın.

10. Mantıklı veya konuyla ilgili olduğuna inanmadığınız bir iddiayı hiçbir zaman kullanmayın.

11. Görüşünüzün kabul görmesi için zaman verin.

Bundan sonraki bölümde, bu önerilerin nasıl uygulandığını görmek için ikna edici bir kompozisyonu, ikna edici olmayanla karşılaştıracağız.

İkna Edici Olmayan Bir Sunum

Bir öğrenci, yerleşkedeki yemekhanenin yemek ve hizmet kalitesi hakkında şikâyetlerini içeren bir mektup yazmaya karar verdi. Okuyucu kitlesi yemekhane yöneticisiydi; görevi söylediklerinin mantıklı olduğu konusunda okuyucusunu etkilemek ve yöneticiyi, ekibinin performansını yeniden değerlendirmek üzere ikna etmekti.

3. öneriyi ihlal ediyor. Ortak bir zeminden hareket etmiyor.	Bu yerleşkede, yemekhaneyle ilgili süregelen bir tartışma söz konusu. Öğrenciler düşük kaliteli yemek ve hizmetten, ayrıca kirli tabak ve çatal-bıçaklardan bıkmış durumda. Bir öğrenci olarak şikâyetimizin sebeplerini dile getirmek isterim.

5. öneriyi ihlal ediyor. *İğneleme okuyucuyu rencide eder.*	Öncelikle, yemek kalitesine dikkat çekmemize izin verin. Et ya az pişmiş ya da yanmış oluyor. Etin kalitesi o kadar düşük ki, insan böyle bir şey nasıl satılabilir diye merak ediyor. Sebzeler tamamen tatsız, fakat zaten birkaç öğrenci onları yeme sıkıntısı yaşıyor. Ek olarak bazı öğrenciler çorbalarında saç teliyle veya yemeklerinde ölü sinekle karşılaşıyor. Bunlar, yemeğin ne kadar kötü olduğuna dair örneklerden sadece birkaçı.
İddiayı destekleyici örnek sunulmuyor.	Öğrencilerin bir diğer şikâyeti hizmet yetersizliği. Yavaş hizmetten dolayı öğrenciler çoğu zaman soğuk yemekle karşılaşıyor. Çoğu öğrenci ise bekleyecek zamanları olmadığı için yemeği pas geçmek zorunda kalıyor. Bazılarıysa daha pahalıya yerel lokantalarda yiyor.
1. öneriyi ihlal ediyor. Aslında kötü niyet barındırıyor. (Olgular bile sorgulanabilir haldeyken yazar nasıl olur da ekibin niyetiyle ilgili varsayımda bulunabilir?) *İğneleme okuyucuyu rencide eder.*	Belki de en yaygın şikâyet, öğrencilerin kirli tabaklarla çatal-bıçakları kullanmaya mecbur bırakılmaları. Her şeyin bulaşık makinesine girdiğini, fakat şans eseri çok azının temiz çıktığını zannediyorum. Bununla birlikte, çalışanlar konuyla ilgili kaygı taşımıyor –sadece kire gözlerini kapatıp tabaklarla çatal-bıçakları hizmetlilere iletiyorlar. Çatallardaki yumurta artıkları ve tabaklarda kalmış et parçaları–tüm bunlar, bir tane fiyatına iki yemek yediğinden öğrencinin ruhuna iyi geliyor! *(1. öneriyi ihlal ediyor. Aslında kötü niyet barındırıyor.*
Okuyucuda olumsuz izlenim yaratıyor. (Yöneticileri acele biçimde yargılıyor.) Okuyucuya karşı saygısızlık içeriyor. (Öğrencilerin kimi zaman olguları abarttıklarına dair herhangi bir kabul yok.)	Bu sorunların düzeltilmesi için ne yapılabilir? Öğrenciler şikâyetlerini yöneticilere iletmiş durumdalar. Fakat bu herhangi bir iyileşmeye neden olmadı. Bu insanlar sorunları görmezden geliyorlar. Bir şeyler yapılması gerektiği açık. Çok fazla düzenleme gerekiyor ama herhangi bir tanesi yapılacak mı? Hepimiz cevabı biliyoruz. HAYIR!

Öğrenci bu konuya ve okuyucuya nasıl yaklaşmalıydı? İlk olarak, yemekhane yöneticisinin ya yemekhaneyi iyi mi kötü mü yönettiğini neredeyse hiç umursamayan bir sahtekâr ya da operasyonunun etkin ve mükemmel olmasına çabalayan

dürüst birisi olabileceğinin farkında olmalıydı. Eğer öğrenci, yöneticinin sahtekâr olduğuna kaniyse *mektubu bu şahsın okuması için değil* fakat sorumlu olduğu kişiye yazmak konusunda akıllı davranır.

Diğer taraftan eğer yöneticinin dürüst ve deneyimli olduğundan eminse (1) üniversite yerleşkelerinde bir gelenek olduğu üzere öğrenci şikâyetlerinin sıklığından ve abartılı haline aşina olduğunu ve (2) hizmetin en iyi şekilde verilmesi için tüm çabalarına rağmen bazı sorunların farkında olmadığını kabul etmesi gerekir. Şayet öğrenci meşru olduğunu düşündüğü tüm şikâyetleri –yemek kalitesinin düşüklüğü, yemeklerin pis oluşu, hizmetin yavaşlığı ve kirli tabaklarla çatal-bıçaklar dikkatlice değerlendirmiş olsaydı, bunların tüm operasyonu kapsadığını fark ederdi. Hepsini belirtmek, yemekhanede hiçbir şeyin yolunda gitmediği anlamına geldi ve böyle kapsamlı bir ifade kesinlikle okuyucuyu ifadenin tümünü reddetmeye itecekti. Onun hizmet hatalarını görmekteki doğal (insani) isteksizliğinin üstesinden gelinmiş olunmayacak, bunun yerine pekiştirilmiş olacaktı. Yönetici şöyle düşünecekti: "Tüm sorunları görmemiş olmam imkânsız. Bu öğrenci, her şeyden şikâyet eden biri olsa gerek."

İkna Edici Bir Sunum

İkna edici bir biçimde yazma konusunda yetenekli bir öğrenci, okuyucunun tüm bu tepkilerini önceden tahmin edip mektubu şu şekilde yazacaktır:

> Yemekhane yemeğinin kalitesinden hangi tip öğrenci devamlı olarak şikâyet ediyor? Yemek ihtiyacı genellikle annesi tarafından karşılanan ve sevgiyle yapılmayan herhangi bir hizmete uyum sağlamakta zorlanan öğrenci. Üniversitedeki ilk dönemim boyunca oda arkadaşım tam da böyle birisiydi. Burada yediği her yemekten sonra bir saat boyunca sızlandı (ve birkaç sefer yemek yemeden idare etti). Ona göre hamburger köftesi "insanların tüketimine uygun değildi." Kremalı tavuk ise "lapaydı." Kendisini yemeye mecbur hissettiği her yemek için buna benzer kötüleyici bir yorumu mutlaka vardı.

John burada hemen hemen bir ay kaldı. Derslerinden keyif aldı ve başarılı oldu. Epeyce arkadaş edindi. Fakat devamlı annesinin yemeklerinden bahseder oldu; haftada 3 kez pişen kalın biftekler, lazanya, kıymalı makarna ve köfteler, sosisler... Bu yüzden üniversiteyi bırakıp Ütopya'ya geri döndü. Tabii ki birkaç öğrenci John kadar ileri gitti, fakat sıklıkla öğrencilerin yemekhaneyle ilgili şikâyetlerine tanık oldum. Annesinin yemekleriyle umutsuzca şımartılmış tek öğrenci John değildi.

Yemekhanemizdeki yemek hizmet ve kalitesi genelde iyi. Tabii ki et zaman zaman yanmış ve sebzeler hamur gibi oluyor, ama bu evde de karşılaşılan bir durum (ve annem sadece beş kişi için yemek hazırlıyor, 1500 kişi için değil.) Dolayısıyla ben sadece iki noktada iyileştirme yapılabileceğini düşünüyorum.

İlki kuyrukta bekleme konusu. Yemekhaneye oldukça erken varıyorum ve kuyrukta en az 15 dakika beklemem gerekiyor. Diğer üniversitelerde okuyan arkadaşlarımdan bildiğim kadarıyla hızlı ilerleyen bir kuyruk kural olmaktan çok bir istisna; bu yüzden belki de bu konuda hiçbir yapılamaz. Fakat yönetici servis şeklini düzenleyecek veya kuyruğu hızlandıracak bir çözüm bulsa en azından bir öğrenci bunun için minnettar olurdu. İkinci konu ise kirli tabaklarla çatal ve bıçaklar. Çoğu yemekte, en azından bir tabakta ya da çatalda kalmış yemek artığını çıkarmam gerekiyor. Verimlilik gerekçesiyle bulaşıkçılar kirli kısımları ikinci kez yıkamakta isteksiz olabilirler. Sorunu fark edemeyecek kadar yoğun da olabilirler. Fakat lekesiz tabaklarla çatal-bıçaklar yemeğin daha iştah acıcı hale gelmesine yardım eder.

John gibi şımartılmış ya da şikâyetçi olmaktan hoşlanan öğrencileri hiçbir iyileştirme memnun etmeyecektir. Fakat söz konusu iyileştirmeler, yemekhanemizin daha da iyi bir yer haline gelmesine yardımcı olabilir.

Bu iki sunum arasındaki fark açık olsa gerek. En dürüst ve makul yemekhane müdürü bile kronik bir şikâyetçi tarafından yazılmış abartılı bir azar mektubu ya da bir öğrencinin sadece yemekhane ekibiyle değil, arkadaşı, profesörü, ebeveynleri veya tüm dünyayla husumetlerinin açığa çıkışı gibi görünen ilk örneği ister istemez önemsemez. Fakat ma-

kul derecede dürüst bir yemekhane yöneticisi de mantıklı, anlayışlı ve olgun bir öğrencinin işi olarak ikinci mektubu ister istemez dikkate alır. Bu da hizmeti iyileştirmek istemesine neden olur. Diğer bir ifadeyle, mektup *ikna edici* olur.

Uygulamalar

Bu uygulama bölümü öncekilerden biraz farklı. Güncele meselelere dair kapsamlı bir liste var. Her bir mesele, kamuoyunda dikkate değer bir tartışmanın konusu oldu. Bazılarının uzun, karmaşık tarihçeleri var. Çoğu için oldukça büyük miktarda yazılı yorum ve iddia mevcut.

İlginizi çeken meseleyi bulmak üzere listeyi dikkatli bir şekilde değerlendirin. Sonra seçtiğiniz meseleyi, bu kitaptan öğrenmiş olduklarınızı, özellikle 14. Bölüm ile başlayan, "Bir Strateji" başlıklı 3. Kısmın derslerini uygulayarak analiz edin. Burada meselelerin çok genel hatlarıyla belirtildiğini akılda tutun. Sadece mevcut bilgiyi bulup değerlendirmekle kalmayıp aynı zamanda odaklanacağınız belirli boyutları belirlemek size kalmış. Görmüş olduğunuz gibi, birçok boyutu yüzeysel olarak ele almak yerine bir veya iki boyutu derinlemesine ele almak daha iyidir.

Son olarak, seçtiğiniz mesele hakkında, ikna edici bir kompozisyon hazırlayın. (Ayrı bir kâğıda, karşınızdaki kitleyi belirtin ve kompozisyonunuza yön veren kitle analizinizi açıklayın.)

1. Şubat 1997'de, dönüm noktası niteliğinde bir bilimsel başarı duyuruldu. Tarihte ilk kez bir memeli kopyalanmıştı. Bilim insanları bir koyunun DNA'larını, genetik açıdan ilkiyle tıpatıp aynı başka bir koyunu üretmek için kullanmışlardı. Bazı bilim insanları başarıya hiçbir zaman ulaşılamayacağı tahmininde bulunmuşlardı. Bugün çoğu, bilimsel zorlukları aşmak üzere çalışılması gerekse de, insan kopyalamanın önünde gerçek manada hiçbir engel bulunmadığında hemfikir.[1] Yöntem daha önce sadece bilim kurgu yazar-

1 "Scientist Clones Lamb from an Adult Sheep," Nation/World kısmı, *Tampa Tribune*, 23 Şubat 1997, s. 14.

ları tarafından hayal edilebilen fırsatlar barındırmaktadır. Burada sadece birkaçını dile getirmek gerekirse (a) kazada çok sevdikleri çocuklarını kaybeden bir çift, çocuklarının aynısına tekrar sahip olabilir; (b) insanlar, hayranı oldukları ünlülerin DNA'larını satın alıp hatırlanmaya değer şeyler açısından en üst noktanın keyfini çıkarabilir; (c) diktatörler, iktidarlarının sadece çocuklarına değil, tam olarak *kendilerine* geçeceğinden emin olabilir; (d) zengin insanlar, hastalığa yakalandıklarında *yedek parça* olarak kullanılacak kopyalarını üretebilirler. Bu örneklerin gösterdiği gibi, insan kopyalama yanıtlanması zor yasal ve etik soruları gündeme getirmektedir ki bunların hepsi tek bir müthiş olgudan kaynaklanmakta, süreç sonunda robotlar değil insanlar üretilmiş olacak. İnsan kopyalama konusunda toplumun takınacağı en akıllıca tavır nedir?

2. Silah satışları çoğu insanın silahın emniyetlerini garanti edeceğine inandığını kanıtlar şekilde artmaya devam etmektedir. Fakat çoğu insan silaha kolay erişimin şiddetin ana *nedeni* olduğunu iddia etmektedir. Onlara göre, Birleşik Devletler de diğer ülkelerin yaptığını yapmalı ve silahı yasaklamalıdır. Hangi bakış açısı daha mantıklıdır?

3. Bazı insanlar, Kongre üyelerinin görev süreleri iki veya üç gibi belirli bir dönemle sınırlandırılsaydı daha iyi bir yönetime sahip olacağımızı iddia etmektedir. Bu konudaki anlaşmazlık keskin ve ateşli bir şekilde devam etmektedir. Sizce, görev süresi sınırının avantajları, dezavantajlarına göre ağır basar mı?

4. Söylenene göre, çoğu insan korunmasız cinsel ilişkinin tehlikelerini görmezden gelmektedir. HIV/AIDS ve cinsel yolla bulaşan diğer hastalıkların yayılması çerçevesinde, hastalığa yönelik bu kayıtsızlık eğilimi nasıl açıklanabilir? Devlet sağlığı görevlileri ve eğitimciler için sorunun çözümü açısından en iyi yaklaşım nedir?

5. 1960'lardan 1970'lerin ortalarına kadar, ciddi televizyon haberi içeriğine ayrılan süre gözle görülür biçimde düştü. Tipik bir haber analizi bölümü 1960'ta 25 dakika sürer-

ken, 1976'da sadece yedi dakikaya[2] ve sonrasında daha da aşağıya düşmüştü. Analiz süresindeki düşüşe ne sebep olmuştu? 1960'larda analize ayrılan süre çok mu uzundu? Şimdilerde ayrılan süre çok mu kısa? Şayet bu konuda bir şey yapılması gerekiyorsa ne yapılmalı ve bunu kim yapmalıdır?

6. TV reyting sistemi ebeveynlerin çocukları için uygun olan programı olmayandan ayırt edebilmelerine yardımcı olmak üzere tasarlanmıştır. Yine de çoğu ebeveyn sistemin program *içeriği* hakkında doğru yargıya varmalarına yetecek düzeyde bilgi vermediğini dile getirmektedir. Bu ebeveynler yanılıyorlar mı, yoksa reyting sisteminde bir değişikliğe ihtiyaç var mı? Bir değişim gerekiyorsa içeriği ne olmalı?

7. 1982 yılında, ABD Yüksek Mahkemesi, dörde karşı beş oyla, mevcut ve eski başkanların görevi kötüye kullanma nedeniyle tazminat talep eden davalarda "mutlak bağışıklık" ilkesinden yararlanmalarına karar verdi. Karara karşı çıkan dört hâkimden biri olan Hâkim Byron White karşı oy görüşünde şöyle yazdı: "[Bu karar sonucunda] normal başkanların sınırlarının dışında sorumsuzca hareket eden bir başkan, eyleminin yasayı ihlal ettiğini ve zarara uğrayanların anayasal haklarını çiğnediğini bilse de kasten bazı vatandaşların zarar görmesine neden olabilir." Hâkim White'ın karşı oy görüşünü paylaşır mısınız?

8. Ulusal Basketbol Federasyonu, oyuncularının, basketbol maçları üzerine bahis oynamalarını *yasaklarken,* diğer spor dallarında bahis yapmalarını *uygun görmeyen* bir karar aldı. Bu karar adil midir, yoksa yeniden düzenlenmesi gerekir mi? Yeniden düzenlenmesi gerektiğine inanıyorsanız, aklınızdaki düzenlemeyi detaylandırın.

9. Yıllar boyunca, televizyon programları kadın adayların/tüketicilerin erkeklerden farklı değerlendirilip değerlendirilmediklerini tespit etmek için iş başvurusu yapmaya veya otomobil almaya gizli haberciler gönderdiler. Genel so-

2 William F. Buckley Jr., Firing Line, PBS'ye bağlı WEDU, Tampa, Fla., 7 Temmuz 1996.

nuç, çoğu işveren ve satışçının kadınlar hakkında olumsuz basmakalıp görüşlere sahip oldukları yönündeydi. Örneğin kadınların erkeklere göre daha az zeki oldukları, karmaşık meseleleri anlamakta daha fazla güçlük çektikleri, maddeyle ilgili konulara daha az ilgi duydukları ve telefonları yanıtlamak veya basit görevleri yerine getirmek dışındaki işleri yerine getirmekte daha az yetenekli olduklarına inanılmaktaydı. Söz konusu raporlarda tasvir edilen davranış toplumun kadına tipik bakışı mıdır, yoksa genel duruma çarpıcı bir *istisna* mıdır?

10. Son yıllarda "aile değerleri" üzerine, zaman zaman alevlenen bir tartışma süregelmektedir. Temel meseleler Amerika'nın söz konusu değerleri yitirip yitirmediği, yitimden (eğer varsa) kimin sorumlu olduğu ve kimin bunları geri getireceğine ilişkindir. Tartışmaya dahil olanları çoğu, kavramın herkesin anladığı tek bir anlamı olduğunu varsaydıkları görülüyor. Bu, esaslı bir varsayım mıdır? "Aile değerleri" ifadesinin anlamlarını araştırıp tespit edin. İnsanların tanımlamalarında kayda değer farklılıklara rastlarsanız mantıklı bir kompozisyon ortaya koyup bunu derinlemesine açıklayın ve açıklamanıza yönelik olarak yöneltilebilecek eleştirilere de yanıt verin.

11. Sanat camiasından çoğu insan, "insanların televizyonda veya filmlerde gördükleri düşünce ve eylemlerini etkileyemeyeceğini" iddia etmektedir. Bu iddiaya katılmayanlar ise aynı sanat camiasının insanların içkili araç kullanma, kondomsuz cinsel ilişki ve çevreye zarar verme konularında fikirlerini değiştirmek amacıyla hazırladıkları kamu spotlarına işaret etmektedir. Söz konusu eleştirmenler, insanlara yardım etme gücüne sahip olan bir mecranın zarar verme gücüne de sahip olduğu noktasından hareket etmekte; sanatçı ve programcılardan, ekrandan verdikleri mesajların içeriklerine dürüst bir biçimde dikkat etmelerini talep etmektedirler. Hangi bakış açısı daha mantıklıdır?

12. Asya kültürlerinde evlilikler geleneksel olarak gençler için ayarlanmaktadır. Bizim kültürümüzde ise gençler eşleri

seçme konusunda özgürdür. Boşanma oranlarının hızla yükselmesi ve çok sayıda ailenin dağılması göz önünde bulundurulduğunda, bizim de Asya kültürünü takip etmemiz iyi bir fikir olabilir mi?

13. 1940'ların sonu ve 1950'lerin başlarında televizyon temel eğlence mecrası olduğundan beri televizyon reklamı gazete kadar bilindik hale gelmiştir. Yine de çok az insanın reklamlar hakkında bilgisi var. Kaça mal olmaktadırlar? Gerçekten kim bunlara para ödemektedir? Hayatlarımız üzerindeki etkileri nelerdir? Reklamsız televizyon daha mı çok tercih edilir?

14. Hayvan zekâsı, en azından Darwin'den bu yana, bilimsel ilginin odağı olmaktadır. Hayvanlar, sözcüğün akla uygun anlamıyla, "düşünebilirler" mi? Kategoriler (arkadaş, efendi, türdeşlerim vb) oluşturabilirler mi? Kendilerinin ve faaliyetlerinin farkındalar mı? Geçmiş ve gelecek algısına sahipler mi, yoksa sadece anı mı algılayabilmekteler? Söz konusu meselelere ilişkin en makul görüş nedir?

15. Okullar arası ve üniversiteler arası spor müsabakaları, elmalı tart kadar Amerikalıdır. Çoğu insan için bunların kaldırılması gerektiği önerisi bile mutlak bir sapkınlıktır. Fakat müsabakaların bu kadar kutsal kabul edilmeleri gerekir mi? Üniversite müsabakaları fikrinin kökeni nedir? Okul için müsabakalardan daha mı eskidir? İyi ve kötü noktalar nelerdir?

16. Garanti edilmiş senelik ücret uygulamasının savunucuları, yetişkin her bireye önceden belirlenmiş bir miktar para vererek sadece yoksulluğu ve onun kötü etkilerini değil aynı zamanda tüm bürokrasiyi –dev refah sistemini– ortadan kaldırabilir ve belki tasarruf bile yapabiliriz. Bu görüşe karşı olanlar daha zararlı etkileri görmektedirler. Bu etkilerin bazıları nelerdir? Bunlar faydalara ağır basabilir mi?

17. Bu ülkede lise ve üniversite spor bütçeleri, tarihsel olarak, erkeklerin takımları kadınlarınkilerden daha fazla alacak şekilde eşit olmayan bir biçimde bölünmüştür. Çoğu insan eşit olmayan bu uygulamaya karşı çıkmaktayken baş-

kaları erkek takımları geleneksel olarak daha yüksek derecede yetenek sergiledikleri için bunu meşru görmektedir. Hangi görüş daha mantıklı? Fonların dağıtılmasında, şayet gerekiyorsa, nasıl bir değişiklik yapılmalıdır?

18. Zorunlu eğitim bugün o kadar yaygın ki, oldukça yakın bir geçmişte ortaya çıkmış bir gelişme olduğunu unutma eğilimdeyiz. Bununla birlikte bazı toplumsal eleştirmenler bunun yeniliğinin bilincinde olmakla kalmayıp artık mantıklı bir fikir olmadığına da ikna olmuş durumdalar. Onların nazarında, çocuklar, altı-yedi yaşlarında olanlar bile, okula gidip gitmemek ve gitmeye karar vermeleri halinde nerede ve hangi alanda eğitim alacakları konularındaki seçimlerinde özgür olmalılar. Bu noktada değerlendirilmesi gereken önemli sorulardan bazıları şunlardır: Zorunlu eğitim neden başladı? O zamanlar, bu, iyi bir fikir miydi? O zaman bu yana toplumsal koşullar kayda değer ölçüde değişti mi?

19. Yale Üniversitesinden Dr. Jose Delgado, davranışın kontrol edilmesinin bir yolu olarak beynin elektriksel uyarımını (ESB) dramatize etti. Dövüşçü boğanın beynine "döşediği" elektrik telleri vasıtasıyla sadece bir tuşa basarak elektrik akımını hayvanın beynine ilettiğinde, öfkeli bir saldırıyı tam ortasında durdurabileceğini kanıtladı. Ayrıca tekrarlanan elektriksel uyarımın boğanın doğal kızgınlığını da azalttığını gösterdi. Benzer deneyler, stratejik noktalara yerleştirilen ince tüplerin zamana bağlı madde salınımlarının neden olduğu beyindeki kimyasal uyarımın (CSB) da benzer şekilde etkili olduğunu gösterdi. Bazı insanlar, bu tekniklerin suçlular, zihinsel hastalığı olanlar veya öğrenmesinin önünde belirli engeller bulunan öğrenciler üzerinde kullanılmasının iyi olacağına inanmaktadır. Başkaları böyle bir kullanımı, Orwellvari bir kâbus olarak nitelendirmektedir? Bu tür yöntemlerin kullanımının düzenlenmesi kötüye kullanımları azaltabilir mi?

20. Bazıları özel okullara ve kilise okullarına giden öğrencilerin ebeveynlerinin okul ücreti harcamalarını gelir vergisi beyan formlarından düşmelerine izin verilmesi ge-

rektiğini iddia etmektedir. Bu fikrin savunucuları, birkaç on yıldır, bunun adalet için gerekli olduğunu, çünkü söz konusu ebeveynlerin halihazırda vergileriyle devlet okullarını desteklediklerini ve çocuklarının eğitimiyle ilgili özgürce karar vermek için ek mali yüklere katlanmak zorunda kaldıklarını iddia edegelmektedir. Karşıt görüştekiler ise önerinin (en azından kilise okulları dikkate alındığında) kilise ve devlet ayrımını ihlal ettiğini ve kamusal okul sistemine zarar vereceğini iddia etmektedir. Hangi bakış açısı daha mantıklı?

21. 1990'lar yeni bir görüngünün–ebeveynlerinden *boşanan* çocukların– ortaya çıkışına şahit oldu. Bunun çocuklarla ebeveynler arasındaki ilişkiler üzerinde muhtemel etkileri neler olabilir? Peki ya devletle aileler arasında? Bu etkiler hangileri en fazla *ihtimal* dahilindedir? Bunlar, arzu edilen etkiler midir, yoksa arzu edilmeyen etkiler midir?

22. Büyük şirketlerin üst düzey yöneticileri; maaş, prim ve haklarla dikkate alındığında genellikle milyon dolarlar kazanırken onlar için çalışan insanların geniş bir çoğunluğu mütevazı ücretlere çalışmakta, bazen hukuken gerekli asgari ücretten daha fazlasını kazanamamaktadırlar. Bazı insanlar, böyle bir ayrıma neden olan ekonomik sistemin yanlış olduğuna ve değiştirilmesi gerektiğine inanmaktadır. Başkaları, yoğun bir insan girişimi olmaksızın değişimin mümkün olmayacağını iddia etmektedir. Ekonomik sistem nasıl değiştirilebilir? Değiştirilmeli midir?

23. Gazeteciler, kamuyla paylaşmak amacıyla bilgi toplamak gibi önemli bir hizmette bulundukları için, geleneksel olarak haber kaynaklarını, mahkemelerden bile, gizli tutma haklarının bulunduğunu iddia etmişlerdir. Bu iddia birçok defa mahkemelerce bozulmuş ve haberciler bazı durumlarda mahkemeye itaatsizlikten suçlu bulunmuş ve kaynaklarını açıklamayı reddetmekten hapse mahkûm edilmişlerdir. Bu kararlar sırasında hâkimler temel gizlilik ilkesini reddetmemiş, sadece söz konusu ilkenin kesin sınırları olduğunu ifade etmişlerdir. Onların görüşüne katılır mısınız?

24. Bazı insanlar video oyunlarının genç zihinlere zararlı olduğu konusunda ısrarcı. Bazı psikologların ve eğitimcilerinde dahil olduğu diğer grup, video oyunlarının çocuklar için zararlı olmak bir yana, bazı açılardan faydalı olduğuna inanıyor. Video oyunlarına ilişkin ne gibi fayda ve/veya çekincelerden bahsedilebilir?

25. Bazı analistlere göre, bugün topluma zararlı davranışın çok yaygın olmasının sebeplerinden bir tanesi, eski tip kahramanın yerini büyük ölçüde anti-kahramanın almış olmasıdır. Analistler, basının, gençlere örnek almaları için daha erdemli ve dürüst bireyleri model göstermesi halinde şiddet suçlarının azalacağını düşünmektedir. Buna katılır mısınız?

26. Bazıları yetişkinlerin, ebeveynleri kendilerine bakabilmek için çok yoksul ya da hasta olduğu hallerde, onlara karşı mali açıdan sorumlu tutulmaları gerektiğine inanmaktadır. Bu görüş sizce mantıklı mı?

27. Öğrenci değerlendirmesi, geçen birkaç on yılda, öğretmen verimliliğinin yaygın bir ölçütü haline geldi. Genelde öğrencilere dönem sonuna doğru bir anket doldurma ve öğretmenlerini değerlendirme fırsatı verilmektedir. Sonrasında ortalama değerlendirmeler derlenmekte ve maaş artışları, terfi ve kadro için bir ölçüt halini almaktadır. Bununla birlikte, her öğretmen, öğrencilerin kendileri hakkından değerlendirmelerini kabul etmemektedir. Bazıları, öğrencilerin eğitimli değerlendiriciler olmadıklarını, kolayca popülerliği etkili öğretmeyle karıştırabileceklerini ve kendilerine en iyi şekilde hizmet eden birçok öğretmeni cezalandırabileceklerini iddia etmektedir. Sizin görüşünüz nedir?

28. Bekâr bir annenin hamile kaldığını, bebeği doğurduğunu ve sonra evlatlık olarak vermeye karar verdiğini farz edin. Ayrıca bebeğin biyolojik babasının evlatlık verilme kararını öğrendiğini farz edin. Varsa hangi koşullar altında, baba bebeğin kendisinden olduğunu iddia edebilir ve evlatlık verilmesini engelleyebilir?

29. Bazı insanlar, zengin insanların zenginliklerini yoksullarla paylaşma mecburiyetlerinin bulunduğunu iddia etmektedir. Buna katılır mısınız? Yanıtınız zenginliklerinin dürüstçe veya sahtekârlıkla elde edilmiş olmasına göre değişir mi (kendileri veya ataları tarafından)? Eğer böyle bir mecburiyetleri varsa ve bunu yerine getirmek istemezlerse nasıl zorlanabilirler? Zengin ülkelerin de yoksul ülkeler karşısında benzer bir mecburiyetleri var mıdır?

30. Çoğu bilgisayar yazılımı kopyalamaya karşı uyarı taşısa da, birçok insan bunun mantıksız olduğunu düşünür. Eğer bir program satın alıyorlarsa onunla, kopyasını başkasına vermek veya satmak da dahil, istedikleri her şeyi yapabileceklerine inanırlar. Sizce bu konuda haklılar mı?

31. Embriyonik kök hücre (ESC) araştırmasının amacı, zarar görmüş hücrelerin yerine geçecek teknikleri geliştirmek ve böylece sayısız hastalığa, özellikle nörolojik hastalıklara, sahip insanlar için umut olmaktır. Kök hücreler üç farklı şekilde üretilebilir: (1) *kişinin kendi vücudundan* –bu hücreler elde edilmesi en zor olanlardır fakat kabul edilmeme olasılıkları sıfırdır; (2) *göbek bağından*– bu hücreleri elde etmesi kolaydır fakat akrabalık hattı dışında kullanıldıklarında kabul edilmemeleri daha olasıdır ve (3) *embriyodan* – bu hücreler de göbek bağından elde edilenlerle aynı kabul edilmeme olasılığına sahiptir. Kök hücrenin bu üç kaynağından sadece üçüncüsü tartışmalıdır. ESC'lerin araştırma amaçlı kullanımına karşı olanlar, insan hayatının hamilelikte başladığını ve bu yüzden embriyonun haysiyetine saygı duyulması gereken bir insan canlısı olduğunu iddia etmektedir. ESC'lerin araştırmalarda kullanılmasının destekleyenler ise söz konusu kullanımın insanlığa hizmet ettiğine ve teşvik edilmeyip sadece izin verilmesi gerektiğine inanmaktadır. Sizce embriyonik kök hücrelerin araştırmada kullanımı devlet desteği almalı mıdır?

32. Avukatlar genellikle kendilerine yönelik ithamlardan suçlu bulunmuş müşterilerini savunur. Sizce bu uygulama ahlaken doğru mudur? Yanıtınız, suçun ciddiyetine bağlı mı-

dır? Yanıtınız, örneğin sarhoşken araç kullanmayla cinayet için aynı mı olur?

33. Çoğu ülkede birinin intiharına yardım etmek hukuken suç. Bu yasa değişmeli midir? Yanıtınız evetse neden, hayırsa neden?

34. HIV/AIDS'e yakalanma korkusu insanların alışılmamış davranışlar sergilemelerine sebep olmaktadır. Örneğin birçoğu söz konusu hastalığa yakalanmış arkadaşıyla hiçbir şekilde iletişim kurmayı reddetmektedir. Dişçiler ve doktorlar, hastalığa yakalanmış hastalara bakmayı reddetmektedir. Cenaze levazımatçıları kurbanları tahnit etmeyi reddetmektedir. Böyle davranışlar sizce meşrulaştırılabilir mi?

35. Bazı insanlara göre, Asya'nın akupunktur geleneği tamamen hurafedir; diğerleri içinse gerçek bir anestezi veya tedavi edici etki üretmektedir. Size göre hangi görüş doğru?

36. Uzun yıllar boyunca erken yaşta resmi eğitim alan çocukların okula beş veya altı yaşlarında başlayanlara göre avantajlı olduklarına inanıldı. Bugün, bazı eğitimciler bu görüşe meydan okumaktadır. Buna göre çocukların çok genç yaşta yapılandırılmış öğrenme süreçlerine tâbi tutulmaları, entelektüel ve duygusal *zarar* ile sonuçlanabilir. Ebeveynleri için hangi görüşü kabul etmek daha makuldür?

37. Son yıllarda bu ülkede (ve diğer birkaç Batılı ülkede) şiddetin artması eski bir meseleyi yeniden gündeme getirdi. İnsanlar doğal ve içgüdüsel olarak saldırgan mı, yoksa saldırganlık *öğrenilen* bir davranış mı?

38. Çoğu insan ebeveynlerin, çocuklarının eylemlerinden yasal olarak sorumlu tutulmaları gerektiğine inanmaktadır. Bu her ne zaman çocuğa karşı cezai kovuşturma davası açılırsa ebeveynlerin de eş-sanıklar olarak listelenecekleri anlamına gelmektedir. Sizce bu çocuk suçları sorununa adil ve mantıklı bir yaklaşım oluşturur mu?

39. *Kadro* kavramı "kalıcı sözleşme" anlamına gelir. Öğretmenler bir kez kadro aldıklarında, sadece ciddi bir sebep dolayısıyla kovulabilirler. Kadro ilk olarak öğretmenlerin derslerini, popüler olmayan görüşlere sahip olmaktan ya da

konularına alışılmışın dışında yaklaşmaktan ötürü kovulma korkusu yaşamaksızın verme haklarını garanti altına almak için tasarlanmıştı. Bu hak "akademik özgürlük" olarak bilinir. Geçen birkaç on yılda kadro sistemi tartışmalı hale geldi. Söz konusu sisteme karşı çıkanlar temel özelliğinin akademik özgürlüğün garanti edilmesi değil, bunun yerine vasatın ve ehliyetsizin korunmasına yaradığını iddia etmektedir. Kadro uygulamasını destekleyenler ise akademik özgürlüğe bugün her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulduğunu ve eğitim kalitesi düşürmek bir yana dursun, kadronun bunu artırdığını iddia etmektedir. Kadro sistemi eğitim sürecine yardımcı mı olmaktadır, yoksa onun altını mı oymaktadır?

40. Bazıları İngilizcenin Birleşik Devletler'in resmi dili olarak ilan edilmesi gerektiğine inanmaktadır. Söz konusu iddianın sahipleri, bunun, asimilasyonu teşvik edeceğine, vatandaşlar arasındaki anlayışı geliştireceğine, vatandaşların demokratik süreçlere katılımlarını artıracağına ve eğitim ve yönetimde kaynak tasarrufu sağlayacağına inanmaktadır. Fikrin karşısındakiler, kişinin anadilinin bireyselliğin tanımlayıcı özelliği olduğunu ve bu yüzden dilsel çeşitliliğin teşvik edilmesi gerektiğini iddia etmektedir. Buna göre, İngilizcenin Birleşik Devletler'in resmi dili olarak ilan edilmesi, bir başka dili konuşan herkesi rencide edecek ve farklı arka planlara sahip Amerikan vatandaşları arasında uyumsuzluk kaynağı olacaktır. Sizce İngilizce, Birleşik Devletler'in resmi dili olarak ilan edilmeli midir?

Dizin

abartılı savlar 308
Adams, Scott 144
Addeo, Edmond 167
Adler, Mortimer J. 37, 50, 66, 104
Alexander, Jane 309
alışkanlıklar 83
Allport, Gordon 169
almanaklar 299
Ambrose, Stephen 64
anketler 139, 140, 320
ansiklopediler 299
arka plan bilgisi 321
Asch, Solomon 36, 186
aşırı basitleştirme 120, 200, 213, 246, 252, 254, 339
aşırı genelleme 206, 246
ayrımlar 324

bakış açısı 115, 168, 180, 181, 189, 195, 247, 282, 308, 353, 355, 358
bakış açısı zayıflığı 180, 181
Beausay, Bill 196
benci-düşünme 168
Best, Joel 139, 140
beyin 25, 48, 50
Biden, Joseph 63
Bierce, Ambrose 38, 166
bilgiye dayanan görüş 296, 297
Billings, Josh 108
Blair, Jason 64
boks 197, 291, 312, 315
Boylston, Zabdiel 117
Brady, Joseph L. 76
Brigham, Carl 205
Brothers, Joyce 321
Bruce, Robert 64
Burns, Robert 267
Bush, George W. 91, 155, 308

Carville, James 35
çelişki 218, 219, 220, 250
Chabel, Marks 63
Chesterton, G. K. 171
çifte standart 200, 203, 212, 269
cinsel ilişki 128, 293, 294, 355
Clinton, William Jefferson 132
çocuk suçu 315
Coleridge, Samuel Taylor 57
Comte, Auguste 87
Corell, Bob 110
Cosby, Bill 202

Dean Witter 221
de Fort, Charles Silvester 111
değerlendirme 38, 57, 59, 118, 143, 249, 304, 317, 323, 359
deneyim 133, 134, 145, 208, 281, 291, 298, 308, 319, 336
deneyler 357
Dewey, John 54, 56
dikkatsiz uyum 186
din 74, 104, 121, 126, 136, 168, 182, 195, 209, 229, 262, 273, 336
dinleme 184, 269, 277
Dix, Dorothea 280
Draper, Patricia 310

Duncker, Karl 180

Eichel, Edward W. 95, 96
Elder, Larry 201
eleştirel düşünme 9, 10, 17, 21, 25, 52, 54, 56, 124, 141, 172, 174, 219, 224, 246, 265, 270, 287, 332, 336
eleştiri sahibine saldırı 234, 240, 270
Elizaldo, Manuel 102
Ellis, Albert 272
entelektüel mülkiyet 63
Epiktetos 97, 106, 125
Esposito, John 327
Etnikmerkezciler 170

Feynman, Richard 279
fikirler 30, 42, 50, 57, 59, 77, 97, 100, 171, 172, 184, 190, 203, 222, 223, 224, 282, 298, 324
Fischer, David Hackett 184, 185
Fleming, Alexander 278
Franklin, Benjamin 117
Frankl, Viktor 40, 41, 281
Freud, Anna 191
Freud, Sigmund 191
Frost, Robert 190

Galilei 75, 190
Gates, Bill 307
Gilovich, Thomas 167, 200
gizli öncüller 157, 184, 313
Glover, Ian 103
Goldberg, Bernard 107
Goleman, Daniel 29, 32
Gomberg, Edith 118
Goodwin, Doris Kearns 64
Google 46, 68, 91, 110, 131, 148, 162, 178, 183, 199, 231, 245, 263, 304, 305, 316
görecilik 171, 180
görgü tanıklığı 133, 145, 309
gruplar 141, 182, 187, 258, 310

hafıza 74, 77
Hall, G. Stanley 117
Harris, Sidney J. 267
Headland, Thomas 103
Heiss, Jerold 100
Henry, Carl F. 174
Hentoff, Nat 187
Herrick, James B. 278
Holmes, Oliver Wendell 31
Horney, Karen 191
hoşgörü 226, 327, 334
Humphrey, Nyles 101

InfoTrak 302
İnternet 65, 302, 304, 305, 307
istatistik 133, 138, 139, 145, 309

James, William 73
Jepson, Rowland W. 49, 99, 232
Johnson, Samuel 30
Jones, Paula 239

kendini gerçekleştirme 43
Kennedy, Robert 63
Kim, Duk Doo 291
Kinnock, Neil 63
Kinsey, Alfred 93, 95
Koch, Robert 117
Koo, Wellington 255
Kung buşmenler 310
kürtaj 45, 147, 182, 237, 283, 295
Kwolek, Stephanie 281

Lanegran, Kimberly 63
LensCrafters 221
Leo, John 327
Lerner, Barbara 327, 328
Lewis, Sinclair 183
Lindzen, Richard 110
Locke, John 51, 121
Loftus, Elizabeth 74
Lombardi, Vince 286

Mackay, James A. 64
MacLaine, Shirley 275
Maltz, Maxwell 39
manipülasyon 15, 34, 35, 245
Marshall, Barry 119
Marshall, Ray 123
Marx, Karl 11, 87
Maslow, Abraham 40, 96
McDonagh, Sean 102
McWhorter, John 201, 202
Menninger, Karl 100
meseleler 27, 67, 79, 80, 142, 187, 195, 287, 292, 295, 297, 298, 306, 328, 355
Molony, Carol 102
Monod, Jacques 279
Morison, Samuel Eliot 64
Morris, Dick 240
mutlakçılık 180
Myers, David 241

New York Times 64, 76, 88, 122, 191, 192, 193, 196, 214, 278, 279, 297, 299, 300
Noll, Mark 104

olasılık 80, 82, 144, 246, 311, 322
olgular 57, 94, 125, 139, 270, 344
öncüller 151, 152, 154, 157, 184, 313
Overstreet, Harry A. 38
Owens, Susan 100
oyun 29, 80, 89, 140, 160, 198, 211, 213, 233, 256, 280

Parrish, Michael 119
Partridge, Eric 300
Pavlov, Ivan 35
Peterson, Jesse Lee 202
politikacılar 35, 237, 259
pornografi 170, 229, 285, 293, 315
psikoloji 35, 39, 40, 78, 136, 180, 338

raporlar 134
Reader's Guide to Periodical Literature 300
Regan, Thomas 230
Reisman, Judith A. 95, 96
Risman, Barbara 94
Robertson, Ian 29
Roe v. Wade 182
Roosevelt, Franklin D. 219
Ruhling, Robert 101
Rushdie, Salman 326

Sabato, Larry 35
Salazar, Zeus 102
Satanic Verses, The (Rushdie) 326
savlar 78, 308, 313
Schweitzer, Albert 230
Seligman, Martin 39
Seneca 241
Sheehy, Eugene O. 300
Shepherd, Cybill 222
Simpson, O. J. and Nicole Brown 219
sonuçlar 141, 183, 204, 281, 289, 320
Sowell, Thomas 96, 148, 207, 223
Spencer, Herbert 87
Starr, Kenneth 133
Steele, Shelby 202
Strasburger, Victor 141

tahmin etme 105, 106
Tate, Marsha Ann 309
Tavris, Carol 94, 95, 118, 186
Taylor, Elizabeth 275
Tucker, Marc 123

ünlü tanıklığı 133, 145, 309

varsayımlar 180, 182, 247
Veatch, Henry 227
Voltaire 230

Watson, John 36
White, Byron 182, 354
Will, George 81, 190, 256
Williams, Juan 202, 203

yaygın inanç 224, 250
Yen, Douglas 102

zaman 13, 18, 22, 28, 30, 37, 40, 42, 45, 47, 48, 50, 53, 54, 55, 58, 59, 60, 61, 62, 65, 69, 72, 73, 75, 77, 81, 82, 83, 84, 86, 88, 93, 97, 101, 102, 105, 107, 119, 121, 123, 133, 136, 137, 138, 144, 147, 154, 157, 158, 167, 169, 171, 172, 182, 183, 185, 186, 189, 191, 194, 196, 199, 204, 205, 208, 209, 213, 217, 219, 223, 225, 226, 233, 234, 235, 239, 248, 250, 253, 254, 256, 257, 259, 269, 271, 279, 280, 281, 282, 284, 285, 289, 293, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 313, 314, 317, 322, 323, 324, 325, 328, 336, 338, 339, 340, 341, 347, 348, 349, 351, 352, 355, 357, 361
Zidane, Zinedine 52
zihin 36, 49, 50, 62, 136, 168, 235, 332

VINCENT RYAN RUGGIERO (1934)

Sosyal hizmet uzmanı, endüstri mühendisi, öğretim üyesi ve yazar. Bir süre endüstri mühendisi olarak özel sektörde görev yaptıktan sonra Delhi'de New York Devlet Üniversitesine (SUNY) bağlı olarak çalışmaya başlamış ve akademik hayatının sonuna kadar burada kalmıştır. Öğrencilerine yıllarca soru sormayı, yanıtları bulup değerlendirmeyi, mantıklı yargılarda bulunmayı ve kendi düşünme biçimlerini uzmanlarınkiyle karşılaştırmayı öğreten Ruggiero hayal gücü ve aklı öğrenme sürecine uygulaması nedeniyle eleştirel ve yaratıcı düşünme alanında uluslararası çapta ün kazanmıştır. Beşeri bilimler alanından emekli profesör olarak eğitim ve genel olarak da toplumsal hayatta mantıklı düşünmenin savunuculuğunu yapmaya halen devam eden yazarın 22 kitabı ve 200'ün üzerinde makalesi bulunmaktadır. Elinizde tutmakta olduğunuz bu kitabın da aralarında bulunduğu dört kitabı ise 30 yılı aşkın süredir aralıksız olarak yeniden basılmaktadır.

ÇAĞDAŞ DEDEOĞLU

Politik bilimci. Politik ilişkilerin –özelinde doğadaki iktidar ilişkilerinin– dinler ve bilimler tarihi çerçevesinde eleştirisine ilgi duymaktadır. Doktorasını politik ekolojiye odaklanan teziyle İstanbul Üniversitesinde (2015) tamamlamıştır. İstanbul Arel Üniversitesinde yardımcı doçent olarak görev yapan Dedeoğlu, doktora sonrası araştırmalarına Florida Üniversitesinde devam etmektedir. *Güvenliğin Doğası Doğanın Güvenliği* (2013) ismiyle yayımlanmış bir kitabı bulunmaktadır.

ELEŞTİREL DÜŞÜNME *için* BİR REHBER

Özellikle 'genç' beyinlerin, kendi görüş ve iddialarını sorgulamalarına ve gündelik olaylara ilişkin akıl yürütmede en fazla karşılaşılan sorunların analizi temelinde bakış açılarını geliştirmelerine yardımcı olmak kitabın iki temel amacı olarak öne çıkıyor. Zaten eserin gücü de en hassas felsefi tartışmaları en somut örneklerle okuyucunun önüne getirmesinden kaynaklanıyor. Birinci bölüm temel kavramları açıklarken; ikinci bölüm eleştirel düşünmenin önündeki en yaygın engelleri tanımlıyor ve son bölüm ise bu engellerin üstesinden gelebilmek için bazı stratejiler öneriyor. *Eleştirel Düşünme*'nin, tartışma kültürünün ve eleştirel düşünme pratiğinin, üniversitenin dışına taşarak toplum geneline yayılmasında bir tuğla olması dileğiyle...

ALFA
alfakitap
alfakitap
alfakitap
www.alfakitap.com
9 786051 715803
ARAŞTIRMA